TRANSILVANIA

Anul LII. Oct.—Dec. 1921. Nr. 9—12.

Cuvânt către Maramureşeni

ţinut în 28 August 1921, în Sighetul-Marmaţiei.[1]

Doamnelor, domnilor,

Intrunindu-ne astăzi pentru prima oară în adunarea generală a «Asociaţiunei pentru literatura română şi cultura poporului român» în acest punct însemnat dela graniţele nordvestice ale României întregite, cea dintâi datorie ce ni se impune şi pe care o împlinim cu toată inima, este, să salutăm din adâncul sufletului pe fraţii noştri maramureşeni, cari cu atâta dragoste ne-au chemat ca oaspeţi în frumoasele lor ţinuturi, — ţinuturi bogate în amintiri istorice şi încunjurate de munţi ca o cetate, care, cu toate atacurile de veacuri ale duşmanilor, tot românească a rămas până în zilele noastre, şi de aici înainte cu atât mai vârtos avem nădejde, că românească va rămâneà pentru vecie.

N'am venit la D-Voastră ca la nişte străini, ci, dimpotrivă, ca la nişte fraţi şi la nişte buni prietini, animaţi de aceleaşi sentimente şi conduşi de aceleaşi nizuinţe ca şi noi: de a susţineà vieaţa naţională în aceste părţi mărginaşe, expuse la atâtea atacuri străine, de a întări şi a ridicà elementul românesc prin armele culturei şi prin o bună organizare economică.

Dovadă, că nizuinţele noastre au fost aceleaşi, — cel puţin în restimpul din urmă, al redeşteptării noastre naţionale — e faptul, că acum şasezeci de ani, deodată cu urzirea Asociaţiei noastre culturale, s'a pus temelie în acest oraş «Asociaţiunei» surori «pentru cultura poporului român din Maramureş», Asociaţiune, care a susţinut câtva timp o bună preparandie româ-

[1] Fiind bolnav preşedintele «Asociaţiunei», acest cuvânt a fost împărtăşit de dl *Dr. G. Preda.*

nească de învățători și totodată a înființat și susține, — pare-mi-se, — până în ziua de astăzi un convict, în care și-au aflat adăpost și ajutor mulți tineri români doritori de învățătură, — precum și împrejurarea, că din anul 1895, când însoțirea noastră culturală și-a extins cercul său de activitate peste granițele vechiului Ardeal, mulți dintre cei mai buni fii ai acestui ținut au intrat în șirul membrilor ei, constituind două despărțăminte, în care s'a desfășurat o activitate destul de apreciabilă.

Astăzi, cu ajutorul lui D-zeu și mulțămită devotamentului fără margini și jertfelor fără număr aduse de frații noștri din vechiul Regat, împrejurările s'au schimbat cu totul în favorul nostru. Astăzi nu mai suntem poporul de a doua mână al unui Stat străin, care privia cu ochi dușmănoși orice pas al nostru spre întărire și înaintare, ci elementul conducător al unui Stat destul de însemnat și ca extensiune și ca populațiune, nu mai mult expuși bunului plac al altora, ci stăpâni pe destinele noastre, ajunși la maturitate politică și la deplină libertate în mijlocul celorlalte națiuni libere.

De aici înainte, — constatăm cu satisfacțiune și mândrie, — neamul nostru din aceste părți ale României întregite nu va mai fi vasul șubred, aruncat în mijlocul valurilor cutropitoare, ci corabia puternică, capabilă a rezistà valurilor și furtunilor, și a se apropià tot mai mult de limanul siguranței și fericirei.

Se cere numai, ca întreg personalul să fie la locul său și să-și facă datoria.

Cu alte cuvinte: In cadrele României-Mari avem toate condițiile spre a ne puteà desvoltà în orișice privință; se cere numai să știm folosì aceste condiții prielnice, să ne facem fiecare și oricând datoria, și atunci putem fi siguri de viitorul nostru.

N'avem decât să aruncăm o privire în jurul nostru și ne vom convinge, că în adevăr în cuprinsul Țării noastre reînchegate avem toate condițiile de desvoltare pentru un popor dornic de înaintare și capabil de progres.

Râuri mari și navigabile arată granițele acestui ținut aproape așà de extins ca al Italiei sau al Britaniei-Mari. Lanțuri puternice de munți străbat interiorul lui, având la mijloc măreața cetate a Ardealului. La poalele acestor munți se întind, cât vezi cu ochii, șesuri bogate, iar dealungul lor văi încântătoare și pline

de verdeață, străbătute de păraie și de râuri cu apă mai limpede ca cristalul. Șiruri de dealuri, împodobite cu vii și cu grădini, fac trecerea dela munte la șes. — Și peste tot natura și-a revărsat binecuvântarea sa: Câmpiile sunt îmbrăcate în holde aurii, care ondulează la suflarea vântului ca o mare de aur; coastele munților sunt acoperite cu păduri de mare preț, în care și acum rătăcesc fiarele sălbatice: ursul, râsul și mistrețul; iar culmile sunt cuprinse în multe locuri de pășuni bogate, în care în timpul verii păstorul își mână turma sa de oi sau cireada de vite; în sânul munților și la poalele lor sunt ascunse cele mai mari bogății: aurul și argintul; mercuriul, arama, plumbul și ferul; sarea, cărbunii de pământ, petroleul și câte altele.

Din loc în loc isvoare de gazuri subpământene și isvoare de apă minerală arată, că bunul Dumnezeu a voit să înzestreze cu de toate acest bogat și frumos ținut.

Râurile sunt bogate în pești; pădurile de tei și de salcâmi dau hrană pentru albine, iar prin locurile mai adăpostite se poate îngriji cu folos vermele de mătasă.

Puterea ascunsă în apele repezi de munte așteaptă să fie pusă în serviciul industriei, dând naștere la atâtea întreprinderi, cunoscute până acum numai după nume.

Și toate aceste bogății se pot scurge cu înlesnire spre Mare pe undele bătrânului Danubiu și ale râurilor sale laterale, schimbându-se cu alte bunuri aduse «de peste nouă mări și nouă țări».

Și dacă vom socoti și calitățile fisice și intelectuale ale neamului nostru, care formează marea majoritate a noului Stat întregit: sobrietatea țăranului nostru, care nu peste tot e subminată de patima alcoolismului, vioiciunea, istețimea și îndemânarea lui, trăinicia lui chiar și în împrejurări nu tocmai favorabile, — toate acestea ne fac a nădăjdui, că, părăsind unele defecte, care s'au încuibat și la noi de o vreme încoace, vom puteà face din țara noastră unul din ținuturile cele mai înfloritoare din lume, iar neamul nostru, până acum așà de oropsit și de disprețuit, își va puteà cuprinde cu vrednicie locul cuvenit între neamurile cele mai alese.

Dar pentru ajungerea acestui scop, către care e dator să țintească ori și ce neam conștiu de menirea sa, pe lângă pă-

strarea şi întărirea sănătăţii trupeşti, — temelia oricărei fericiri omeneşti pe acest pământ, — este de lipsă *un grad cât se poate de mare de lumină a minţii, de cultură.*

Ca să putem folosì după cuviinţă bunurile şi puterile cu care a înzestrat Dumnezèu frumoasa noastră ţară, trebue să avem cunoştinţele de lipsă, şi acestea nu se pot câştigà decât prin învăţătură, prin luminarea cât mai mare a minţii.

Iată, şi pământul pe care'l vor primì aproape în toate părţile ţării ţăranii noştri, graţie stăruinţelor Maj. Sale, ale bunului nostru Rege, şi după hotărîrile Corpurilor legiuitoare ale Ţării, şi pământul acesta, zic, nu le va fi de mare folos, dacă nu-l vor şti lucrà cu pricepere, dacă nu-l vor semănà cu plantele cele mai rentabile şi dacă nu-l vor îngriji astfel, ca rodirea lui să fie asigurată şi pentru viitor.

Şi aceste cunoştinţe, de asemenea, nu se pot câştigà, decât prin învăţătură, fie din carte, fie prin imitarea exemplului oamenilor mai luminaţi.

Prin urmare, lucrul cel dintâi de care trebue să îngrijim, este, să dăm poporului nostru cât mai multă lumină, cât mai multă învăţătură. Aceasta se poate câştigà prin şcoli, în sfânta biserică, — şcoala celor mari, — prin conferenţe ţinute de oameni luminaţi, prin cetirea cărţilor bune şi a ziarelor scrise spre învăţătura, nu spre adimenirea celor mulţi, prin teatru şi a. — Şi când vorbesc de lumină, de învăţătură, nu înţeleg numai cunoştinţele practice, ci ori şi ce cunoştinţă care ne înalţă sufletele, ori şi ce ştiinţă care ne nobilitează inima şi ne face mai buni, mai iubitori faţă de alţii, mai înţelegători ai frumosului, mai pricepători ai tainelor naturii, mai apropiaţi de Dumnezeu. O ştiinţă pur utilitaristă ne face egoişti, materialişti, despreţuitori ai moralei şi ai pornirilor nobile, şi prin urmare o asemenea ştiinţă nu poate fi spre folosul, ci numai spre stricăciunea societăţii şi a Statului.

In timpul nostru, însă, şi în împrejurările în care ne aflăm, lucrările mai mari, fie ele industriale, comerciale, financiare sau de altă natură, nu se mai fac isolat, ci prin colaborarea mai multora, eventual prin însoţirea tuturor celor conduşi de aceleaşi interese. Astfel nu numai exploatările mai mari de mine, păduri, fabrici se fac în societate, ci, cum Vă e de bună

seamă cunoscut, şi arendările de terenuri agricole, desfacerea produselor agriculturei, procurarea mărfurilor de lipsă pentru micii economi se fac, — cu deosebire în vechiul Regat, — în tovărăşii mai mari sau mai mici, cu ajutorul aşà numitelor cooperative săteşti, care, conduse conştienţios, în multe locuri au produs rezultate surprinzătoare, nu numai pentru particulari, ci pentru obştii întregi.

Spiritul acesta de colaborare, de însoţire spre ajungerea unor scopuri de întărire economică şi, împreună cu acestea de înălţare morală şi intelectuală, trebue să-l cultivăm şi să-l punem în vieaţă peste tot, dacă voim să ne emancipăm în privinţa economică şi cu timpul să avem în fiecare comună negustorii noştri, meseriaşii noştri, băncile noastre poporale, cooperativele noastre de consum şi de valorizare, şi să nu mai fim şi pe viitor obiectul de exploatare al atâtor străini pripăşiţi, Dumnezeu ştie din care părţi ale lumii, în ţinuturile noastre. Şi, în această privinţă, mi se pare, că Maramureşul nostru istoric încă ar aveà lipsă de oarecare primenire.

Ca să putem, însă, ajunge la această organizare economică socială, trebue să cultivăm în massele mari ale poporului nostru buna înţelegere frăţească, încrederea reciprocă între fiii aceluiaş neam, deprinderea de a lucrà împreună pentru ajungerea aceluiaş scop, limitarea interesului propriu în vederea binelui obştesc, — înlăturând cât se poate de mult dintre noi: lăcomia, invidia, certurile şi ura, defecte care acum, după răsboiul îndelungat prin care am trecut, pare-că ies şi mai tare la iveală ca mai nainte.

Cu alte cuvinte: ca să putem ajunge la o refacere economică, dela care aşteptăm o întărire materială pentru viitor, e neapărat de lipsă o refacere morală, singura chezăşie sigură a celei dintâi.

Aşa dară, resumând: Dacă voim ca în adevăr să progresăm în nouăle împrejurări în care am avut norocul de a ajunge, şi să dovedim, că meritäm să fim în fruntea unei ţări atât de bogate şi de frumoase, trebue să ne nizuim a ne luminà tot mai mult mintea cu învăţătură şi a ne deprinde a lucrà cu toţii cu hărnicie, întovărăşiţi în diferite societăţi menite binelui obştesc şi conduşi de spiritul bunei înţelegeri şi al dragostei frăţeşti.

Principiile acestea mântuitoare le urmăreşte însoţirea noastră culturală dela întemeierea sa şi până astăzi, şi pentru înţelegerea şi înfăptuirea lor a lucrat ea timp de şasezeci de ani cu toate mijloacele, ce i-au stat la îndemână.

Modeste au fost aceste mijloace în trecut; modeste i-au fost, poate, şi rezultatele. Avem însă toată încrederea, că în împrejurările schimbate, spre bine, de astăzi şi lucrările ei vor fi încununate cu roade mai bogate.

La această lucrare frăţească şi românească: *spre lumină, spre înălţare morală şi spre întărire materială a neamului din care facem parte,* Vă chemăm cu toată dragostea, iubiţi fraţi Maramureşeni.

Voi aţi fost în trecut straja ţării în aceste părţi expuse ale Românismului. Fiţi tot astfel în viitor straja culturei naţionale, şi nu numai urmaşii Voştri, ci un neam întreg Vă va binecuvânta!

Adunarea generală a însoţirei noastre, în anul al LX-lea al existenţei sale, anul amintirii marilor bărbaţi ai neamului nostru: Tudor Vladimirescu, Ioan Brătianu şi Vasile Alecsandri, este deschisă. *Andreiu Bârseanu.*

Ca o statuie...

după Al. Petőfi.

Ca o statuie stau, încremenit,
In mijlocul şesului fără sfârşit.
Linişte adâncă 'n cuprinsul senin. —
Departe de mine coseşte-un creştin;
Acum se opreşte,
Şi coasa-şi ascute.
Dar nu se aude
Cum lama vibrează.
Pe urmă 'nceteză,
Se uită uimit...
Eu, tot neclintit.
Aş vrea să ghicesc:
Ce-o fi crezând
Că-mi umblă prin gând,
Când stau şi-l privesc?...

Ax. Banciu.

Despre Costache Rolla, cumnatului lui V. Alecsandri.[1]

1. În discuţiunea despre originea lui Vasile Alecsandri paharnicul Constantin Sion joacă un rol trist. El este unicul Român care a afirmat, că Alecsandri ar fi de origine ovreească. În chip foarte regretabil, Ilarie Chendi s'a ademenit să dea atenţie acestei absurdităţi, contra căreia dl Al. Dumitrescu a scris un răspuns, pe care îl socotesc primitor de sprijiniri nouă. Despre acestea voiu vorbì însă altădată.

Acum voesc numai să spun ceva despre C. Sion şi C. Rolla, pentru a dovedì, că paharnicul C Sion, paharnicul certăreţ care a dus o vieaţă comună, pierdută în slujbe şi în procese, nu a vorbit de rău numai pe V. Alecsandri, poetul, ci tot neamul lui.[2]

In cazul lui C. Rolla se poate constată, că paharnicul erà pătimaş şi că, venindu-i la socoteală, scrie şi minciuni.

Iar dacă se poate *dovedì* — chiar privitor la familia Alecsandri — că aşà făceà uneori cinovnicul Sion, se sgudue *indirect* şi afirmaţiunea lipsită de autoritate despre originea ovreească a poetului.

2. In *Arhondologia Moldovei* (Ediţia d-lui G. Chibănescu, p. 297—298), Costache Rolla, cumnatul lui Alecsandri, este tratat într'un stil compromiţător pentru cinovnicul răutăcios Sion:

«*Rola. Iarăş Grec.*

Încă pe la 1802 a venit un doctor grec cu numele Evstati, cu bună ştiinţă de medică. S'au însurat; a luat o fată a

---

[1] Ne putând comemorà la timpul său, din cauze independente de voinţa noastră, centenarul naşterii marelui nostru poet şi patriot Vasile Alecsandri, publicăm cu deosebită plăcere aceste preţioase contribuţii pentru cunoaşterea mai desăvârşită a familiei lui. *Nota Red.*

[2] Odată vornicul V. Alecsandri apare ca tovarăş la vămi, la poşlină, al lui Negropónte şi al lui Mihail Sturza (p. 245); altădată ni se descoper tovarăşii de joc de cărţi ai vornicului şi faptul că unul din aceştia l-a induplecat pe V. A. să treacă în condica boerilor pe un Alecu Sterea, care nu erà boer şi să-l facă astfel, c'o trăsătură de condeiu, căminar (pag. 335—337); a treiaoară vornicul apare intervenind pentru un ginere al unei rude, ca să fie boerit (p. 425).

unui dascăl Theodosi, iarăş Grec; dar şi acela însurat aice cu o moldovancă, dela ţinutul Dorohoiu. Au făcut mai multe fete şi un fecior Costachi. Pe la 1832 au murit doctorul Evstati, şi femeia lui, dupăce şi-au măritat fetele cu Ruşi, ş'au vândut casele ce aveà la Iaşi, în uliţa Păcurarilor; au vândut şi o moşioară ce aveà la ţinutul Dorohoiu.

Şi fiul seu rămânând un berbant şi cu puţine parale, din vânzarea moşiei, să pripăşisă pe la Botoşani, *şi să îngurluisă cu femeia lui Ilie Gherghel.* Gherghel simţind, ca un bărbat vrednic, au pus mâna pe el, l-au bătut foarte frumos, i-au ras capu, sprincenele şi musteţele, şi în părângă l-au trimis la gazda lui, ş'au şi trimes doctor de l-au căutat. Cum s'au îndreptat s'au dus în Basarabia; şi de acolo a venit la Iaşi, s'au îngurluit cu femeea lui Costachi Voinescu, fata lui Vasile Alecsandri, ş'au lăsat bărbatul curva, cum erà de bun şi bogat, ş'au lăsat ca o căţă şi trei copii, ş'au fugit la tată-său. S'au despărţit şi s'au cununat cu curgole, şi pe de o parte Alecsandri, pe de alta un general Graben, cumnat Rollei, ce erà trimes la Ţarigrad, trecând pe aice, au mijlocit la domnul Mihai Sturza, şi l-au făcut agă, şi cilen în divan, pe lângă aceea întrebuinţând şi spionlâcuri către conţul rusesc, şi către Mihai Vodă, jucà multe role. După căderea lui Mihai-Vodă domnul Ghica, îndată ce au primit învestitura domniei, precum pe Ralet la departamentul dreptăţei, au rânduit şi pe Rolla la departamentul din lăuntru, director, pentrucă, ca corcitură grecească, aveà însuşire de aşà post. De acolo a dat dimisie, şi îndată ca pe unul din cei mai cinstiţi patrioţi, l-au rânduit cilen la domnescul divan al ţărei, acolo unde spânzurà soartea tuturor acelor ce din nenorocire intrà cu felurite nevoi, în canalul decanicescu».

Textul este scârbos.

Şi totuşi, fiindcă se află într'o carte cetită şi consultată de istorici, trebuie cercetat şi el.

3. Vorbele cele mai urâte Sion le-a dedicat d-nei Rolla, sorei lui V. Alecsandri.

Sora aceasta — o chemà Catinca — apare din capul locului în isvoarele literare ale generaţiei lui Alecsandri. Se pare

că ea s'a măritat în anul 1835.[1] Surorile lui M. Kogălniceanu, amicele ei, informau pe fratele lor despre soartea ei.

Soartea voi ca dela început Catinca Alecsandri să aibă parte de gelosia bărbatului său.[2] *Il parait que Monsieur Voinesko est bien jaloux de sa chère moitié, Madame Voinesko* (Oct., 1835), scrie M. Kogălniceanu. Căsnicia începuse, deci, cam şubred. Gelosiile sunt simptome rele. Surorile lui Kogălniceanu par a fi fost de partea Catincăi Alecsandri, deoarece (în 26 Nov. st. v. 1835) Mihail Kogălniceanu ţine să rectifice o părere a lor, adaugând însă o nouă notă nefavorabilă familiei lui Voinescu. Despre Voinescu Kogălniceanu spune, că nu este urât, cum i-au scris surorile lui (*Le mari de M- me Voinesko n'est pas laid; vous vous trompez*). Dar despre un cumnat al d-nei, cu numele Burchi, un mărginit, Kogălniceanu spune hotărât că trebue[3] să fi fost o mare neplăcere socială:

«*Madame Voinesko a l'honneur et le bonheur d'avoir un beau frère bien bête; c'est Alecsandre Bourquy; j'ai appris avec lui à Miroslava et chez Mr. Cuenim*».

Din capul locului sora lui Alecsandri a fost aşă dar lipsită de aceea atmosferă sufletească, pe care simpla bunătate şi bogăţia — idealul lui Sion — nu o pot creà.

Se pare deci că şi sora lui Alecsandri aveà personalitate; şi că, măritându-se, aceasta nu-şi găsise mediul care-i convenià.

O impresie mai intimă şi cu autoritate ni s'a transmis, despre Catinca Alecsandri, prin memoriile poetului Edouard Grenier. Această impresie este de preţ şi prin împrejurarea, că datează chiar din timpul (1855—1856) în care şi Sion scriă la Arhondologia sa (1850—1856).[4] Păcat este numai, că în extrasele d-lui Vladimir Ghica impresia poetului francez este formulată foarte scurt: «D-na Rolla: trebuie să fi fost frumoasă; eră *gingaşă* şi bolnăvicioasă».

Despre cumnatul lui Alecsandri Ed. Grenier dă un scurt portret, care contrazice direct descripţia lui C. Sion: «Rolla

---

[1] M. Kogălniceanu, *Scrisori 1834—1849*. Publicate de P. V. Haneş, Bucureşti, 1913, p. 143. — In Maiu 1835 Alecsandri afirmă lui Kogălniceanu că sora sa *nu* se mărită. Pag. 36.

[2] Lc. cit., p. 146.

[3] L. cit., p. 148.

[4] *Convorbiri Literare*, vol. 44, 2, p. 339; în articolul «*In Moldova*» de *Edouard Grenier*.

însuşi n'aveà nimic a face cu eroul poeziei lui Musset; tânăr şi înfăţişându-se destul de bine, aveà sprâncene negre, îmbinate, care îi dădeau un chip cumplit şi sever. Erà ambiţios, dupăcum mi-se păreà (dar asta nu e un semn distinctiv prea deosebit). Nu erà totuş printre cei din oligarhia pretendenţilor; dar îşi *aveà candidat pentru viitor: pe Costache Negri*, fire iubitoare, dreaptă, naivă şi generoasă, plină de bunăvoinţă şi de patriotism».

Edouard Grenier ne descrie o femeie gingaşă lângă un bărbat sever. Din tot puţinul ce a scăpat din condeiul lui Alecsandri, despre soră-sa, mi-se pare că impresia cea exactă a fost a lui E. Grenier.

4. Costache Rolla a fost fiul unui doctor grec: Efstatie Rolla, boer de clasul al doilea, cu ţiduli domneşti, agă. Aşà îl găsim înscris în listele dela 21 Aprilie 1833.[1]

Pe atunci doctorii erau oameni rari la noi, oameni căutaţi. Dacă erau pricepuţi şi învăţaţi, ei făceau avere.[2]

Se pare că Dr. Efstatie Rolla erà dintre aceştia. Cel puţin se ştie că, după moartea lui, i-s'a pus în vânzare biblioteca, şi că, după anunţul din *Albina românească*, biblioteca doctorului erà bogată: dovadă că el se ţineà în curent cu ştiinţa sa.[3]

Pe soţia doctorului, mama lui C. Rolla, o chemà Marioara.

Şi înainte şi după moartea doctorului Marioara Rolla apare ca femeie cu stare, nu cum o prezintă C. Sion.

În Izvodul (din Martie 1833), de «scutelnicii pentru care se cuvine a se slobozì dela vistierie banii despăgubirei hotărâte, D-neaei Agoaea Marioara a doftorului Efstatie Rolla, agă cu pitac gospod», apare printre ceîce au moşii şi drept la câte 20 de scutelnici.[4]

---

[1] *Analele parlamentare ale României*, vol. IV, (Moldova) p. 541.

[2] Leafa doctorului Efstatie Rolla, ca doctor al laşilor, erà (la 1810) 5400 lei *Memoriile Academiei Române*, Secţia istorică, vol. XXXII, p. 100.

[3] Biblioteca lui Eustatie Rolla cuprindeà 1450 de volume, cărţi şi broşuri, catalogate. Ele s'au vândut în Iaşi, în casa Dr-ului Cihac, în 18 (30) Martie 1835. *(Albina românească* din 28 Febr. (12 Martie) 1835, p. 69).

Doctorul a murit între Aprilie 1833 şi Martie 1835. Data exactă a morţii n'am găsit-o. (Pensia încassată de Agoaia Marioara Rolla, după moartea doctorului a fost de 630 lei pe lună. *Analele parlamentare).*

[4] *Analele parlamentare*, vol. III, p. 258.

Despre averea ei: moşii etc., m'am informat deocamdată din *Buletin foaie oficială*. În această privinţă am aflat:

I. În anul 1836 Maria Rolla se judecă cu comisul Vasile Pogor pentru 30 #.[1] În anul 1838 Costache Rolla dă lui D. Ţîntă vechilimè să se judece cu casa medelnicerului D. Arbure pentru 390 #, ce are a-i luà dela acesta.[2] În 1845 Maria (= Marghioala) Rolla împrumută pe un paharnic cu 100 #.[3] În anul 1848 aga C. Rolla împrumută cu 2500 # pe doi jidovi, care-i amanetează nişte case din uliţa Sf. Vineri (Iaşi).[4] Deci odată mama, altădată fiul dispun de destule mijloace, ca să le mai rămâie şi pentru alţii, cari se împrumută dela ei.

II. Altfel de venituri ale familiei Rolla sunt vânzările de locuri şi case. În anul 1846 — abià acum — Maria Efstratie şi fiii ei vând ovreilor Aizic Leiba şi Marcu Mizoc cinci dughene, cu locul lor, din Botoşani.[5] C. Rolla singur vinde ovreiului Acselrat un loc sterp de pe uliţa rusească din Iaşi, tot în anul 1846.[6]

III. În anul 1834 agoaea M. R. aveà, în Odobeşti, 22 de pogoane de vie, care erau scôase la mezat.[7] Nu se ştie dacă s'au vândut atunci. Sigur este însă că în 1839 M. R. vinde, la Odobeşti, o vie de 11 pogoane, unui Petrachi zât Panfile.[8] Nu pot ştî, dacă cele 11 pogoane erau o rămăşiţă din cele 22 dela 1834; sau dacă proprietara va fi avut, în total, 33 de pogoane. Oricum ar fi, familia avusese la Odobeşti o vie măricică.

IV. C. Sion vorbeşte despre o singură moşie a Roleştilor. Din *Buletin* reese că aveau, cel puţin în părţi, şi alte moşii.

În 1839 Maria R. şi fiul ei Costache dau lui Dumitrache Ţântă vechilim, spre a se judecà cu casa răposatului medelnicer Vasile Curt pentru «jumătate din a treia parte de moşie din trupul Ignătenii».[9]

---

[1] *Buletin* etc., 1836, p. 139.
[2] *Loc. cit.*, 1838, p. 242.
[3] *Loc. cit.*, 1845, p. 3.
[4] *Loc. cit.*, 1848, p. 158.
[5] *Loc. cit.*, 1846, p. 310.
[6] *Loc. cit.*, p. 496.
[7] *Loc. cit.*, 1834, p. 186.
[8] *Loc. cit.*, 1839, p. 176.
[9] *Loc. cit.*, 1839, p. 332.

În 1837 casa răp. doctor R. şi Vasile Oţăl se judecau pentru o parte din moşia Frijănii. Procesul s'a terminat cu o împăcare.[1]

Moşia lor de căpetenie a fost Mitocu (Dorohoiu). Curând după moartea doctorului, soţia acestuia şi fiul ei Costache, arendează moşia Mitocul pe opt ani, începând dela 23 Aprilie 1835 până la 1843, Aprilie. Arenda pe an eră de 680 ⁂.[2] Din aceeaşi moşie ei arendează, în 1837, o odaie şi 500 de fălci suhat (= 12 lei, carboave pe an).[3]

Datele de mai sus descoper, în total, o sumă de mijloace, care ne dă dreptul să afirmăm că în nici un caz C. Rolla nu eră — cum îl arată Sion — un biet calic, nevoit să-şi facă în mod neonorabil loc într'o familie bogată, ca să poată trăi. De aceea trebue să resping şi această informaţie a lui C. Sion; şi să admit că în cazul Costache Rolla — Catinca Alecsandri a fost vorba numai de unul din acele multe cazuri de iubiri contemporane în care femeile Moldovenilor se aruncau cu trup cu suflet în braţele generaţiunei tinere, moderne.

La capitolul acesta despre mijloacele materiale ale familiei Rolla mai sunt de adaos câteva ştiri.

Judecând după ştirile din *Buletin* C. Rolla nu se însărcinà cu afaceri mărunte. Şi până la 1846 nici nu-l întâlnim în afaceri. La 1846 îl găsim însă ca vechil (reprezentant, avocat) al lui Manolache Xrisoverghi.[4] În 1847 îl găsim arendând o moşie în calitate de vechil al contesei Luţica Paladi-Bedmar[5] care eră foarte bogată, deşi nu se puteà asemănà cu clironomii casei răposatului C. Conachi, cu ale căror afaceri se ocupà pela 1851, când îl găsim dând paharnicului D. Burduja vechilimeà pentru trei procese a acelor clironomi.[6]

Relativ la sprijinul material al Alecsandrilor, în folosul lui C. Rolla, în *Buletin* nu am găsit decât o singură urmă. Anume în 1846 se întăreşte o chizăşie dată de vornicul Vasile Alecsandri pentru aga C. Rolla.[7]

---

[1] *Loc. cit.*, 1837, p. 161.
[2] *Loc. cit.*, 1835, p. 12.
[3] *Loc. cit.*, 1837, p. 127.
[4] *Loc. cit*, 1846, p. 384.
[5] *Loc. cit.*, 1847, p. 101.
[6] *Loc. cit.*, 1851, p. 14.
[7] *Loc. cit.*, 1846, p. 61.

5. Dacă amorul cu gingaşa soră a lui Alecsandri este cu totul altceva decât ce credeà Sion; dacă pretinsa sărăcie a lui Rolla se transformă într'o evidentă bunăstare, aceeaşi soartă a metamorfozărei prin critică o vor aveà şi învinovăţirile politice pe care i le aduce C. Şion.

Rolla aveà un cumnat Rus, un general Graben. Atât este adevărat din ce spune Sion. Dar de unde îşi ia această îndrăsneală să-l înfăţişeze pe Rolla ca protejat al lui Graben, ca slujitor al politicei ruseşti, ca om de-ai lui Mihaiu Sturza, nu se vede de loc. Nu cunosc nici un fapt care i-ar da lui Sion măcar un motiv de bănueală. Dacă el ar fi cunoscut fapte, cât este de bucuros să le spue, nu le-ar fi spus?[1]

Imi pare, totuş, rău că *până acum* argumentarea mea nu poate fi şi directă. Ea rămâne îndirectă; dar reiese bine întemeiată din tot binele ce se poate culege despre vieaţa lui.

Iată deci care sunt puţinele ştiri sigure — puţine, însă cu bogat conţinut — care s'au scris pe ici pe colo despre Rolla.

Faptul că tatăl lui Rolla, învăţatul doctor, a murit *după ce Costache Rolla îşi începuse studiile universitare*, ne dă dreptul să afirmăm că tatăl său îi va fi hotărât universitatea la care să studieze. Tatăl i-a putut plăti întreţinerea acolo, la München. Plecarea din München pare a fi fost determinată ori chiar grăbită de moartea tatălui său.

Rolla şi-a făcut deci studiile sale în München; după informaţiunile dlui Radu Rosetti, pela anul 1830, deodată cu Răducanu Rosetti, Nicu Ghica (Comăneşti), beizadea Dimitrie Ghica (Bucureşti), un Creţulescu şi alţi câţiva Români. După aceleaşi informaţiuni bune, date de Răducanu Rosetti, este sigur că «toţi petrecură bine şi cheltuiră cumplit de mult».[2]

Memoriile lui Nicolae Cretzulescu[3] confirmă aceste ştiri adăogând data că la 1834 Rolla, R. Rosetti, Steghe nu se mai

---

[1] Acte de-ale lui Rolla contra sistemului despotic al lui Mihaiu Sturza nu cunosc. Unul foarte târziu, din 1851/2 Maiu, dar totuşi caracteristic priveşte modul cum Sturza cedase unui sărdar Sava Canachi, «care i-au fost slugă în coadă», fără a fi fost întrebuinţat vre'odată în slujbele statului, un venit care se cuvenià carantinei din Galaţi. *Analele parlamentare ale României*, vol. XVI, 2, p. 365.

[2] *Analele Academiei române* S. II, t. XXVIII, p. 496.

[3] *Ateneul român*, 1894 p. 594. Creţulescu din München erà Iancu.

aflau în München, unde Cretzulescu mai găsì pe Nicu Ghica pe vărul său Iancu Cretulescu, pe Cananău din Botoşani.

Rolla a studiat deci în München între anii 1830—1834.

Tinerii aceştia vor fi cheltuit mult, vor fi petrecut bine; dar, dacă-i judecăm după rolul ce l-au *putut* jucà mai târziu în Moldova, şi în Muntenia, trebue să credem că au învăţat şi carte.[1]

Pe când Alecsandri plecà din ţară, la Paris, Rolla se întorceà din străinătate aducând cu sine spiritul care-l va fi sorbit, tendinţele ce şi le va fi însuşit, maniera ce o va fi deprins la München.

Observ iarăş că este păcat că despre studenţii moldoveni şi munteni din München, care deveniră un număr însemnat de bărbaţi politici, nu s'a publicat absolut nimic; şi că pentru a pătrunde cel puţin într'o parte a vieţii lor de acolo, trebue să-mi iau refugiul la un mijloc iarăşi indirect.

Pe Răducanu Rosetti, colegul lui Rolla, l-a examinat, înainte de admitere, faimosul elenist Thiersch. Numele Thiersch înseamnă însă un program cultural şi politic, de care se interesà toată Bavaria, toată Germania. De aceea îl caracterisez sumar, dar suficient pentru scopul meu.

Fr. Th. Thiersch se aşezaze în München la anul 1809. Pe-atunci el erà un tânăr filolog de 25 de ani. În anul 1814 el deveni membru al Academiei bavareze; iar în 1829/1830 rector al universităţii din München. Când tinerii noştri moldoveni fură primiţi de el la universitate, Thiersch se află pe punctul de culminaţiune al carierei sale profesorale. Politiceşte Thiersch fusese şi erà încă un liberal, un antiultramontan. Figura lui cadrà bine cu toată mişcarea liberală din Sudul Germaniei.

Toate elementele de căpetenie, conducătoare, ale Münchenului erau liberale. Ele alcătuiseră atmosfera intelectuală în care respirau tinerii Români. Astfel, ministrul Montgelas secularizase mânăstiri catolice; juristul Anselm Feuerbach erà un aderent al criticismului Kantian; Schelling, care se întorsese la München în 1827, pentruca să rămâie la universitate până

[1] Despre duelgiii români din München s'a vorbit încă multă vreme în capitala Bavariei. Vezi *România literară* (1855), p. 123, în scrisoarea lui S.

la 1841, trecuse de mult peste învinovățirea violentă, că este un ateu spinozist.

Dovadă că această atmosferă influență pe Români o avem, deși nu relativă la Rolla. O avem relativă la Dr. G. Cuciureanu, care și-a dat doctoratul său în medicină în Viena la 1837, dar care studiase și în München. Știrea aceasta ne-a păstrat-o Dr. Taussig în cuvântarea, care a ținut-o la înmormântarea Drului G. Cuciureanu și în care Taussig, un bun prietin, ne-a descoperit faptul, că Cuciureanu erà un aderent al lui Schelling, a cărui filosofie o ascultase la München. [1]

Pe vremea aceea Münchenul aveà și altă importanță pentru tinerii români. La 1830 se proclamase independența Greciei. Thiersch plecase în August 1831 în Grecia, unde stătù până în August 1832, când se întoarse aducând actul prin care Otto, fiul suveranului Bavariei, fusese ales rege al Greciei. In tot timpul acesta Münchenul, ținut în curent de rapoartele lui Thiersch, se interesà de Orient mai mult decât oricine. Soartea Greciei — pe care țările românești o urmăriau cu încordare — interesà de sigur și pe tinerii români cari știau că în curând ne va venì și nouă rândul. Atmosfera politică din München nu stârnià deci numai idei liberale, ci întemeià și convingeri naționale. Ce se petreceà la Berlin cu M. Kogălniceanu se petreceà, în acelaș timp, la München cu studenții români de-acolo.

Plecând din mediul Münchenului — care erà plin de idei de viitor — Rolla se așeză într'o țeară, în care tocmai se puneau bazele aceluiaș viitor, pe care Grecia și-l creà grăbită și priveghiată atent de mai multe puteri europene decât noi, cuprinși între Turcia, Rusia și Austria, adecă: între trei împărății ale căror interese adverse nu suprimau interesul lor comun, de a ne suprimà pe noi. La noi gândirile politice erau mai sfioase; lipsa de perspectivă a succesului mai redusă; entusiasmul popular lipsià. De aceea, la început nu numai Rolla, dar și alții și-au potrivit pasul lor cu mersul cumpătat al anilor 1835—1840, până ce printre ei se arătară spiritele conducătoare ale generației dela 1840.

[1] Cuvântarea s'a publicat într'o broșură care cuprinde toate discursurile ținute la moartea Drului Cuciureanu. Dar n'o pot cità verbal, deoarece momentan nu se regăsește la locul ei, în bibl. Academiei române, unde am cetit-o.

Cuvântul: «generația dela 1840» este al lui M. Kogălniceanu. În mod inutil și neexact el a fost înlocuit cu întrucâtva interesatul cuvânt: «generația dela 1848».

Pentru Rolla devine acum interesantă mărturisirea lui Alecsandri că *dela 1840 încoace* Rolla a făcut parte din generația care a luptat pentru renașterea României.

Mărturisirea datează din anul 1878 (21 Ianuarie). Ea trebue citată:[1]

«Întorcându-mă la Mircești am dat peste o veste dureroasă. Rolla, cumnatul meu, a murit după mai mulți ani de suferințe, la moșia lui Lupu Bogdan, la Gădinți. *Încă unul din luptătorii dela 1840—1859*, ce se duce să găsească pe cei pribegiți din lume! Rolla *a avut o mare influență asupra societății lașului*, pe când s'a întors el dela Münich, *dând mâna cu toți tinerii din acea epocă pentru introducerea marelor reforme sociale* și mai cu seamă pentru redeșteptarea simțului de *demnitate personală*. El a fost unul din acei porecliți *duelgii*, care a contribuit, prin spaima ce insufla, de a deprinde pe juni, și chiar pe bătrâni, a se respectà pe sine și a respectà pe alții».[2]

Ca om așà cum îl descrie V. Alecsandri pe Rolla, acesta nu puteà fi ce afirmă bănuitorul Sion: Cine se află printre tinerii aderenți ai reformelor sociale nu puteà fi și aderentul lui Mihaiu Sturza. Cine reprezentà în mod *tipic* demnitatea personală nu puteà să fie spion rusesc!

Calomnia aceasta nu o desminte numai Alecsandri, ci și cele trei mari momente istorice, la care Rolla a luat parte: anii 1848, 1857, 1859 și revoluția, divanul *ad-hoc* al Moldovei și alegerea lui Al. I. Cuza. Mă voiu oprì câte puțin și la aceste momente.

La 1848 C. Rolla a avut un rol destul de însemnat, deși colecția documentelor acelui an nu-l pomenește decât de două ori.[3]

---

[1] V. Alecsandri, *Scrisori*. Publicație îngrijită de *Il. Chendi* și *E. Carcalechi*. București, 1904, p. 97.

[2] În Adunarea obștească a Moldovei anaforaua contra duelului s'a cetit în 21 Februarie 1842. *(Analele parlamentare*, vol. XI, p. 804 și 873). Vezi și V. Alecsandri, Proză, ediția I-a (Socec), p. 559.

[3] *Anul 1848 în principatele române*, București, vol. I (1902), pag. 388, 417.

C. Rolla a fost de față la adunarea din sala hotelului Petersburg, unde Moldovenii se adunaseră să-și spună dorințele. *Gazeta Transilvaniei* îl și numește — într'o corespondență din luna Maiu — printre bărbații dela care ministrul de interne a dorit să afle dorințele poporului: Ministrul vorbise, după *Gazetă*, cu L. Rosetti, M. Epureanu, P. Casimir, N. Ghica-Comănești, Vasile Alecsandri și Rolla. Faptul este confirmat și de Alecsandri în broșura: *In numele Moldovei, a omenirei și a lui Dumnezeu.* La 1848 Rolla era deci considerat de guvern ca bărbat în stare să reprezinte exact curentul politic național și să dea un sfat precis. Însă, împreună cu tovarășii săi, Rolla a refuzat orice consiliu și a rămas printre ceice stăruiau ca poporul să fie consultat direct. Guvernul nu se înșelă. Dovada o dădù adunarea dela hotel Petersburg care alese pe Rolla în comitetul însărcinat să redacteze dorințele exprimate de adunare.[1]

C. Rolla a făcut parte din deputațiunea care a dus lui Mihaiu Sturza dorințele formulate și iscălite.[2] El le-a dus împreună cu impetuosul Vasilie Ghica. Dar revoluționar, în înțelesul lui V. Ghica ori al lui Alecsandri și Kogălniceanu, Rolla nu a fost. La Al. Mavrocordat, unde s'a rostit cuvântul: «La arme!» și unde a avut loc atacul Arnăuților comandați de fiii lui Mihaiu Sturza, Rolla nu a stat.[3] Atacul nu l-a găsit acolo. Astfel el putù să rămâie în țară.

Grigore Ghica este una din urile cele mai pasionate ale lui C. Sion. Din «nebun» Sion nu-l mai scoate în tot cursul *Arhondologiei* sale. Sion are, pentru ura sa, și motive politice: Grigore Ghica Vodă răsturnà — cât puteà — Moldova cea veche, ca să creeze alta, coaptă pentru unire; apoi: Grigore Ghica Vodă întrebuință în funcții înalte prea mulți Greci, un defect pe care l-a criticat și V. Alecsandri. Dacă erai dintre oamenii numiți de Ghica Vodă, pentru C. Sion erai perdut, chiar dacă te chemà Costache Negri! Cu atât mai mult, dacă te chemà numai C. Rolla!

Totuș G. Rolla a împlinit, și în domnia lui Grigore Ghica, ca și după aceea, o menire folositoare pentru țară.

---

[1] G. Sion, *Suvenire contimpurane*, p. 176.
[2] G. Sion, *loc. cit.*, p. 178.
[3] G. Sion, *loc. cit.*, p. 181.

La 1849 C. Rolla era director al departamentului de interne; ministrul său era visternicul Alexandru Sturza.

In 1850 C. Rolla a fost numit membru al divanului Domnesc, în locul lăsat liber de Ioan A. Ghica.[1] In astfel de post, sub Grigorie Ghica Vodă, nu se numiau oameni despre care să se poată vorbi în tonul lui Sion. In acelaş an Ghica numì o comisiune pentru reforma codului civil. Comisia se alcătuià din: prinţul N. Şuţu, D. Ralet, directorul ministerului de justiţie, D. Cornea, membru al divanului de apel, bătrânul jurist D. Bojinca, N. Docan, M. Kogălniceanu, L. Roseti, dr. juris şi C. Rolla, membru al divanului domnesc.[2] Rolla era deci chemat să colaboreze, într'un moment important, la o operă de justiţie teoretică şi practică într'o ţară în care justiţia fusese şi eră încă înfrântă de un egoism sălbătăcit de împrejurări istorice fatale. Increderea care se puneà în Rolla îl cinsteşte foarte mult.

Ca bărbat influent sub Grigorie Ghica Vodă Rolla a protejat curentul care se generalizà şi pe care-l sprijinià principele: al modernizării şi unirei ţărilor. De aceea îndată ce chestiunea unirei s'a pus, Rolla s'a aruncat în fruntea luptătorilor pentru ea.[3]

In 28 Februarie 1856 C. Rolla iscăleşte — alăturea cu floarea Moldovei — petiţia dată principelui Ghica în favoarea unirei principatelor;[4] iar în 6 Iunie al aceluiaş an el se află printre ceice, aşteptând pe comisarii Europei — cari veniau, ca să se informeze despre dorinţele ţării — se constituesc într'un comitet al unirei.[5] De aici înainte C. Rolla se află pretutindeni

[1] *Zimbrul* din 24 August 1850, p. 65.

[2] *Zimbrul* din 7 Dec. 1850 (Nr. 46).

[3] Să nu se crează însă că Rolla eră un Ghicaist care nu-şi controlà principele. Din contră, el eră foarte sever cu Ghica. De aceea, în scrisoarea dela Vichy din 8 Iunie 1857, fostul Domn îl citează pe Rolla printre criticii săi pe care nu-i puteà uità: «Sont-ils enfin édifiés, ou bien sont-ils toujours aveuglés de passions haineuses a mon égard? Voilà ce que je tiens à savoir de vous, qui de toat temps voyez les Rolla, les Kogălniceano, les Iepureano, les Roseti etc., qui, de tout temps, cherchaient à entraver et à dénaturer les actes de mon administration». *Acte şi documente relative la istoria renaşterei României.* Vol. IX (1901), p. 411.

[4] *Acte şi documente relative la istoria renaşterei României* publicate de Gh. Patrescu, D. A. Sturza şi D. C. Sturza. Vol. III (1889), p. 427—430.

[5] *Loc. cit.*, p. 522, 531.

unde interesul național cere fapte priincioase țelului final: unirei.[1] El iscălește programul unioniștilor; este membru în comitetul electoral al unirii, dela ale cărui ședințe nu lipsește niciodată; face parte din comisia celor cinci, care, ne mai putând suferi ingerințele caimacamului Vogoride, se duc la acesta și-i pretind să înceteze cu influențarea alegerilor în curs; iscălește protestul unioniștilor din Iași adresat consulilor puterilor garante; iscălește și protestul contra decisiunei consiliului de miniștri privitor la abolițiunea legei de presă, abolițiune care luă unioniștilor orice mijloc de publicitate. Firește numele lui C. Rolla nu puteà lipsì nici de pe protestul trimis, de Moldoveni comisiunei europene întrunite la București, nici de pe alte contestări ale faptelor caimacamului.[2]

C. Rolla făceà astfel operă bună. Firește urmà ca el să între în Divanul *ad hoc*, în care a fost ales de proprietarii mari ai județului Iași.

Atitudinea lui Rolla în Divanul *ad-hoc* îl caracterizează și mai precis. Până aici el fusese un luptător; acuma colegii lui din Divan îi dau un loc, la care nu mai este nevoie de severitatea lui impunătoare, ci de pricepere și hotărâre. Ca om de precisiune el a fost ales — împreună cu alții — secretar al Divanului.

Ca om de idei și hotărâre el a fost ales în comisiunea de preparare a bazelor constituționale, pe care țara trebuià așezată. Comisia din care el făceà parte a pregătit propunerile, dorințele relative la: egalitatea tuturor Românilor înaintea legii, la așezarea dreaptă a contribuțiilor — adecă la răsturnarea statului feodal, la obligativitatea serviciului militar, la accesibilitatea tuturor Românilor la toate funcțiunile — adecă la isgonirea din privilegii a boerilor care exploatau țara. In comisiunea aceasta Rolla a fost colegul lui M. Kogălniceanu, D. Miclescu, D. Cozadini. Alături de Kogălniceanu Rolla susținù drepturile țăranilor, sau emanciparea lor de sarcini nedrepte și nedemne și își atrase, ca și M. Kogălniceanu, imputarea că este *comunist*.[3] Dacă la aceste idei adaogem ideia descentralizării prin ridicarea ținuturilor la rol de persoane morale; și ideia înlăturării taxelor pe

[1] *Loc. cit.*, p. 1108, 1141.
[2] *Loc. cit.*, *IV*, *passim*.
[3] *Loc. cit.*, p. vol. VI, 1, p. 519.

export, însemnăm încă două idei care trebuiau să aibă ca urmare, întâi: împărțirea mai dreaptă a sarcinilor, a doua: o îmbogățire mai repede și mai generală a țării.

Iată căror idei s'a dovedit aderent și sprijinitor curagios Rolla, în Divanul *ad-hoc*.

Drumul spre astfel de idei nu se improvizează. El crește organic din sentimente umane alese; din sisteme politice, cu care omul se împrietinește de timpuriu; și din lipsa sau dacă el există, din ignorarea interesului personal. Din aceleași regiuni trebuie să fi pornit și cărările lui Rolla, care nu devenise un comunist, ci numai un liberal naționalist.

Rolla însuși și amicii săi se numiau numai *naționali*. Așà s'au numit ei, de pildă, în profesia de credință dela 26 Nov. (8 Dec.) 1858, când se aflau în ajunul alegerilor pentru Adunarea obștească care aveà să aleagă pe noul Domn. Naționalii cari erau: Lascar Catargiu, Lascar Roseți, Mihail Kogălniceanu, Petre Carp, G. Cuciureanu, Gr. Cozadini, G. Apostoleanu, Petru Mavrogheni, Alex. Cantacuzin, C. Rolla etc., ziceau despre direcția lor: «Partizani ai propășirei, însă acea propășire operată pe calea legală și corespunzătoare la trebuințele noastre, dând timpului de față aceia ce se reclamă de timpul de față și lăsând viitorului aceia ce se cuvine viitorului, adversari declarați ai tutulor utopiilor, vie aceste dela bizuirile despotismului, sau dela principiile subversive a resturnătorilor, subscrișii nu sunt nici reacționari, nici socialiști. Noi suntem interesați la prosperitatea țărei, ca una ce este obștească noastră muncă; noi ținem la păstrarea și întărirea temeliilor a orișice societăți: familia și proprietatea. Insă apărarea acestora o așteptăm dela legi, iar nu dela un om. Așadar noi n'avem altă tendință, alt țel decât de a face ca noua constituție să prinză rădăcini în principate și să ajungă a fi un adevăr; că așà viitoarea organizație să dea trebuințelor publice tot ce este «legiuit» de a li se dal» Constituția pe temeiul căreia ei voiau să lucreze erà convenția dela 7 (19) August 1858.

Intrând cu acest program național în Adunarea electivă în care fu ales și din Iași, și din Cahul, din partea proprietarilor mari, Rolla rămase nedespărțit de ceice aleseră pe Al. Cuza Domn al Moldovei — firește nu lipsì nici dela dramaticele discuții dela «Elefant» — și devenì în 15 (29) Ianuarie 1859

ministru de instrucție al noului Domn, alăturea cu Vasile Sturza, Manolache Costachi Epureanu, Lascar Rosetti, Vasile Alecsandri, D. Sc. Miclescu și C. Miclescu. Intr'un rând, lipsind Vasile Alecsandri, Rolla luă și externele, *ad interim.*[1]

Momentul acesta însemnează punctul de culminațiune a vieții lui Rolla.

6. Tot cursul vieții lui C. Rolla este o linie dreaptă, suitoare dela un punct: München, peste feliurite culmi, dintre care cea următoare este totdeauna mai înaltă decât cea anterioară, până la îndoitul minister sub Alexandru Ion Cuza. In tot cursul acestei alese vieți publice, V. Alecsandri a avut putință să cunoască sentimentele și ideile cumnatului său, pe care l-a comemorat în versuri și în proză, fără să-l idealizeze, măsurându-l, după felul său, cu dreptatea omului de bun simț și cu sobrietate de împărțitor sgârcit de lauri.[1]

De o astfel de figură nu se pot lipi insultele lui C. Sion, după ale cărui motive de supărare ar fi de prisos și pueril să mai căutăm.

Insemnat pentru mine era să dovedesc convingător, și limpede că Sion nu avea în sine nici măsura lucrurilor și a oamenilor, nici sârguința naivă de-a respectà adevărul. Iar unde se pot dovedì astfel de defecte morale, cine ne poate obligà să dăm atenție și credință — celorlalte închipuiri sau invenții ale lui Sion?!

G. Bogdan-Duică.

---

[1] *Loc. cit.*, vol. VIII, p. 827.

[1] Pentru apreciarea de care se bucură caracterul lui Rolla este interesant cuvântul cu care o foaie volantă a caracterizat pe C. Rolla în 1859. (Manuscriptul academic nr-ul 21, p. 227). Titlul foaei volante este *Catalogue des livres nouveaux a l'usage des électeurs 1859);* lui C. Rolla i se atribuie: *Histoire de Hollande ou Guillaume le tăciturne, avec cette épigraphe: La parole a éte donnée a l'homme pour cacher sa pensèe.*

Dintre multele caracteristice spirituale din aceeași foaie volantă, mai reținem aici pe a lui Alecsandri, care se află în fruntea listei. Lui i se atribuie opera *Le roi des mouches ou la mouche du coche!* (După Larousse: *Mouche du coche* însemnează: personne qui montre un zèle excessif et inutile, par allusion à la fable de La Fontaine).

Şcolarii

I.

Cu cărţile cuprinse subsuoară,
Cu vorba cumpănită şi 'nţeleaptă,
Pe-aceiaş cale pasul vi se 'ndreaptă,
Şcolari cuminţi, a neamului comoară.

Voi ştiţi că Alma Mater azi v'aşteaptă
Cu-acelaş dor ca şi de 'ntâia oară,
Cuvântul ei aprinde şi 'nfioară
Şi noui porniri în suflete deşteaptă.

La vraja ei înaltul pisc s'apleacă,
Inertul bloc de peatră se supune
Şi 'n haina nemurirei se îmbracă.

In lumea ei de farmec şi minune
In armonie totul se împacă
Şi nici odată soarele n'apune...

II.

Ca zumzetul de harnice albine
In ritm uşor al vostru glas răsună
Şi ochii voştri — aleargă şi adună
Din şiruri lungi îndemnul spre mai bine.

Tresar schintei şi 'n flacări se 'mpreună,
Ce filfâesc uşoare, calde, pline —
Iar gândurile voastre pelerine
Disting acum frumosul de minciună.

Cu fie-care filă recitată
Al minţei voastre soare se măreşte
Şi altfel prinde inima să bată.

Căci orizontu 'n jurul vostru creşte
Şi tot ce-a fost în umbră altă-dată
Acuma în lumină străluceşte...

III.

Vă rîde 'n ochi prisosul de vieaţă
Cum rîde vesel soarele de Marte,
Şi ce nădăjduiri de bine 'mparte
A tinereţei voastre dimineaţă.

Voi lumea o cunoaşteţi după carte
Cărarea v'o 'ndreptaţi după povaţă,
Ispitele ce curse întind în ceaţă
De voi acum atât sunt de departe.

Vă 'nmuguresc în suflet candizi crinţi
Şi 'n mâna Voastră-i arma cea mai tare,
Soldaţi viteji ai cinstei şi-ai luminei,

Vedeţi voi Viitorul colo 'n zare
Cum îşi adună şi 'mpleteşte spinii
Spre triumfala voastră 'ncoronare?

I. U. Soricu.

Maramureşul.

Numirea Maramureşului se trage dela rîul Mara care se numeà în veacul a XIV lea «Maramoris» după cum ne arată diploma regelui Ludovic cel mare din 15 Septemvrie 1349 «Gyulafalva Juxta fluvium Maramorosii». Incepând cu veacul a XVI-lea întâlnim în actele publice şi numirea de «Marmaţia». Bonfiniu susţine că în evul vechiu Maramureşul a purtat numele de Marmaţie care numire se derivà dela marmure. Marmure se găseşte în Irholc, Borşa, Săcel şi Vişeul de sus. Trebue să distingem Maramureşul istoric de Maramureşul geografic. Maramureşul istoric cuprindeà părţile româneşti din Bereg, Ung şi Ugocia, Judeţul Maramureş este o fărimă din ce erà. Profilul Maramureşului este ca o frunză tăiată dealungul arterii principale, care este Tisa cu bogaţi afluenţi. La stânga se varsă în Tisa Vişeul, Iza şi Sapinţa. Este judeţ de frontieră. Geograficeşte este situat la 21° şi 22½° longitudine răsăriteană şi la 47½° şi 48° latitudine-nordică.

La nord din Cibău până în Gura Tisei formează frontiera spre Polonia şi Ceho-Slovacia Carpaţii maramureşeni cu piscurile Pop Ivan de 1940 metri înălţime şi Toroiaga cu 1939 m. Spre Bistriţa Năsăud hotarul îl formează munţii Rodnei cu o înălţime medie de 1580 — până la 1890 m. Cel mai înalt munte este Pietrosul cu 2305 metri. Din vârful Şetrevului până în Budeşti se întinde dealungul hotarului spre Solnoc Doboca cununa munţilor: Lăpuş şi Tibleş care are înălţime de 1842 metri.

Spre Satul-mare hotarul îl formează munţii Gutinului cari au o înălţime medie de 948—1246 metri. Cel mai înalt munte este Gutiniul 1447 metri. Ţiganul 1241 m., lanţul se sfârşeşte în munţii Oşenilor.

Din Tribuşeni până la Teceu Tisa este frontiera.

Frontierele Maramureşului nu sunt norocoase. Spre Bucovina şi Ardeal pasurile Prislop 1159 metri. Setrevul 1204 m. şi Gutinul cu 1447 m. iarna circa 6 luni sunt troienite şi orice legătură este imposibilă. Judeţul are clima rece, temperatura medie anuală la Sighet şi la Ocna Slatinei este de 9° C. maximul de temperatură în Iulie este de 20·2° iar minimul în Ianuarie de 3°—20 C. Extremele de temperatură sunt — 18° şi + 33°—60° deci diferinţa extremă de temperatură face 51°—60° C. La munţi aerul e şi mai rece, acolo temperatura medie anuală scade până la 6° C. Cantitatea cea mai mică de ploaie o întâlnim relativ în regiunile situate între Ocna, Şugatag şi Vişeu (817—852 mm.) în Sighet se urcă deja la 920 mm. iar la munţi se urcă şi mai repede.

Teritorul Maramureşului este 1.152,209 jugăre catastrale, din care: Arător 61,951 jugăre, fânaţe 140,339 jugăre, păduri 252,976, grădini 3,594 jugăre, păşuni 57,240 jugăre, şi teren nefolositor 56,189 jugăre.

Cele mai multe păduri sunt ale statului şi ale corporaţiunilor. Statul român are 5,000 jugăre, composesoratele nobile şi urbariali posed 94,530 jugăre catastrale. Comunale şi bisericeşti sunt 23,140 jugăre. Producţia statului anuală este de 240,000 cubici metri lemne, 120,000 cubici metri brad, în preţ de 4.800.000 Lei şi 120,000 cubici metri lemne de foc în preţ de 24.000,000 Lei. Erariul nu le mai exploatează pădurile în regie proprie. A dimis muncitorii convenţionalişti iar pentru ferestrăul său din Sighet nu a găsit arândători. Exportul lemnelor stagnează în lipsa de vagoane. Plutăşitul restrâns se face până la

Sighet. Cantităţi mari de lemne sunt expuse putrezirei. Numai ocolul silvic Râul are în porturi 250,000 cubici metri lemne.

Ferestrae sunt 14 cu vapori 11 cu apă, cu o capacitate de 250,000 cubici metri scânduri la an. O fabrică de bastoane şi un ferestrău nu sunt în funcţiune. Averile erarului în regie proprie ar da un beneficiu comercial în plus de 30%. Ar asigurà câştig sigur la 1000 familii şi lemnul s'ar prelucrà în Maramureş. Pentru prelucrarea materialului de cherestrea posedă o singură fabrică de mobile în Vişeul de sus şi în Sighet. Composesoratele administrează atât de rău pădurile că nici atât venit nu produc ca să poată să plătească cheltuelile de manipulare şi păzire, care fac 267,000 de Lei la an. Ar fi de dorit ca statul să le preîà în administrare şi exploatare cum s'a întâmplat cu averile grănicerilor în 1890 prin art. de lege XIX. In plasa Vişeu averi comune «pro partibus indivisis» sunt 73,806 din cari s'au lăzuit 3,790 jugăre. După calculaţia experţilor investindu-se momentan 1.000,000 Lei s'ar ajunge în primii 10 ani la un venit de 3.000,000 anual, din care întrebuinţându-se anual pentru învestiri 1.000,000 Lei peste 10 ani câştigul anual ar atinge suma de 25.000,000 Lei. In halul în care se află pădurile în timp de câteva decenii se vor devastà. Numai prin comasare schimbând sistemul imaşului — putem sperà cultura raţională a pământului.

Pentru desvoltarea pomiculturei statul maghiar a susţinut în Bocicoiul-mare o şcoală inferioară de pomărit cu internat. Şcoala are edificii, instrumente de învăţământ şi internat, 330 jugăre catastrale teren din cari 110 jugăre grădină cu pomi.

Şcoala cu toate că se poate susţineà din venitul moşiei şi Eugeniu Cozac bine cunoscutul pomolog şi director a prestat jurământul, şcoala nu a fost redeschisă şi se intenţionează sistarea acestei şcoli, deşi pomăritul, creşterea vitelor şi exploatarea pădurilor sunt singurile resurse de traiu ale populaţiunei.

Maramureşul are 152,995 locuitori, din cari bărbaţi 74,332, femei 78,663, bărbaţi trecuţi peste 21 ani sunt 35,336. Români 82,778. Unguri, 13,956. Germani, 3,066. Evrei, 36,835. Alte naţionalităţi 16,360, din cari cei mai mulţi sunt ucraini. Oraşul Sighet capitala judeţului are 23,691 de locuitori, din care români 4,964, unguri 6,552, germani 149, evrei 11,026, alte naţionalităţi 1,000.

In 1910 Sighetul avea 21,370 locuitori din cari erau 7,981 evrei, 2,001 români şi 17,542 unguri. După confesiune erau 4,901 Rom. cath. 5,850 greco cat. 207 luterani şi 2,274 reformaţi.

Comune mai mari sunt: Vişeul de sus cu 11,733 locuitori. Români 4,366, Unguri 431, Germani 2,723, Ovrei 3,912, alte naţii 301.

Borşa cu 14,451 locuitori, Români 10,655, Ovrei 2,921, cari în urma sărăciei nu pot fi constituite în «comune urbane».

Statistica ungurească din 1910 referitor la naţionalităţi este falsă. Atât în Sighet cât şi în Vişeu o parte din germani şi ovrei au declarat naţionalitate maghiară. Tendinţa clasei culte ovreeşti este ataşare la cultura maghiară. Au denegat jurământul, învăţământul îl fac în limba maghiară şi pretind şcoală medie civilă dela magistratul oraşului în limba maghiară. În general se observă aceasta la ovreii sefardiani. Ovreii ortodoxi vorbesc jargonul însă ştiu cu toţii româneşte. Comerciul şi industria sunt în mânile ovreilor. Din munţii şi pădurile private 50% sunt în mânile lor. Unii se ocupă cu economia şi sunt şi ciobani ovrei. Cârcimăritul, debiturile de tutun şi sare sunt asemenea monopolul lor. Cooperativele încă nu au putut câştigă debitul de tutun. Birjarii 99% sunt ovrei. Dintre bănci filiala băncei naţionale şi «Maramureşana» sunt româneşti' între alte 20 bănci streine. «Maramureşana» are capital social de 400,000 Lei.

Societăţi Cooperative de aprovizionare şi desfacere s'au înfiinţat în anul 1919 în fiecare comună, s'a înfiinţat în Sighet şi un birou central, însă federale nu s'au organizat. Lipsa de organizare şi destoinicie şi controla au avut ca resultat, ca cu escepţia tovărăşiilor din Borşa Ocna Şugătag şi Vişeul de sus, celelalte stagnează au licvidat, compromiţându-se aici ideia tovărăşiei care pentru noi puteà fi mântuitoare.

După Sighet mai mulţi Ovrei sunt în comunele ruthene, în Crăciuneşti, din 1820 locuitori 996 Ovrei. In Ruscova din 2703 sunt Ovrei 1067. Este respectabil numărul Ovreilor şi în comunele nobile. In Dragomireşti din 2708 locuitori sunt 756 Ovrei. In Rozavlea din 2818 locuitori sunt 778 Ovrei. Cuhea lui Bogdan Vodă la 1943 locuitori are 477 Ovrei. Săpânţa la 3349 locuitori are 1038 Ovrei. In comunele Iobăgeşti, şi în comunele unde cultura poporului este mai înaintată oamenii sunt organizaţi şi în stare mai bună, numărul Ovreilor este mai mic.

Astfel în Costiui la 1400 locuitori sunt 20 Ovrei. În Hoteni la 405 locuitori 10 Ovrei. În Sat Şugatag dintre 1215 locuitori 50 Ovrei. În Văleni din 1227 locuitori 39 sunt Ovrei.

Chestia Ovreilor este chestie culturală, cultura şi organizarea fiind cele mai bune arme de apărat. În procente după ocupaţiune se împarte populaţia astfel: cu economia se ocupă 69·1%. Minieri 1·3% cu industria se ocupă 9·5%, cu comerciul şi creditul 4·6%, profesiuni libere 2·8%. Zileri 5·9%, servitori 1·3%.

Numărul analfabeţilor este 73·2%. La preluarea imperiului în anul 1919 erau în 61 de localităţi 52 de şcoli de stat cu 183 învăţători, confesionale româneşti erau 42 cu 44 de posturi şi 27 învăţători. Din 183 învăţători de stat au prestat jurământul 40.

Sunt sistemizate 227 de posturi de învăţători, completate au fost în anul şcolar 1920—1921 şi au funcţionat 100 de învăţători de stat şi 16 sunt învăţători confesionali români. Şcoli străine primare sunt 32 cu 32 învăţători. Au funcţionat total 148 învăţători. Şepte comune din cari 5 româneşti nu au avut învăţători. Statul întreţine 52 de şcoli din cari în 38 s'a predat româneşte. La 5 şcoli ungureşte, în 8 şcoli ruseşte, şi în una nemţeşte. În învăţământul primar au fost din regatul vechiu două învăţătoare şi la grădina de copii 3 învăţătoare.

Din regatul vechiu nu bucuros vin puterile didactice la periferii, căci vremile materialiste nu cunosc apostolatul. Obligaţi la şcoală erau 18,958 elevi, din cari au cercetat şcoala 4,646. Învăţământul mediu are în Sighet o şcoală normală de învăţători «Bogdan Vodă», cu 6 clase. Este naţionalizată din 11 Octomvrie 1919. Asociaţiunea Maramureşana în 10 Octomvrie 1862 a înfiinţat preparandie română care s'a deschis cu 15 elevi sub conducerea bunului român Ioan Buşiţia şi a funcţionat până în 10 Octomvrie 1869, când s'a prefăcut la stăruinţa prefectului Lonyai János în şcoală normală maghiară de stat. După 50 de ani s'a naţionalizat. În anul 1919—1920 a avut 69 de elevi, în anul şcolar trecut a avut 15 profesori şi 96 elevi din cari 93 erau în internat. La şcoala de aplicaţie au fost 92 de elevi. Liceul de băeţi Dragoş Vodă s'a înfiinţat în toamna anului 1919, cu 125 elevi. În anul trecut a avut 8 clase, 169 de elevi din cari 56 erau adăpostiţi în internat. Au funcţionat 7 profesori, şi au dat lecţii alţi 7 profesori dela celelalte institute. Liceul de fete cu 4 clase, s'a naţionalizat în 1919 cu 67 de

eleve în 6 clase. In anul trecut a avut 108 eleve în 4 clase şi 6 profesori, 54 de eleve au fost adăpostite în internat. Din eleve 79 erau române pe când sub regimul maghiar abiă 4 erau române «cu buze maghiare».

In Vişeul de sus, este şcoala medie civilă «Bogdan Vodă» care s'a romanizat în anul 1919 în doue clase cu 48 elevi şi 5 profesori, 33 de elevi au fost în internat 47 de elevi, au fost Români, iar 40 băieţi de ţărani. Inainte de naţionalizare numărul Românilor erà 9. Şcoalele medii au desvoltat şi activitate extraşcolară, au aranjat festivităţi, cu ocaziunea serbărilor naţionale. Excursiuni la sate cu concerte şi conferinţă. Şcoala «Bogdan Vodă» din Vişeul de sus, împreună cu delegaţii despărţământului Iza Vişeu al Astrei au aranjat la sate concerte şi conferinţe poporale. Şcoalele medii nu au profesori destui şi lipsesc bibliotecile româneşti. Numai prin un învăţământ bineorganizat primar şi mediu putem regenerà Maramureşul şi romanizà clasa conducătoare.

Asociaţiunea pentru cultura poporului român din Maramureş este cea mai veche Asociaţiune din Ardeal şi părţile ungurene. S'a înfiinţat în anul 1860 la stăruinţa prefectului Iosif Man şi a vicarului Mihai Pavel pentrú susţinerea unei şcoli normale cu internat.

Şcoala normală s'a deschis la 1862 cu 15 elevi şi a funcţionat 7 ani care ne-a crescut peste 100 dascăli cari au educat generaţii de elevi luminaţi şi buni Români. De sub mânile lor au eşit mulţi ştiutori de carte, numărul analfabeţilor s'a redus până la 53%, iar sub generaţia nouă de învăţători s'a sporit numărul analfabeţilor cu 20%. Şcoala lor erà cu adevărat şcoală a muncei, fiecare şcoală aveà câte o pomărie, şcoală repetiţională în Dumineci şi serbători, învăţământ agronomic, cor şcolar şi bisericesc. Pomăritul a luat un avânt îmbucurător. Azi nici o comună nu mai are pomărie. In anul 1867 sub ocrotirea «Asociaţiunei» s'a constituit societatea de lectură, care s'a reorganizat în 12 Aprilie 1919. In anul 1886 s'a deschis internatul de băieţi care adăposteşte azi 100 de elevi. Societatea este filantropică, încât înfiinţarea despărţămintelor «Astrei» a fost o necesitate imperativă. In anul 1911 s'a înfiinţat contra voinţei şi acţiunei administraţiei şi «aşa numiţilor renegaţi» în Vişeul de sus despărţământul Iza-Vişeu al «Astrei», care a ajuns să

fie cel mai activ dintre toate despărţămintele. Sub războiu s'a suspendat activitatea. In 1919 [redacted] reorganizat. Are în Vişeul de sus o agentură activă, reuniune de cântări şi o bibliotecă.

In anul curent a ţinut cu concursul şcoalei medii două serii de conferinţe la sate. In fiecare comună românească din plasa Vişeu s'a înfiinţat câte o agentură. In anul 1913 s'a înfiinţat în Sighet al II-lea despărţământ al «Astrei». Reorganizarea Asociaţiunei Maramureşene s'a pus la cale în 4 Aprilie 1919, şi adunarea generală viitoare este chemată să desbată noul proiect de statute. Reorganizarea se impune căci Asociaţia Maramureşană a slăbit, încât în 1913 a trebuit se sisteze internatul. In anul 1920 s'a romanizat casinoul din Vişeul de sus, care este centrul cultural social al Românilor de acolo.

In 1920 au fost 33,878 vite porumbe algauer, în 1921 deja numai 31,370. Avem deci un scăzământ, de peste 2000. Vite pestriţe (roşii) în 1920 au fost 17,156 şi în 1921 26,452, un spor deci de aproape 10,000. Am câştigat la număr, am pierdut însă la valoare. Cauzele sunt lipsa importului animalelor de reproducţie, războiul, revoluţia şi faptul că s'a putut ajunge mai uşor şi mai ieftin la tauri de rassă pistriţă corcită.

Menţinerea soiului algauer (sur) a voit să o servească direcţiunea zootechnică, cu aranjarea expoziţiei împreunate cu premii, a taurilor de soiul algauer, în luna lui Iulie 1920. Cu toate că comunele au fost avizate din vreme, nu s'au simţit îndemnate să cerceteze această expoziţie. In schimb primăriile mai bucuros au cumpărat «acasă» tauri mai ieftini, dar corciţi, de rassa pestriţă. Rezultatul îl vedem în datele statistice de mai sus. In ce priveşte stocul de animale, nu se poate vorbi în Maramureş de o supră producţie uriaşă. Au fost în 1920 vite cornute: 63,114 buc., cai: 7790, porci: 9419, oi: 138,168, capre: 14,658, măgari şi catâri: 86. Avem în 1921 vite cornute: 66,038, cai: 6060, porci: 15,853, oi: 121,601, capre: 19,303, măgari şi catâri: 50.

Subsolul este bogat în sare. Avem salinele dela Costiui, cu 330 muncitori şi o producţie anuală de 250,000 q cu sare. Sunt cele mai vechi mine. Numele vechiu era Castelum şi erà întărit. S'au găsit arme şi bani romani şi urme de un drum roman. La 1498 erà exploatarea foarte desvoltată. Bela a IV, a dat salinele ca zestre fetei sale Kunigunda, Ludovic a II-lea

la 1522 le-a donat mamei soției sale Maria. In 1556 Maramureșul s'a unit cu Transilvania și până la 1733 au fost proprietatea principilor ardeleni. Azi sunt monopolul statului. In Ocna Șugatag sunt saline cu 345 muncitori, și producție de 250,000 sare. Funcționează din veacul al XVIII-lea. Pătura de sare este de 150 metri de grosime și se evaluiază la circa 13.000 000.000,000 m.m. Producția anuală valorează 10.000,000 Lei. Banca «Magyar bank» din Budapesta, are în Sighet o moară modernă și un ferestrău pentru tăiatul sării de export. Moara este în lichidare, exportul și transportul de sare stagnează, încât în ambele saline stau înmagazinate 400,000 măji sare. In Sacel Societatea Hungarian național petroleum comp. din Londra face săpături de petroleu, are 10 sonde, una de 1160 metri adâncime, ocupă 70 muncitori, și produce lunar un vagon petroleum brut. In Budești sunt mine de aur, argint și plumb. Ape minerale se găsesc în 33 de localități, cu 59 izvoare diferite. In Vișeul de sus sunt 15 izvoare, cu două băi, în Borșa, 6 izvoare cu o baie. Apele au fost analizate de Tognio, Dr. Szabo Lajos și Szö'ösi. Băi sărate sunt la Costiui și la Ocna Șugatag. Moară modernă cu trei făini este în Vișeul de sus cu turbină și capacitate de măcinat două vagoane la zi. Industria de casă este desvoltată. Se produc vase de lemn și țeseturi cu motive străbune originale și foarte frumose.

Guvernul unguresc a provăzut comunele Costiui, Ocna Șugatag și Câmpulungul cu răsboae moderne, însă populația nu are oi nici lână și nu le-a luat mult folos. Administrația politică este următoarea: Maramureșul are ca reședință Sighetul, oraș cu consiliu, 56 comune, și cinci cătune, prefectura are și subprefectură și sedrie orfanală, biroul statistic județan și 4 plase. Un serviciu special de siguranțe în Sighet, și poliție de frontiere la punctele: Sighet, Câmpul-lung și Valea Vișeului. Justiția are un Tribunal cu parchet și două judecătorii de ocol, una în Vișeul de sus și una în Sighet, și barou advocațial, direcțiune financiară cu două perceptorate, unul în Sighet și unul în Vișeul de sus. Revizorat școlar, regiune silvică cu 7 ocoale, consilierat agricol, și serviciul podurilor și șoselelor. Cercul de recrutare 88 întregește cadrele regimentului. Compania în Sighet de jandarmi aparține regimentului 7. Regimentul 3 grăniceri din Cernăuți are două companii, compania 7 în Vișeu și com-

pania 8 în Sighet, pentru paza frontierei. Serviciul sanitar are un oficiu sanitar judeţan, în frunte cu un prim medic şi 17 circumscripţii sanitare, 5 circumscripţii sunt fără medici. Spital judeţan în Sighet cu 300 paturi, ospiciu de siguranţă cu 240 paturi, policlinică, şi în Viceul de sus un spital al plasei cu 50 paturi. Biserica gr.-cat. are un vicariat, 6 protopopiate şi 49 de parohii. Biserica gr.-or. are o parohie şi o filie, biserica rom. cat. are un protopopiat şi 5 parohii şi 2 filii, biserica gr.-cat. ruteană, are un vicariat, un protopopiat şi 11 parohii din cari cea din Costiui este gr.-cat. maghiară deşi credincioşi nu sunt ruşi ci români, cari cu toată maghiarizarea pricep româneşte şi poartă numiri neaoş româneşti, ca Danci, Ardelean, Moldovan şi Mârza. Biserica reformată are un protopopiat şi 3 parohii.

Maramureşul este absolut isolat de provinciile României mari. Comunicaţie directă cu inima ţărei nu avem. Suntem siliţi peste Ceho-Slovacia cu mare încunjur să ne aducem alimente şi mărfuri şi să satisfacem nevoile comerciului. Graniţe nedrepte ne ţin încătuşaţi în servitute economică. Deputaţii noştri fără deosebire de coloare politică ne cer linii ferate cari să lege Maramureşul pe cale naturală şi scurtă cu celelalte provincii româneşti. Interesele noastre economice pretind legătura şi liniile ferate între Sighet—Baiasprie, Borşa—Iacobeni, şi Vişeul de jos Salva. Între Borşa—Iacobeni armata Austro-Ungară a clădit o linie îngustă de 76 cm. care nu este în exploatare. Guvernul a trimis ingineri să studieze. Cu durere s'a constatat însă, că linia este vândută societăţilor «Tarcău» şi «*Gotz*» cari voesc a o demontă. Această linie pusă în exploatare ne-ar face multă îndămână dacă se vor creiă instituţiunile culturale, şcoli primare cât de multe, şcoli medii şi profesionale pentru industria lemnului, gospodărie, pomicultură, pentru prelucrarea şi valorizarea laptelui, atunci acest popor va înstări şi iară-şi va fi Maramureşul cuib de viteji şoimi spre binele neamului şi a patriei. La această operă cerem concursul patriotic şi ajutorul tuturor oamenilor de bine.

Dr. Vasile Filipciuc.

Florile

după Al. Petöfi.

Pe câmpie-o iau în zori,
Unde cresc prin iarbă flori,
Doamne, cât de dragi îmi sânt
Florile 'n al lor veşmânt!
Când le văd, parc'aş vedeà
Câte-o fată frumuşeà,
Aşa-mi bate inimà.
Pe mormânt, de voiu murì,
Flori să-mi puneţi, aş dorì.

Când zăresc vre-o floricea,
La poveşti mă pun cu ea,
Ba-i declar şi dragoste
Stând cu ea pe pajişte.
O întreb, de mă iubeşte?
Şi, deşì ea nu vorbeşte,
Mie-mi pare că pătrunde
Ale dragostei dulci unde.
Pe mormânt, de voiu murì,
Flori să-mi puneţi, aş dorì.

Ci parfumul, de unde ştii
Că nu-i limba floarei vii?
Omul însă n'o 'nţelege,
Deci nu poate s'o deslege.
Mirosim, dar n'auzim
Glasul lor de taină plin.
Pe mormânt, de voiu murì,
Flori să-mi puneţi, aş dorì.

Da, limba, cântecele lor,
E parfumul florilor.
Partea pământeasc'a mea
In pământ când va zăceà,
N'o să miros, ca acum,

Minunatul lor parfum,
Ci atunci voiu auzì
Cântecul ce-mi vor doinì.
Pe mormânt, de voiu murì
Flori să-mi puneţi, aş dorì.

Drag parfum, al floarei cânt,
Tu m'ei legănà'n mormânt,
Ca s'adorm pân'vine iară
Mult dorita primăvară,
Ca-al meu suflet, pân'atunci,
Să s'alinte 'n visuri dulci.
Pe mormânt, de voiu murì
Flori să-mi puneţi, aş dorì.

Ax. Banciu.

Prima istorie naturală românească.

— Istoria naturei sau a firei de Gh. Şincai.[1] —

De prof. **Dr. Al. Borza.**

De mult se ştià în istoria literaturii române, că Gheorghe Şincai scrisese pe lângă celebrele lui lucrări istorice şi o istorie naturală şi un vocabular de istorie naturală. Manuscrisele acestor opere fură descoperite în biblioteca episcopiei române gr.-cat. din Oradea-mare de Densuşianu.[2] Din istoria literaturii de *N. Iorga*[3] era cunoscut şi titlul lucrărilor acestora, dar fără de alte amănunte. Papiu Ilarian, care a scris «Vieaţa, ideile şi operele lui Şincai», nu cunoaşte lucrările de cari vorbim. In toamna anului 1916 fiind «evacuat» oficial împreună cu toţi profesorii şi preoţii din Blaj la Oradea-mare, am avut prilejul să studiez din amabilitatea Prea Sf. Episcop Dr. Demetriu Radu şi a dlui canonic Dr. Iacob Radu manuscrisele lui Şincai, *cele dintâi încercări* de Istorie naturală românească. Crezând că este de in-

[1] Studiu citit la şedinţa din Decemvrie 1920 a «Societăţii de ştiinţe din Cluj».

[2] Raport, p. 208.

[3] Vol. II. p. 205.

teres a cunoaşte începuturile literaturii ştiinţifice la noi, ţin să comunic constatările mele asupra scrierilor de istorie naturală ale lui Şincai. Fiind Şincai bineînţeles un diletant în istoria naturală, nu într'atâta vederile lui ştiinţifice sunt de interes, cât mai vârtos terminologia şi *nomenclatura* ştiinţifică, năzuinţa lui nobilă, de a da în româneşte lucrări de istorie naturală.

Limba şi terminologia lui Şincai cu însuşirile ei laudabile şi cu toate defectele, poate fi un bun memento chiar şi în zilele noastre, aducându-ne aminte, că din comoara limbii poporale trebue să scoatem elementele unei terminologii ştiinţifice româneşti, împrumutând din alte limbi numai când în limba poporului nostru nu se găsesc termeni potriviţi şi adecvaţi. Lucrările de istorie naturală ale lui Şincai sunt următoarele:

a) «Istoria naturei sau a firei. După Helmuth de G. Şincai». Manuscript în octav, 93 pagini, cu scrisoare măruntă cirilică.

b) «Vocabularium pertinens ad tria regna naturae. Georgiu Şincai». Manuscript în octav. Partea primă, pag. 1—15 este vocabular latino-româno-maghiar-german, iar pagina 17—31 român-latin-maghiar-german, fiind scris textul românesc cu litere cirile, mărunte.

Timpul, când au fost scrise aceste lucrări, nu este arătat nicăiri. Din unele indicaţii cuprinse în cărţi chiar se poate totuşi constată în mod aproximativ.

Ideea de-a scrie istorie naturală românească îi va fi venit lui Şincai pe timpul când a studiat pedagogia la Viena, în anul 1779, ori cât a fost directorul şcoalelor unite române din Ardeal, între anii 1781—1794, când a publicat Abecedare, Catehism, Aritmetica şi Gramatica latină. Gândul acesta nu şi l-a putut înfăptui decât numai târziu, când certat cu episcopul Bob, plecă din Blaj la Viena şi pe urmă funcţionă ca profesor particular la familia contelui Vass; ori poate şi mai târziu, când ajunsese pe la 1804 corector al cărţilor române în tipografia universităţii Pestane.

Manuscrisele păstrate în Oradea-mare, scrise curat, anume pentru tipar, sunt făcute cu siguranţă după anul 1806. Aceasta o ştim din «Istoria naturei», în care vorbind despre albine spune textual: «Albinele, despre care am cuvântat în «Economia cea românească», care nu pregetă a o vedeà pentru folosul tău»... Şi «despre gânştele ceale casnice am cuvântat în Economia

cea românească». Economia la care ne îndrumă, este cu siguranță «Povățuirea către economia de câmp. Buda 1806»[1] publicată anonim, *al cărei autor credem să-l fi descoperit prin aceasta* în polihistorul George Șincai, iar nu în Molnar J., cum se credeà până acum.[2]

Istoria naturei este scrisă în formă definitivă deci *după 1806;* iar Vocabularul, care cuprinde toate numirile de plante, animale și minerale pomenite în Istoria naturală, cu excepția câtorva, scăpate din vedere, trebue să fi fost scris de el tot după 1806, când aveà nădejdea, că-și va puteà tipări lucrarea la tipografia universității, a cărei slujbaș erà. In 1809 părăsind Buda și tipografia pleacă la conții Vass și la protectorul său, episcopul Samoil Vulcan în Oradea-mare. De acî înainte, până la moartea sa întâmplată la 1816, a fost preocupat mai mult de tipărirea cronicei sale, și *nu pot* deci admite, să fi scris Istoria naturală și Vocabularul după 1810.

Ori când ar fi fost scrise aceste cărți, rămâne constatat faptul, că sunt primele istorii naturale românești. Mult în urmă au scris deci:

Czihac, care credeà că este primul, care a scris «Istorie naturală», tipărită la Iași în 1837.

Barasch a tipărit la 1854 prima ediție a Istoriei sale naturale.

Deși nu a fost tipărită cartea, ea este un document prețios pentru năzuința Ardealului de a face și începutul învățământului despre natură în românește. Numai lipsa mijloacelor materiale a împiedecat în mod fatal pe autor, să scoată de sub tipar Istoria sa naturală împreună cu Vocabularul. Literatura noastră a fost prin aceasta împrejurare lipsită de directiva și pilda bună ce-o găseà în aceste lucrări în mai multe privințe. In Blaj a fost însă probabil folosită ca manuscript opera lui Șincai la lecțiile de istorie naturală, introduse în planul de învățământ pe urma Ratio educationis publicată de împărăteasa Maria Terezia. O cred aceasta pentru motivul, că terminologia poporală a lui Șincai s'a păstrat la aceste școale până în

[1] Vezi Bianu Hodoș: Bibliografia românească veche, t. II. fasc. VI. pag. 486, Nr. 702.

[2] Dr. Gh. Crainiceanu: Literatura Medicală românească, p. 14.

zilele noastre în butul curentului Ciparian latinizant şi stâlcitor de limbă, care s'a înstăpânit mai târziu în literatura didactică blăjană.

Trecând acum la analizarea «Istoriei naturii», constatăm mai întâi, că lucrarea nu este originală, ci făcută după a unui Helmuth. Regret, că n'am găsit în bibliotecile din Ardeal cartea originală. Totuşi afirm cu siguranţă, că nu avem în lucrarea lui Şincai o traducere servilă, la care nu se puteà pretà spiritul mare a lui Şincai, ci o prelucrare liberă, întreţesută cu observaţiile şi datele proprii ale lui Şincai.

Fondul ştiinţific este împrumutat dela Helmuth, cu toate greşelile şi vederile falşe ale timpului, dintre care amintesc numai puţine:

«Hrana plântelor sânt cele pentru elemanturi sau stihii: pământul, apa, aerul şi focul».

«Plantele aburesc afară abur vătămătoriu, pentru acela strică aurul».

Impărţeşte plantele în «Arburi, finichi, erburi, liliuri, bucate, filice, muşti, alge, bureti».

«Botanicii, adecă cei ce cunosc erburile, pre erburi le împărţesc în mai multe clasuri, ci eu nu mai în două le voi împărţi aci, adecă în ceale lucrate (= cultivate) şi ceale nelucrate».

«La muşchii măciuliuţa din vârful unui paiuţ (= seta) e plină de polin sau de sămânţă, nu se şti».

«Mineraiurile se împart în pământuri, sări, cleiuri de pământ şi metaluri».

«Mulţi ţin, că bazaltul s'a făcut din pământ vulcanos, dară cei mai mulţi cred almintrelea».

«Sânt şi petri care se aseamănă plantelor, precum corallele, ce cresc în stanii cei de piatră din fundul mărilor şi numai ramuri au, iară nu şi frunze. Aşa cură sireaoa lucrurilor în toată natura, aşa se merge dela cealea mai mici la celea mari».

«Vieţuitorii (= animalele) în comun se împart în şeasă feluri, precum urmează: I. în sugători, II. în sburători, III. în amfibii, IV. în peşti... cari resuflă prin urechi, V. în insecte ce au sânge alb şi rece şi sunt cu antene sau coarne în cap, VI. în vermi... ce sânt fără de cornuţe pe cap».

«Sugătorii se împărţesc în şeapte clasuri *a*) Oameni, *b*) Primaţi, *c*) Bruţi, *d*) Feare, *e*) Gliri, *f*) Dobitoace, *g*) Bellue, *h*) Chiţii».

Dacă *fondul ştiinţific* nu este a lui Şincai, el a căutat totuşi să aducă cât mai mare contribuţie de date originale, observaţii proprii, din patrie. Găsim redate în lucrarea sa numeroase experienţe şi *credinţe de ale poporului român*, pe care uneori le confirmă, altă dată le combate, aşà încât «Istoria naturei» lui Şincai a devenit o carte românească şi în fond, nu numai în limbă.

Ca istoric ce este, aminteşte uneori fapte istorice, în legătură cu obiectul despre care vorbeşte. Prin aceasta dă un colorit şi mai românesc cărţii sale, care erà astfel o instructivă carte pentru şcolarii şi publicul românesc, către care se adresează.

Iată câteva din contribuţiile şi datele originale ale lui Şincai, care sunt interesante şi din punct de vedere ştiinţific, dar mai vârtos ca material de folclor şi istorie:

«Din scoarţa teiului se fac pre la noi funii şi călcâe la încălţăminte, iară în Rusia opinci».

«Urezul şi în Banatul Ungariei cu noroc s'au sporit».

«Torful se foloseşte pentru foc în Hollandia şi în Belgiul de jos, pentru ce nu s'ar putea folosi aşadară şi pela noi, unde avem atâtea lacuri. Mie mi-se veade, că mai bun foc s'ar putea face din torf, decât se face din balega Cumanilor şi din paele câmpiilor şi ale celor din Ungaria şi ale celor din Ardeal şi din toată Dakia veache».

«Aurul la Secărâmb în Ardeal se sapă în color de cenuşă şi se află crescut în lespejioare vânjoase (= telurit şi săcărâmbitul)».

«Vieţuitorii (= animalele) se sporesc şi din pravul lor unii; pentrucă de va bea neştine prav de solomândră arsă şi sdrobită, se va implea de Solomândre».

«Eu atâta mai însemn acì, că de tusa seacă, ca se poţi lepăda flegma, nu este mai bun, decât scrumul de liliac ars se-l beai cu apă».

«În Africa sunt inăroţi (= *rinoceri*). Din inărog au trebuit să fie cornul cel prin Ştefan Batori dus din Ardeal când s'au făcut craiu Poloniei, pentru carele a fost după moartea craiului atâtea vorbe între Ardeleni şi între Poloni».

«Aceea nu este adevărat, că ursoaele fată numai nişte darabe de carne, pre care lingându-le apoi, aşa le mută în formă de pui».

Vorbind despre vulpea lagopă spune: «In istoria Moldovei se arată, că Duca Vodă domnul Moldovei cu două pei de vulpe neagră, dintre care una s'au dat împăratului, alta viziriului turcesc, s'au rescumpărat odinioară şi capul şi domnia».

«Poţocii (= cloţani sau şobolani) carii sânt mai mari, se ţin în mori şi în pivniţe, unde, de nu se astupă bine buţile, îşi bagă cozile pe vrenile lor şi muindu-le în vin le sug; aşa fură vinul».

«Hippopotanul sau calul de apă... mai mult mugeaşte decât rântiază... Oare sloboade-şi el însuş sânge ca să se mântue de boală, cum scria istoricii cei bătrâni au ba?»

«Aceea nu este adevărat, că totdeauna moare cineva din casa aceea, pre carea cânta buha».

«Iară cumcă helciul cel blând (= lebăda) îşi cânta moartea înainte de a sosi aceasta e numai fabulă».

«Broaştele pe seacetă se ascund în găuri, supt iarbă şi supt petri, pe ploae se ivesc foarte multe şi deaci judecă cei nepricepuţi, că au plouat broaşte».

«Cumcă crocodilul plânge ca pruncii, ca se înşeale pre oameni, să-i prindă şi să-i mânce, şi cumcă veveriţa îneumone zisă, când doarme crocodilul cu gura deschisă se bagă întrânsul şi-i roade foalele, este numai poveaste bătrână».

«Cumcă numai cu văzduh ar trăi cameleonul, nu este adevărat».

«Văzut-am un somn la Crăciunelul de jos (lângă Blaj) din Ardeal, care au fost înghiţit mai înainte multe gânşte de pe Târnavă, şi apucându-se şi de un viţel, aşa l-au omorât; dară proştii nu s'au folosit cu dânsul, ci l-au lesat de au perit în ţermurele Târnavei, în anul 1782».

Vorbind despre locuste spune: «Pre Ardeleni mai nainte de vrocâţiva ani i-au ajutat şi passerile la strângerea locustelor, care năpădise întâi în Secuime, iară de acolo se alungase cu clopote, cu împuşcături şi cu multe plesnituri şi se aşezase în comitatul Dobâcei şi al Solnocului din lăuntru».

Şincai a fost şi un filosof cu pregătire temeinică dela Roma şi Viena, a fost şi preot credincios. In cartea sa de repeţite-ori găseşte ocazie să-şi exprime admiraţia filosofică pentru întocmirile măreţe ale naturii, şi credinţa în ziditorul acestei firi. Amintesc numai câteva fraze în privinţa aceasta:

«Cum reînvie toate primăvara! Aşa nu poate pieri nici sufletul nostru».

«Cristalii mineraiurilor sunt nenumăraţi şi de nespuse feluri, aşa plăcându-i naturei a se juca întrânşii».

«Infuzorii... nici nu se pot zări cu ochii nentrarmaţi. Infuzorii acestea se fac în apă, ce se bălteaşte pe părţile plantelor sau ale vieţuitorilor, a căror micime socotindu-o, cine nu se va mira de înţelepciunea şi puterea cea necuprinsă a lui Dumnezeu, carea aşa străluceşte în ceale mai mici ca şi în ceale mai mari; pentrucă infuzorii încă au toate, câte le sânt de lipsă ca se vieţuiască».

*

Cum amintisem mai nainte, meritul cel mai mare a lu Şincai este, că a încercat pentru primaoară să mlădieze limba românească şi s'o adapteze pentru un nou domeniu al gândirii şi al scrierii: domeniul ştiinţelor naturale.

Stilul lui Şincai şi acî este tot aşà de curgător şi românesc, ca şi în istoriile sale. Se cunoaşte pana deprinsă a unui scriitor fecund. Frazele sunt curgătoare, regulate, ici colo cu întorsături stilare neobişnuite astăzi, de un colorit arhaic.

În privinţa limbii este pur şi simplu un creator, nu numai un reformator, care a avut de învins greutăţi enorme. Nu există încă o terminologie ştiinţifică românească, pe care a trebuit să o *creieze.*

N'a existat adunată la un loc nomenclatura plantelor, a animalelor şi a mineralelor, pe care a colectat-o din graiul poporului Şincai, sau a creat-o el însuşi.

Isvorul principal la care a alergat Şincai pentru terminologia sa, a fost limba populară, care aveà şi are termini adecvaţi pentru fenomenele şi obiectele naturii ce interesează şi pe ţăran. O sumedenie de termeni populari neaoş româneşti a introdus Şincai pentru prima oară în literatura românească scrisă, care nu tratase încă astfel de subiecte. Mulţi termini de aceştia au *rămas* în literatură, alţii sunt astăzi *învechiţi*, schimbându-şi deja înţelesul, ori au fost deja dela început *nu tocmai potrivit aleşi.* In lista ce urmează se găsesc însă câţiva termeni care şi azi ar trebui să ia loc în tratatele de popularizare şi de şcoală locul celor străini, incuibaţi în terminologia ştiintifică românească, ce prea mult s'a îndepărtat de limba poporului, de-

venind cu desăvârşire neînţeleasă de fii poporului, spre paguba mare a culturii româneşti.

«Arborii cu frunze late se desfrunzesc. Frunzele se rescoc.
Pistilul se prăvueşte (= polenizează).
Sămânţa două cuprinde în sine: colţul şi mezul.
Frunzele aburesc afară apa întrecătoare.
Rădăcina altor plante-este de pururea.
Arborii trăesc preandelung.
Pământ humos, năsipos, umed şi apătos.
Prunilor le place loc arinos amestecat cu lut galben.
Casa caldă (= sere!)
Fânaţe, Rât } ca unităţi oecologice.
Muşchii alcătuiţi din lespegioare ca ţiglele caselor.
Pământuri vulcanoase, cremenioase (= silicioase).
Bicaşăi (adecă spatul scânteietor = feldspat).
Piatra răsinoasă sau răşina de pământ (= asfalt).
Pământuri argiloase: *a)* argila de vase, *b)* pământul de văpsit, *c)* lytomarga, *d)* bolul sau lutul pecetos, *e)* spoiala, *f)* mica. Stan (= rocă).

Cenuşă, spuză şi râuri vulcanoase, care dacă se sleeşte, se face lavă, şi dacă e sponghioasă, se chiamă spumă de piatră.
Măiug (= ciocan).

Trupul vieţuitoarelor se face din cap, din coş şi din mădulări.

Două crâmburi (= poli) ale lumii, unde lăcuesc urşii cei de mare pururea pe ghiaţă.

Cloanţ (= cioc) cu fălci.
Peştii se cumpănesc cu aripile lor.
Furnicile sunt: bărbăţuşi, mueruşte şi lucrătoare.
Inima are două cămeri şi două urechi.
Gândacii de stejariu,
„ „ balegă,
„ „ brad,
„ „ legumi,
„ „ mortăciune,
„ „ gărgăriţe.
Qestrul sau streatea, carii, paingenii, racii.

Corbi, cioare negre şi tărcate, porumbi ţigăneşti sau cioici, coţofane sau ţerci, găiori sau matiaşi, picii sau ciocănitoarele.

Pe lângă cuvintele întrebuinţate de întregul popor românesc au intrat în terminologia lui Şincai şi numeroase *provincialisme* care n'au reuşit să se generalizeze, şi în parte sunt chiar şi în Ardeal azi obsolete, arhaice. Iată câteva provincialisme la Şincai:

«Cloambe, popir, trunchiu rotogol, pomeranţi şi ţitroni, boambe de cacaoa, bumburuzat, tiocul (= caliciul) florii, măciulia dela cartifiol.

Diresul fierturilor.

Plantele pururea sămănate odată *custă* mai mulţi ani; ceptuţa (calyptra) muşchilor.

Bureţii sunt cu cumănac şi cu cocean.

Coheziunea numită de el: modru de a se ţine deolaltă; acrime de vitrior (= acid sulfuric); mazul (= ghips?)

Ţestoasele au trupul îmboldorit cu *ţest*.

Limba poporului însă repede s'a exhauriat în privinţa termenilor potriviţi în ştiinţele naturale, şi atunci nu i-a rămas lui Şincai altă cale, decât crearea *neologismelor*, împrumutând din limbi străine, ori prefăcând în româneşte terminii străini.

Împrumuturile uneori au reuşit, mai vârtos din latineşte, potrivindu-se cu firea limbii noastre, în care s'au încetăţenit, făcând parte acum din comoara limbii române. Neologisme introduse de Şincai:

«Raffinere, raffinărie de zahăr.

Ţucchercand.

Sirupul este zahăr gras.

Mineraiuri (= minerale).

Opac.

Potaşă.

Cvarţul, topazul, diamantul, rubinul, achaţii.

Faţa sau «colorul».

Granatul.

Talcul.

Steatit sau piatră clisoasă.

Serpentinul.

Asbestul.

Stalactitul.

Marga.

Brecie sau stan de sfărmături.

Tof, cenușă împietrită.

Sările sunt de trei feluri = alcalice sau leșioase, acre și de mijloc.

Sările muriei *a*) sarea comună și tepertigul sau cum zic alții salamia.

Petroleu sau oleiu de piatră, nafta sau balzamul de pământ.

Asfaltul sau reșina de pământ, cărbunii de piatră, de pământ. Torfui.

Pyritul.

Metalurile, «vârtoșarea sau întinderea lor».

Arsenicul sau piatra șoricelului; vismutul, antimoniul.

Metaluri amestecate (= aliaje) *a*) tombacul, *b*) auricalcul, *c*) cioaia (arama, cositor și zinc), *d*) materia ce se lipește de glăji ca să fie oglinzi, *e*) printmetalul.

Dromedarii cu o bolfă, bactrianii au două.

Uropigiu la paseri.

Lanugine, niște peri ca lâna supt pene.

După proporția trupului grăind, omul are crierii mai mari.

«Pupila ochiului».

Chilul din mațe.

Memoria sau aducerea aminte, întipuirea și voia slobodă sunt puterile sufletului, afară de puterea de a judeca și de a închide sufletul.

Alge sau finari.
lichenii bărboși,
Coleoptere,
hemiptere,
lepidoptere,
neuroptere,
hymenoptere,
diptere,
aptere.

Moluști, zoofiți, infuzorii, polipii, sunt tot cuvinte introduse de Șincai în limba română.

Mulţi termini tehnici şi multe numiri de plante sau animale şi minerale poartă însă peceta *străinismelor* (*latinisme, maghiarisme, germanisme*), neputând intrà în sanctuarul limbii române tocmai din această pricină; unele se mai aud însă şi azi prin ţinuturile înstrăinate, prin suburbiile oraşelor maghiarizate ori germane şi prin Câmpia Ardealului, cu limba ei aşà de stricată. Iatà câteva străinisme:

(l=latinism, m=maghiarism, g=germanism).

«Amigdali sau mandoli(m).

Gralle: cocostargi, ardee, grue, boii de baltă, cocoare, scolopacii sau şnefii, (= sitar)g), galinagini(l), rusticole(l), tringe sau şnefii(g) de ţermuri.

Urogelul(l),
tetricea(l),
lagopul(l),

Bonasia(l) sau paserea împărătească, potârnicele, prepeliţele, dropiile.

Aura (= clima).
Secfiu (= garoafă,m)
dactilul (= curmalul,l)
cocul (l),
ţincravt (= coada calului, Equisetum arvense,g)
Lycoperdzi (sau bureţii cerbilor,l)
crişteii mineraiurilor (m),
bicăşăl curgător (fluorita, Flusspat g),
galiţcău (= vitrior tot la Şincai m),
şletra (= salitra) (m).
Boracul la forăstuitul de metaluri (m),
linxul (= râsul) (l),
zibellinele (l),
neaştii (= dihor puturos) (m),
mocuşul (= veveriţa) (m),
cărman (= cârma) (m),
sbuşătorii îşi *şiclesc* peanele cu uleiu (m).

Neologismele adoptate de limba românească poartă azi uneori altă terminaţiune sau ţin de alt gen, în special mineralele, care în literatura din vechiul regat sunt considerate

de feminine, pe când Şincai şi literatura ardeleană le întrebuinţă până în timpul din urmă în forma lor masculină.

*

Pe lângă toate neajunsurile ei, «Istoria naturii» lui Şincai a fost un bun început de creare a unei terminologii ştiinţifice româneşti, stând cu vrednicie în frunte ori alături de limbajul filosofiei, filologiei, matematicei, jurisprudenţei şi medicinei, care îşi au în acelaş timp sau cu puţin mai târziu pe primii reprezentanţi şi creatori la Români.

Dacă ar fi avut norocul să fie tipărită această carte, literatura şi studiul ştiinţelor naturale ar fi luat avânt cu 2—3 decenii mai curând la Români.

Urmările acestei întârzieri se resimt până astăzi. Neamurile conlocuitoare, aflate într'o situaţie economică, politică şi culturală mai norocoasă, au apucat-o înainte, creându-şi o literatură ştiinţifică vastă în limba lor naţională, pe care noi nu o avem şi se pare că *nu îndrăsnim* să o creăm nici acum în măsura cuvenită, din consideraţii de ordin ştiinţific internaţional la aparenţă, în fond însă din neîncredere în forţele neamului, din comoditate şi sărăcie.

Şi ştiut este, că nimic nu dă mai multă putere, vitalitate şi încredere în sine unui neam, decât cultura şi literatura în limba sa naţonală.

Chiar înfrânte unele popoare, bizuite pe cultura şi literatura lor naţională ele se ţin cu mândrie (maghiarii, germanii) şi îndârjire.

Chiar pierind un popor, amintirea lui numai prin *literatura* naţională devine nemuritoare (Romani, vechii Greci, Asirieni etc.)

Inovatori luminaţi, îndrăsneţi, înţelegători ai nevoilor timpului, ca Şincai, care croesc drumuri nouă în scrisul unui popor, sunt la toate neamurile o mândrie a literaturii lor naţionale.

Iată pentruce i-se cuvine şi lui Şincai un loc de cinste în Parnasul cam puţin populat al ştiinţelor româneşti.

6. Coşbuc, poetul liceului grăniţeresc din Năsăud.

In Nr. 1 (Ianuarie 1921) din anul II al *Revistei Societăţii Tinerimea Română*, ediţie pentru tineretul şcolar secundar, s'a arătat însemnătatea societăţilor de lectură ale elevilor, dându-se şi o seamă de îndrumări cu privire la modul lor de funcţionare.

Ca unul care am condus mai mult de 10 ani o astfel de societate, îmi permit să adaug un singur amănunt.

E bine ca despre toate lucrările societăţii să se ia proces verbal, iar la sfârşitul anului să se lege colecţia proceselor verbale, anexându-se la ea şi cea a tuturor lucrărilor cetite în şedinţe.

Viitorul elevilor este de cele mai multeori o enigmă pentru profesori. Nici odată nu se poate spune cu siguranţă ce se va alege din cutare copil. Totuşi oarecari inclinaţii se pot întrevedeà încă de pe băncile şcolii. Şi aceste inclinaţii nicăiri nu se pot manifestà şi desvoltà în şcoală aşà de liber ca tocmai în sòcietăţile de lectură. Păstrarea lucrărilor acestor societăţi poate aşadar să ne lumineze felul cum s'au desvoltat spiritele cele mai alese ale unei şcoli în epoca când sufletul lor e mai accesibil pentru cunoştinţele şi influenţele care-l năpădesc din toate părţile.

Un exemplu ne va lămurì şi convinge desăvârşit.

E cunoscut că poetul G. Coşbuc, care s'a născut în 8 Septemvrie 1866 în Hordou (jud. Bistriţa-Năsăud), şi-a făcut studiile secundare în liceul din Năsăud.

Insuşi poetul nu ne dă lămuriri relative la vieaţa sa din acest timp. Singura amintire pe care ne-a lăsat-o despre vieaţa sa de elev al liceului, care astăzi îi poartă cu mândrie numele, este *Heu, quale portentum*, pe care îmi iau voie să o reproduc mai la vale după broşura *Versuri şi proză* de G. Coşbuc, Caransebeş, 1897, pp. 105—111.

«Când am ajuns cu citirea scrierilor lui Horaţiu la oda lui cu lupul», ne spune poetul, «toţi am izbucnit dintr'odată şi ne-am pornit pe-un râs nebun. Multe năzdrăvănii am găsit noi în Horaţiu — citeam mult latineşte, şi repede — dar asta prea erà cu vârf. Horaţiu, cum spune însuşi, îndepărtându-se cu plimbarea prea mult de oraş, a ajuns într'o pădure şi-aici i-a ieşit un lup în cale. *Heu, quale portentum vidi*,[1] strigă Horaţiu şi de spaimă erà gata să-şi dea ortul popii. Noi toate le atribuiam într'adevăr slăbiei de înger, şi nu fantaziei şi exagerării lui Horaţiu. Să fi om în toată firea şi să vezi un lup, ziua în ameaza-mare, vara şi aproape de oraş, şi să te-aşterni pământului de spaimă — toate acestea erau tabloul cel mai comic dintre câte ni le puteam noi închipuì.

Doisprezece dintre patrusprezece, câţi urmam clasa a opta a liceului din Năsăud, eram băeţi de ţărani oieri, şi purtam căciuli şi iţari. Vacanţele ni le petreceam prin păduri şi prin munţi, căci numai la şcoală eram «domnişori», iar acasă eram ciobani. E deci lucru înţeles, că avusesem

[1] Vai de mine, ce monstru am văzut!

prilejul să cunoaştem lupii şi urşii din experienţă, din întâlniri «faţă la faţă», şi nu numai din elementele de zoologie ce se învaţă prin licee.

Râsul nostru a izbucnit deodată, ca la comandă. Profesorul a înţeles, şi a râs şi el. Noi acum ne-am pornit pe râs mai cu suflet. Il vedeam pe Horaţiu, om scurt şi gros, cum alearga peste răzoare ca un smintit cu toga 'n vânt şi cu pălăria — vorba vine — în mână; iar când ajunge la marginea oraşului şi-l întreabă unul care-l întâlneşte: «Ei, ce-i poete?» gâfâind îi răspunde poetul şi ţinându-se cu mâna de inimă: «*Heu, quale portentum vidi*» şi fuge înainte, căci i-se pare că lupul îi vine pe urmă. Şi deodată cu asta, ne veneà în minte şi ţiganul care fugeà fuga orbului peste câmpii, de groază că auzise pădurea vâjâind.

Din ceasul acesta, vorbele lui Horaţiu au rămas proverbiale între noi. De o sută de ori pe zi îşi aduceà ori unul, ori celalalt aminte de ele, şi abià le rosteà, şi clasa întreagă se prăpădeà de râs. Erà o nebunie, par'că eram plătiţi să râdem. Şi râdeam ca femeile isterice. Ajunsesem, că nu ne mai puteam stăpâni: erà destul să zică unul «heu», ca să începem din nou râsul. Scăpà unul dintre noi creionul jos: altul de lângă el săreà repede într'o parte, făceà o faţă speriată, se uità la creion şi strigà: *heu, quale portentum;* şi noi izbucneam deodată. Vedeà unul o cioară, altul un câne, al treilea vre-o găină pe uliţă, veşnicul «*heu quale*» ne sileà veşnic la acelaş râs. Mergeam seara să bem bere: unuia îi trăzneà prin cap să strige: *heu quale...* când vedeà halba plină, şi râsetul erà gata. Altuia îi da prin cap să strige aceleaşi vorbe uitându-se la halbă dupăce a golit-o, acum râdeam din nou. Nu treceà o clipită şi veneà chelnerul: acum vorbele *heu quale* erau adresate chelnerului şi râsetul nostru sperià berăria.

Şi aşà zi cu zi. Rosteam vorbele poetului într'o mie de ocaziuni şi nici odată nu ni se păreà că sânt rău potrivite. Insă cu timpul am început să ne aducem mai rar aminte de ele, să râdem mai în silă, căci prea ne simţeam şi noi prostia. Acum începusem să gonim cu vorba pe cine nu le potriveà mai cu spirit. Ne săturasem.

Dar într'o zi iată că s'a redeşteptat gloria stinsă a vorbelor lui Horaţiu.

Aveam concurs de limba grecească. Profesorul[1] erà un om peste măsură de aspru şi poate şi răutăcios. Ii duceam frică. Toţi stăteam acum în bancă aşteptând cu spaimă şi cu cutremur venirea fulgerului lui Zevs. Când a întrat profesorul, grav şi dătător de spaimă, noi tăceam ca peştii. Dar ce-i trăzneşte unuia prin cap? Pe când profesorul înaintà dela uşă spre catedră, s'aude de-abià, de-abià o şoaptă de prin băncile din fund:

«*Heu, quale portentum intrat!*»

Tot hohotul pe care l-am râs noi toţi aproape o jumătate de an, tot acel hohot adunat la un loc, n'ar fi fost nici aşà de puternic, nici aşà de pornit din inimă, ca hohotul din clipa aceasta. Până acum parodeam în toate chipurile versul lui Horaţiu, o, dar acum nu mai erà parodie, erà adevăr, curat adevăr! Şi cum nu l-am găsit noi până acum!

[1] I. Tanco.

Şi râdeam de tragi-comedia asta, râdeam cu bucuria răutăţii, căci multe nume-ii găsisem noi profesorului, şi-i aplicasem multe citate din autori, şi nimic n'a prins — dar asta, asta: *heu, quale portentum!* Contrastul între proastele potriviri de mai înainte ale versului şi plina de spirit potrivire de acum, şi sosirea acestei bombe deodată când nimeni nu s'aşteptă, şi privirile speriate şi nedumerite ale profesorului, şi absoluta libertate pe care ne-am luat-o să râdem înaintea unui profesor de care tremuram: toate acestea ne-au izbit cu atâta putere, încât n'a mai fost cu putinţă să ne oprim din hohot.

Şi precum Xerxes a bătut de geaba cu biciul marea ca să-i liniştească valurile, tot aşă se sileă de geaba profesorul nostru să ne oprească râsul. Seriozitatea şi asprimea lui erau acum note comice, erau tocmai esenţa lui «*quale portentum*» şi noi râdeam mai cu inimă.

Profesorul a plecat furios; concursul a rămas baltă în ceasul acela, iar noi am ajuns pe mâna consiliului profesoral. Ni-s'au dat pedepse mari: ne-au închis de-arândul cinci Dumineci câte opt ceasuri pe zi, iar la sfârşitul anului ne-au clasificat purtarea cu nota cea mai rea.

De-atunci n'am mai râs de vorbele acestea.

Ni-se păreă, că Horaţiu are totuş dreptate; căci dacă pentru noi eră o dihanie de spaimă un om pe care-l văzuserăm cinci ani de-arândul, de ce nu i-s'ar fi părut lui Horaţiu dihanie un lup, cel dintâi poate pe care-l văzuse în vieaţă.

Iar la urmă de tot, am început să nu mai înţelegem de ce-am râs noi atâta vreme de bietul Horaţiu».

Totuşi noi avem putinţa să găsim o mulţime de lucruri frumoase privitoare la îndeletnicirile literare din acest timp ale lui Coşbuc. Talentul poetic al lui Coşbuc, care se manifestase încă în cea mai fragedă vârstă[1] a avut adecă prilej fericit de desvoltare în sânul societăţii de lectură care se înjghebase la acest liceu.

Înjghebarea se făcuse par'că chiar la timp după o îndelungată activitate silită.

Lucrurile s'au petrecut în scurt astfel. Dupăce prin ordonanţa ministerială Nr. 15,501 din 1868 s'a făcut cu putinţă constituirea societăţilor de lectură ale elevilor, care puteau să-şi aibă bibliotecile lor, elevii liceului din Năsăud se rugară încă la 11 Septemvrie 1868 să li se permită constituirea în societate. Societatea numită *Virtus Romana rediviva* însă s'a putut constitui abiă după aprobarea statutelor întâmplată la 14 Iunie 1870.

---

[1] Ni se relatează că nefiind încă de cinci ani, a început să înveţe să scrie şi să cetească dela un dascăl bătrân cu numele «Tănăsucă», care îl duceă la şcoală în braţe. «Tănăsucă» eră şi cantor la biserică. Faţă de acest «Tănăsucă» şi-a încercat poetul mai întâi puterile, croindu-i o epigramă la vârsta de 9 ani:

«*Când Tănăsucă cântă mai marilor voevozi*
Toţi cânii încep a bate din cozi».

Cf. datele privitoare la familia şi copilăria poetului reproduse după spusele fratelui său Leon de Oct. C. Tăslăuanu în *Informaţii literare şi culturale*, Sibiiu, 1910, p. 38—43.

Ea a fost condusă la început de însuşi directorul Dr. Ioan M. Lazar, îşi organiză o casă de lectură şi puse temeliile unei biblioteci prin mai multe cărţi dăruite şi unele cumpărate pe banii proprii strânşi din taxele de membri.

In baza §§-lor 28 şi 29 ai regulamentului ministerial de data Budapesta 22 Iulie 1876 Nr. 12,787, care admiteà în societate numai elevii din clasa VII şi VIII, în anul şcolar 1876/7 societatea tinerimii şcolare, dupăce a funcţionat mai mulţi ani şi a desvoltat o activitate rodnică, a trebuit să-şi întrerupă activitatea până la alcătuirea şi aprobarea unui nou regulament local. In locul ei s'a creat deocamdată «biblioteca junimii studioase».

Abià în anul şcolar 1880/81 şi-a putut reîncepe societatea activitatea, punându-se la concurs încă în acest an din partea conferenţei profesorale premii de câte 3 fl., iar în anii următori de câte 4 şi 6 fl. v. a., pentru subiecte din diferite materii. Ţinta a fost ajunsă, căci n'a fost subiect la care să nu se prezinte lucrări. Astfel Coşbuc — care se apucase să facă poezii, unele chiar frumoase, de prin clasa IV — încă din 1880/81 a avut ocazia să se distingă înaintea colegilor săi ca membru extraordinar al societăţii.[1]

Admiraţia colegilor săi îl aşează în anul şcolar 1882/83 în scaunul de vice-preşedinte al societăţii, căreia poetul în cea dintâi şedinţă îi dedică o odă, în care, pornind din anumite idei şi cuvinte ale «*Răsunetului*» lui Mureşianu, plânge soartea poporului românesc, căci:

Rănit până la suflet de «oarba tirănie»,
O zi în libertate, sărmanul, n'a avut,
Măcar să plângă 'n taină trecuta-i vitejie
Amorul[2] *ţării sale ce 'n veci nu l-a pierdut.*
Nimic însă în fire de soarte-i nedomnit,
A libertăţii soare cu zor i-a răsărit.
Românul se ridică, dar slab de grea durere:
El cere mână tare şi braţe de eroi,
Dar cine să ne-ajute? In dar la cer vom cere.

Mântuirea şi-o poate asigură numai prin muncă: «*Cu-a noastre dintre noi!*»

In anul şcolar următor fu ales preşedinte al societăţii, care erà condusă acum de profesorul Dr. Constantin Moisil.

In şedinţa cea dintâi rosteşte, după obiceiu, o «*Vorbă*» — cum îi zice el — în care, pornind din maxima scoasă din Jung că: «Celce rămâne numai în cercul gândirilor sale, acela rămâne în veci în simpla sa sărăcie», îi îndeamnă pe colegi la muncă încordată şi la cultivarea proprie.

In şedinţa dela 8 Octomvrie 1882 societatea hotărî cu unanimitate să se redacteze un fel de almanah numit «*Muza someşană*», în care să se

[1] Membri ordinari erau elevii din clasa VII şi VIII, iar extraordinari cei din clasa I—VI.

[2] Mai potrivit erà *iubirea*, dar poetul ţineà socoteală de curentul la modă, mai ales în şcoală.

păstreze toate lucrările care s'ar ceti în şedinţele literare ale ei. Mulţămită acestei hotărâri ni s'au păstrat în arhiva societăţii toate lucrările mai de seamă ale membrilor ei, între ele şi poeziile scrise şi cetite de Coşbuc în clasa a VII-a şi a VIII-a a liceului, lucrările mitropolitului primat Cristea, S. Mândrescu ş. a.

Următori intenţiei fixate dela început ne vom ocupa în acest loc numai de aceste lucrări ale lui Coşbuc, voind să-l înfăţişem numai ca «poetul liceului din Năsăud». Ele în baza regulamentului nu puteau fi publicate, deci nu sunt accesibile publicului mare ca acelea pe care le-a publicat — şi iscălit uneori G. Boşcu, — fie ca elev de liceu,[1] fie ca student universitar, în *Familia, Amicul Familiei, Tribuna, Cărţile Săteanului Român*, scriere pentru popor, redactată de I. Pop Reteganul, ş. a. Tocmai pentru această împrejurare ele aparţin numai «poetului liceului din Năsăud», pe când cele tipărite deschid intrarea adevăratului «poet» în literatură prin hotărârea acestuia de a le publică ca vredniee să vadă lumina tiparului.

In volumul pe 1882/3 a *Muzei Someşene* găsim 51 poezii — cele mai multe originale, celelalte imitaţii sau traduceri, — unele scrise chiar de mâna lui Coşbuc, iar în cel din anul următor, afară de «*Vorba*» amintită, 3 poezii mai lungi, dintre care două traduceri, şi o nuvelă tradusă din nemţeşte.

Iată titlul lor în seria cum le găsim în cei doi ani ai almanahului despre care a fost vorba:

1882/3.

1. *Societăţii* «*Virtus Romana Rediviva*». 2. «*Stâncile strig' Amin*». 3. «*Coroană şi sceptru*». 4. «*Şi ştiţi?* 5. «*Dorurile*». 6. «*Văi cu văi*». 7. «*Şi-am întrebat*». 8. «*Cântec*». 9. «*Am cercat*». 10. «*Un brad*». 11. «*Dacă*»... 12. «*Învăţăm*»... 13. «*Cine plânge*»... 14. «*Arabii şi dracul*». 15. «*Un exemplu de graiu*»... 16. «*La un leneş*». 17. «*Liberalul*». 18. «*Lui Ş.*». 19. «*Corin*». 20. «*Turpin*». 21. «*Filosoţul*». 22. «*Nos et musa*». 23. «*Reverie*». 24. «*Pepelea din cenuşă*». 25. «*Omul plânge*». 26. «*Au cântat*». 27. «*Inima lui*». 28. «*A căzut*». 29. «*Tu râdeai*». 30. «*Tablou*». 31. «*Pe faţă*». 32. «*La fântână*». 33. «*Tiranei*». 34. «*Regret*». 35. «*Soartea lor*». 36. «*N'am*». 37. «*Înzadar*». 38. «*Gâcitură*». 39. «*Undele mării*». 40. «*Ciudate-s împărţite a pământului comori*». 41. «*In ambiţia lor se ceartă*». 42. «*Face-m'aş un vulturaş*». 43. «*Până când*». 44. «*Prietinul mi-i bun orator*»... 45. «*Vântul bate'n miezul nopţii*». 46. «*Cum curgând*». 47. «*Unde sbor*». 48. «*Fete blânde*». 49. «*Ce cânţi dragă?*» 50. «*De-ai lăsa*». 51. «*La mulţi*».

---

[1] Coşbuc mărturiseşte singur că a publicat câteva poezii încă fiind licean, cam pe la sfârşitul anului 1881 sau începutul lui 1882 (*«Versuri şi proză»*, p. 9): «Cea dintâi poezie am publicat-o la vârsta de 15 ani într'o foaie pedagogică din Ardeal. N'o mai am şi nici nu ştiu ce eră. Am publicat apoi fel de fel de încercări prin toate foile ardeleneşti». — Cf. şi L. Marian, *Versuri de Coşbuc uitate* în *Renaşterea Moldovei*, anul II. Nr. 8—9 (Chişinău, Iulie 1921), p. 13.

1883/4.

1. «*Vorbă*». 2. «*Răzbunarea florilor*». 3. «*Chidre*». 4. «*Tablou de seară*».

Examinarea acestor încercări poetice ale unui elev de liceu — din care, neavând intenţia să le scoatem în volum, vom reproduce în cadrele acestui studiu aproape tot ce ni se pare vrednic de a fi cunoscut — de bună seamă n'o să ne aducă surprize descoperindu-ne ceva mai desăvârşit decât ce a publicat poetul ulterior. Am face chiar o mare greşală să aşteptăm cine ştie ce lucru mare. Totuşi le putem cercetă, firește ţinând socoteală de împrejurări, mai întâi pentru a vedeà felul cum se desvoltă spiritul unui elev bine înzestrat în o direcţie pe care n'o părăseşte în vieaţă dacă şi împrejurările — mai ales dascălii — îl ajută după putinţă,[1] şi a doua pentru a cunoaşte cele dintâi încercări literare ale poetului şi direcţiile în care a început el să se manifesteze.

În privinţa din urmă ele în adevăr ne aduc o interesantă surpriză: Coşbuc a început să lucreze încă fiind elev de liceu aproape în toate direcţiile activităţii sale de mai târziu. Găsim idei pe care le-a urmărit de-atunci până chiar în vremea din urmă a vieţii sale.

Dintre poeziile despre care vorbim poate cele mai potrivite pentru a se urmări influenţele exercitate asupra copilului poet sunt traducerile.

Se ştie că Coşbuc a tradus mult şi bine. El însuşi ne spune în «Notele» adause la volumul său «*Fire de tort*»: «Eu am tradus mult în vieaţă; am tradus toate poeziile lui Anacreon — multe dintre ele sunt publicate în «Tribuna» — am tradus poezille lui Catul: aceste sunt mai toate publicate într'o revistă «Amicul Familiei» din Ardeal: am tradus metamorfosele lui Ovidiu; eclogele lui Virgil — cea dintâi publicată în Antologia domnului Manliu; — am tradus comedii din Plant, Terenţiu şi Aristofane, pe cari o să încep să le public îndată după apariţia acestui volum; am tradus din poeţii germani foarte mult şi, de multeori, nu pentru mine», (ed. III, p. 171). Şi mai târziu şi-a înmulţit şi desăvârşit activitatea în această direcţie.

Ei bine, această dragoste pentru traduceri şi-a câştigat-o el încă fiind elev de liceu. Încă de pe-atunci erà un cetitor lacom, plin de răbdare şi înţelegere al literaturii clasice germane, al literaturilor clasice vechi şi nu erà străin nici de literatura ungurească. Nu se ştiu însă scriitorii care au influenţat mai mult asupra lui Coşbuc în acest timp. E şi greu să ştim. El nu întrebuinţà atât operele complecte ale scriitorilor, cât deosebite cărţi de cetire şi reviste, pe care le găsià în biblioteca elevilor ori pe la deosebite familii din Năsăud.

A-i urmări lectura din acest timp deci, tocmai din această pricină, e foarte anevoios. Multe din cărţile şi revistele amintite au dispărut, fiind

[1] Relativ la felul cum l-au ajutat profesorii, însuşi Coşbuc ne spune, poate chiar exagerând puţin bunăvoinţa profesorului de matematică: «Întâiele încurajări mi le-au dat profesorii mei de liceu care în vederea talentului meu literar mă scuteau de studiile ştiinţifice, şi mai ales la matematică eram liber să urmez sau nu cursul, fiindcă n'aveam nici o tragere de inimă spre matematică şi spre toate studiile din care e izgonită fantazia». («*Versuri şi proză*» pag. 9).

uzate de numeroasele serii de elevi ai liceului. Totuşi putem să luminăm barem în parte această muncă de pregătire a poietului.

Cu toate că profesorul de limbi clasice al lui Coşbuc, cum am văzut, nu era o figură simpatică, era însă un bun filolog şi un înţelegător de artă, care a încercat, şi el, să facă deosebite traduceri. Insuşi Coşbuc mărturiseşte, că ceteau mult şi repede. E firesc deci dacă el, cum se vede din procesele verbale ale şedinţelor societăţii «Virtus Romana rediviva», a încercat să transpună în versuri româneşti din clasicii pe care îi ceteau în şcoală. Intâmplarea a fost ca în clasa VII şi VIII, când dorià mai multă independenţă, să nu mai cetească traduceri de acest fel la societate. In acest chip «Muza Someşană» nu ne păstrează nici o încercare de traducere din clasici. Totuşi găsim cel puţin o inspiraţie din lectura clasică. Evident poezia «*Invăţăm*» ne reaminteşte episodul lui Solon şi Kroisos cetit la Herodot:

Invăţăm şi zi şi noapte
Înţelepţi numai să fim,
Şi cu toate-aceste 'n lume
Pururea nimic nu ştim.

În cărţi de filosofie
Inzadar am tot căta:
Ştiinţa cea adevărată
Numai morţii-o pot aflà.

După *Freiligrath* traduce, într'o formă care poate fi invidiată chiar de unii dintre traducătorii de astăzi: «*Răzbunarea florilor*», din care ne mărginim să reproducem ivirea fantomelor:

Ce să ţie? Ce suspine? Ce şoptiri nenumărate?
Din a florilor potire veştejite şi uscate
Ies fantome, apar nimfe, care saltă 'n joc nebun
Şi la semnul dat prin fluer toate 'n ordine se pun.
Din a rozei sân cu dulce o muiere se ridică.
Pletele-i pe dalbii umeri legănate de vânt pică.
Iar mărgăritare scumpe printre plete strălucesc;
Doi crini îngânaţi cu sânge faţa-i o împodobesc
Din condurul — domnişoarii iese-un cavaler cu ţală
Purtând coif şi armătură prin răsboaie triumfală.
Panţera-i frumos luceşte; spada însă tremurând
Fluierul dela picioare îl loveşte când şi când!
Din a lilieĭ potire se arată o virgină
Dulce ca o primăvară, blândă ca o lună plină:
Vălu-i alb ca neaua iernii zace tainic aşezat
Ca o pânză de painjin peste capu-i rourat;
Iar din aconitul verde se iveşte un arap,
Negru ca un corb de munte, purtând un turban pe cap,
Peste care tras în aur luminează de minune
Semnul Turcilor, adecă semnul crudei semilune.
Din narcisul palid iese un copil ce în graba mare
Fuge ca să pună fetei pe guriţă sărutare;
Din viorà iese-un rege purtând sceptru 'nvingătoriu,
Iar din Iris îl urmează harnicii săi vânători.

Mai în urmă din garoafă iese-un pag cu haina sură
Având un hanger la mijloc și posaunul la gură...

Și încheierea:

Atunci soarele apare dintre nori, iar raza-i lină
Salută cu jale scena petrecută în grădină,
Căci pe iarbă doarme rece un cadavru mult iubit:
Cel mai grațios cadavru dintre câte s'au zărit.
Lângă florile uscate înc'o floare stă cosită;
Fața dânsei ca o ceară — palidă și veștejită.
Copilița cu iubire în grădină cum dormia
Florile cu-a lor miroase o-au înădușit pe ea.

«*Unda mării*» tradusă după Petőfi e relativ mult mai slabă și departe de original.

În traducerile sale Coșbuc încă de pe-acum caută cu deosebită plăcere subiectele orientale, exotice. Astfel ne dă după Rückert mai întâiu «*Arabil și dracul*», apoi «*Chidre*», care după tradițiune a fost comandant și profet. A beut din isvorul vieții și astfel era nemuritor. Tot la cincisute de ani cercetă unul și același loc al pământului, pe care totdeauna îl află schimbat de tot.

Astfel odată — ne povestește el — a trecut pe la o cetate al căruia început nu l-a putut găsi dela bătrânul întâlnit pe câmpia pe care ea se ridică.

Cinci sute de ani sburară
Și 'ntr'o zi de primăvară
P'acel drum m'am re'ntors iară!

Nici o urmă de cetate
Eu p'acolo n'am aflat,
Ci prin văi îndepărtate
Mânând turma întristat
Intâlnii un păstorel...,
Cu privirea drăgălașă
Imi răspunse: «Ce vrei tu?
Nime nu știi în ce tâmpuri (sic!)[1]
Sat aice să fi fost;
Turmelor aceste câmpuri
Dat-au vecinic adăpost!»

După cinci sute de ani, re'ntorcându-se pe aceeași cale, ne spune:

N'am aflat nice câmpie
Nici cu turme păcurariu,
Ci o mare azurie,
Iar pre (sic)[2] *dânsa un pescariu,*
Căruia nedumerit
Eu din gură i-am vorbit:
«Multă vreme-i frățioare
De când marea stă acì?
Și mai sta-va mult tâmp (sic!) *oare*
Ca să poți tu pescui?»
El cu hohot râzând zice:
«Ce mai vorbă! Acest loc
Veci de veci nu cred să strice
Neschimbatul meu noroc!»

După alți cinci sute de ani:

Marea deja (sic!) *dispăruse*
Iar acuma 'n locul ei
Codru plin de brazi crescuse.

---

[1] Rostirea învățată în școală și la modă atunci.
[2] Vezi nota 1.

Moşneagul care culegeà vreascuri în acest codru n'a ştiut să-i spună vârsta lui. Aşà îl ştià, «din vecie»:

Cini sute de-ani sburară
Şi 'ntr'o zi de primăvară
P'acel drum m'am re'ntors iară!

O cetate mult jăloasă
Nălţă capu-i maiestos,
Şi-o mulţime zgomotoasă
Undulà în sus şi 'n jos.
Curios eu m'am mirat
Şi pe-un om l-am întrebat:
«Unde-i marea? Câmpul unde?
Codrul cum s'a nimicit?»
El m'aţintă şi răspunde:
«Omule, ai nebunit?
Ce vorbeşti fără gândire,
Căci de codru înfrunzit
N'are nime 'n lume ştire,
Iar de mare nici atât!»

Cu toate acestea dorinţa de a revedeà acelaşi loc nu-l părăseà:

Cinci sute de ani să piară,
Vreau să merg p'acolo iară!

După Kosegarten traduse «*Stâncile strig'Amin*». Bătrânul Beda, orbit de ani călătoreşte din sat în sat condus de un copil care-i serveà drept tovarăş.

Odată prin o vale copilul l-a purtat,
Un loc de stânci măreţe şi multe sămănat.
Aici[a] stând bătrânul puţin se odihneşte,
Copilul însă 'n glumă se 'ntoarce şi-i vorbeşte:
«Cinstitu-le părinte, nu-i bine a sta 'n drum:
Mulţimea te aşteaptă, deci scoală-te acum
Şi predica o ţine». Bătrânul se ridică
Cătându-şi textu 'ndată-l ceteşte şi explică,
Aşà de blând şi dulce, cât lacrime de drag
Brăzdau sbârcita faţă a tristului moşneag.
Copilul nebunatec râdeà cu hohot mare
Văzând cum ţine sfântul la pietri cuvântare,
Cum glasul lui răsună şi flustură în vânt;
Dar iată, când bătrânul încheie-al său cuvânt,
Când face semnul crucii, atuncea de-odată
Din crânguri se înalţă o şoaptă fărmecată
Şi mii de mii de glasuri din vale repet lin:
«P'a veacurilor veacuri amin, părinte-amin!»
Se sparie copilul; pe loc îngenuncheză,
Şi sfântului părinte păcatul îşi trădează,
Cu lacrămi de căinţă de jele (sic)[1] prigonit.
Şi Beda stă şi-ascultă şi zice umilit:
«Tu n'ai cetit, copile, scriptura ce vorbeşte,
Când tace omenirea, chiar stânca glăsueşte.
Însemnă-ţi asta bine şi nu o mai uità,
Că tot aşà se poate o peatră a schimbà
În inima umană, precum inima mea
Adeseori se schimbă în piatră şi în stâncă!»

[1] Rostirea de pe la Năsăud.

Din Bodenstedt ne-a dat «*Dacă*»...

Dacă e păcat amorul
Io-s un mare păcătos
Iară tu, copilă dragă,
Nu eşti cu nimic mai jos!

Dar când nu-i păcat o mamă
P'al său fiu a şi-l iubì,
Noi prin dragoste, copilă,
Oare ce-am păcătuì?

In proză traduse după «*Illustrirtes Haus- und Familienbuch*» din 1860 «*Rosa Hachemului*».

Dar Coşbuc trebue incadrat şi între traducătorii şi imitatorii lui Heine, poetul plin de spirit din care el avuse ocazie să cunoască câteva traduceri în «*Familia*» lui Vulcan şi în «*Convorbiri Literare*», dintre care lipseşte (v. articolul «*Traducătorii lui Heine*» al regretatului Il. Chendi în «*Preludii*», Bucureşti, 1903, p. 132—146).

Incă în clasa a patra încercase să traducă cunoscutele versuri ale lui Heine despre limba stelelor:

Es stehen unbeweglich
Die Sterne in der Höh
Viel tausend Iahr, und schauen
Sich an mit Liebesweh.

Sie sprechen eine Sprache,
Die ist so reich, so schön;
Doch keiner der Philologen
Kann diese Sprache verstehn.
Ich aber hab sie gelernet...

In clasa a şaptea traduce «*Un brad*»:

Un brad stă singuratec
In nord p'un pisc golit.
El doarme: In jur iarna
Cu nea l-a învălit.

D'un palm visează dânsul
Ce blând în zona caldă
Sub razele de soare
Coroana şi-o scaldă.

Dacă în locul lui «golit» ar fi întrebuinţat un cuvânt mai propriu şi dacă ar fi făcut variarea genului prin introducerea «palmierei» în locul «palmului», am aveà o traducere de toată frumuseţea.

E caracteristic pentru felul de a lucrà şi publicà de mai târziu al lui Coşbuc, faptul că uità să noteze că poezia aceasta e traducere din Heine şi «*Dacă*» din Bodenstedt. Felul acesta de a-şi păstrà în «neregulă» gospodăria literară i-a pricinuit, cum se ştie, mari neajunsuri. A fost învinuit că şi-a plagiat o seamă din «*Baladele şi Idilele*» sale. Erà însă vorba numai de o scăpare din vedere cu prilejul tipăririi. «Apoi am şi eu un păcat», ne spune el (*Fire de tort, l. c.*, p. 171); îmi ţin într'o grozavă neregulă hârtiile şi sunt nepăsător, scriu şi public, ori scriu şi rup, tot una mi-e. Iar «*Baladele şi Idilele*» s'au publicat aşà cam fără rând, fără interesarea mea directă, şi s'a făcut o confusiune. Au ţipat atâţia şi m'au înjurat cum le-a venit în gură; refrenul erà «necinstea». Ce motiv m'ar fi împins la necinste? N'aveam destul material, ca să fac un volum? Aveam, cum am spus, şi pentru patru».

Din poezia:

Der Tod das ist die kühle Nacht,
Das Leben ist der schwüle Tag.
Es dunkelt schon, mich schläfert,
Der Tag hat mich müd gemacht.

Über mein Bett erhebt sich ein Baum,
Drin singt die junge Nachtigall;
Sie singt von lauter Liebe,
Ich hör es sogar im Traum.

prinde strofa întâiu şi o preface în poezia care urmează:

Şi ştiţi ce e viaţa
Şi moartea iară ce-i? —
Ah, viaţa-i ziua, moartea
E noaptea, dragii mei!

Şi ştiţi voi aşadară
În jur ce-mi domineză!
Nici ziua, dar nici noapte,
Ci-acuma înserează!

E cam acelaşi fel de a lucrà pe care l-a urmat poetul şi mai târziu, dându-ne, deşi cu reminiscenţe străine, totuşi câteva adevărate mărgăritare ale literaturii româneşti. Privitor la această latură a activităţii lui dl Lovinescu în *Critice*, vol. III, p. 138 spune următoarele:

«Prin natura epică a inspiraţiei lui, erà deci firesc ca poetul să prelucreze şi materialul altora. Ne scoborându-se în sine, trebuià să caute în alţii. Poeziile lui pornesc uneori însă dintr'o emoţie; alteori sunt simple versificaţii pe teme împrumutate. O ilustraţie inspirată de o poezie a lui Lermontov i-a dat prilejul să scrie *Rugămintea din urmă*. Reminiscenţele se versifică dela sine cu timpul. Stăpân pe formă, el toarnă în admirabile versuri lucruri cetite sau povestite. Iată pentruce a fost o mare emoţie, când, acum vre-o douăzeci de ani, s'au descoperit în *Balade şi Idile* şi câteva localizări, ce nu se puteau tăgădui. Prelucrase şi material străin: uneori inconştient, alteori conştient». In continuare arată apoi că populara poezie *Trei, doamne, şi toţi trei* este o prelucrare conştientă a poeziei *An Anfrag* a lui Karl Stieler, scrisă în dialect bavarez şi inspirată de războiul din 1870 (Bern, *Deklamatorium*, p. 478, Reclam), îndărătul poeziei *Fragment* din *Balade şi Idile* găsim modelul indian al unei poezii a lui Amaru, cu titlul *Puterea lacrimilor* (traducerea G. Stratulat), iar sub titlul *Romanţa* (Balade şi Idile, p. 58) şi cu menţiunea «după un cântec grecesc» Coşbuc ne dă o simplă localizare a poeziei «*Verrathene Liebe*», cu indicaţia *neugriechisch*, a lui Adalbert von Chamisso (*Gedichte*, Philipp Reclam, p. 87).

La acestea noi mai putem adauge că la regretatul G. Precup, contemporan şi prieten al lui Coşbuc, şi încă elev al liceului din Năsăud, am văzut o carte de cetire franceză, mi se pare sistem Berlitz, care cuprindeà o bucată în proză cu titlul *Calul Arabului* care acopereà întru toate conţinutul clasicei balade *El-Zorab*. Coşbuc se pare însă a fi utilizat mai curând o redacţie germană a aceleiaşi bucăţi.

In legătură cu cele constatate de d-nul Lovinescu relativ la poezia *Fragment* trebue să observăm însă că subiectul ei preocupă pe Coşbuc încă din timpul când erà elev al liceului din Năsăud. Găsim chiar două poezii cu acest subiect în cel dintâiu volum al «*Muzei Someşane*». Totuşi numai târziu, abiă în *Fragment* a ajuns el să întruchipeze ideea într'o formă vrednică de publicat. Dar iată cele două poezii menţionate, pe care le reproducem ca document:

Cine plânge.

Cine plânge 'n lume
E mai liniştit;
Lacrimile spală
Sufletul rănit.

Dar a plânge numai
La cei slabi e dat:
Plânge doar viteazul
Când e vulnerat.

Omul plânge.

Omul plânge până moare
Şi tot udă-a vieţii floare,
Floare blândă înflorită
În tot sânul zugrăvită.
Căci spre-a sta nevinovată
Trebe (sic!)[1] *pururea udată,*

Dar fiindcă 'n sânuri creşte
Numai lacrima-i prieşte,
Lacrima care se şterge
Şi suspinului premerge —
Deci când omul n'ar şti plânge,
Floarea vieţii i-s'ar strânge.

Originea lacrimilor e cântată în poezia «*Am cântat*», iar puterea cântării care usucă lacrimile în «*Ce cânţi dragă*»?

Dar să revenim la Heine. Felul de a scrie al acestuia l-a impresionat mai mult decât al tuturor celorlalţi poeţi pe care îi cunoşteà până în acest timp. Aceasta o dovedeşte împrejurarea, că a încercat o întreagă serie de imitaţii, dintre care reproducem la acest loc câteva mai izbutite.

Coroană şi sceptru.

Regele se 'ncoronează
Cu coroane vechi de aur,
Eu mă 'ncoronez, copilă,
Cu-al speranţei verde laur.

Regele are o ţară;
Sceptru are de domnit;
Eu te am pe tine, — sceptru
Mi-i amoru-ţi infinit.

Văi cu văi.

Văi cu văi în miezul nopţii
Dulci poveşti destăinuesc, —
Zefirei a lor şoapte
Florilor le povestesc.

Florile încet se 'nclină,
Şoaptele le-au 'mărmurit. —
Cine ştie, vai, ce şoapte
Vântul le-a destăinuit.

Şi-am întrebat.

Şi-am întrebat inima mea
De ce-i mereu cu voia rea?
Şi ea-mi răspunse când şi când
Cu jale palpitând.

Şi plin de dor o-am întrebat
De ce suspină nencetat?
Ea mi-a răspuns tăcând cu-amar
Nici ea nu ştie chiar!

Cântec.

Printre-a îngerilor cete
Am privit misterios:
Dar ca tine nu poşede (sic!)[1]
Ceriul înger mai frumos.

Printre stele cu iubire
Am cercat o dalbă stea:
Dar ca tine stea mai blândă
Nici pe ceriu nu poţi vedeà.

[1] Rostirea obişnuită la Năsăud.

[1] Neologismul e întrebuinţat în felul de rostire năsăudenesc în loc de *posedă*.

Am cercat...

Am cercat o mândră floare
Fruntea să mi-o încunun
Şi-am găsit o floare care —
N'ar mai fi ca să o spun.

Să 'ndulcesc a mea privire
Am cercat o blândă stea
Şi-am găsit, dar încă — două,
Ochii la amanta (sic!)[1] *mea!*

Tu râdeai.

Tu râdeai, dar pe-a ta faţă
Două blânde lăcrimioare,
Am zărit. Aşă în vară
Este ploaia cea cu soare!

Ci durerea infernală
Mai în urmă tot te 'nvinse:
Zimbetu-ţi perl pe buze,
Soarele de nori se 'ncinse.

Înzadar.

Soarele pe ceriu apare
Mândru ca un crăişor,
Dar îndată iese 'n zare
Şi-l acopere un nor!

Ah, de câte ori şi oameni
Geniali în lume-apar,
Dar se 'mbrobodesc în ceaţă
Şi-a lor rază e 'nzadar.

Fete blânde.

Fete blânde şi tăcute,
În tot lucrul rezolute
Sunt cele cu părul brun:
Brunu-arată cu 'nfocare
Simplă melancolizare
Şi 'n amor cu foc nebun.

Ci din contră tot voioase
Sunt — ba chiar capriţioase
Cele ce-au păr aurit.
Ele-s mândre ca amante,
Dar pururea neconstante
Deşi-avute de spirit!

Mai puţin izbutite sunt: «*Dorurile*», «*Reverie*», «*Inima lui*», «*A căzut*», «*Pe faţă*», «*Regret*», «*In ambiţia lor se ceartă*», «*De-ai lăsă*».

Aşă se pregăteşte Coşbuc să ne dea, alăturea de clasicele sale traduceri atât de cunoscute, şi un mare număr de admirabile imitaţii şi poezii originale. De pe-acum deci putem să constatăm, că atributul de «poetul ţărănimii», pe care i-l-a dat Gherea, care erà preocupat de dragul unei doctrine sociale, nu e propriu. Vorba d-lui Nichifor Crainic: «E o zeghe frumoasă, dar George Coşbuc a purtat tot aşă de bine toga antică şi pelerina medievală» («*Luceafărul*», XIV, 1919, Nr. 5, p. 88).

Dar iată-ne ajunşi astfel la poeziile originale scrise de Coşbuc în acest timp.

Gherea în studiul său asupru lui Coşbuc intitulat «Poetul ţărănimii» afirmă între altele, că în poezia lui Coşbuc dominează elementul narativ sau epic. Coşbuc nu vorbeşte de loc de propria lui persoană. Până şi iubirea erotică, un sentiment atât de subiectiv, personal, Coşbuc o zugrăveşte nu ca iubirea lui, ci ca altora.[2]

---

[1] Erà mai potrivit popularul *iubita*.

[2] *Studii critice*, vol. III, p. 349.

In timpul cât a fost elev al liceului din Năsăud însă încearcă o serie destul de mare de poezii lirice, subiective, în care își cântă dragostea cu o ușoară notă de umor și filosofie, evident subt influința covârșitoare a lui Heine. Așa sunt unele din cele citate mai sus.

Dragostea pare să-i fi fost destul de aprinsă. Cel puțin aceasta ne-o dovedește poezia

Până când...

Până când, o Doamne sfinte,
Până când s'o tot iubesc,
Căci cu-amoru-i zi și noapte
Tot mai tare veștejesc.

Până când, oh, spune-mi Doamne, —
Pân' atunci, el mi-a șoptit,
Până când — dar pân' atunce
Până când — vei fi iubit!

Iubita, al cărui nume nu mi-a reușit să-l descoper, pare să nu-i fi fost credincioasă, căci se plânge în poezia

N'am...

Luna-i tristă și moroasă
Decât ea mai trist sunt eu,
Tristă-i inima din mine
Trist e sufletelul meu.

Luna are pe-oarecine
Ca s'o mângâie în drum.
Insă eu? Avui odată,
Insă îmi lipsește-acum.

Odată o numește chiar tirană.

Tiranei.

Cei mai dulci ani ai juniei
Cu tine i-am petrecut
Iară tu, tirană cruntă,
Fără suflet, m'ai vândut.

Am văzut dela 'ntâlnirea
Primă că tu sufiet n'ai,
Insă astă lovitură
Fost-a lipsă să mi-o dai?

Două împrejurări au făcut ca între cele dintâi creații ale lui Coșbuc să fie și balade populare. Mai întâiu mediul, căci, deși el era fiu de preot, care studiă în liceu, în fond era, — cum am văzut că mărturisește singur, — țăran, cioban, un flăcău admirabil dotat de natură, care și-a trăit anii copilăriei între condițiuni asemănătoare cu rapsozii antici, între condițiuni producătoare de rapsozi.

Al doilea motiv era direcția populară pe care o luase literatura românească dela Alecsandri încoace, care dăduse și el câteva admirabile povești versificate. Nu putem spune dacă Coșbuc a cunoscut și alte creații în acest gen (d. p. una mai apropiată în timp de el: «*Frumoasa fără corp*» din poemul «*Radu*», Iași, 1878), afară de ale lui Alecsandri, dar influența acestuia e sigură, nu numai ca inspirație, ci și ca limbă. Dau ca exemplu strofa întâie din poezia «*Unde sbor*»:

Unde sbor, *ah!*, *unde* sbor,
Lacrimile din amor?
Sbor *în ceriu sau* sbor *în soare*
Sau în flori amăgitoare?
Sbor *în lună sau în nori*
Sau în razii *călători.*

Acelaşi lucru ni-l dovedeşte şi poezia «*Face-m'aş un vulturaş*» din cere ne mărginim să dăm iarăşi numaĭ cea dintâi strofă:

Face-m'aş un vulturaş
Vultur falnic face-m'aş,
Să am aripi ca să sbor
Sus pe fruntea unui nor,
S'ascund sub aripa mea
Tristă stelişoara mea.

In şedinţa din 8 Martie 1883 Coşbuc ceteşte «*Pepelea din cenuşă*», poveste în aproape 600 versuri uneori alcătuite cu multă artă:

La palat e jele[1] *mare*
Jele fără asemănare.
Plânset greu, durere grea,
Toată 'mpărăţia — aveà,
Căci al craiului ţecior,
Tânăr, mândru crăişor
A pierit în bătălie
Nime urma să-i-o ştie;
Iar pe cele trei fecioare
Ca trei raĭ căzuţi din soare,
Ca trei flori, ca trei scântei,
Le-au răpit spurcaţii smei
Şi le-au dus, le-au dus departe
L'ale lor negre palate».

Craiu dă «cuvânt» în ţară căutând un tânăr care s'ar încumetà să se lupte cu smeii făgăduindu-i «o împărătească plată». Nu se găseşte nimeni care să săvârşească aceste

Porunci grele de-auzit,
D'apoi încă de 'mplinit.

Pierzându-şi atunci nădejdea

A 'ntrebat la vrăjitoare
Şi babe descântătoare.
Şi ele cu bobi au dat.
Şi din ei s'a arătat
Că-un voinic în ţară este
Care şti de fete veste.

A întrebat atunci cum l-ar puteà găsì. Şi din bobi a ieşit, că să pună pe la fiecare casă din oraş câte-o slugă aleasă care să pândească ce se va vorbì.

Chiar la capătul de sat
În un bordeiu dărâmat
Şedeà fără vre-o putere
O sărmană de muiere
Văduvă ce-abià trăià
După cele ce muncià.
Tocmai în această sară
Pruncii ei se adunară
Şi spuneau poveşti de smei
De lei falnici, paralei,
Şi de craiu cu păr de aur
Cum se luptă c'un bălaur.
Toţi copiii stă pe rând
Câte-o basmă povestind.
Când, venì rândul să spună
Şi Pepelea vre-o minciună.
El se scoală şi vorbeşte
Şi pe fraţi batjocoreşte:
«Că ce, zice el, atunci
Voi sunteţi cu toţii prunci
Mai micuţi care de care,
Ci să ştiţi că io-s în stare
Să mă bat cu zece smei.
Şi să ştiţi voi, dragii mei,
Că mie singur în lume
Mi-e ştiut locul anume
Unde au smeii palate,
Iar de ţetele furate
Numai gândurile mele
Cunosc locul unde-s ele!»

[1] V. privitor la acest cuvânt nota mai sus.

BIBLIOTECA UNIVERSITARĂ

Abiă zise din cenuşă
Când se şi ivì pe uşă.
Un soldat armat din greu:
«Stai pe loc, copilul meu,
Dacă mi te lăudai,
Hai cu mine-acum la craiu!»

Craiului, când îl văzù, cu toată durerea, îi venì să râdă.

Dar Pepelea deodată
Face peste cap o roată
Şi pe loc din copil mic
El se schimbă 'ntr'un voinic
Mândru, dalb şi voinicel
Încât nu erà ca el.

Împăratul, când îl vede, se umple de bucurie, îi dă bani, îi dă merinde, soţi, îi dă de toate şi-i mai făgăduieşte o răsplată împărătească, numai să-i aducă fetele. După un an şi după o lună ajunge

Unde-l trase gândul lui
La sorbul pământului.

Se coboară 'n lumea ceealaltă.

Trece peste podul de aramă, de argint şi cel de aur dupăce omoară câte un smeu fără multă greutate, căci când:

Smeul calea i-o apucă
Pepelaş ciomagu-aruncă
Şi de-odată îl doboară
Şi de-a una-l şi omoară.

Lupta cea mai grea a avut-o cu smeul care a furat fetele şi care tocmai erà dus la vânătoare. Dar trebuià să sosească în curând. Fetele i-au spus semnul ce aveà smeul când venià:

Că un buzdugan el are,
Buzdugan cât nici n'ai crede.
Pe acesta îl răpede
De o milă 'ndepărtat
În cea poartă la palat.
El din poartă sare 'n casă,
În casă sare pe masă,
De pe masă sare 'n cuiu
Că acolo-i locul lui.

Aşteaptă până de seară. Smeul îşi aruncă buzduganul pe care Pepelea îl svârle îndărăt de două mile. În inima smeului se trezeşte bănueala, că Pepelea, singurul de care purtà frică, e în casa lui... Intrând în casă smeul, «de noroc se întrebară». Pe urmă se luară la luptă. M'ai întâi s'au întrecut în mâncare; «care va mâncà mai iute».

Apoi smeul se prefăcù în o roată de fier, iar Pepelea în alta de oţel, şi se ciocnirà, rostogolindu-se din deal în vale. Dar nu se putură învinge unul pe altul. Se schimbară deci în flacări:

Unul se preface pară
Albăstrie, altul însă
Pară roşie aprinsă
Şi-amândouă se călcară
În grea luptă până 'n sară.

Lupta nu se puteà decide. Atunci se ivì pe cer un corb, căruia Pepelea îi făgăduieşte de mâncat stârvuri, care îi vor ajunge mai bine de un an.

Atunci corbul poftitoriu
Sboară sus până la nori,
Sboară 'n zarea depărtată
Până ce mi se vedeà
Întâiu ca o rânduneà
Apoi ca un stigletel,
Apoi ca un bonzărel,
Şi în urmă stà pe loc
La tău de sânge şi foc,

de unde luând sânge picură de-asupra smeului, care moare. La apoi averile acestuia şi pleacă la «sorbul pământului», ca să iasă. Soţii însă îl tradează şi voiesc să-l omoare. El bănueşte aceasta. Trimite fetele, dar în locul său pune o piatră pe care prietenii săi o fac scăpată. In sfârşit cu ajutorul unei pajure, căreia-i scapă puii de un bălaur, iese la lume, descopere împăratului vinovăţia soţilor, care-şi iau pedeapsa după vrednicie.

Împăratu-apoi se gată
De o nuntă minunată
Cum se cade la 'mpăraţi
Şi la crai
Şi pe Pepelea îl cunună
Cu copila-i cea mai junà.
Erà frate-o veselie,
Cum n'a fost şi n'o să fie,
Fost-am şi eu frăţioare
Dar eu n'am văzut subt soare,
Nice mire, nici mireasă
Mai frumos şi mai frumoasă.

Povestea, asupra căreia am insistat ceva mai mult din motivele pe care le vom vedeà mai la vale, reproduce aşadar în versuri luptele lui Făt-frumos din basmele poporale, păstrând factura şi concepţia ţărănească[1] a acestora, şi ne reaminteşte pe «*Prâslea cel voinic şi merele de aur*» al lui Ispirescu etc.

Influenţa lui Alexandri e evidentă din comparaţii de felul celei următoare:

Ca trei razi căzuţi din soare
Ca trei flori, că trei schintei,

care ne reaminteşte pe *Înşiră-te mărgărite*, apoi din versuri ca:

Doi cai negri ne 'nşelaţi
Ageri, falnici şi turbaţi.

Coşbuc cunoaşte de pe-acum bine limba poporului şi-şi împestriţează poezia, cum se vede şi din exemplele citate, cu provincialisme năsăudeneşti. Se mai pot adauge: *talger, ţinţele, bufnì*, etc.[2]

Nu-i scapă din vedere anumite arhaisme provinciale, dintre care relevăm două. Unul e verbul *a curà* cu înţelesul de «a alergà» în:

Ci de vrei, la luptă curà
Cu puterile 'n măsură.

---

[1] Intocmai ca orice ţăran neştiutor craiul întreabă

..... *la vrăjitoare*
Şi babe descântătoare
Şi ele cu bobi au dat.

Buzduganul lui Făt-frumos e un biet «ciomag» ş. a.

[2] Acest obiceiu şi-l păstrează şi mai târziu în poveştile versificate. Dar provincialisme găsim chiar şi în «*Balade şi Idile*» (Cf. *Să-i duc o poştie sacul* în «*Rea de plată*», *Frumoase toate şi întrulpi* în *Nunta Zamfirii*, etc.

Al doilea e *a aieptà* cu înțelesul de *a aruncà:*

Capu 'n dreapta și-l aiaptă,
Carne de mâncat așteaptă.

Găsim și unele latinisme, cum este și firesc la un elev care se găsia încă sub influența profesorilor săi:

Dar ajunse la mormânt
Și la podul de argint.

Mai putem cità: *desperat, reînturnați* (= «rentoarceți»), *narat, se 'nclină, ambii, consultară, în fine.*

Cum vedem, «*Pepelea din cenușe*» deschide seria admirabilelor povești în versuri ale lui Coșbuc publicate mai târziu în «Tribuna» lui Slavici din Sibiiu și în biblioteca populară a acesteia *(Izvor de apà vie, Pe pământul Turcului, Blăstăm de mamă, Fata craiului din cetini, Fulger, Tilinca, Patru portărei* și *Crăiasa zânelor)* cu care întemeiază adevărată școală în Ardeal[1] și pe care le caracterizează atât de frumos Il. Chendi în articolul *Poveștile în versuri,* publicat în *Preludii,* București, 1903, p. 199—201. «In poveștile sale», ne spune Chendi, «Coșbuc se afirmă, mai mult decât ori unde, ca scriitor epic. Forța lui descriptivă se manifestă aici pentru întâiași dată, și iscusința cu care știe conduce acțiunea proprie poeziei epice, aici o arată mai întâiu. In poveștile acestea, e zgomot și putere, senin și veselie; ele redau nota cea mai românească populară de până acum, deoarece se îndepărtează întru toate mai puțin de originea lor țărănească decât cele anterioare. Poveștile lui Coșbuc, despre «Trăsnet-Împărat», «Craiu-Încetinat», «Tabără-Împărat», și cum se numesc eroii lui cu o nomenclatură atât de sugestivă au ceva din înțelepciunea primitivă a poporului și din graiul sfătosului povestitor din șezătoare. Mai găsim în ele și duioșia ce-o simte poetul pentru vremile ce apun, cu mărimea lor romantică, lăsând în urma lor o lume de mititei nevolnici și cu foarte puțini viteji, — cum se rostește, foarte caracteristic, prin cuvintele Sfintei Vineri din povestea «*Patru portărei*».

Sunt tari feciori la spusuri, dar slabi la făptuit:
Vitejii lumii noastre de mult s'au pristăvit!
Când n'au curaj în suflet, de ce se bat nebuni?
Nici Dumnezeu nu face cu cei fricoși minuni.
De nu te-a făcut cerul voinic să lupți cu zmeii,
De giaba măsuri câmpii, căci pați ca portăreii.
Nu-s toți viteji de luptă, câți stau în șaua pușI,
Viteaz e numai unul, și-l chiamă... Pipăruș».

E aceiași impresie pe care ne-o lasă și «*Pepelea din cenușă*».

E știut că, după plecarea sa din Sibiiu, Coșbuc n'a mai scris povești rimate. Despre poemul «*Ideal*», în care se zugrăvește așteptarea în

[1] In același timp publică tot acolo: P. Dulfu «*Princesa jermecată*», N. Trimbițoniu «*Rusalin păcurariul*» și câteva imitații după Grimm, Ioan Popovici Bănățeanu «*Șerpele*», «*Cal din frău*» și «*Trandafir*», toate trei în versuri.

zadar — în cursul întregei vieţi — a unei fete după iubitul său, de care se 'ndrăgeşte când îi dă de beut din cana sa, simbolizând alergarea veşnică a omenimii după un ideal pe care nici odată nu poate să-l ajungă, nu se mai poate spune că aparţine poveştilor rimate nici ce priveşte concepţia, nici forma.

Totuşi activitatea lui Coşbuc în direcţia începută cu «*Pepelea din cenuşă*» nu s'a oprit aici. Scriindu-şi poveştile şi baladele şi studiind firea poporului românesc, Coşbuc a ajuns la convingerea că toate plăsmuirile din basmele ţărăneşti, cu toţi eroii acestora, nu sunt decât o oglindă fidelă a adevăratei vieţi a ţăranului. Craiul şi împăratul, de pildă, în tot ce face el, nu e decât ţăran, dar un ţăran mai bogat şi mai puternic decât ceialalţi. Împărăţia lui nu e decât un sat mare. Îşi pune deci în gând să scrie un ciclu de poeme în care să ne înfăţişeze viaţa în această concepţie ţărănească. Ne-a dat însă numai câteva: «*Nunta Zamfirii*», în care ne înfăţişează o adevărată nuntă ţărănească, numai cât în proporţii mărite până la dimensiuni epice, prefăcând-o astfel într'o epopee a nunţii ţărăneşti, într'o «nuntă minunată», cum ne spune el alât de simplu în povestea lui Pepelea; «*Moartea lui Fulger*», «pendant»-ul celei dintâi, epopeea morţii, epopeea durerii ţărăneşti, «*Armingenii*» şi în sfârşit «*Doina*», această admirabilă apostrofă, în care arată, mai bine decât oricare dintre poeţii care au scris doine despre «doine», rostul acestui cântec în viaţa sufletească a neamului românesc, care vede într'însa expresia sentimentului dragostei, ca şi durerea despărţirii şi a înstrăinării, precum şi revolta în contra nedreptăţii şi asupririi.

Cetitorul îşi va aduce de bunăseamă aminte de frumoasa şi sugestiva «*Noapte de vară*» cu care-şi începe Coşbuc volumul «*Balade şi idile*». Ni se descrie foarte plastic mai întâiu înserarea cu muncitorii care se întorc dela câmp umplând satul de viaţă, cu carăle care vin scârţâind subt povară, cu fetele şi flăcăii care vin hăulind şi cu nevestele care aleargă grăbite cu cofiţele de apă. Nu lipsesc nici copii sgomotoşi din jurul gârlei. «Satul e de vuet plin, fumul alb alene iese din cămin». Dar seara se apropie, pe încetul se înoptează, zgomotul se mulcomeşte, oamenii obosiţi de munca grea de peste zi, adorm. Doarme şi focul în vatră. «Doar vre-un câne 'n somn mai latră răguşit», în timp ce luna se înalţă «gânditoare ca o frunte de poet», codrii de brad sună şi valurile cad ritmic în vaduri.

Dintr'un timp şi vântul tace;
Satul doarme ca 'n mormânt —
Totu-i plin de Duhul sfânt:
Linişte 'n văzduh şi pace
Pe pământ.

Numai dorul mai colindă
Dorul tânăr şi pribeag
Tainic se 'ntâlneşte 'n prag
Dor cu dor să se cuprindă
Drag cu drag.

Nu va fi uitat iubitul meu cetitor nici acel frumos peisaj sătesc care are titlul «*În miezul verii*».

E vara la amiazi. Natura pare să fi adormit subt razele dogoritoare ale soarelui. Dorm toate în jur. Doarme căsăruşa dintre lanurile de grâu, părând o pânză întinsă la soare, dorm câmpii, doarme culmea. Valea,

lunca s'a golit, la fântână e pustiu. Liniştea s'a întins pretutindeni «ca 'ntr'o mănăstire arsă». Dorm şi-arinii de pe dealuri. Nu se mişcă nici o frunză. Căldura se revarsă în valuri. Se aude numai ne 'ntreruptul «zumzet de albine». O ţărancă vine în grabă la fântână având în braţe un copil. Scoate apă ca să răcorească obrăjorii aprinşi ai copilaşului, apoi bea şi ea şi se aşează ca să-l alăpteze. Poezia se sfârşeşte cu următoarele strofe care cuprind o frumoasă personificare a vântului:

Singur vântul, colo iată
Adormise la răcoare
Subt o salcie plecată —
Somnoros în sus el cată
Către soare,

Mai e mult! Şi ca să-i fie
Scurtă vremea, până pleacă,
El se uită pe câmpie,
Fluieră şi nu mai ştie
Ce să facă.

Dar de-odată se opreşte
Peste ochi îşi pune o mână
Şi zimbind copilăreşte
Curios şi lung priveşte
Spre fântână.

După cele expuse mai sus cetitorul acum nu se va mai mira dacă i se va arătă, că pe Coşbuc îl preocupă ideea de a înfăţişă seara la ţară într'un pastel încă de când erà elev de liceu. In şedinţa din 9 Martie 1884 a societăţii «Virtus Romana rediviva» ceteşte el poezia «*Tablou de seară*», care cuprinde aproape aceleaşi elemente şi pe care o reproducem mai la vale.

Blândă rază
Lucitoare
Schinteiază
Şi-o coloare
Purpurie
Se aruncă
Pe câmpie
Şi pe luncă!
Ce roşeaţă!
Ce linişte,
Ce măreaţă
Priveliştе! —
Totul pare
În natură
Că tresare
Şi murmură
Imnuri sfinte
Rugi duioase
Prin cuvinte
Maiestoase
Către tronul
Ce nu piere!
Orizonul se polee,

Căci îi place
Ca să-şi scalde
În a sării
Zimbiri calde
Mândra-i frunte.
Sus pe piscul
Unui munte
Arde discul
Solar. Dulce
El se gată
Să se culce —
Şi de-odată
El stinţeşte
Şi 'n tot locul
Se lăţeşte
O tăcere
Mult dorită:
Şoapta piere
Adormită.
Colo 'n vale
La izvoare
Lângă cale —
O fetişoară

Flori adună.
Geme câmpul
Şi răsună,
Căci e timpul
Să se 'ntoarne
Muncitorii
Dela coarne.
Pe cer norii
Pier. În juguri
Boii pasă
Trăgând pluguri
Către casă;
Iar copiii
Ce-i alungă
Pe-a câmpiii
Zare lungă
Fug şi cântă
Râd şi saltă.
Iar de partea
Ceealaltă
Pe răzvorul
Ce 'nfloreşte —
Vânătorul

Se iveşte.
Deja moare
Cel din urmă
Raz *de soare*
Şi se curmă în
Linişte
Mult frumoasa
Priveliştе,
Căci se lasă
Tristă noapte
Şi-amuţeşte

Orice şoapte.
Totul tace
Ca mormântul;
Doarme 'n pace
Chiar şi vântul,
Chiar şi unda
Fără ştire
În profundă
Liniştire.
Chiar divina
Cântăreaţă,

Ce suspină
Cu blândeaţă
Grea şi multă
Nu prelude. —
Dar ascultă!
Ce s'aude?
Doar' e vântul
Cu-al său şuer?
Ba, e cântul
Unui fluer!

«Chiar şi vântul» celor două pastele citate se găseşte în «*Tabloul de seară*», vântul, acest «răsfăţat copil» şăgalnic căruia mai târziu îi consacră o întreagă poezie de o frumuseţe neîntrecută.

Doar el de pe-acum îi aduceà poetului, ca şi florilor (cf. poezia «*Văi cu văi*»), «dulci poveşti din altă lume»:

Vântul bate 'n miezul nopţii
Trestia lacului mişcând,
Dulci poveşti din altă lume
P'al său şuer aducând.

Mie încă într'o noapte
O poveste mi-a adus,
Aşà tristă cât şi lacul
Plângea trist când mi-s'a spus.

Alături de «*Tabloul de seară*» mai putem cità, ca să rămânem în aceeaş ordine de idei, încă un scurt «*Tablou*» alcătuit cu doi ani mai nainte. El e însă totuşi de altă natură şi are factura poeziilor scrise subt influinţa lui Heine. Poate că trebuie să ne gândim la o inspiraţie inconştientă din Loreley.

O tăcere mult adâncă
Peste apă s'a lăsat.
Marea doarme, iar pe stâncă
Stă năierul supărat,

Naea lui a fost sfărmată
De oceanul furios;
Marea doarme legănată,
Luna râde graţios.

Motiv, asupra căruia revine nu odată mai târziu, deşi în altă formă şi mult mai desăvârşit — e vorba de iubirea înşelată (cf. «*Cântecul fusului*», «*Fata morarului*»), întâlnim şi în

La fântână.

Copilita la fântână
Stă plângând, iar într'o mână
Ţinând cofa tot oftă —
Dar de ce? — Nu mă 'ntrebà.

Ştiu, inelul de pe mână
Că l-a svârlit în fântână,
Blăstămând din gură greu
Dar de ce? — Şti Dumnezeu!

Coşbuc a fost un om de spirit. Întreţinerea cu el la un pahar de bere între prieteni şi cunoscuţi erà o adevărată plăcere. Această vervă, care ne-a dat mai târziu bucăţi de mare valoare se manifestă la el încă din vremea când erà licean. Astfel în 1882 ne dă o serie de epigrame, unele imitaţii, dintre care reţinem patru.

La un leneș.

În mâncare tu ești iute,
Dar la mergere lenos;
Mănâncă cu piciorul, frate,
Și cu gura mergi pe jos.

Liberalul.

De dragul ce este Leon
La purtarea ochelari,
Că mâncând a lui bucate,
Deși mici, să-i pară mari.

Filosoful.

«Ce fiară e mai crudă
Din toate pe pământ?»
A întrebat odată
Un craiu p'un filosof.
El zise: «Dintre cele
Sălbatice, tiranul,
Iar dintre cele blânde
Acel ce-ți lingușește».

Oratorul.

Prietenul mi-i bun orator,
Căci cunoaște acurat
Orice frază și sentință
Din clasici orice citat.
Și la gesturi se pricepe
Și cu foc le folosește,
Incât oricând perorează
Mânile și le sclintește.

Citâm aici și poezia «*Ciudatu-s împărțite a pământului comori*».

Ciudatu-s împărțite o pământului comori
Săracu-are puține, iar bietul cerșitoriu
Nimic, bogatul multe, de-aceea e fudul,
Cu toții avem ceva, dar nimenea destul.

In revistele pe care le cetiă Coșbuc ca elev de liceu se găsiau, la sfârșit, și gâcituri, pe care, ca orice copil va fi încercat și el să le deslege. A compus chiar o «*Gâcitură*» în versuri:

Când mă bag ca servitoare
Pot să câștig orice sume,
Ca stăpână-a mea putere
Mi-i redusă chiar la nume!
Un copil încă mă știe,
Iar tu de nu mi-i gâcî
Nu meriți decât cu titlul
Ce am eu a — te numi.

(Nula).

Încă de pe băncile școlii îl interesează pe Coșbuc, în o măsură mai mare decât e obișnuit la poeți, chestiile de limbă. În special îl supără maghiarismele limbii din jurul Năsăudului și mai ales a Maramurășenilor care veneau acolo la târg. Nu se poate răbdă să nu alcătuească o «*Pildă de graiu tyistuș rumânesc de prin părțile Ardêlîului de miază-noapte*».

Alduit *o fo'* vileagul *în celi vremuri bătrânești*
Când gân'ești *la el cu* chedve *așa* fain *te* revenești,
Traiu 'n slobod, găbănașul *plin de* buză, *traiu cu* hasnă.
Azi sușig, porții, zăloage, cheltueli, muncă *și* casnă.

Dar să vezi felebărate *c'azi și portu-i prefăcut*
Chiar cătana *nu vrea* coardă, *nici* ciacău *pe cap mai mult,*
Și boconcii-i *par* cisiguri *pentra el prea* rongiuite:
Opță *toate-s azi subt soare* pustușagului hernite.
ș. a. m. d.

Iată cum în urma observațiilor culese de mic copil, mai târziu, după perfecționare, a ajuns să poată scrie alături de articole de literatură populară, de studii de mitologie, și studii de limbă ca: «*Puterea limbii românești*», «*Mania diminutivelor*», să explice zicători, în «*Vorba ăluia*», ca: «A luà lumea 'n cap», «A prins prepeliță de coadă», «I-a suflat în borș», «Opt cu a brânzei», «Cu cățel cu purcel» etc.

Dar «poetul liceului din Năsăud» avea între colegi, cum arată însăș coloanele «*Muzei someșene*», și rivali, firește, mai puțin talentați decât el, dar tocmai pentru aceasta cu atât mai veninoși. În criticele lor îi imputau tristeța poeziilor lui, care li se părea nefirească la o vârstă atât de fragedă. Coșbuc arată în poezia «*Soarta lor*» că nu pot să fie altfel,

Căci dac'a spune sincer
E lucru bun și-ales,
Cum pot să fie altminter
Ca locul d'unde ies?!

El vede răutatea criticilor și-și dă seama, în «*La mulți*», că ele vin din invidie, pentrucă firea i-a dat talent, iar alții vreau

Că toate ce fac eu
Să fie rău făcut.

E conștiu de firea sa de poet. Ca și Ovidiu, care ne spune despre tinerețea sa că, orice încercă să spună, pe buzele sale se versifică, și Coșbuc afirmă despre sine în «*Cum curgând*» că întocmai

Cum curgând o undă 'n vale
S'a bufnit de-o stâncă 'n cale
Și 'n mii picuri s'a spart ea;
Astfel e junia mea:
Când de-o stâncă se izbește
În mii versuri se zdrobește.

Totuși va mai trece multă vreme, îi va trebui multă muncă și pregătire până va ajunge «*Poetul*» de mai târziu:

Sunt suflet în sufletul neamului meu
Și-i cânt bucuria și-amarul
În rănile tale durutul sunt eu,
Și-otrava deodată cu tine o beu
Când soarta-ți întinde paharul.
Și-oricare-ar fi, drumul pe care-o s'apuci,
Răbdă-vom pironul aceleeași cruci,
Unindu-ne steagul și larul,
Și-altarul speranței oriunde-o să-l duci,
Acolo-mi voiu duce altarul.

Sunt inimă 'n inima neamului meu
Şi-i cânt şi iubirea şi ura
Tu focul, dar vântul ce-aprinde sunt eu;
Voinţa mi-e una, că-i una mereu
În toate-ale noastre măsura.
Izvor eşti şi ţinta a totul ce cânt —
Iar dacă vr'odată-aş grăi vr'un cuvânt
Cum nu-ţi glăsueşte scriptura,
Ai fulgere 'n cer, Tu cel mare şi sfânt
Şi 'nchide-mi cu fulgerul gura!
Ce-s unora lucruri a toate mai suş,
Dar altora lucruri deşarte,
Dar ştie Acel ce compasul şi-a pus
Pe marginea lumii 'ntre vieaţă şi-apus,
De-i alb ori e negru ce 'mparte!
Iar tu mi-eşti în suflet, şi 'n suflet ţi-s eu,
Şi secolii 'nchid' ori deschidă cum vreu,
Eterna ursitelor carte,
Din suflet eu fi-ţi-voiu, tu neamule-al meu,
De-apururi nerupta sa parte.

Iată ce s'a ales din micul poet al liceului din Năsăud: un poet mare, cel mai tipic şi mai mare poet al Ardealului şi unul dintre cei mai mari ai întregului neam românesc. «Meşter al versului, virtuos al rimei, imitator al paginilor cari-i plăcuseră mai mult, el ne-a dat atâtea bucăţi cari vor trăi cât şi limba noastră». Dar mai ales vor trăi poeziile în care «izbuteă în chip fericit să amestece motivele vieţii româneşti de astăzi cu icoanele înviate ale străvechilor basme». *(N. Iorga, Partea Românilor din Ardeal şi Ungaria în cultura românească — Influenţe şi conflicte* — Bucureşti, 1911, p. 17. *Acte. R.*, p. 783).

N. Drăganu, prof. univ., Cluj.

Cea mai puternică minte şovăeşte, când nu se razimă pe o credinţă.

*

Adevărata putere a unei idei este de a desvoltă un sentiment.

*

Tinereţea pune inteligenţa mai presus de toate; numai experienţa ştie cât preţueşte caracterul.

*

In luptele vieţii mai mult caracterul decât spiritul aduce succesul.

(Adina Gr. Olănescu: Cugetări.)

Lazaronii şi păcătoşii să tacă, să vorbească munca şi cinstea.

Nici odată n'a avut neamul nostru mai mare nevoie de oameni activi, — activi până la jertfirea de sine — ca acum, şi nici odată n'a fost mai sărac în astfel de oameni ca azi. In schimb, s'au sporit cu nemiluita, criticii. Azi fiecare pierdevară se simte îndrituit să dea lecţii de împlinirea datoriei celor care muncesc până dă sufletul din ei; fiecare lazaron, expectant — în trândăvie — al vre-unui post *gras*, pe când vor ajunge «ai lui» la putere, se simte îndreptăţit să-şi îmbăloreze gura cu toţi cei care crede el că-i stau în calea fericirii fără muncă.

Că multe, — prea multe, — lucruri nu merg cum ar trebui să meargă, că sunt multe scăderi şi păcate în vieaţa noastră publică, că aceste păcate trebuie semnalate şi înfierate, dacă vrem să le îndreptăm, — cine ar puteà-o negà?

Ceeace voim să subliniem e că: dac'ar ştî nădrăgarii noştri şi muncî, cum ştiu critică, n'ar fi neam mai bine situat şi mai fericit decât al nostru. Una la mână. A doua, că: cei mai amarnici critici nu sunt oamenii de muncă ci trântorii, ariviştii, speculanţii muncii altora, «a pismei răutate».

Dacă ar atârnà de mine, n'aş mai publică nici un articol de critică — mai ales când e vorba de cinste, de morală — decât iscălit, cum face dl Iorga.

Azi, când fiecare secătură morală se consideră în drept a tăià şi a spânzurà, credem că a sosit vremea ca să răsturnăm dictonul latin şi să zicem: «*non quid, sed quis*». Fiindcă, dacă e important *ce* se spune, nu mai puţin important e, în zilele de purificare a vieţii noastre publice, şi: *cine* vorbeşte.

Căci nu e tot una de-mi înfierează anumite moravuri condamnabile, sau de-mi dă lecţii de patriotism, de cinste un poltron, sau mi le dă un N. Iorga.

A fură cu-stânga şi a-ţi face cruce cu dreapta nu însemnează a fi om cu frica lui Dumnezeu.

Crucea mare de multe-ori e numai paravanul păcatelor mari şi a credinţei puţine.

Azi, valoarea unei acuzaţii, în publicitate, trebuie cântărită cu pondurile valorii morale a celui care o susţine.

Dacă presa din vechiul Regat, cu puține excepții, și-a pierdut creditul, cauza e că coloanele ei au fost deschise tuturor irresponsabililor, adăpostind acuze — de multe-ori la adresa celor mai de seamă oameni ai țării — garantate doar de caraghiosul pseudonim al cine știe cărui neisprăvit.

Cel care are îndrăsneala să arunce învinuiri, sau chiar numai bănuelile, care taie în cinstea fratelui său, să aibă și bărbăția de a le confirmă și prin garanța numelui său.

Conducătorii presei noastre ar trebui să nu uite că, continuarea sistemului de până acum: acuzațiuni fără dovezi, bănuieli urâte negarantate nici măcar prin iscălitura celui care le răspândește, generalizarea unor cazuri izolate, sunt menite mai mult a învenină decât a remedià răul.

Suntem la începutul unei vieți noua când avem nevoie de multă încredere în propriile noastre puteri, în capabilitatea noastră de a întemeià un stat solid zidit și bine condus. Fără această încredere, se surpă totul. Iar bănuielile și acuzele, neverificate prin nimic, subminează și zdruncină și cea mai oarbă încredere.

Căci: bănuiala care nu e risipită repede, ia ușor conturele și reliefu realității.

Punând în circulație bănuieli, învinuiri nelegate de nici un nume, cetitorul neorientat, lipsit de firul Ariadnei, ușor se pierde în labirintul lor, îndreptându-le adeseori spre cei cinstiți, spre cei nevinovați.

Ce rezultate dezastruoase pot avea, pentru consolidarea noului nostru stat, răspândirea bănuielilor și insinuațiunilor ținute în termeni generali, poate conchide ori-cine.

Să nu ne facem deci, în publicitate, ecoul șoaptelor fără temeiu. Să nu facem ziaristica fonograful acuzațiunilor ce nu se pot dovedì.

Dând aripi astorfel de învinuiri ducem apă la moara dușmanilor, de cari, din păcate, avem destui, prea mulți pentru numărul nostru.

Concluzia: 1. Să nu se publice acuzațiuni decât întemeiate pe dovezi nerăsturnabile cu nume și, iscălite.

2. Să nu se admită dreptul criticii, dreptul de a acuză pe altul, decât pentru oamenii cinstiți și activi.

Trântorii și necinstiții să tacă!

Aurelie Bonciu.

Cuvântările

domnilor W. A. Craigie şi A. R. Wright, la adunarea „Asociaţiunii“ de la Sighetul Marmaţiei.

Stăruinţa şi interesul cu care Englezii, mai cu seamă, urmăresc dela un timp cultura poporului nostru s'a dovedit prin prezenţa celor doi oaspeţi pe cari «Asociaţiunea» a avut bucuria ca să-i aibă în mijlocul ei, cu ocaziunea adunării generale ordinare de la Sighetul Marmaţiei din zilele de 28 şi 29 August a. c.

Dăm mai jos, în traducere românească, aceste două cuvântări după cum urmează:

Cuvântarea d-lui profesor Craigie.

E, probabil, întâiul caz în istoria societăţii, când la o adunare a ei asistă doi reprezentanţi britanici ai studiului limbii şi folklorului. Aceasta e, oricum, prima dată când vizităm România, şi e o mare plăcere pentru noi că avem posibilitatea de a fi faţă la această întrunire.

În noile împrejurări în care se găseşte acum poporul românesc el însuşi, nu ne îndoim că această societate transilvăneană va avea mai mari prilejuri decât înainte pentru a desvoltă activitatea ei şi a reprezentă, în cea mai deplină măsură, interesele şi aspiraţiunile poporului român. Din parte-mi, noi sperăm că societatea se va strădui să culeagă şi să publice într'o formă completă tot ce se raportă la limba românească şi la obiceiurile şi credinţele româneşti din Transilvania, atât în prezent cât şi în vremurile trecute. — În Anglia, noi suntem aşa de deprinşi cu marile variaţiuni în limbă pe mici întinderi teritoriale, încât ni se pare ceva vrednic de remarcat, că găsim limba română atât de uniformă în întregul Regat. Această uniformitate totuşi, nu exclude diferenţele în vocabulariu, şi, pentru istoria limbii române ca un tot, e de dorit ca singuraticile cuvinte ale fiecărui dialect să formeze materia unor colecţiuni separate. E o operă, aceasta, la care fiece membru al societăţii poate participă şi care numai prin cooperarea tuturor poate fi desăvârşită. În Anglia am făcut experienţa excelentei opere ce se poate îndeplini de societăţi similare în adunarea cuvintelor

dialectale, şi nu mă îndoiesc că compilaţia unui dicţionar special al cuvintelor particulare Transilvaniei, celor mai mult întrebuinţate în acest ţinut, poate fi săvârşită de societate în câţiva ani, dacă fiecare membru contribue după cuviinţă la operă.

Un dicţionar de acest soiu ar fi de valoare, nu numai pentru cercetătorul ştiinţific al limbii, ci şi pentru istoric. Oricine a încercat să scrie istoria generaţiilor trecute într'un anume ţinut, ştie cât de multă informaţie se poate scoate din cuvintele care au fost în uz zilnic; un singur cuvânt, cu explicaţia lui, este adesea expresiunea a ceva ce a format o parte esenţială a vieţii de toate zilele a poporului pentru anumite generaţii. Important e în special ca cuvintele de acest fel să fie adunate, toate, atâta timp cât sânt în amintirea lumii şi cât înţelesurile lor sunt cunoscute, — înainte ca repezile schimbări din secolul al XX-lea să fi şters deopotrivă cuvântul şi lucrul.

E, firește, posibil, ca unii membri ai societăţii să se fi gândit dejà la o asemenea operă. In acest caz, doresc ca aceste puţine cuvinte, din partea unui om care a dobândit în curs de 25 de ani experienţa valorii linguistice şi istorice a glosarelor locale, să-i încurajeze spre a continuà munca lor, şi ca ziua să nu fie prea îndepărtată, când Transilvania va fi contribuit cu aportul ei la cunoştinţele noastre, nu numai pentru limba română, ci şi pentru cele romanice.

Cuvântarea d-lui inginer Wright.

Sânt autorizat de societatea de Folk-lore, să exprim interesul său pentru opera «Asociaţiei culturale a Românilor din Transilvania» şi să cer pentru ea ajutor prietenesc în cercetarea istorică a trecutului uman şi în adunarea preţiosului material istoric relativ la obiceiurile, credinţele, basmele, cântecile şi descântecile poporului:

«Preşedintele Societăţii de Folk-lor salută pe preşedintele «Asociaţiunii pentru cultura Românilor din Transilvania» şi-i recomandă pe aducătorul acesteia, vice-preşedintele A. R. Wright.

«Societatea va preţuì mult comunicarea de informaţii referitoare la folklorul din România».

(*Semnat*): *W. H. R. Rivas*,
preşedinte.

Sânt împuternicit de clubul Antropologic al Universităţii din Londra, să salut «Asociaţiunea pentru cultura Românilor din Transilvania» şi, în acelaş timp, să solicit prietenească cooperare cu el la răspândirea cunoştinţii trecutului şi pregătirea înaintării civilizaţiei în viitor.

In ce mă priveşte, eu m'am interesat îndelung de folklorul Transilvaniei, adecă de obiceiurile, credinţele, poveştile, cântecele, zicătoarele şi farmecile acestui popor, şi am deplâns faptul că s'a publicat aşà de puţin din acest folklor, pentru deliciul şi învăţătura savanţilor de pe întreg globul lumii. D-voastră aveţi în Transilvania multe istorii despre comori îngropate, şi, de fapt, e adevărat că ţara Dvoastre e plină de acestea. Noi am străbătut-o dela răsărit la apus şi dela miază-zi la miază-noapte, şi am văzut o ţară în adevăr bogată. Munţii ei sânt plini de metale şi minerale, văile ei poartă o imensă recoltă de poporaţie, şi feliuritele-i roci şi plante şi animale oferă subiect şi materie pentru o armată de învăţaţi. Cea mai bogată mină nelucrată este, însă, însuşi poporul din Transilvania. Cheia pentru o bună parte din istoria europeană se găseşte în trecutul d-voastre, şi e acolo material pentru volume întregi de istorie a umanităţii. Numai scormonind pământul dv. şi examinându-vă rocile puteţi sporì ştiinţa lumii. Dacă veţi strânge obiceiurile şi credinţele poporului dv., culese fidel fiecare în ţinuturile respective, veţi binemerità dela lume şi veţi ajunge să deslegaţi multe probleme ale istoriei umane.

Eu unul, aşà de mult am simţit importanţa acestei opere pentru studiul culturii europene, încât, din slabele-mi resurse personale, am oferit 10,000 Lei, prin «Institutul Europei sud-ostic», pentru colecţii de folklor din România, pentru publicaţii aici şi în Anglia, pentru încurajarea şi înţelegerea reciprocă între amândouă popoarele noastre şi pentru creşterea cunoaşterii trecutului. Aceşti bani vor fi consacraţi în deosebi la premii pentru materialul adunat, şi detaliile vor fi anunţate la timp. Apelez la dv., însă, — abstracţie făcând de chestia premiilor, — să colaboraţi la marea operă de scriere a istoriei geniului uman şi să contribuiţi, din partea Ardealului, cu o informaţie, fără de care această istorie trebue să fie pentru totdeauna incompletă.

Scrisori din Italia.

I.

Ruinele Italiei.

Italia bogată în ruine!

Ca şi când am intrà într'un mormânt imens, ele ne ies pretutindeni în cale. Ruinele sunt scheletul vieţii din trecut; mai mult încă: ele sunt mărturiile îndrăznelii nemărginite a unei lumi pururea dornice de a creà.

Ruinele dela Pompei ne vădesc tenacitatea şi stăruinţa unei munci, care erà aproape de desăvârşire. Care popor a jertfit mai mult, pentru a desfăşurà toată splendoarea artei în intimitatea cea mai fecundă a traiului omenesc? În care parte a lumii s'a cheltuit atâta energie pentru întrupetarea veşnicului ideal al sufletului omenesc, ca aci, în preajma ruinelor, ce ne grăiesc cu atâta gingăşie şi seninătate inteligentă?

Ce sunt monumentele grosolane de bronz, ale noastre, pe lângă figurile de marmură albă, ca spuma laptelui, ce ne grăiesc atât de vrăjitor încă şi astăzi din cadrul muzeelor învechite!

Într'un muzeu din Roma, printre creaţiunile nenumărate ale sculptorilor, se vedeà o copilă de marmură străvezie, de pe buzele căreia se pare că abiă s'a sfârşit vorbăria dulce şi nemăsurată a guralivilor copii. Din faţa ei eradiază veşnica căldură a vieţii, care ne povesteşte într'una de măestria necuprinsă, care a ştiut să dea atâta vieaţă pietrii, încât să-i păstreze peste veacuri vioiciunea plăcută a înfăţişerii sale...

De n'ar fi atâta farmec în amănuntele mărunte, am crede, că toată Roma veche a operă unor giganţi. Privind Coloseul, — din care deşi epigonii unui mileniu cărară într'una piatră de zidit, — şi care e totuş şi azi încă atât de imens în dimensiunile sale, ori petrecând cu ochii nesfârşitele colonade ale aquaductului roman, ori cupola armonică a Panteonului, ori Forul roman sau templele şi termele colosale, — înţelegem, că aci a lucrat o încredere, cunoştinţă şi îndrăsneală, pe cari ne pare că nu le va mai aveà omenirea niciodată.

Şi Italia păstrătoare şi ocrotitoare de relicvii a mai câştigat nişte ruine. Ea nu are numai ruinele, la cari o lume întreagă alergă să culeagă învăţăminte din trecut. Pe lângă ruinele muncii poporului roman, — străbun nouă, — ea a mai câştigat ruinele frontului italian din răsboiul recent. Sunt ruine imense şi acestea, hotărît mai multe decât toate câte le aveà până acum, căci se întind dela mare şi până la graniţa Elveţiei.

Dar acestea nu au aceiaş înfăţişare!

În depărtări nemăsurate sunt şanţuri adânci de beton şi piatră frântă. În largul lor sunt cărămizile caselor distruse, cari îşi îndreaptă către cerîu pereţii negri, bătuţi de tunuri, — pareçă sunt mânile schilodite ale cerşitorilor invalizi, cari cer milă şi îndurare în colţul oraşelor mari... Înaintea şanţurilor încurcate ca labirintul, cu variate încăperi suterane, sunt împletituri răsturnate de sârmă cu ghimpi, iar împrejur şi în pereţii munţilor sunt spărturi sălbatice presărate cu bucăţile de fier ale şrapnelelor şi obuzelor de tun...

Aceste ruine sunt însă dureroase pentru noi. Pietrile acestę sunt scăldate cu sângele fraților noștri. În ele s'au stâns atâți eroi, cari au fost mândria și bucuria noastră. Câte dureri nemângâiate ne-au izvorît din ele! Câți feciori ne-au rămas aci, în floarea tinereții, cari n'au auzit glasul clopotelor la înmormântarea lor, cărora le-au încremenit pe buze vorbe mângâioase, rostite în delirul morții.

Ruinele Italiei sunt și ale noastre. Lacrimile ne vor curge veșnic când ne apropiem de ele, căci glasul sângelui vărsat ne chiamă din ruine. Sunt frații noștri îngropați în ele.

II.

Bisericile Romei.

Sunt frumoase și multe, în fiecare colț de stradă, aproape în fiecare piață, încât numărul lor atinge mai multe sute. La serbătorile mari, când glasul clopotelor chiamă la rugăciune, răsună toate împreună ca un cor maiestos, devenind stăpâne pe larma obișnuită a orașului etern. Totuș clopotele lor nu au armonia și amplitudinea clopotelor noastre; bat mărunt, cadențat și unison. Turnurile bisericilor sunt de altfel foarte simple față de strălucirea artistică, ce se manifestă în întreg restul bisericii. Sunt patru-unghiulare, cu trei-patru etaje, cu ferestrile distribuite prin colonete, încât clopotele puține și de o mărime mijlocie se pot totdeauna observă pe din afară.

Pereții din afară ai bisericilor nu prezintă nici o atragere. De cele mai multeori se observă cărămizile goale, ori sunt simplamente mălțărite. Toată frumseța consistă în figurile arhitectonice, sau se fac plăcute vederii prin măsurile dimensiunilor. Frontul e totdeauna mai frumos și mai armonios decât restul extern al templului. De cele mai multeori prezintă monumente de o valoare artistică superioară, dar din cauza intemperiilor sunt imperfecte, scrijelate, adeseori rupte în jumătate.

Călătorii străini însă le admiră și studiază cu luare aminte. Arhitectura și sculptura mai ales, rareori s'a trudit să exprime motive sufletești cu atâta vânjoșie, ca aceste edificii monumentale. Fațada măreață și armonică face cu adevărat o impresie sublimă. Amplitudinea liniilor te îndeamnă să gândești spre cele Eterne și atotputernicia lui Dumnezeu te chiamă să intri cu încredere și supunere. Ferestrile spațioase par într'adevăr a fi ochi ai gândirii dumnezeești, stăpânitori peste lumină. Cupola e fără îndoială centrul arhitectonic, creat spre a domină nu numai dimensiunile bisericii, dar și a orașului întreg.

Nimeni nu și-ar puteà închipui Firenze fără cupola stăpânitoare a domului său, nici Roma fără Sfântul Petru, ori Milano fără sveltele turnulețe ale catedralei gotice. În contrast cu simplicitatea și modestia externă, bisericile Romei înlăuntrul lor prezintă o negrăită comoară de sculpturi, picturi, decorații și stâlpi de o frumseță îngerească. Intri într'o biserică fără nici o pretenție și te trezești în lumea basmelor celor din o mie una de nopți: intri în împărăția creațiunilor renesansului, ai lui Raffael, Michel-Angelo, Leonardo da Vinci și a celor nenumărați cunoscuți și necunoscuți, cari aveau sufletul de foc, dalta măiastră și penelul vrăjitor de minuni. Intri în templul artei și al lui Dumnezeu.

Aurel Contrea.

Câteva însemnări istorice despre satul românesc din Ardeal: Giomal.

— De Ştefan Meteş. —

Satul Giomal (lângă Teiuş), apare între cele mai vechi aşezări româneşti cunoscute în Ardeal. Încă la 1282 se aminteşte într'un proces de hotărnicie al satului Gârbova, făcut din partea unor nobili unguri Gyöngi Samson şi Nicolae, Andrei fiii lui Andrei şi alţii în contra capitlului episcopului latin din Ardeal. I se zice la această dată *Gyomal,*[1] nume care şi l'a păstrat până astăzi, zicându-i-se în ungureşte Diomál.

Numele satului e compus din două cuvinte: 1. *Gyo* sau *Dio* şi 2. *mal.* Ungurescul «Gyo» sau «Dio» în româneşte înseamnă *nucă,*[2] iar «mal», cuvânt de origine albaneză sau iliră, se traduce precis româneşte cu *colină, deal* sau *măgură.*[3] Deci cuvântul Gyomal sau Diomal se traduce în româneşte: colină, deal cu nuci. De fapt la marginea satului se ridică şi astăzi un deal mare — poporul îi zice Măgura, — care cândva a trebuit să fie plantat cu nuci, căci cu adevărat acestor arbori le prieşte terenul de pe această măgură.

Cu câţiva ani mai târziu în 19 Octomvrie 1299, descriindu-se hotarele Gârbovei se aminteşte iarăşi satul Cyomaal şi muntele «Gyomalhege».[4] Un act din 1372 vorbeşte tot de muntele Gyomal.[5] Inainte de data aceasta în 2 Februarie 1349 Capitlul din Oradea-mare confirmă mărturisirea adevărată a lui Mihail din Stremţ, care dă pe lângă anumite condiţii, pentru pomenirea părinţilor săi, capitlului din Bălgrad moşiile următoare: «Oláh Hálom» (dispărut), Giomal şi «Tinod» (azi numai loc arător).[6] Ioan Hunyadi în 10 Ianuarie 1442[7] dăruieşte din

---

[1] Nagy Imre, *Codex diplom. patrius Hungaricus,* VIII, Budapesta, 1891, pp. 223—4 Nr. 180.

[2] Szamota-Zolnai, *Magyar oklevel szótár,* Budapesta, 1906 pp. 153—4.

[3] O. Densuşianu. *Historie de la langue roumaine,* I. Paris, 1902 p. 317.

[4] S. Barabás, *Grof Teleki családi oklevéltára,* I, Budapesta, 1895 pp. 15—18 Nr. XII.

[5] *Arhiva statului,* Budapesta, Diplomataria, Nr. 30,706.

[6] *Történelmi Tár,* (revistă), Budapesta, 1896, pp. 502—3 (vezi şi actul din 15 Ian. 1349, despre Giomal, *Ibid,* p. 502 Nr. 20).

[7] *Ibid,* 1897, pp. 371—2 Nrii 156—7.

averea aceluiaş Mihail, ajunsă pe mâna lui, moşiile: Giomal, Tinod şi Cergăul bulgăresc, capitlului din Bălgrad, pentru pomenirea sa şi a fratelui său Ioan, care e îngropat în biserica din Bălgrad.

Ni s'a păstrat din 1461 o listă din care se vede că Românii iobagi din Giomal plăteau regelui quinquagesimă de oi.[1]

Satul Giomal erà moşie fiscuşască, care se puteà dărui după bunul plac al regelui sau Voievodului ardelean, cu toate acestea satul a fost aproape totdeauna în stăpânire fiscuşască şi mai ales în cea a capitlului episcopului latin din Bălgrad. La 1 Septemvrie 1614 principele Gavril Bethlen dăruieşte soţiei sale Susanei Karolyi mai multe sate între care şi Giomalul.[2] În Octomvrie 1650 e iarăş fiscuşesc, făcând sătenii robota la centru în Bălgrad.[3] În anul 1678 fiind recolta de bucate slabă în Giomal, principele Apaffi dă de pe moşia sa din Blaj 20 de câble de grâu Românilor din Giomal. Preţul unei câble de grâu îl fixează cu 55 denari, deci cu totul 44 floreni. Sătenii îndată şi plătesc acest grâu, dând bani gata 25 fl. şi 48 fierii de must în preţ de 16 fl., rămânând un rest de 3 fl.[4]

Giomalul în cursul veacului al XVII-lea favorizat de oarecare împrejurări îşi câştigă un loc de frunte printre satele vecine. Sub păstoria unui preot vrednic Miclăuş, sătenii îşi clădesc la 1664 o biserică de piatră.[5] Urmaşul acestuia sfinţit de Mitropolitul Sava Brancovici ori Iosif Budai la 1680: popa Iancu[6] ajunge protopop cu sediul chiar în satul său; ia parte la actul unirii cu Roma în 7 Octomvrie 1698 şi în 5 Septemvrie 1700 împreună cu 45 de preoţi din protopopiatul său.[7] La 1715 protopopul Iancu e pentru alegerea lui Ioan Patachi de episcop unit în Bălgrad.[8]

---

[1] *Arhiva Statului*, Budapesta, Diplomataria Nr. 25,989.

[2] K. Géresi, *Grof Károlyi család oklevéltár*, IV, Budapesta, 1887 pp. 109—10 Nr. 57.

[3] *Monumenta Comitialia Transylvaniae*, XI p. 105.

[4] B. Szadeczky, *I Apáffi Mihály fejedelem udvartartása*, I Budapesta, 1911 p. 149.

[5] Anexe Nrii 5—6.

[6] Anexe Nr. 5.

[7] Gh. Popovici, *Uniunea Românilor din Transilvania cu Roma*, Lugoj, 1901, pp. 87, 128.

[8] *Cultura creştină*, Blaj, 1916 pp. 68—74.

Ştiri mai amănunţite privitor la viaţa comunei Geomal aflăm în aşa numitele conscripţii bisericeşti şi conscripţii urbariale din veacul al XVIII-lea şi în cele dela începutul veacului al XIX-lea.

Din 1715 avem o conscripţie urbarială foarte interesantă şi preţioasă.[1] Satul era în stăpânirea episcopului latin din Bălgrad. Se dă numele tuturor sătenilor şi băieţilor lor şi vârsta acestor din urmă. Erau: 14 iobagi cu 24 băieţi şi 3 zileri cu 5 băieţi. E interesant să ştim de ce se indică în urbarii şi etatea băieţilor. In conscripţia urbarială a domeniului Inidoara din 1681 iată ce se zice în privinţa aceasta: «Vârsta fiilor de iobagi de aceia s'a scris în urbariu, pentruca, dacă va vedea stăpânirea, că nu numai a sosit, ci a şi trecut timpul pentru căsătoria oarecărui fecior, să nu ducă o viaţă imorală, ci prin căsătorie dumnezeiască să se înmulţească, — atunci trebuie silit şi dacă o admonietre uşoară nu prinde trebuie întemniţat, ca căsătoria să nu şi-o amâne, ceeace ştiu că aprobă şi femeile văduve şi fetele mari».[2] Averea celor 14 iobagi se compune din: 9 cai, 18 boi, 23 vaci, 22 junci, 33 oi, 25 porci, 9 stupi, 14 moşii, 41 părţele de pământ în «furdulaşul» dinspre Gârboviţa în care sămănă $44^1/_2$ câble (1 câblă = 4 ferdele), 30 de părţele de pământ în «furdulaşul» dinspre Geoagiul de sus, în care sămănă $32^3/_4$ câble, 17 fânaţe cu 21 care de fân, 32 vii pentru 112 săpători producând 910 ferii de vin. Cei 3 zileri au: 2 cai, 2 boi, 6 vaci, 3 junci, 8 oi, 2 stupi, 3 moşii, 5 părţele de pământ în «furdulaşul» dinspre Gârboviţa, în care sămănă 7 câble, 5 părţele de arător în «furdulaşul» dinspre Geoagiul de sus cu sămănătură de $5^3/_4$ câble, 3 fânaţe cu 4 care de fân, 4 vii pentru 13 săpători producând 120 ferii de vin. Iobagii în fiecare săptămână fac 2 zile de lucru. La Crăciun, fiecare casă dă o găină la curte. Din toate leguminoasele, din miei, porci şi stupi se dă dijmă, în afară de zece se rescumpără cu 4 denari. Oile străine cari pasc pe teritorul comunei dau dijmă din miei, sub zece se rescumpără cu 4 denari; sătenii însă plătesc numai 2 den. pentru o oaie. La Crăciun,

[1] *Arhiva Statului*, Budapesta, Conscripţia urbarială din 1819—20 la Geomal.

[2] *Arhiva Statului*, Budapesta, Urbaria et conscriptiones, fasc. 79 Nr. 54.

Paşti şi Rusalii trebuie să vândă o bute de vin, dacă nu vă fi, dau ca răscumpărare 7 florini. Pădure pentru trebuinţele sătenilor este. Dela porci pentru îngrăşat se-dă dijmă. Pe teritorul Măgurii, în Dobre, un loc de 10 câble trebuie să-l samene; tot în Dobre un fânaţ de 6 care de fân să-l adune şi să-l ducă la curte. Judele satului e Chirilă Mărcuş, iar al iobagilor Gheorghe Meteş. Preotul satului e popa Nicolae, a cărui fiu Iuon în 1715 erà de opt ani.

La 1733 acest Iuon, fiu de preot, e protopopul unit al Giomalului având sub jurisdicţiunea sa 53 de parohii cu 71 de preoţi. Pe lângă protopop se aminteşte şi un preot Ignat. Erà o casă parohială; biserica aveà un fânat de 2 cară de fân şi loc arător de 10 câble, pe sama preoţilor. Se înseamnă în acest an 48 familii, şi socotind 5 membri pe familie ar fi 240 de suflete.[1]

Protopopul Iuon se pare că îşi păstrà oficiul de protopop şi la 1750 cu jurisdicţiunea peste 49 de parohii cu 62 de preoţi. Conscripţia episcopului unit Petru Paul Aron din acest an ne mai spune, că în Geomal erà casă parohială, la biserică un crâsnic, şi 333 de credincioşi uniţi.[2] O observare trebuie să fac cu privire la această conscripţie a bisericii unite, care priveşte de sigur şi pe cea din 1733.

Cercetând în arhiva statului din Budapesta conscripţiile urbariale din 1750,[3] cari sânt de importanţa deosebită pentru viaţa Românilor ardeleni din acel timp, uşor am putut observà că foarte mulţi preoţi, cari în conscripţia lui Aron sânt uniţi în cea urbarială sânt arătaţi ca neuniţi, ceeace dovedeşte deplin că conscripţia episcopului Aron e în mare parte o falsificaţie făcută cu anumite scopuri, cari nu s'au îndeplinit, decât foarte târziu. Nici chiar episcopul latin din Ardeal nu respectà drep-

[1] Vezi conscripţia episcopului Klein în Bunea, *Episcopul I. Inocenţiu Klein*, Blaj 1900, pp. 399—402; şi de N. Togan în revista *Transilvania*, Sibiiu, 1898 pp. 184—5.

[2] Bunea, *Statistica românilor din Transilvania în 1750* în *Transilvania*, XXX, Sibiiu, 1901 pp. 281—2.

[3] Conscripţia urbarială din 1698 ne arată că în Geomal erau atunci: 25 iobagi, 6 zileri şi 1 servitor având toţi 44 boi. Plăteau anual taxă 51 fl. 50 den. apoi 16 câble de grâu şi 16 de ovăs, fânaţ domnesc de 1440 cară fân. *Arhiva Statului*, Budapesta, secţia arhiva guvernului ardelean.

turile preoţilor uniţi, dovadă e că la 1750 pretindeà dela toţi, cari sânt pe domeniul său, să-i plătească decimă.[1]

E curios că popa Daniil Rad de pela 1800, care ştie şi a însemnat multe lucruri preţioase şi adevărate privitoare la satul Giomal,[2] nu spune nimic privitor la faptul foarte important pentru istoricul comunei, că aici ar fi fost încă dela 1698 protopopiat unit şi preoţi uniţi cu săteni cu tot până pela 1750. Peste acest timp de 50—60 de ani trece fără nici o observare, zicând: «Dela anul 1756 până la anul 1790, au fost bisearica supt unirea Blajului, iar la acest an după plinirea ezamenului sau dat la seteni. Ezamenul sau început a să face în anul 1783, şi sau sfârşit la anul 1790».[3] Aceasta încă arată cât crezământ merită conscripţiile bisericeşti din 1733 şi 1750 ale episcopilor Klein şi Petru P. Aron.

Conscripţia urbarială din 1750 e mai bogată în informaţiuni în ce priveşte satul Geomal.[4] Pământul acestei comune e muntos şi de producţiune mijlocie. Pentru negoţ nu-i potrivit. Locuitorii de aici trăiesc din lucrul pământului, al viilor şi al pomilor, şi productele acestora le duc la târgurile din apropiere la Aiud şi Bălgrad. O câblă de sămănătură de toamnă şi de primăvară, în an cu producţie mijlocie, dă 6 căi, iar claia sloboade 3 ferdele de grăunţe. Meiu, orz, alac şi cucuruz, din cauza lipsei de pământ, nu-i în obiceiu să producă. O ferie de must, de calitate şi preţ mijlociu, şi în an de producţie mijlocie, se preţueşte cu 15 creţari. Satul pentru trebuinţele sale are destulă pădure. Păşunat nu are în deajuns, ci cumpără dela satele vecine: Stremţ şi Gârbova ungurească (de jos).

In conscripţie se dă numele tuturor capilor de familie şi averea fiecăruia. Erau: 1 nobil Popa Simion, $^1/_2$ moşie şi o casă, 65 iobagi cu $30^1/_2$ moşii şi 42 de case, 8 zileri cu $5^1/_2$ moşii şi 7 case şi 3 zileri fără moşie şi case. Iobagii au anual după gospodărie, poame, legume un venit aproximativ de 70 fl. 49 den., loc arător de 323 câble şi 4 ferdele, din acesta se

[1] Bunea în *Transilvania*, XXX p. 282.

[2] Anexe în deosebi Nrii 5—6.

[3] Anexe Nr. 6.

[4] *Arhiva Statului*, Budapesta, Conscripţia urbarială 1750, Nr. 3669 M. 2 fasc. V. Nr. 1. Voi publică această conscripţie în cartea mea citată la Nr. 5 din anexe în notă.

sămănă cu grâu de toamnă 153 câble şi 5 ferdele, iar grăunţe de primăvară, afară de mieu şi cucuruz, 39 câble 3 ferdele şi 4 octave, meiu şi cucuruz pentru sămănat — sămănă în hotarele vecine — împartă 5 câble 4 ferdele şi 6 octave, fân fac 108½ cară, vin 3065 ferii, au boi-cai 120, vaci 45, junci 45, ori-capre 401, porci 53, stupi 12, venitul anual aproximativ dela căldările de fiert rachiu 7 Rfl. şi 33 creţari, darea pe anul 1748: 173 Rfl. 54½ cr., iar pe 1749: 242 Rfl. 42½ cr. Situaţia zilerilor e relativ mulţumitoare. Erau meşteri: 2 lemnari, 2 rotari, 1 morar la moara bisericii ortodoxe, 4 drumari (?), cari îngrijeau drumurile satului. Se amintesc 14 străini din satele vecine cari ţin ca zălog fâneţe şi vii dela sătenii din Geomal, între aceşti «străini» sânt şi popii neuniţi. Medre din Gărboviţă şi Petru din Gărbova de jos (în conscripţia episcopului Aron sânt amândoi arătaţi ca uniţi).

La 1805 când păstorià popa Daniil Rad, având venit şi 5 ferii de vin din via bisericii, erau în comuna Geomal 125 de capi de familie.[1]

Din 1820 ni s'au păstrat acte însemnate, cari ne dau mai multe lămuriri folositoare pentru cunoaşterea trecutului acestui sat, care în acest an e tot în proprietatea episcopiei latine din Alba-Iulia.[2] In 18 Ianuarie 1820 reprezentanţii comunei: Vasilie Meteş, Niculae Popa, Sandu Popa, Mihailă Petraşc, Onu Trutza şi Todor Sârb încheie un contract cu trimişii episcopii în Geoagiul de sus, prin care se obligă iobagii din Giomal: 1. Restanţele din anul trecut toate le plătesc, robota o răscumpără cu 400 floreni, şi tot ce se va cumpărà din aceşti bani pentru curte, sătenii le cară la Bălgrad. 2. Din pădurea Giomalului se taie 50 stângini de lemne şi 50 grinzi şi să le ducă la Bălgrad, din pădurea Gălzii să taie 100 de stângini să-i ducă la curtea din Galda. 3. Fiecare gazdă cu vite să facă câte 2 zile de lucru: la aratul de primăvara, la ogorât, la chiruit, la sămănat, la căratul de fân şi de grâu, adecă 12 zile. 4. Via veche şi nouă din Ocolişul-mare (comitatul Turda-Arieş) s'o lucre în ordine cu toate, s'o culeagă şi vinul să-l aşeze la curte. 5. Şase care să facă un drum până la Cluj, sau într'alt

[1] *Transilvania*, XLII, Sibiu, 1911 p. 50.

[2] *Arhiva Statului*, Budapesta, Conscripţia urbanială din 1919-20; le voi publicà în cartea citată la anexe Nr. 5 în notă.

loc la aceeaş depărtare, cu cele de lipsă. 6. La culesul viilor 5 săptămâni să deie în fiecare săptămână câte 4 călcători, cari Vinerea şi Sâmbăta primesc deosebit câte 3 ţipăi (oâne). 7. Trebuie să dea 2 sluji, 1 biriş sau 1 om pentru a coace pâne la curte. 8. Sânt datori să dea 100 de găini şi 1500 de ouă. 9. La seceriş tot satul să secere 400 clăi de grâu. 10. Claca judelui, crâşma şi dijma e a curţii. — Că toate acestea se vor împlini din partea sătenilor garantează ţăranii citaţi mai sus.

In prezenţa la 12 ţărani fruntaşi se face la 16 Maiu 1820 în Geomal chiar, o conscripţie urbarială, care ni s'a păstrat cu răspunsurile româneşti ale celor 12 săteni. Insemn aici numai ce nu cunoaştem din cele scrise mai sus.

In vechime au avut se zice Urbariu, dar de când s'au pomenit ei tot pe lângă contract fac slujbă. «Pământurile sânt pe nişte coaste, sub două fordulaşuri; din sus sămănăm grâu de primăvară, alac şi ovăs de rodesc de mijloc, nu avem la ce le gunoi că ploile ce vin tare ni-ar spălà». In satele vecine lucră oamenii pe la vii «şi cu asta căpătând bani mult ne ajutorăm». Dijmă fiscuşască nu dau «fără dăm dijma la curte: din cucuruz, din grâu, din alac, din ovăs, cu un cuvânt ce nu mai sămănăm, dintr'acelea din zece clăi dăm una, aşà şi din cânepă». Vând piatră de var la cei din Gârboviţă. «Stăpânul nostru Exelenţia Sa» le dă lemne îndeajuns şi din alt hotar, dacă le trebuie lemne de «epuleturi» în cinste. «Moşiile să le vindem şohan nouă nu ni s'au îngăduit, nici n'au fost în slobozenia noastră aceea de a le puteà vinde». Satul n'are sigil.

Cu ocaziunea acestei conscripţii, făcută de conscriptorii Baro Ladislau Kemény şi Antal Prentich, nobilul român din Geomal Nicolae Pap, — familie de nobil de sute de ani — asesor la comitat, protestează în contra sătenilor cari pe nedrept îi folosesc unele locuri ale sale, cari se află în *Gropi*, în *Zepogyie*, *la fântâna satului*, la *Mazarlsty*, la *Grozille după şes*, *după deal*, la *Bunulea*, la *ripa kutsului*, la *kutsu*, în *Oruju Popi alias lui Ozdrille* şi în *Karbunare*, şi cere să nu fi puse la dare, fiind nobiliare.

In 1820 erau în Geomal 95 de iobagi şi 2 subzileri, dintre aceştia 34 de iobagi aveau vii în extensiune de $7^4/_8$ ingere la *Broaşte*, *la Tău*, la *Măzărişti*, la *Piatra Şacului* şi la *Prag*. Din must dădeau decimă la curte.

La 1846 erà popa aici Trifon, având credinşioşi 124 de familii.[1]

In 1848 s'au dat lupte crâncene între Români şi Unguri pe hotarul Geomalului.[2]

Acestea câteva note adunate în decursul cercetărilor mele istorice, despre satul meu de naştere, — lucrând mâne poate în împrejurări ceva mai bune vor fi îmbogăţite, pentru a se puteà da mai târziu o monografie a acestei comune, care nu poate fi lipsită de informaţie istorică.

Anexe.

Insemnări de pe cărţile sfinte ale bisericii din Giomal.

1. *Pe un Mineiu brâncovenesc din 1698:*

Aciastă sfântă carte ce să chiamă Mineaiu au fost a sfintei bisearecei dela Ponor, şi sau dat de pomană la sfântă bisearecă a Geomalului. Şi cine o va înstreina dela sfântă bisearecă să fie blăstămat de câţi sfinţi sânt scrişi în cartea aceasta; şi nici să aibă cină cu odihnă, nici prânz fără de plâns anul 1720. Scrisam eu popa Daniil paroh din Geomal precum am aflat scris în dosul acestei cărţi 1795, 17 Iulii.

*

Anul 1794 în 20 Iulie sau aflat struguri copţii, scrisam eu popa Simion Iunie....

*

Popa Simion nemeş în 1777 (scrie aici o rugăciune).

* * *

2. *Pe un Strastnic din Blaj din 1773:*

Acest strastnic lau cumpărat popa Ioan din Geomal cu 8 mariaşi la anul 1788 Martiie 21. Decemvrie scrisam eu Rad Daniil Popovici Geomal...

*

Au răposat popa Rad Ion la anul 1801 Martie 1 zi scrisam eu Ştefan Rad.

*

Au răposat în Domnul Rad Simion la anul 1852 Decemvrie 30 fiind eu..... scrisam eu Samoil Rad.

* * *

[1] *Schematismul bisericesc*, Buda, 1846—7 p. 254.
[2] (N. Hodoş) *Un manuscris al lui Balint*, Bucureşti, 1913.

3. *Pe un Octoih din Blaj din 1792:*

Aciastă sfintă şi dumnezească carte ce să chiamă octoih lau cumpărat Sirb Stefan feciorul lui popa Sirb Vasilie din Geomal cu 7 florinţi bună (!) şi jumătate la anul 1793 februarie în 9 zile şi o au dat de pomană la sfinta beserecă a Geomalului, ca să fie pomeniţ el Ştefan şi jupăneasa lui Paraschie, şi părinţii lui popa Vasilie şi preuteasa Rahila, mama lui Stefan şi sorusa Anisie şi la tot neamul lor, şi când sor dezlega aciastă carte să o lege iară din neamul Sirbeştilor. Iară cine sar ispiti a fura sau a înstreina aciastă carte să fie blestemat de toţi sfinţi parinţi ce au fost la Nichia, iară de sar întâmpla a să dea în anuia (!) cuiva să nu fie slobod a o ţinea cu a lui... scrisam eu Rad Daniile Popovici din Geomal 1793.

*

Aciastă carte o au cumpărat Sirb Stefan din Geomal în puterea sa, pe banii săi 7 fl. şi jumătate şi o au dat pomană sfintei besereci în Geomal 1793. scrisam eu Rad Daniil din Geomal februarie în 9 zile, în zilele Mării Sale D. Domn Francisc Impăratul Beciului, fiind episcop neuniţilor în Sibiu Gerasim Adamovici şi preotul satului popa Ion Radu.

* * *

4. *Pe un Apostol din Bucureşti din 1743:*

Acest apostol ieste alui popa Blag dela Geomal şi cine lar înstreina dela nepoţii săi să fie blestemat de căţi sfinţi săn în ceri şi in cartea aceasta. Şi nici să aibă cină cu odihnă nici prânz fără de plans. Scrisam eu popa Rad Daniil paroh în satul Geomal 1795 Iulie 20.

* * *

5. *Pe un Octoih (şi Mineiu) brâncovenesc, Râmnic în 1706:*

Biserica Geomalului nu se află scris la ce an sar fi făcut întăi. Dacă sau făcut a doaoră mai lungă şi mai largă anul 1754. Bolta deasupra la bisearecă şi la altariu sau făcut de zid la anul 1779. Proptele de zid pe dinafară la bisearecă şi la oltariu sau făcut în anul dela Chr. 1794.

Catalogul preoţilor din Geomal:

1) Preotul Miclauş. Am aflat scrisoare de mâna sa scrisă la anul 1658 Mart 14.

2) Preotul Iancul, aflatam scrisoare de mâna sa, că sau preoţit la anul 1680.

3) Preotul Nicula, aflatam scrisoare de mâna sa, că sau preoţit la anul 17(1/6)9.

4) Preotul Ioan, aflatam scrisoare scrisă de mâna sa, la anul 1754.

5) Preotul Simion.

6) Fiul său preotul Iancul la anul 1794 şau dat sufletul în mănile celui de sus.

7) Preot. Ignat....

8) Preot. Mihailă Mec(k)es [născut în 1697[1]] am dat scrisoare de mâna lor.

9) Preot Blagul Rad [născut în 1707[1]] preoţit la anul 7248 [1740] Iunie 16. Au murit la anul 7295 [1787] April 19.

10) Preotul Ioan Rad fiul Blagului preoţit Martie 1 anul 1761.

11) Scrisam eu popa Daniil Rad care mam preoţit Aprilie 21 anul 1795.

12) Popa Vasilie Sirbul.

* * *

6. *Pe un Penticostar din Blaj din 1808:*

Eu Daniil Rad parohul Geomalului, aflatam în neşte cărţi scoasă din căptălanie,[2] precum la anul dela Chr. 1370 au fost satul Geomalu. Aflatam că beseareca cea dintăi de peatră în Geomal, sau isprăvit a să zidi în anul 1664. Sau făcut a doaoră mai lungă şi mai largă la anul 1754. Bolta deasupra sau făcut în anul 1779. Proptelele pe dinafară sau făcut la anul 1794. Dela anul 1756, până la anul 1790, au fost beseareca supt unirea Blajului, iar la acest an după plinirea ezamenului sau dat la seteni. Ezamenul sau inceput a să face în anul 1783, şi sau sfârşit la anul 1790. Turnul bisericii sau acoperit a doa oară şi sau mai furustuit bolta bisericii la anul 1801. Popa Blag neunit sau preoţit în anul 1740 şau dat sufletul în mănile celui de sus în anul 1787 april în 19.

Popa Ioan Rad fiul Blagului sau preoţit la anul 1761 mart 1, au murit în anul 1801 Mart 1.

Eu Daniil Rad mam preoţit la anul 1795 april 21.

*

Insemnarea cărţilor sânt a Sfintei biseareci a Geomalului. 1) Ev[an]gelie de Bucureşti dată de popa Meces Mihail. 2)

[1] Cf. conscripţia urbarială din 1715 ce se publică în cartea mea, *Documente privitoare la vieaţa economică a Românilor din Ardeal*, Bucureşti, 1921 vol. I. pp. 96—99.

[2] Biblioteca episcopiei catolice din Bălgrad.

Acest Penticostar dat de Mec(k)es Onu. 3) Octoih de Blaj din anul 1802 dat de Sirb Stefan popovici. 4) Molitvenic de Rămnic din anul 7266 [1758] şi (casoslov de Rămnic din anul 7250) date (amândoaă)[1] de Sirb Stefan Popoviciu. 5) Cazanie tipărită în Belgrad. Liturgie bogată tipărită în Sibiiu 1807. Triod dat din Tibru Ceaslov bogat de Blaj. Psaltire bogată de Sibiiu. 6) Ceasoslov de Sibiiu din anul 1696 date de vinarsariu Ion. 7) Mineiu sirbesc cu tipicurile, proloagele şi parimiile, dat dela besereca Ponorului. 8) Triod sirbesc dat de popa Ion din Geoagiu şi de fiii săi popa Mateiu şi popa Luca. — Scrisam eu Daniil Rad paroh Geomalului a. 1809 Mai 28.

* * *

7. *Pe Psaltirea în versuri a lui Dosofteiu din 1673.*[2]

Eu popa Crăciun am slujit lui Mikle Mihai un sărindare di 20 că am fost tare mitru (!?) şi bani nu mi-au dat ci au lăsat carte aceasta pentru să fie în mâna lui şi a feciorilor lui popa Crăciun până ce va ţinea de dânsa. 6 florinţi.

*

Această psaltire iaste tipărită în Moldova la anul dela Hristos 1873 în mănăstirea Uneoskoi. Daniil Rad parohul Geomalului leat 1813 am scris.

*

Această psaltire poezicească rumân. pe urmă scrisul am vândut-o părintelui Danil Rad dela Geomal cu 8 zloţi Noemvrie în 25 anul 1815. Toma legători de cărţi din Tiuş.

*

In numele Tatălui şi al Fiului şi al Duhului sf. Această carte aŭ cumpărato Mikle Ştefan şi au dato pomena pomeni g[ospod]a raba bja Florea Mikleona, şi le ierte Dzeu păca[te]le şi lor cui sau pomenit şi rodu lui atat şi ori cine ova vinde pe bani şi i fie afurisită carnea (?) şi ise verse maţele şi ca Iuda blăstămat 16... (rupt).

*

Scrisam eu Rad Daniil parohul din Geomal Mai 11, 1829.

*

Această carte iaste a besericii dela Lŭnkşoara să nu o chelatuiasca nistene din beserecă.

---

[1] Cuvintele din paranteză () sunt şterse

[2] Psaltirea acum e în posesiunea păr. Dr. Sebastian Stanca, din Sas-Sebeş, care a binevoit a-mi comunică notiţele de pe ea.

Amurg.

Torturi de văpae
Soarele anină
Prin răchiți în sat.
O fată bălae
Cu cofița plină
Trece legănat.

In văi se strecoară
Liniștit amurgul
Dela asfințit.
Cu picioru 'n scară
Își struneşte murgul
Dinu 'ndrăgostit.

La o cotitură
Un șoptit de gură:
— Mai pe înserat.

Plopul.

Din argint veşmânt îi țese
Luna plopului din vale.
Vântul bate 'n frunza rară
Şi suspin' a dor şi jale.

Scârțâe din rădăcină
Un fior parcă-l cuprinde,
Peste gârla de alături
Umbra lungă își întinde.

Cine poate să priceapă
Jalea plopului şi plânsul?
— Doar acela care 'n lume
E stingher şi el ca dânsul.

Eroii.

Eroi strânşi din patru unghiuri
La umbra steagurilor țării
Dela Carpați, de peste ape
Şi dela marginile mării,

Cu roşu, galben şi albastru
Au pus pecetea biruinței
Pe-altarul jertfei înălțate,
Din adâncimea suferinței.

Arzând în flăcările luptei
Viața lor cea trecătoare
Au aşezat o țară 'n largul
Nestrămutatelor hotare.

Volbură Poiană.

Relativitatea universală a lui A. Einstein.

Trebuie să admitem, — fără a acceptà teoria Hegeliană — că fenomenele naturale se desfăşoară în mod logic, supunându-se unor principii definitive, cari tradează unitate în alogeneitate: întocmai precum se grupează concentric în jurul unui sâmbure, al *eului,* manifestările sufleteşti ale individualităţilor raţionale. Unitatea naturei ne inspiră credinţa neclintită în legile naturale, şi stă la baza oricărei cercetări ştiinţifice. Uneori experienţele clătină aceasta unitate, dar credinţa dă zor raţiunei să cuprindă fenomenele disparate într'o lege mai universală, într'o ipoteză mai generală.

Generatoarea ipotezelor este, prin urmare, tendinţa sintetizătoare a raţiunei, izvorită din credinţa în unitatea naturei. — Diversele fenomene, răsleţite în diferitele domenii ale ştiinţei, vor fi înferecate, prin această activitate, într'o singură lege, în ipoteză. Valoarea ipotezelor este condiţionată de verificarea prin experienţă, a legilor, ce urmează din ele. Îndată ce o lege empirică va contrazice un corolar al ipotezei, aceasta din urmă va trebuì ori modificată în armonie cu realitatea ori abandonată şi înlocuită prin alta mai bună. Cât timp însă realitatea este în congruenţă cu toate consecinţele ipotezei, nici o normă logică nu ne constrânge a ne îndoì în adevărul acesteia, ba raţiunea sintetizătoare chiar ne-o impune.

Se poate, că uneori dintre consecinţele ipotezei numai unele sunt verificabile prin experienţă, iar celelalte cad în afară de sfera simţurilor, şi a imaginaţiei. In astfel de condiţii raţiunea nu va admite cu nici un preţ, că rezultatele suprafireşti şi imaginaţia nedisciplinată, ori preocupată în urma instrucţiei, să clătine credinţa în plăsmuirea sa binechibzuită, şi cu critică plămădită. Rezultatele necontrolabile sunt neutre; pot fi pentru sau împotriva ipotezei. Imaginaţia nu poate fi criteriul adevărului.

Convinşi de aceste vom încercà în următoarele să facem cunoscută teoria relativităţii universale a lui Einstein.

Teoria aceasta a fost deja lămurită sub diferite raporturi. Centrul de perspectivă al schiţărilor instantenee a variat, rămânând cetitorilor sarcina, să suprapună imaginile parţiale într'o singură imagine precisă a acestei teorii şi concepţiilor filozofice şi cosmice, pe cari le implică.

Vom întreprinde a prezentà teoria einsteiniană sub raportul logic: arătând antinomiile, ce are să le împace, şi înşirându-i rezultatele controlabile prin experienţe. In general lipsindu-ne de ajutorul matematicilor, unele rezultate le vom prezentà dogmatic. Acest procedeu are inconvenientul, că cetitorii nu vor puteà controlà riguros raţionamentul. Fiind acesta pur educativ, critica principiilor teoriei, vor face-o prin critica rezultatelor obţinute, — căci realitatea acestora este în dependenţă de realitatea principiilor prime.

Sub raportul evolutiv începem cu relativitatea clasică, continuăm cu relativitatea specială, care face trecerea dela prima la relativitatea universală, cu care vom încheià.

I. Principiul clasic al relativităţii.

In mecanica lui Galilei-Newton *spaţiul* este considerat ca un vas infinit, în care sunt aşezate lângă olaltă toate obiectele, şi i se atribue existenţă absolută. E concepţia aprioristică a spaţiului pe care-o găsim şi la Kant. Are încă proprietatea omogeneităţii şi izotropiei: fiecare punct şi direcţiune se comportă uniform faţă de fenomenele fizice. In acest spaţiu absolut, omogen şi izotrop lungimea segmentului de dreaptă este invariabilă; nu atârnă de poziţia segmentului. O bară de un metru ori unde transportată va păstrà aceeaş lungime.

Timpul este un curent imens, ce se tăvăleşte în spaţiu. E absolut şi omogen. O durată cuprinsă între două clipe va fi aceeaş în fiecare punct al timpului şi spaţiului. Două cantităţi egale de cărbune în condiţii identice vor arde în timpuri egale.

Massa, ca complexul atomilor şi moleculelor de asemenea e invariabilă în timp şi spaţiu.

Mişcarea este relativă. Definirea ei condiţionează un sistem numit reper, la care raportăm poziţiile succesive ale mobilului. — Un reper absolut imobil ne-ar prilegiul definirea mişcării absolute. Sisteme în repaos absolut însă n'avem. Pasagerul se plimbă în vagon; acesta alunecă pe linie; linia este antrenată de pământ în mişcarea lui de rotaţie şi revoluţie, iar sistemul solar se deplasează spre constelaţia Hercules... Unde să ne oprim?

Firește, traiectoria sau drumul mobilului încă e în funcţiune de poziţia reperului. O sferă grea lăsată dintr'un aeroplan, va descrie pentru pilot o verticală; raportată la suprafaţa pămân-

tului traiectoria va fi arc de parabolă; privită din lună ori soare, va fi tot arc întins. Pentru determinarea mişcării luăm deci un reper în repaos relativ.

Cum depind legile fizice de starea de mişcare a reperului? Să fie două sisteme, cari se află în mişcare uniformă, relativă: adică cari se apropie ori se îndepărtează de olaltă în timpuri egale cu drumuri egale; p. e. cantonul: C. şi trenul T. (fig. 1). În vagonul V asvârlim orizontal pe podeală o bilă «B» cu iuţeala: V_2. Viteza trenului să fie: V_1. Să se afle viteza lui B, în raport cu C. În vagon mişcarea lui B, o raportăm b. o. la uşa (U) acestuia.

1. Mişcarea lui B este de acelaş sens cu mişcarea trenului. La zero secunde V este în dreptul lui C.

La sfârşitul secundei prime U va fi la distanţa: V_1 de C; iar B la depărtarea V_2 de U, deci bila se găseşte la distanţa: V_1+V_2 de C. În cazul acesta vitezele se adună.

2. B se mişcă în sens contrar cu trenul. Viteză faţă de C, va fi egală cu: V_1-V_2.

Câtă vreme V_1 şi V_2 sunt constante, şi rezultanta lui B va fi constantă. Să admitem că iuţeala lui B variază într'o secundă cu V, în rapot cu U, adecă să fie acceleraţiunea lui B egală cu: V. — După definiţia mecanicei clasice acceleraţia aceasta îi este imprimată lui B printr'o forţă egală cu massa bilei înmulţită cu acceleraţia. — Cât de mare va fi forţa în raport cu C? Întâi să aflăm acceleraţiunea lui B în raport cu C. La sfârşitul secundei prime, bila va fi la distanţa: V_1+V_2 de C. După secunda a doua: U este la 2 V_1 de C, iar B la $2V_1+V$ de: U, prin urmare poziţia bilei în raport cu C va fi $2V_1+2V_2+V$. Iuţeala lui B în secunda primă este: V_1+V_2; în secunda a doua va fi: $2V_1+2V_2+V-(V_1+V_2)=V_1+V_2+V$. Prin urmare acceleraţia, adecă variarea iuţelelor într'o secundă, este: $V_1+V_2+V-(V_1+V_2)=V$. Bila va avea şi faţă de C aceeaş acceleraţie. Aşă dară intensitatea forţei rămâne aceeaş în ambele sisteme.

Principiul clasic al relativităţii îl putem formulă astfel: Legile mecanice, cari se deduc din definiţia newtoniană a forţei, sunt invariabile în două sisteme (C şi T), cari se mişcă uniform şi relativ. Acesta este evident după cele de sus, fiind forţa invariantă în aceste două sisteme.

Principiul relativităţii s'a aplicat numai în mecanică. Teoria lui Maxvell şi experienţele lui Hertz asupra undelor electrice au unificat optica cu electromagnetismul; dovedind identitatea undelor optice şi electromagnetice. Propagarea undelor aparţinând cinematicei, Lorentz, fizicianul olandez, a încercat introducerea principiului relativităţii clasice şi în fenomenele optice şi electromagnetice. Pentru susţinerea teoriei sale electrodinamice, în deosebi a avut nevoie, de valabilitatea acestui principiu la propagarea luminei. Efectul încercării a fost răsturnarea mecanicei clasice.

Pentru explicarea, sau, mai bine zis, mecanizarea propagării undelor s'a creat o substanţă ipotetică, eterul, care-şi modifică mereu proprietăţile fizice, dupăcum pretindeà o nouă experienţă. Rolul eterului în propagarea undelor optico-electromagnetice ar fi identic cu al aerului la răspândirea sunetului. E o substanţă intermediară, care primeşte impulsul vibrător şi-l transmite părticelelor vecine. Cu privire la starea lui de mişcare avem două posibilităţi: 1. Este antrenat de mobil, cum e antrenat bunăoară cerul de pământ în mişcarea sa dublă. 2. Este imobil, şi corpurile plutesc în oceanul lui, ca o rândunică în văzduhul calm.

Trebuià o experienţă hotărâtoare, care să anihileze o posibilitate.

Cea dintâi experienţă în scopul acesta a făcut-o *Fizeau*, şi au repetat-o Michelson-Morley. Principiul experienţei este următorul: Dacă eterul ia parte la mişcarea mobilului — p. e. a unui curent de apă — viteza de propagare a luminii în raport cu aerul imobil, trebue să fie egală cu iuţeala razei în eter plus iuţeala curentului de apă, de care e răpit eterul. Rezultatul acesta îl pretinde principiul clasic al relativităţii. Experienţa lui Fizeau a fost negativă. Eterul nu participă la mişcarea mobilului.

Rămâneà posibilitatea a doua. In vederea verificării ei: *Michelson-Morley* au intreprins celebra experienţă, care a dat naştere relativităţii speciale. Pentru înţelegerea principiului experienţei să luăm două sisteme în mişcarea uniformă în raport cu un reper: p. e. două trenuri ce trec la aceeaş epocă în dreptul unui canton: ca reper. Care va fi mişcarea lor relativă? *a*) Trenurile se mişcă în acelaş sens. E clar, că în cazul acesta

distanţa relativă dintre ele, la sfârşitul unei secunde va fi diferenţa vitezelor raportate la canton. *b*) Mişcarea trenurilor este direct opusă. Indepărtându-se simultan de canton, distanţa lor relativă va fi egală cu suma depărtărilor fiecărui tren de canton. Iuţelile s'adună.

Experienţa lui Michelson-Morley este executată în următoarele condiţiuni. (Fig. 2). Dintr'un centru *O* ducem două direcţiuni: una paralelă cu sensul mişcării de revoluţie a Pământului, ceealaltă perpendiculară pe prima. La distanţe egale de O (11 m.) potrivim două oglinzi plane, cu faţa reflectantă spre centru. Cu ajutorul unei plăci plane de sticlă (P) vom despică în *O* o rază de lumină monocromatică în alte două raze paralele cu direcţiunile: OA şi OB. Aceste se vor reflectă la A şi B, şi se vor întâlni din nou în *O*, însă după intervale inegale de timp. In adevăr, în raport cu *eterul imobil*, centrul antrenat de Pământ se mişcă cu o viteză de 30 km ; iar lumina în acelaş sens cu 300,000 km. Deci viteza razei în raport cu *O* va fi: 300,000—30=299,970 km. (Cazul *a*) al trenurilor). Iar timpul parcurgerii distanţei: OA este: $\frac{0,011}{299,970}$. Raza reflectată în A având mişcarea direct opusă centrului O, iuţeala ei va fi: 300,000+30 km. = 300,030 km. (cazul *b*) al trenurilor). Timpul străbaterii lui AO va fi: $\frac{0,011}{300,030}$. — Prin urmare raza primă se întoarce în *O* după: $\frac{0,011}{29,997} + \frac{0,011}{300,030}$ secunde. Raza a doua parcurge din O până în B, ipotenuza unui triunghiu dreptunghiu, cu catetele egale la 11 m. şi viteza de revoluţie a Pământului. La întoarcerea spre *O*, va descrie aceeaş distanţă. Aflând lungimea aceasta prin teorema lui Pytagora, vom aveà şi timpul necesar razei a două pentru distanţă: OBO. Aceste două timpuri ne dau o diferenţă de: 0.000,000.000,000.000,366 sec. În optica fizică se constată, că o rază despicată în două, şi aceste readuse după intervale inegale de timp, va da fiinţă unui fenomen de stingere sau de intensificare reciprocă. Fenomenul acesta — numit interferenţă — ne procură un mijloc lesnicios şi precis, pentru determinarea căilor razei. Michelson-Morley în experienţa aceasta n'au constatat deplasarea dungilor de interferenţă, cum cereà teoria. Prin urmare ipoteza eterului imobil este absurdă.

Abandonarea buclucaşului de eter tot nu armonizează rezultatul acestei experienţe cu principiul clasic al relativităţii.

De fapt în virtutea acestui principiu viteza relativă a mobilului depinde de starea foronomică a reperului. Iuţeala unei pasări în zbor va fi alta raportată la cantonul relativ imobil, sau la trenul mobil. Experienţa lui Michelson-Morley dovedeşte, că lumina se propagă cu aceeaş iuţeală atât faţă de canton, cât şi faţă de tren. Razele: OA şi OB, cu toată existenţa mişcării relative a lui O, nu arată diferenţe de viteză.

Experienţele lui Fizeau şi Michelson-Morley au consecinţa imperativă: negarea existenţei eterului, rămânând felul de propagare a luminei un mister ca multe altele. Nici renunţarea la eter însă nu împacă rezultatele lor. Ne găsim în faţa următoarei dileme: aplicând principiul clasic al relativităţii în optică trebuie sau să negăm acest principiu sau să sfidăm experienţele amintite. Fenomenele mecanice pledează cu atâta tărie pe lângă posibilitatea primă, încât am păcătui contra realităţii, negând'o. De altă parte experienţele citate, speculaţiile matematice ale lui Lorentz, ş. a. ne impun şi posibilitatea a doua. Ne rămâne să căutăm altă soluţie. — Principiul relativităţii va trebui formulat ţinându-se seamă de constanţa propagării luminei. Aceasta o face *Einstein* postulând: Legile mecanice şi optice trebuesc formulate astfel, ca ele să fie invariante raportate la două sisteme în mişcare uniformă relativă.

II. Relativitatea specială.

Pentru împăciuirea principiului clasic al relativităţii cu constanţa vitezei de propagare a luminii: *Lorentz* a plăsmuit în mod arbitrar teoria micşorării lungimilor în mişcare. *Einstein* analizează noţiunile lungimei şi a duratei, şi conclude, ca aceste sunt relative în funcţiune de starea cinematică a sistemului. Plecând dela postulatul relativităţii speciale, prin raţionament matematic: Lorentz-Einstein ajung la relaţii importante între timpul şi locul al două sisteme în mişcare uniformă, şi relativă. Interpretarea acestor formule ne dă rezultate neaşteptate, şi răstoarnă concepţia clasică a timpului şi spaţiului. Lungimile şi duratele sunt proprii fiecărui sistem, şi variază în raport cu alte sisteme.

Durata raportată la alt sistem se scurtează sau întinde după mărimea vitezei sistemului său propriu. Despre aceasta ne putem convinge — fără algebră — în chipul următor.

Două ceasornice se zic sincronice, când acele lor ocupă în fiecare epocă aceeaş poziţie faţă de o cifră b. o. de cifra: 12. Sincronizarea lor se face cu ajutorul semnalelor optice. Să luăm sistemul: Canton (C) — Tren (T). (Fig. 4). Dela cantonul C ducem pe linie în direcţiuni opuse distanţe egale. $C S_1 = C S_2$ unde implântăm două semafoare. La C avem un diedru (D) de oglinzi plane, astfel, ca să putem observà în el simultan cele două semafoare. La S_1 şi S_2 se dau semnale optice. In momentul, când vom percepe simultan în oglinzi semnalele am determinat coincidenţa în timp, şi vom potrivì àcele ceasornicelor dela semafoare la aceeaş cifră. Pentru C ceasornicele sunt sincronice.

Vor fi oare sincrone şi pentru fiziceanul F, care alunecă în goană în dreptul cantonului? Evident, că nu.

In adevăr, semnalele coincidente pentru C, vor fi succesive, pentru F. Pe lângă sensul mişcării din figură: semnalul din S_2 de care se depărtează fizicianul, va ajunge mai târziu la el decât raza din S_1, de care se apropie. Presupunând acum — şi aceasta i-s'a comunicat lui F — că semnalele s'au dat exact la ora 12, fizicianul constată întârzierea ceasornicului S_2 şi grăbirea ceasornicului S_1 Emiţându-se din S_2 două raze la interval de o secundă, F va percepe raza a doua după o durată mai mare, căci raza din urmă trebue să parcurgă distanţa de mai înainte sporită cu viteza lui F. Lungimea duratei e în funcţiune de iuţeala lui F. In caz că F se mişcă cu 300,000 km. pe secundă, raza a doua nu va mai ajunge la el, ci-i rămâne în urmă. Secunda ceasornicului S_2. devine înfinită pentru F. — Dacă ar executà aceeaş mişcare în raport cu Pământul o planetă locuită, în durata noastră de-o secundă, s'ar petrece toată vieaţa geologică a planetei: s'ar închiegà din nebuloasă, s'ar lichefià, s'ar solidificà, vieaţa organică ar începe, nenumărate generaţii s'ar perindà, şi s'ar stinge cu planeta lor. Acelaş lucru ni s'ar întâmplà nouă, dacă s'ar apropià planeta de noi cu 300,000 km. pe secundă, şi unitatea de timp am raporta-o la timpul planetei.

Care e atitudinea lungimei în sistem mobil?

Să se afle lungimea unui tren măsurată odată în trenul în mişcare, adecă în însuşi sistemul mobil, şi odată dealungul liniei în sistemul imobil.

Vom obţineà acelaş rezultat? In condiţiile din urmă măsurarea se face în modul următor. Pe linie marcăm două puncte,

în cari se află la aceeaş epocă locomotiva şi vagonul ultim. Măsurăm pe linie distanţa dintre punctele aceste, şi declarăm, că cifra dobândită ne dă lungimea trenului. Nu putem afirmà a priorì, că rezultatul acesta va fi egal cu lungimea măsurată în tren, deoarece măsurările nu s'au săvârşit în condiţii identice. La măsurarea pe linie ne-am folosit de fenomenul simultaneităţii, care e relativ. Este adevărat, că nu putem controlà practic nici contrarul, căci dacă se modifică lungimea în cursul mişcării, se micşorează şi unitatea de măsură în acelaş raport. Dintr'un sistem relativ imobil, nu putem măsurà lungimea în alt sistem relativ mobil. Principiul relativităţii speciale însă îmbrăcat în formulele matematice ale lui Lorentz—Einstein, pretinde şi variarea lungimei în sistemul mobil: raportată lungimea la alt sistem. Aceste două sunt în raportul dintre premisă şi concluzie. Intemeindu-se premisa pe experienţe, trebue se admitem şi concluzia dedusă, deşì ne pare paradoxală.

Prin urmare Einstein conclude: Lungimile în spaţiu sunt relative, depind de starea foronomică, relativă a reperului la care se raportează. Fiecare sistem îşi are timpul şi metrica sa. Comparate cu timpul şi lungimile altui sistem dovedesc diferenţe. Nu timpul şi spaţiul filozofic e relativ, ci unitatea lor de măsură.

Analiza duratei şi teoria spaţiului duc la un rezultat contradictoriu cu aserţiunile mecanicei clasice. Din teorie reiese, că viteza luminei e în acelaş raport cu o iuţeală normală, ca infinitul cu numărul finit. In experienţa lui Michelson-Morley iuţeala de propagare a luminii e tot: 300,000 km., deşì izvorul de lumină e animat de viteza iniţială de 30 km., care e iuţeala de revoluţie a Pământului. Iuţeală mai mare decât a luminii nu poate existà, precum nu poate fi *nici* o temperatură mai scăzută de: — 273°. La aceasta temperatură corpurile se reduc la zero. Tot aşà o bară de un metru animată cu o iuţeală de 300,000 km., devine zero; iar pentru o fiinţă liliputà, raţională, din acest sistem, timpul nostru de-o secundă creşte la infinit. Curentul imens ce se tăvălèşte în urma spaţiului, ar îngheţà, ar devenì imobil. Variarea lungimei şi a duratei este condiţionată de iuţeala luminei. Ele vor varià astfel, ca viteza de propagare a luminei să fie invariantă în fiecare sistem.

O consecinţă importantă — datorită genealităţii lui Minkowszki — este interpretarea patru-dimensionară a spaţiului. Ce înţelegem prin aceasta? Ne este dat ansamblul tuturor numerilor reali: pozitivi şi negativi, întregi şi fracţionari. Având o dreaptă, şi pe ea un punct fix, între elementele ansamblului şi punctele dreptei putem introduce o corespondenţă univocă, p. e. stipulând, că fiecărui punct al dreptei să corespundă în ansamblu cifra, care dă distanţa lui de punctul fix. In felul acesta fiecărui punct îi corespunde câte *un element numai* din ansamblu şi invers, de aceea zicem, că dreapta are *o dimensiune.*

Să luăm câte *două* elemente din ansamblu, şi să le corespundem un *singur punct.* Pe dreapta nu mai putem rămâneà, căci aici un singur punct corespunde numai unui element. Vom luà două drepte, de exemplu perpendiculare, şi vom corespunde grupului din două elemente punctul, care va fi de cele două drepte la distanţele arătate de elementele luate. Evident, că fiecărui grup din două elemente, va corespunde un singur punct al planului determinat de perpendiculare. Fiindcă punctele planului sunt determinate de câte *două* elemente ale ansamblului, vom zice, că planul are două dimensiuni. Să formăm grupuri de câte trei elemente. Punctul, ce va reprezentà simultan aceste trei elemente, nu poate fi în plan, ci va fi spaţiu. Îl aflăm, dacă luăm b. o. trei planuri perpendiculare, şi vom căutà punctul, care să aibă distanţele de cele trei planuri, egale cu elementele grupului. În felul acesta fiecare punct în spaţiu este determinat de trei elemente ale ansamblului, şi invers. Spaţiul are trei dimensiuni. Nimic nu mă opreşte, să creez, prin definiţie, un spaţiu, în care fiecare punct să fie determinat de grupuri din câte patru elemente ale ansamblului. Spaţiul acesta patru dimensionar e raţional, dar e inimaginabil. Din cele patru elemente, unul (al patrulea) să ne arate timpul. Noţiunea timpului se obţine prin abstracţiune din succesiunea senzaţiilor.

Între senzaţiile succesive şi clipele duratei putem creià paralelism. Să luăm o bilă, ce-şi schimbă necontenit culoarea. Fiecărei colori îi coordonăm clipa indicată simultan de minutarul ceasornicului, şi le înregistrăm. Între culorile bilei şi clipele timpului am înjghebat o corespondenţă univocă. La o anumită epocă bila aveà o coloare determinată, pe care o iau

din registru. Să ataşăm bilei un grup de patru elemente: primele trei constante, iar al patrulea — timpul — să fie variabil. Elementele prime fixează poziţia bilei în spaţiul tridimensionar, iar timpul variabil ne arată succesiunea colorilor. Numind eveniment schimbările produse asupra obiectelor, în cazul de faţă cei patru numeri vor arătà evenimentul din locul bilei. Să varieze simultan toate patru elementele ansamblului. Variarea primelor trei elemente înseamnă schimbările de poziţie ale bilei, iar variarea timpului e evenimentul, prin urmare, variarea simultană a celor patru elemente ne arată evenimentul în diferitele poziţii ale bilei.

Toate corpurile îşi schimbă necurmat proprietăţile fizice, chimice, şi locul. În fiecare corp se petrec anumite evenimente. Prin urmare *realitatea* e mai precis exprimată prin spaţiul patru dimensionar, care ne dă şi locul şi evenimentele, decât prin cel trei dimensionar, care ne arată numai poziţia corpului.

Sub raport teoretic — aceasta este constatarea lui Minkowszki — dimensiunea timpului se compoartă identic cu celelalte dimensiuni. Ele se pot schimbà reciproc.

Un exemplu pentru intuirea coordonării dimensiunii spaţiului şi a timpului, e dat de prof. Böhmer în Dresden.

Înaintea unui părete (fig. 4) pătrat împodobit cu diferite linii şi reliefuri ornamentale să se petreacă o acţiune, despre care preparăm un film cinematografic. Să îndoim filmul astfel, că acelaş punct al păretelui să se suprapună în toate instantaneele. Obţinem o prismă pătrată, dreaptă. Fiecare filă a prismei ne înfăţişează o fază determinată a acţiunei. Să tăiem prisma printr'un plan perpendicular pe feţele pătrate. E clar, că dreptele de intersecţie ale planului cu diferitele foiţe instantanee ale prismei ne vor da evenimentele dreptei «d» corespunzătoare de pe părete, adecă ne vor reprezentà în fiecare moment ce anume se găsià înaintea acelei drepte. Evenimentele dreptei sunt raportate la fotografistul F în repaus. Cum va face intersecţia o persoană, care se mişcă uniform faţă de fotografist, ca să obţie aceleaşi evenimente? Să presupunem (fig. 4), că persoana P se depărtează de fotografistul F la stânga. Actorul, reprezentat prin dreapta A să treacă pe dinaintea dreptei fixe (d) dela stânga spre dreapta. P va constatà coincidenţa lui A cu

d înainte de F, adecă în raport cu F dreapta A va fi la stânga de *d*. Ca să observe deci şi P aceeaş succesiune a evenimentelor dreptei *d*, va fi nevoit să facă o intersecţie *oblică* a prismei. Planul secant va fi cu atât mai pieziş, cu cât e mai mare iuţeala relativă a lui P în raport cu F. Direcţiunea timpului este aşezată în planul secant, deci ea atârnă de viteza lui P. În caz, că iuţeala lui P ar fi de 300,000 km., planul timpului devine paralel cu planul filelor pătrate, cari ne reprezintă o porţiune de spaţiu voalat cu scenele acţiunei. Direcţiunea timpului trece într'o direcţiune de lungime a păretelui.

Spaţiul patru dimensionar e încă tot omogen şi izotrop. Atributele aceste i-le suprimă numai teoria relativităţii universale.

Iuţeala luminii e o viteză limită. In apropierea ei corpurile se vor purtà deosebit de atitudinea lor la iuţeli normale, mici. Precum unui corp cu atât îi scădem mai greu temperatura, cu cât e mai aproape de — 273°, ori, după legea lui Fechner, cu cât e mai intensă senzaţia, cu atât avem nevoie de mai mare plus de escitaţie, ca să percepem o variare a ei; aşà şi corpurile în apropierea iuţelei limite vor aveà nevoie de forţe crescătoare, ca să le imprime aceeaş creştere de viteză, ca în condiţii normale. Ele, cu creşterea iuţelii vor opune forţei rezistenţa crescătoare. Rezistenţa aceasta însă se numeşte: *massa*. Aşa dar, massa corpului creşte cu iuţeala. Dar tot cu iuţeala creşte şi energia foronomică a corpului. Intre massă şi energie trebuie să avem relaţii strânse. Energia e inseparabilă de massă, iar massa totdeauna are energie: internă, calorică, elastică, optică etc. Creşte energia cinetică a corpului, îi creşte şi massa, prin urmare energia e aceea, ce ni se prezintă şi ca massă. Trebuie să admitem, că aceste două noţiuni se acoper. *Massa e energie şi energia massă.*

Rezultatul pare paradoxal imaginaţiei şi simţurilor. Dacă ne gândim însă la electroni, la mărimea lor infinitesimară, la spaţiul intraelectronic, care într'un volum ocupă mai mare parte, decât pretinsa massă a electronilor, şi totuşi corpul ne dă aspectul continuităţii, nimic nu ne poate oprì, să divizăm electronii în corpusculi reduşi la zero, în puncte înzestrate cu energie. Invârtim repede o sferă mică de fier; avem senzaţia unui cerc continuu solid. Un cerc metalic rotit cu repeziciune la maşina centrifugală, ne dă senzaţia unei sfere complete, care va reflectà

razele, va excità simțul tactil întocmai că una adevărată. Prin urmare simțurile nu pot controlà întotdeauna exact realitatea corpurilor. Sunt supuse «idolelor».

Variarea lungimilor și duratei nu se poate verificà prin experiențe. Ele sunt postulate raționale. Creșterea massei cu viteza cade în domeniul experienței. Studiul razelor de radiu, ne-a descoperit corpuscule animale cu 180.000 km. pe secunde. Aceste sunt razele: β. Kaufmann dovedește, că massa electronilor din razele radiului crește cu iuțeala, ba mai mult, proprietățile de massa ponderabilă ale electronilor se datoresc massei electrice imponderabile, cu cari sunt încărcați.

Dacă massa e energie, este adevărat, că prin fărămițarea atomilor, să eliberăm enorme cantități de energie solidificată. Calcul ne arată, că inventată odată pisarea atomilor, energia unui chilogram de coks este echivalentă cu 20 bilioane calorii mari.

Încercările în direcțiunea aceasta au rămas fără rezultat.

În rezumat:

Principiul clasic al relativității combinat cu constanța propagării luminei, ne duce, prin speculații matematice, la următoarele rezultate:

Lungimea în timp și spațiu variază din sistem în sistem. Spațiul are patru dimensiuni. Massa și energia sunt identice. Teoria suprimă necesitatea eterului, explică experiențele contradictorii ale lui Fizean și Michelson-Morley, implică ipoteza lui Lorentz asupra propagării luminei în teoria sa electromagnetică.

Principiul clasic al relativității, amplificat cu principiul constanței iuțelii de propagare a luminei ia în stăpânire și domeniul optic și electromagnetic. Rămâne însă valabil numai în sisteme, în mișcare *relativă și uniformă*. De ce să preferăm mișcarea uniformă, celei variate, când în natură o avem numai pe aceasta din urmă? S'ar puteà oare introduce principiul relativității în astfel de sisteme? La aceasta răspunde teoria relativității universale.

III. Relativitatea universală.

Relativitatea universală își pune următoarea problemă: Legile fizice să se formuleze astfel, ca să fie invariante în toate sistemele, fie în mișcare uniformă, fie în mișcare relativă, variată.

Mişcarea variată este provocată întotdeauna de-o forţă actuală. Mobilul este în contact nemijlocit cu forţa, ori aceasta din urmă este — la aparenţă — la distanţă finită, cum ar fi atracţiunea Pământului. Faraday şi Maxwell, din motive grave, nu admiteau acţiunea la distanţă. Mijlocirea acestei acţiuni s'a pus tot în sarcina eterului.

Oricum ar fi, nu se contestă faptul, că materia provoacă în jurul său un *câmp real de forţă,* pe care-l simţim la fiecare mişcare. Toate corpurile sunt încătuşate de aceasta forţă; zadarnic ne zbatem, să ne smulgem din mrejea ei duşmană. Monumentele biruinţei raţiunii asupra ei ne înveselesc. Iubilăm, când vedem aeroplanul înfruntând eterna piedică.

Efectul câmpului gravitaţional este căderea spre centru a tuturor corpurilor lipsite de reazăm. Căderea este caracterizată prin spaţiuri inegale descrise în timpuri egale. Avem în faţă o mişcare variată, la care însă acceleraţiunea e constantă: 9,81 m. Experienţele lui Galilei arată, că *toate* corpurile, independent de massă şi materie, au aceeaş acceleraţiune. Ni se pare, că câmpul gravitaţional are existenţă absolută; este creat de materie şi nu se poate produce artificial.

Vom arătà, că el e relativ. Aceasta o demonstrează dejà faptul înregistrat de mecanica clasică, că massa inertă — adecă rezistenţa opusă forţei — şi massa grea, — adecă forţa cu care apasă corpul în câmp gravitaţional — sunt identice. In adevăr, massa se măsoară prin greutate, prin urmare efectele mişcării variate, care definesc massa, vor fi aceleaşi cu ale câmpului gravitaţional, cari determină greutatea. Un exemplu.

In vid, departe de materie — încât câmpul gravitaţional al acesteia se fie neglijabil — să avem o prizmă, goală, închisă, animată de o mişcare uniform variată. Fizicianul — singurul stăpân al corpului — va încercà să execute câteva experienţe. Va ridicà de pe baza prizmei la o înălţime anumită o sferă plină. Nefiind în interiorul prizmei câmp gravitaţional, sfera ar rămâneà nemişcată în vid. Având însă cabinetul o mişcare uniform variată, baza lui se va apropià cu acceleraţie spre sferă. Efectul, va fi acelaş ca la căderea în câmp gravitaţional. Fizicianul va constatà în interiorul cabinetului existenţa câmpului gravitaţional. Sfera suspendată de tavanul prizmei, va întinde firul cu massa grea — crede Fizicianul, — cu massa inertă, declarăm

noi, cari asistăm dela distanță la mișcarea cabinetului. Identitatea acestor două masse e evidentă.

Exemplul acesta ne dovedește posibilitatea de a studia câmpul gravitațional sub raport teoretic. Posibilitatea aceasta o numește Einstein principiul echivalenței și o formulează astfel: Efectul câmpului gravitațional este echivalent cu efectul unei mișcări variate, care va avea accelerațiunea egală cu a câmpului, pe care-l înlocuește. Producem câmp artificial imprimând sistemului mișcare accelerată. Ce proprietăți are acest câmp? Răspunsul este de o importanță extraordinară, căci spațiul împănat cu sori, astri și planete este inseparabil de câmpul gravitațional și proprietățile acestui din urmă vor trece și asupra primului.

In primul rând este clar, că mișcare rectilinie nu există în acest câmp. În adevăr, să presupunem, că în cabinetul Fizicianului, printr'un părete intră o rază de lumină, care s'ar propagà în linie dreaptă. In timpul necesar razei, ca să străbată prizma, aceasta din urmă se va deplasà. Prin urmare raza intrată la anumită înălțime pe baza prizmei, va eși prin părețele opus la înălțime scăzută. Lumina a suferit deviație spre bază.

Deci: Lumina se propagă în câmp gravitațional în traiectorie curbilineară. Ea este declinată de acest câmp. Ca consecință viteza de propagare a ei nu poate fi constantă, ci va varià cu intensitatea câmpului.

Experiențele executate prin Eddington, Crommelin și Davidson, — delegații dela Royal Society, — la 29 Mai 1919 în Sobral (Brazilia) și Principe (America de vest) au confirmat acest rezultat teoretic. Ei au studiat raza unui astru, ce tocmai ieșeà din dosul discului eclipsat al soarelui. Raza în cursul trecerii prin câmpul gravitațional al soarelui a dovedit deviarea prevăzută de calcul.

Alt rezultat al relativității universale este suprimarea omogeneității spațiului material. In geometria plană a lui Euclid — geometria făcută în licee — se propune, că diametrul cercului se cuprinde în lungimea acestuia de π-ori, adecă de: 6·28 ori. In câmp gravitațional acest rezultat se modifică. De fapt, să avem un plan infinit: P (fig. 5), să tăiem în el cercul C, căreia să-i acordăm o mișcare de rotație uniformă, adecă în timpuri egale o rază să descrie unghiuri egale. Cercurile concentrice

cu C şi cuprinse în el, vor avea iuţeli specifice, diferite, însă dela cerc la cerc.

Mai mare va fi viteza la periferia lui C, de aici descreşte pe centru, care e imobil. Discul este înzestrat, în urma rotirii, cu o forţă centrifugală, care tinde să depărteze de centru spre periferie un corp aşezat pe C. Fiinţa raţională F, stăpâna discului, va simţi o repulsiune dinspre centru sau atracţiune spre periferie. Efectul acesta îl interpretează cu ajutorul principiului echivalenţei, ca prezenţa unui câmp gravitaţional produs de restul planului P asupra lui C. F vrea să verifice teorema amintită a geometriei euclidiene. Măsoară perimetrul şi diametrul lui C. Aşezând unitatea de măsură tangenţial la disc, în sensul rotirii, lungimea se va micşorà în virtutea relativităţii speciale, şi perimetrul cercului măsurat de pe C ne dă număr mai mare de unităţi, decât lungimea aceluiaş cerc măsurat de pe P. In direcţiunea diametrului unitatea de măsură nu se scurtează, neavând iuţeală în această direcţiune; numărul unităţilor cuprinse în diametru va fi acelaş în orice stare de mişcare a lui C. Făcând raportul dintre lungime şi diametru, F constată, că acesta este mai mare de: π. Aşadară geometria euclidiană nu e valabilă în câmpul gravitaţional. Lungimea variază cu intensitatea câmpului. Dacă s'ar efectuà măsurarea lungimei altui cerc concentric, raportul între perimetru şi diametru va fi altul, deoarece acest cerc are viteza proprie diferită de marginea lui C şi cu viteza variază şi câmpul gravitaţional (forţa centrifugală), prin urmare şi lungimile.

Tot aşà concludem la variarea timpului în fiecare punct al câmpului.

Lungimile în spaţiu şi timp sunt în funcţiune cu intensitatea câmpului. Spaţiul nu poate fi euclidian; el este antieuclidian. Din proprietatea aceasta a spaţiului urmează, că, în general, el este *curb;* atribut mai uşor de înţeles, decât de închipuit. Să rămânem la discul C. F îşi propune construirea unui dreptunghiu, după definiţia euclidiană. Pe periferia lui C ia trei unităţi: AB; arcul AB la disc cu raza mare se poate confundà cu coarda AB. Perpendicular pe AB în extremităţile acestuia măsoară câte două unităţi, până în punctele: D şi E. În geometria euclidiană: DE ar fi egal cu: AB. F însă măsurând distanţa DE cu o unitate de măsură mai mare decât la periferie,

va obține cifră mai mică, adecă DEL3. În caz, că aș duce pe direcțiunea DE din punctul D tot trei unități, aș ajunge în punctul G dincolo de E. Ca să avem dreptunghiul în sensul lui Euclid, va trebuì să apropiem punctul G de E sau dreapta: BG de BE. Aceasta înseamnă incurbarea suprafeței: ABDG, prin comprimarea proporțională planului înspre DG. În spațiul tridemensionar lungimile variază cu intensitatea câmpului, întocmai ca la disc, prin urmare și acesta va dovedì curbură.

Consecința *cosmică* a relativității universale nu dă imaginea geometrică a universului. După atracțiunea universală a lui Newton,[1] corpurile cerești ar trebuì să fie îngrămădite într'un volum limitat, suspendat ca un balon imens în oceanul spațiului. În cazul acesta desimea medie a materiei (massa împărțită cu volumul) pentru universul întreg ar fi zero. Sistemele solare, unii astri singuratici și razele de lumină ar evadà din acest volum, fără a se mai întoarce. Urmarea ar fi evacuarea lentă a materiei și energiei cuprinse în balonul newtonian. Trebuie să admitem că massa e răspândită pretutindeni, dar atunci trebuie modificată și legea lui Newton. Astronomul Seeliger a și modificat-o, însă în mod arbitrar.

Relativitatea universală a lui Einstein, ținând seamă de cercetările lui Riemann, Helmholz și Poincaré ajunge la concluzia, că universul e limitat dar nemărginit. Un astfel de spațiu, cu atribute la aparență contradictorii, există sub raport logic. Să luăm o suprafață sferică impopulată cu ființe plane, raționale, cari să fie infinit de mici în raport cu dimensiunile sferei. Pentru ființele aceste sfera va fi nemărginită, desì e limitată, adecă închide un volum finit. Pe o porțiune mică a sferei e valabilă geometria euclidiană; așa dar ființele lilipute cu ajutorul geometriei lor plane, euclidiane, nu vor constatà sfericitatea lumei în care trăiesc, cum nu putem constatà, empiric, nici noi curbura spațiului tridimensionar. După Einstein universul este limitat și nemărginit; e aproape sferic: e quasisferic.

Alt rezultat, de data asta verificabil, al relativității universale este de caracter astronomic. Pe vremuri (1859) lumea savantă a considerat prorocirea exactă a epocei și locului, unde

[1] Corpurile cerești se atrag cu o forță proporțională cu massele corpurilor și invers proporțional cu pătratul distanței dintre ele.

va apare nevăzuta planetă Neptun, ca cea mai strălucită dovadă a teoriei gravitaţionale. Leverrier confirmă consecinţa teoriei lui Newton. Tot aceasta planetă aberează dela orbita fixată prin teorie. Elipsa orbitei se roteşte în planul său. Aberaţiunea aceasta constatată dejà de Leverrier (1859) şi Newcomb (1895) se explică precis prin teoria lui Einstein. Calculul prevede rotaţia elipsei cu 43", verificat prin observaţiuni astronomice.

Relativitatea universală prevede şi deplasarea linii spectrale a unui atom. In analiza spectrului se propune, că fiecare atom este capabil să emită sau să absoarbă anumită rază caracteristică pentru elementul respectiv. Teoria vibraţiunii a luminii ne învaţă, că fiecare coloare se caracterizează printr'un număr fix de vibraţii perpendiculare pe direcţia deplasării. Valoarea reciprocă a acestui număr se numeşte frecvenţă. Legea lui Einstein cu privire la frecvenţă e următoarea: Un atom emite sau absoarbe o frecvenţă dependentă de intensitatea câmpului gravitaţional, unde se află atomul. In virtutea acestei legi raza roşie ţâşnită din atomul de pe suprafaţa Soarelui îşi va deplasà dunga caracteristică pe scala spectroscopică faţă cu altă rază roşie de provenienţă întrastelară. Experienţele lui Grebe, Bachem sunt în favoarea legii, iar cercetările lui S. Iohn impotriva acestui rezultat.

In rezumat: Problema sulevată de relativitatea universală se poate rezolvì în mod teoretic cu ajutorul principiului echivalenţei. Produc câmp gravitaţional, artificial, prin mişcarea variată relativă a două sisteme. Proprietăţile acestui câmp sunt următoarele: Indoaie raza de lumină, precum şi toate dreptele, ce se deplasează în el. Fenomenele fizice se vor raportà prin urmare la sisteme flexibile de drepte, la «moluşti». Timpul şi spaţiul sunt inseparabile de acest câmp, care le determină structura. Lungimile metrice şi duratele variază cu intensitatea câmpului; spaţiul e curb.

Mijloacele, prin cari Einstein învinge greutăţile problemei, sunt scoase din geometria infinitesimală şi calculul absolut, cari studiează spaţiul multidimensionar. Lucrările lui Gauss, Riemann, perfecţionările lui Ricci, Levi-Cività şi Cristoffel, au servit drept baza speculaţiilor matematice ale lui Einstein.

Criticele asupra relativităţii universale sunt în general, foarte elogioase. Einstein este repartizat în micul grup al ge-

niilor adevărați, cari răsar la intervaluri mari de timp, în istoria omenimei. Astăzi el îndrumă știința pe căi nouă, și descopere mijloace noue pentru pătrunderea naturii. In fizică principiul clasic al relativității este întronat și în celelalte domenii, în optică, în electricitate și este generalizat. In astronomie: Copernic fărâmă sferele cristaline ale lui Ptolomeu, Newton leagă astrii prin atracția universală, iar Einstein prin inteligența sa proiectează lumină asupra formei universului, împrăștiind întunerecul, ce învăluià ascunzișurile și marginile acestei lumi.

Brașov, Noemvrie 1921.

Teodor Neș.

Pentru aprofundarea teoriei recomandăm următoarele broșuri:

a) Fără matematică:

1. «Was kann man ohne Mathematic von der Relativitätsteorie wissen?» v. P. Kirchberger. II. Auflage C. F. Müllerche Hofbuchhandlung Karlsruhe i. B.

2. «Einsteins Relativitätsteorie» von Dr. Otto Siebert II. Auflage 1921. Langensalza. Hermann Meyer u. Söhne.

3. «Das Einsteinsche Relativitäts prinzip» von A. Pflüger IX. Auflage 1920. Bonn. Friederich Cohen.

b) Cu matematică elementară:

1. «Raum, Zeit und Relativitätsteorie» von L. Schlesinger, 1920. B. G. Teubner. Leipzig. Berlin.

2. «Spezielle und allgemeine Relativitätsteorie» von A. Einstein. XII. Auflage 1921. Sammlung Vieweg. Heft 38. Fried Vieweg Braunschweig.

c) Cu matematică superioară:

1. «Die Grundlagen der Einsteinschen Gravitationsteorie» von E. Freundlich. IV. Auflage 1920. Berlin. Iulius Springer.

2. «Die Grundlage der allgemeinen Relativitätsteorie» von A. Einstein. 1916. Leipzig. Ioh. Ambr. Barth.

Din lumea celor obidiţi...

Erà 'n preseara de Crăciun. O iarnă 'ngrozitoare.
Un vifor crunt pornise-'n larg să bată cu turbare.
Urlà şi vântul asvârlind zăpada spărioasă
Şi sgâlţăià pe la fereşti mereu să intre-'n casă.
Zadarnic ai fi căutat vr'o rază din poveste
— Doar viscolul de mai cântà frânturi din «O ce veste». —
Din când în când vr'un glas pierdut dintr'o colindă veche
Păreà că 'noată prin zăpezi să-ţi vină la ureche...
Pe-un ger păgân, nemiluit de iarnă 'nfricoşată
— Ce şi prin uşa cu zăvor încearcă să străbată —
Pornise blândul Moş-Crăciun din cele zări preasfinte,
Că drum atât de greu deabià ţineà bătrânul minte.
Şi-L aşteptau creştinii toţi cu inima curată,
Precum în fiecare an din moşi strămoşi e dată:
La case mari cu bunătăţi, cu tihnă şi cu pace,
Cu flori de ghiaţă pe fereşti la vetrele sărace...

Printre furtuna de nămeţi a seri 'ntunecate
Se desluşau în sat zăvezi de geamuri luminate.
Doar pe la marginea de sat, cu case mici şi rare
Erà 'ntunerec şi pustiu şi nicăiri vr'o zare.
Intr'o căscioară — acì sub deal — de vremuri hârbuită —
Zăceà de săptămâni întregi o mamă istovită
De griji, de muncă şi răceli, de chinurile toate
Ce-s date celor mai săraci în lume să supoarte...
Pierduse soţul în răsboiu prin cele ţări streine
De-atunci obidă, vieaţă grea, şi lacrimi şi suspine...
Pe cel mai mic — din trei copii — aşà-'ntr'o dimineaţă
A fost venit — pe semne «el» şi i l-a dus din braţă...
Au mai rămas cei mărişori în grija ei să-i crească
Din cari doar cel mare aveà vr'o cinci ani să 'mplinească.
Muncise toată vara-'n rând în arşiţa de soare,
In ploi şi 'n vânturi alergând pe şesuri şi rozoare.
Strânsese ea cu mult amar de-avù de azi pe mâne
Şi acum în seara de Crăciun n'aveà nici foc nici pâne...
De când o ţintuise-n loc o boală nemiloasă —
N'a mai adus la casă-un vreasc, ori o bucată-'n masă.

Se mistuise braț cu braț grămada de surcele
Și câte uscături a strâns să facă foc cu ele.
Ba și-a mai desfăcut pe rând și gardul de răchite
Că sărăcia din ocol pe câte nu le-'nghite?...
Acum sosind preasfânta zi — cu ce-o să-i stea ea față
Când n'aveà 'n casă decât chin și streșini sloi de ghiață?...
Iar vântul șuierà 'ntre grinzi și coșurile goale
Și să 'ntorceà prin coperiș vârtej și rotogoale.

. . . . . .

«Mâicuță dragă — nu oftà... și nu mai plânge iară,
«Că ne trimite Dumnezeu pe Moș-Crăciun de seară.
«Și ai să vezi tu Maică 'n zori cum o s'avem de toate
«Că moșu-i milostiv și bun și-ajută unde poate»...
Așà grăià cu glas duios copilul cel mai mare,
Iar cel mai mic îl ascultà cu ochi plini de mirare
Și amândoi sguliți de frig în pat lângă părete
O mângâiau pe mama lor pe față și pe plete.

. . . . . .

«Da... dragii mamii... Dumnezeu... El să ne aibă-'n pază».

. . . . . .

. . . . . .

Un huruit... și grinda — vai — amenințà să cază...
Se intețise afară iar vifornița turbată
Și năvăleà prin crepături un ger ca niciodată...
Venià un crivăț șuierând dinspre pădurea moartă
Și tânguiri prelungi porneau din plopii dela poartă.
Păreà că vântul îndârjit de-o clipă furioasă
Cereà să ia din temelii nefericita casă.

. . . . . .

Cu chip de groază-'ncremenit de-a nopții surdă larmă
Nevinovații copilași — prindeau încet s'adoarmă

. . . . . .

. . . . . .

Se 'nvălmășau suspine-adânci cu vânturile grele
Și se perdeau în depărtări în cântece de stele...
Tot mai departe rătăceà năvalnica pornire
Și potolită — se 'nfrățià cu imnuri de mărire...

. . . . . .

Pe drumuri albe de argint tivite-'n floricele
Incungiurați de îngerei, împresurați de stele
Mergeau micuții frățiori cu fețele senine...
Și uite și pe Moș-Crăciun cu coșurile pline!...
Cu sufletul înveselit de-atâta bunătate —
Zimbeau copiii fericiți — c'aveau în rai de toate...
Dar unde e măicuța lor?... De-acum nu vor s'o lasă
In lumea celora cari mor de frig și foame-'n casă,
Și-un înger repede-a plecat pe o rază de lumină
— Ca fericirea celor doi să fie-'n rai deplină —
A dus o și pe ea-'ntre ei la locul de credință
Unde nu-s lacrimi, nu-i suspin și nici o suferință.

. . . . . .

. . . . . .

In zorii zilei de Crăciun — când răsună'n ograde:
«Sculați, sculați boeri mari din perinile calde» —
La casa scundă de sub deal, cu grinzile crepate
Zăceau pe-un pat sărăcăcios — trei suflete 'nghețate...

Aurelia Pop.

Catechismul luteran românesc.

Sub acest titlu a făcut, în ședința publică a «Academiei Române» din 11 Noemvrie n. a. c., prezidentul «Asociațiunei» o comunicare asupra unei vechi tipărituri, aflate într'un volum, împreună cu alte scrieri, slavonești și românești, cu prilejul adunării generale din August a. c., ținute în Sighetul Marmației. Cele 11 foi tipărite, legate împreună la sfârșitul volumului despre care e vorba, cuprind originalul «*Intrebările creștinești*», copiate în a. 1607 de preotul Grigorie din Măhaciu și date la iveală de răposatul B. P. Hasdeu în vol. II din «Cuvente den bătrâni». Norocul a făcut, că, pe lângă textul Catechismului, care poartă urme vădite de influența luterană — tocmai apăruse în a. 1548 în Brașov Catechismul cel mic a lui Luther în tipografia lui I. Honterus — să se păstreze 3 pagini din prefața cărțuliei,

din care se vede, că ea «s'a scos pre limba rumânească cu ştirea Mâriei lu Crai şi cu ştirea episcupului Savei Ţărâei ungureşti», şi a fost închinată «Sfintiei Sale Arhiereu i Mitropolit Efrem». — După constatările conferenţiarului, Craiul n'a putut fi altul, decât Ioan Sigismund Zápolya; Sava, episcopul ortodox al Geoagiului, recunoscut din nou de acesta în 1562; iară Efrem, Mitropolitul Ungro-Vlahiei între anii 1558 şi 1566, în care restimp, afară de dânsul, au mai păstorit scurtă vreme biserica Ţării Româneşti încă alţi doi Arhierei. Tot din prefaţă se poate constată, că micul Catechism face parte din primele tipărituri coresiane, dat fiind la lumină în Braşov, probabil, între anii 1560—1562. Astfel existenţa unui Catechism influinţat de luterani şi apărut la Braşov prin mijlocul veacului XVI-lea (Hasdeu îl dată din 1560) se confirmă, ceeace nu exclude, ca acest Catechism să fi fost o reproducere a primei tipărituri româneşti, de care se face amintire în socotelile Sibiiului din a. 1544.

Tot în volumul dela Sighet, dăruit Muzeului «Principele Carol» de părintele Artemiu Andèrco din Ieud, se află 12 foi dintr'o *Pravilă românească*, tipărită deasemenea cu cirilice, care după limba arhaică şi după literele folosite se pare că încă face parte din tipăriturile lui Coresi. Despre existenţa unei pravile româneşti din veacul XVI amintise într'o vreme şi eruditul şi neuitatul Tim. Cipariu, vorbind în Analectele sale literare despre «Tâlcul evangeliilor» din 1564, al cărui epilog, «ros de şoareci», îl reproduce. — Afară de aceea, se mai află în manuscris o interesantă şi veche variantă a «Legendei Dumineci» şi a «Pouceniei» («Învăţătură întru cinstita şi marea Duminecă a Paştilor») de Sf. Ioan Zlatoust, precum şi o «Învăţătură la Sfânta Precestanie», ambele într'o limbă arhaică, cu rotacizarea sistematică a lui *n* între două vocale. Restul volumului, care, la rugarea d-lui I. Bianu, s'a depus deocamdată spre păstrare în biblioteca «Academiei Române», conţine manuscrise slavoneşti, tot de cuprins religios.

Andreiu Bârseanu.

Colind.

Sculați, sculați, Români frați,
Că ne vine iară
Tânăr crai în țară...
Sculați, sculați, Români frați,
Că vă vin colindători
Să vă cânte de cu zori
Florile dalbe.

Sculați, sculați, dragi ostași,
Că pe cer răsare
Stea biruitoare...
Sculați, sculați, dragi ostași,
Că 'ntre cer și 'ntre pământ
Azi răsună cântec sfânt
Florile dalbe.

Sculați, sculați, fete mari,
Tânărul crai vine
Dorul să-l aline...
Sculați, sculați, fete mari,
Că v'aduce peținori
In războiu biruitori
Florile dalbe.

Sculați, sculați, copilași,
Craiul de departe
Mila lui ne 'mparte...
Sculați, sculați, copilași,
Craiul tânăr strălucit
Visul drag ni l-a 'mplinit,
Florile dalbe.

I. U. SORICU.

Cronică.

Numerii de față (10—12) apar toți într'un fascicol din pricina că la tipografiile din loc timp de aproape două luni de zile au încetat cu totul lucrările tipografice.

Onor. abonați să binevoiască a-și înnoi abonamentul la revista noastră care e cea mai ieftină revistă culturală românească.

Administrația „Transilvania".

CRONICĂ POLITICĂ.

Aventura din urmă a ultimului Habsburg. La sfârșitul lui Octomvrie și începutul lui Noemvrie a. c. întreaga Europă se alarmase de pasul nesocotit al unor Maghiari de a încercà să reașeze în tronul Sf. Ștefan pe ultimul lor rege, Carol IV de Habsburg. Rău inspirat, ca în totdeauna, acest aventurier a greșit momentul și și-a accelerat tragicul sfârșit prin internarea de pe insula Madeira, întâmplată la intervenția energică a statelor grupate în mica antantă (România, Ceho-Slovacia și Iugo-Slavia). Cu ocaziunea aceasta guvernul ungar vrea să editeze o carte albă, care să cuprindă actele și documentele privitoare la această aventură politică. — Precum spune dl *Beneș*, președintele consiliului de miniștri ceho-slovaci, Maghiarii sunt de credință greșită, că de astă dată mica antantă n'ar fi procedat în comun acord cu marea antantă, și citează mai multe conversații publicate falș din cele ce a avut D-Sa cu ministrul plenipotențiar ungur (Tahy) din Praga. După apariția acestei cărți va reveni, punând toate chestiunile la punct.

Fiindcă Ungaria nu poate fi, precum se vede, fără de rege, s'a ivit din nou chestiunea unei uniuni personale cu un regat vecin care, se înțelege, n'ar puteà fi altul decât al nostru. In privința aceasta sunt caracteristice declarațiile făcute de dl președinte al consiliului de miniștri, dl *Take Ionescu ziarului «Gazette de Prague» din 17 Dec. a. c.* care spune că așà ceva e absurd și absolut exclus, atât din punct de vedere național românesc, cât și din punct de vedere internațional. Mai ales Românii transilvăneni, spune D-Sa cu toată dreptatea, sunt adversari ireductibili ai unei asemenea idei. Dar chiar dacă cercurile conducătoare române s'ar învoì la o asemenea uniune personală, nu s'ar învoì Franța, Anglitera și Italia. De altfel uniunile personale chiar și când s'au făcut între țeri înrudite și cu altfel de legături din trecutul cel mai îndepărtat, ca Suedia și Norvegia, și încă au eșuat, dar apoi între Unguri și Români, cari au trăit atâta vreme în dușmănie. Aici nu e cazul să se zică «cred fiindcă e absurd» (credo quia absurdum).

*

CRONICĂ CULTURALĂ.

Două cuvântări ale Principelui moștenitor. Cu prilejul serbărilor dela Sighișoara, dela 8 Noemvrie a. c.,

făcute pentru inaugurarea celor 125 biblioteci populare dăruite de ministerul artelor județului Târnava-mare, cu care ocaziune și «Asociațiunea» noastră a dăruit un număr egal de colecții din cărțile sale, A. S. Principele moștenitor a rostit următoarele două cuvântări:

«Vă mulțumesc că astăzi cu prilejul acestei serbători culturale v'ați gândit la Mine și M'ați chemat în mijlocul vostru. Convingerea mea este că azi dacă vrei să fii conducător de țară ori de neam trebue să ții seamă de problemele cele mari cari nu mai sunt cele din trecut. Ele s'au schimbat.

Azi problema cea mare sperietoare de mare a-și puteà zice — este cultura poporului acestei țări.

De aceea, până când destinul Mă va chemà să conduc mai general această țară, M'am hotărât să-Mi închin, întreaga mea muncă și activitate acestei opere de cultură. Pe acest teren toți Românii, trebue să se unească și se vor uni.

După Unirea făcută prin vitejia pieptului țăranului român se pune azi problema Unirei cărturarilor români». (Aplauze prelungite, Ovațiuni).

«In numele acestora vă cer să vă uniți în jurul Meu, sub cutele drapelului culturei românești, cultură care nu trebue să fie oarbă, care trebue să-și caute izvoarele în puterile tuturor Românilor, căutând puteri și la Sași, și la Unguri, — la toți, ca să făurim o cultură a României întregite». (Aplauze).

«Gândesc că aceasta este problema ce trebue să preocupe cugetul fiecărui Român. De aceea am răspuns chemării D-voastră.

Aci, în jud. Târnava-mare se pune temeiul unui nou început de așezare culturală și de aceea paharul meu îl închin pentru unirea tuturor Românilor și pentru propășirea neamului românesc prin cultură». (Ovațiuni).

*

«Am răspuns la chemarea ce mi s'a făcut și am venit astăzi să vă aducem carte românească, cuvânt bine cuvântat al învățăturei, am venit să vă aducem prima sămânță de lumină care se împrăștie în rândurile voastre.

Aveți datoria de a nu rămâneà la ea, aveți datoria să o cetiți și să gândiți la cele cetite. Aveți datoria să strângeți rândurile, să fiți uniți ca să rămâneți pildă de vrednicie în istoria neamului nostru.

Prin slova ce vi se dă veți învățà că în neamul nostru trebuie să bată un singur suflet, — sufletul acelora, cari aici în Ardeal au răbdat peste o mie de ani și în ceasul acesta a putut să se bucure de îndeplinirea visului strămoșesc, — sufletul acelora de dincolo de Carpați cari, la chemarea Regelui lor, au alergat, ca un singur om, să vă desrobească.

De-acum tuturor cetățenilor acestei țări vine o nouă datorie. Până acum ne-am întărit în afară, de-acum să ne întărim sufletește, înăuntru. Și aceasta nu o putem aveà decât, întărind sufletele, să ne strângem mâinile și cu aceeași dragoste de țară, dragoste de Rege, să formăm din sufletele milioanelor de cetățeni un singur suflet mare ale cărei bătăi să se simtă peste șeapte mări și șeapte țări, suflet care să dovedească generațiilor viitoare că unirea noastră este și va fi vecinică.

Asta ași vrea să scoateți din cărțile ce vă dau azi și vom fi atunci aceea ce am fost și mai mult decât atâta. Atunci poporul nostru va trăi deapururea».

*

N. Iorga: **Ce regionalism trebue combătut** (Neamul românesc din 8 Maiu 1921).

Până atunci este ceva care ar trebui făcut cât mai repede, cât mai tare și cât mai bine. Și care nu se face de loc.

Până la sfârșitul epocei bisericești din cultura noastră, iar pentru acele părți și până la împărțirea Românilor ardeleni în două tabere confesionale, ceia ce ne-a ținut și ne-a întărit pe noi pe toți a fost cultura unică de care s'au împărtășit toate ținuturile teritoriului și toate clasele neamului românesc.

In cultura nouă laică însă am încăput, fiecare sub alte influențe, unele bune, de și deosebite, altele — mai puțin bune

Din ele n'a fost timpul să se facă pe deplin o nouă cultură pentru toți. Cultura modernă care s'a format mai ales în țerile libere ale noastre a fost îmbrățișată de sigur, dar nu într'atâta ca să fie în sângele însuși al fiecărui Român, inseparabilă de ființa lor morală.

Inainte eră scusa hotarelor despărțitoare, a dușmăniei neamurilor stăpânitoare.

Acuma însă nu e. Dar sânt încă școli din provinciile alipite care n'au zece cărți românești, și sânt oameni culți cari n'au cetit zece cărți în românește. Și la trei sferturi din Românii de acolo cultura națională este o simplă anexă a unei culturi străine. Mai grav încă este apoi faptul că în acest spirit se cresc și generațiile nouă cari vor trebui să întărească și să desvolte opera noastră.

Aici este regionalism. Pe acesta să-l combatem. Și cât mai energic.

Dar pentru aceasta, firește, agenții cluburilor nu ajung. Poate chiar că ei strică mai mult.

*

Serbările culturale dela Târgul-Mureș. In Tg.-Mureș unde nu a fost o mai mare serbătoare culturală românească, am asistat la al doilea eveniment în acest sens după Sighișoara. Sufletul acestei mișcări este patriotul și bunul român *Paul Brătășianu,* deput. acestui județ. Fiecare cunoaște trecutul acestui bătrân care toată vieața și averea și-a sacrificat-o numai pentru binele țării. Dupăce, în vremurile cele mai grele ale neamului nostru, în războiu, dl *Paul Brătășianu,* a dus cea mai vie propagandă la Paris, prin presă și diferite broșuri, editând un ziar în limba franceză și punând amanet până și bijuteriile soției sale, numai ca să ajute țara sa, dupăce a sprijinit și a lucrat pentru înființarea regimentelor de voluntari ardeleni în Italia, când unirea s'a înfăptuit, își alege terenul anevoios de romanizare în partea aceasta a secuimei și luptă pentru cultura poporului român. După o febrilă activitate, sbucium și energie, apelând pretutindeni și la diferite ministere, sacrificând și din averea sa, reușește să înființeze 125 biblioteci în acest județ, să împartă 45 clopote, în satele unde nu se mai aflau și să distribue cărți la 16 mii școlari.

La sfințirea clopotelor și distribuirea bibliotecilor au cuvântat d-nii: *Șerban Ionescu,* delegatul ministerului cultelor și artelor, *Ier. Puia,* revizor școlar, *I. Georgescu,* secretar al Asociației din Sibiiu, *Rusu,* stud. univ., *Dr. G. Comșa,* sub-director în ministerul cultelor, *Dr. O. Prie,* secretar general dela directoratul instrucției din Cluj.

Ca încheiere a tuturor discursurilor vorbește dl deputat *Paul Brătășianu,* pe care îl redăm în intregime:

Fraților! Nu există alt neam care să fi suferit mai mult ca neamul nostru; la toate invaziile barbarilor, nea-

mul nostru a ţinut piept. Orice colţişor de pământ al ţării noastre ar puteà spune luptele ce s'au dat. Dunărea veacuri întregi a fost îngroşată de sângele neamului nostru.

Acum pentru desrobirea şi întregirea neamului, fraţii voştri din vechiul Regat cu tot sufletul au mers la luptă, de mii de vieţi s'au jertfit, dar D-zeu a vrut ca visul neamului nostru să se îndeplinească şi România Mare s'a înfăptuit, una, întreagă şi nedespărţită. Să ştie toţi, că nu se va mai puteà rupe nici o bucăţică şi că aşà va rămâneà pentru vecii vecilor. Este de datoria tuturor fiilor acestei ţări câţi o locuesc fie de orice neam, fie de orice credinţă, sunt toţi fiii ţării şi toţi trebue să o iubească şi în unire şi frăţie să lucreze la întărirea ei.

Am ţinut ca această mare serbătoare să se comemoreze prin sfinţirea a 45 clopote de trei confesiuni greco-orientale, greco-catolice şi reformate, am ţinut ca aceste clopote să fie turnate din schizele obuzelor fabricate din clopotele răpite dela sfintele biserici, ca să se întoarcă iarăşi clopotele la sfintele locaşuri cu această inscripţiune: «Turnatu-s'a acest clopot în anul 1921, sub Domnia Regelui Ferdinand al tuturor ţinuturilor româneşti dintre Nistru şi Tisa din schizele obuzelor duşmane, pentru a sunà pacea, unirea şi dragostea între fiii ţărei şi întru amintirea viteilor căzuţi pentru înfăptuirea României Mari».

Înfăptuindu-se România Mare mai avem încă o datorie sfântă patriotică de indeplinit, trebue să luptăm pentru întărire înlăuntrul ţării, care întărire nu o putem realizà decât prin cultura poporului. Această datorie de îndeplinit cade în sarcina tuturor intelectualilor, toţi dar uniţi în o frăţie curată, sinceră, uitându-şi toţi certele, pasiunile, urile, ambiţiunile şi animaţi numai de dragostea de ţară lucrând fără preget, se va realizà pe deplin idealul nostru având o Românie Mare şi puternică.

Această serbătoare măreaţă văd că umple inimile de bucurie, dovadă dar că poporul nostru este setos de lumină şi cultură, fac dar un apel călduros la toţi intelectualii din acest judeţ să muncească fără preget ca aceste cărţi didactice să profite cât mai mult copilaşilor cum deasemenea şi aceste biblioteci destul de voluminoase compuse din cărţi alese, de cei mai mari scriitori ai noştri să fie citite de câţi mai mulţi.

Eu personal vă declar că restul zilelor câte voi mai aveà de trai le consacru numai la această muncă culturală.

Pentru înfăptuireà acestei mari opere culturale trebue să aducem mulţumirea noastră tuturor celor cari m'au ajutat: aducem dar mulţumiri dlor Ministrii Cultelor, Instrucţiunii, Răsboiu, Casei Şcoalelor, Asociaţiei bibliotecilor populare, Asociaţiei Culturale «Astra» din Sibiiu, cum şi tuturor persoanelor cari la apelul meu au contribuit cu obolul lor pentru a cumpărà cât mai multe cărţi didactice pentru învăţământul primar satisfăcând pe deplin peste 15,000 copii din întreg judeţul Mureş-Turda.

Aduc mulţumiri dlui general Mironescu, comandantul Diviziei XX., dlui prefect, subprefect, întregei administraţii judeţene, dlui primar şi întregului Consiliu comunal, cari cu toţii au organizat această măreaţă serbătoare. — Aduc nemărginite mulţumiri d-lui revizor şcolar şi la toţi colegii săi din revizorat pentru munca fără preget ce depun pentru cultura poporului, cum deasemenea întregului corp didactic din acest judeţ, toţi fiind animaţi de sentimente patriotice,

vor continuà munca pentru cultura poporului cu aceeaşi râvnă dar şi dragoste: plec convins că prin munca lor judeţul Mureş-Turda va fi citat întâiul pe ţară.

Aduc mulţumiri Dnelor şi Domnişoarelor Institutoare şi Domnilor Institutori din şcoalele de Stat române şi maghiare din acest oraş cari mi-au dat tot concursul; m'au convins de dragostea lor pentru copii.

Să trăiţi cu toţii în pace, unire şi frăţie. Incheiu urând cu toţii trăiască Majestatea Sa Regele şi Regina.

Trăiască Alteţa Sa Regală Principele Carol, şeful conducător al culturei poporului din întreaga Românie.

Trăiască întreaga dinastie cu toate odraslele ei.

Trăiască România Mare.

Ultimele cuvinte ale dlui Brătăşianu sunt acoperite de strigăte de urale şi de entusiasm şi dragoste faţă de Dinastie.

La ora 12 şi 30, începe defilarea, mai întâi a tuturor şoalelor în faţa dlui Brătăşianu; general Mironescu; Adrian Popescu, prefectul judeţului; Ioan Harşa, primarul oraşului şi a tuturor reprezentanţilor diferitelor instituţiuni. Entusiasmul e de nedescris. Sunt clipe înălţătoare. Elevii, în pas de defilare, privesc duios, la acei cari li-au dat haine şi cărţi. Incep întâi şcoalele elementare, apoi Liceul militar, cohorta de cercetaşi «Murăş» şi regimentele din garnizoană. Ceeace însă a mişcat până la lacrimi şi a cutremurat sufletele, a fost defilarea carelor. Fiecare sat avea un car al său, frumos împodobit, cu câte 4 boi iar în car era clopotul, tabla de scris pentru şcoală, cărţi, tablouri istorice etc. Ţăranii se descoperiau şi de pe feţele lor se desprindeà mulţămirea sufletească.

La fiecare fâlfăià drapelul nou, dat şcoalei. Ţăranii fericiţi duceau în satul lor şi carte şi clopotul pentru biserică. La ora 1 s'a sfârşit serbarea.

La ora 3·30 d. a. în Palatul cultural, de o frumuseţă rară, a avut loc o serbare şcolară. Sala erà arhiplină. Serbarea se deschide cu Imnul Regal, cântat din orgă de o mărime cum rar se vede. Câţiva elevi dela liceu au recitat. Un cor mixt destul de mare, a executat cât se poate de bine, diferite cântece de ale noastre sub conducerea dlui Prof. I. M. Georgescu, iar fetiţele au executat câte-va dansuri admirabile, dirijate de d-şoara Idieru. Serbarea s'a sfârşit la ora 6 seara.

•

Fie ca frumoasele daruri de clopote şi de cărţi făcute acestui judeţ să aibă şi darul unirei şi înfrăţirei oamenilor noştri aşà cum a dorit dăruitorul lor şi precum a urat şi reprezentantul nostru în cuvântarea sa, când a zis în vechi versuri populare:

Sus sună,
jos resună,
Românii s'adună
toţi cu voie bună
la fapte ce 'mpreună!

In legătură cu frumoasele serbări culturale dela Tg.-Mureş nu putem să nu atragem atenţiunea cetitorilor noştri şi asupra justei dorinţe exprimate de primarul acestui oraş, dl *Dr. Ioan Harşia* într'un memoriu înaintat membrilor corpurilor legiuitoare: de a-şi păstrà caracterul de municipiu şi în viitor, deşi oraşul Tg.-Mureş nu întruneşte condiţiunile literei legei de a aveà, adică, cel puţin 50,000 locuitori, având el abià 35,000 locuitori. Dar, precum bine observă dl primar, caracterul de municipalitate al unui oraş nu-l poate da exclusiv numărul locuitorilor lui, ci în rândul întâiu desvoltarea sa economică şi culturală.

Sub raportul acesta Tg.-Mureş e între cele dintâi oraşe ale ţerei. In unele privinţe (palat cultural etc.) le întrece chiar pe toate. Supremul argument, pe care-l invoacă dl primar în favorul oraşului este învitarea ce-o face d-sa tuturor dlor miniştri şi deputaţi de a vizită oraşul şi de-a studiă împrejurările de aici numai două zile şi e încredinţat că le va da dreptate. Aşà este. Noi, cari am fost de faţă şi am avut prilej să vizităm în scurtul timp ce-l îngăduie nişte serbători aşà de mari şi de frumoase într'o mică zi de iarnă încă ne-am convins de dreptatea tuturor celor susţinute de dl primar şi îi urăm izbândă deplină în frumoasa operă iniţiată.

*

ÎNSEMNĂRI.

Rabindranath Tagore în Praga. La 18 Iunie 1921 învitat de guvernul ceho-slovac, a venit cu un aeroplan la Praga marele poet al Indiei, Rabindranath Tagore, laureatul premiului Nobel, să ţină o conferinţă.

Cu ocazia aceasta ziarele au adus unele date şi informaţiuni asupra vieţii poetului şi a familiei sale, din care reţinem următoarele:

Marele poet şi filosof s'a născut în Calcutta la 1861 dintr'o veche familie nobilă, aparţinătoare castei Brahmanilor. Geneologia sa duce până în secolul X. El nu e singurul membru distins al familiei sale. Presonno Koomar Tagore a fost unul din jurisconsulţii cei mai de seamă ai Indiei şi fondatorul societăţii anglo-indiane. Ras Sir Sourindra Mohun Tagore e unul din muzicianii cei mai celebri. El a întemeiat conservatorul din Bengal şi a publicat numeroase studii din istoria muzicei indiane. Un alt membru al familiei, Abindronath Tagore e o glorie a picturei ţerei sale. Bunicul poetului a fost întemeietorul asociaţiei proprietarilor din India şi un filosof şi sociolog cu bun nume. Fratele său mai mic, Maharadja Ranath Tagore, s'a distins ca scriitor şi tribun al poporului. Tatăl poetului, Debondranath Tagore e unul din fiii cei mai glorioşi ai Indiei. El a fost împodobit cu epitetul ornant de «Maharazin» (mare înţelept). A avut trei fii, dintre cari cel mai mare e poetul Rabindranath. Fiilor săi le-a dat creşterea cea mai aleasă. Rabindranath cunoşteà culturile europene la vârsta cea mai fragedă. Ceilalţi doi fraţi ai poetului sunt pictori de seamă şi cu mari merite în ce priveşte arta de miniatură persano-indiană. Cei trei fraţi şi acum locuesc împreună în casa pe care familia Tagore o stăpâneşte de 150 de ani. Fiecare frate îşi are apartamentele sale în câte unul din etăjele casei, dar atelierele, bibliotecele etc. le sunt comune. Partea cea mai mare a zilei o petrec împreună şi fiecare e cu toată dragostea şi luarea aminte pentru planurile, munca şi succesele celuilalt.

Rabindranath Tagore la început s'a pregătit pentru cariera muzicală şi întâia dată a păşit în publicitate cu o operă. Şi textul operei se datorà tot lui.

Versurile lui în Europa mai întâiu le-a făcut cunoscute poetul englez Yeats W. B. printr'o traducere izbutită, care a atras luarea aminte a tuturora asupra marelui poet.

Renume universal a dobândit însă mai cu seamă dupăce a fost distins cu marele premiu Nobel pentru literatură.

*

Anatole France idealist? Cu prilejul acordării marelui premiu Nobel pentru literatură şi scriitorului francez

Anatole France s'a pus în discuţie idealismul acestui scriitor. O parte din pressă afirmă, că nu prea poate fi vorba de idealism adevărat la autorul lui «Lys rouge» ori «La révolte des anges», nici la «L'île des pingouins» ori la «Noces corinthiennes». Mai curând ar puteà fi vorbă de o libertate de spirit exagerată, vecină cu cinismul. — Cealaltă parte a pressei răspundeà: oare nu e idealism ori de câte ori se studiează vieaţa, faptele, inteligenţele, fisiologiile şi sensibilităţile pentru a află în ele nu asemănări, ci deosebiri? Şi în definitiv, nu se ascunde sub masca ironistului fin, adesea implacabil, un idealist fervent? Această pressă mai citá în favorul idealistului Anatole France şi un fapt din vieaţa lui petrecut cu ocaziunea unui banchet dat în onoarea lui la Londra. Fiind serbătorit scriitorul acolo cu o căldură neobişnuită în ţara rece a Albionului, el se ridică şi spuse modest: «Domnilor! eu nu visez. Suntem la un banchet. Eu văd scânteind trăsăturile şi feţele binevoitoare ale oaspeţilor şi înţeleg pentru ce m'aţi învitat. Eu sunt pentru D-Voastră un simbol, o alegorie. Eu reprezint la această masă literile franceze, precum în timpul revoluţiunei cetăţeana Momoro reprezentà zeiţa Raţiunea, fără ca ea să fie zeiţă şi nici măcar resonabilă. Această ideie îmi vine în ajutor şi eu nu vă voiu şicanà prea mult pentru felul cum v'aţi ales simbolul». — Incontestabil e foarte frumos, că distinsul autor nu are nici o pretenţie în ce priveşte glorificarea sa personală, dar nu se poate admite spiritul uşuratic, zeflemist cu care tratà de multeori chestiunile religioase şi morale, care formează patrimoniul cel mai sacrosanct al oricărui popor. Nu odată da lecţii acest spiritual zeflemist şi lui D-zeu de felul cum ar fi trebuit să creieze lumea şi n'a creiat-o... Cu cât ne apare mai scump şi mai drag, să nu zicem superior, sub raportul acesta, I. L. Caragiale al nostru, care a satirizat şi ironizat totul, afară de religiune şi morală. Că are un ideal social şi umanitar destul de nobil şi pacifist şi A. France, e de netăgăduit. Acesta e şi principalul titlu de glorie al intelectualilor francezi moderni, că a fost premiat cu premiul Nobel scriitorul cel mai reprezentativ al Franţei de astăzi, cel mai puţin militarist şi cel mai puţin şovin. În sensul pacifist e şi A. France un idealist.

Cărţi româneşti.

N. Iorga: **Istoria Românilor prin călători II.** Dela jumătatea veacului al XVII-lea până la 1800 (Lecţii făcute la şcoala de războiu). 250 pg. Bucureşti 1921. Preţul 18 lei.

Acest al doilea volum al lucrării d-lui N. Iorga care caută să înfăţişeze istoria Românilor după informaţiunile ce ne-au rămas dela diferiţi călători ce-au străbătut Principatele, începe cu celè povestite de generalul ungur *Ioan Kemény*, după misiunile îndeplinite pe lângă Mateiu Basarab în 1637, pe lângă Vasile Lupu în 1644 şi 1648 «când se tratà a doua nuntă de domniţă în familia lui Vasile» şi unde «a fost pompă mare şi bogăţie în toate, nu ca la niste barbari români, ci întocmai ca la un rege creştin». După o versiune polonă şi una germană contimporană ni se dă chiar o amănunţită înfăţişare a nunţii, nu tocmai voite, a lui Timuş, hatmanul Cazacilor, cu Ruxanda, fata a doua a lui Vasile

Lupu, născută din căsătoria cu Tudosca Bucioc, și care erà să fie luată în căsătorie de Sigismund, fiul lui Gheorghe Rákóczy. Descrierea înfățișează tot pitorescul unei asemenea festivități de pe atunci, în Moldova.

Din 1656 ni s'a păstrat descrierea unei călătorii făcută în Moldova lui Gheorghe-Vodă Ștefan, de către *Hildebrandt* secretarul ambasadorului suedez *Welling*. *Clas Rälamb*, alt călător suedez vorbește despre o călătorie făcută în 1657 la curtea lui Constantin Șerban, domnul Munteniei, care provocase răscoala seimenilor împotriva lui Mateiu Basarab. Descrierea ospățului dat de domn în cinstea ambasadorului este întovășită de unele informațiuni foarte interesante. Astfel când ambasadorul toastează pentru Domn «copii de casă aștern perne jos și boerii se pun în genunchi pe ele, și în felul acesta, ridică și ei paharul, mergând apoi să sărute mâna Domnului, cum cerea eticheta».

Izvoare caracteristice pentru veacul al XVII-lea sunt informatorii catolici, cari începură să aibă legături cu Principatele și din pricina propagandei pe care o făceau la Constantinopol Iesuiții pentru ca Chiril Lucaris, patriarhul de acolo, să nu treacă la catolicism. — După Bandini, avem pe misionarul slav *Bacșici*, care dă relațiuni importante referitor la orașele Munteniei; despre locuitori el spune că «Valahii aceștia sunt o drojdie de Italieni, oameni ticăloși și vreau ca originea lor să fie dedusă dela imperiul roman, adecă dela oameni liberi italieni»; ceiace arată că el ar fi răsfoit cronicele noastre, și mai cu seamă pe cele moldovenești, căci cele muntenești, cari ni s'au păstrat sunt din vremuri mai târzii: din a lui Șerban Cantacuzino și Brâncoveanu. *Petru Bogdan (Deodato)*, episcop de Sofia, arată în 1653 că la Câmpulung se aflau atunci «două sute cincizeci de Saşi catolici cari-și uitaseră limba»; *Filip Stanislavov*, episcopul latin de Nicopole, dă în 1659, informațiuni despre unele localități din Dobrogea și din Moldova dintre Prut și Nistru unde vedem, bunăoară ca la Chilia și Cetatea-Albă, că există numeroasă populațiune tătaro-turcă. *Gavril Thomasi* ce se intitulà la 1660 «Vicariu apostolic al Valahiilor amândurora» ne-a transmis un raport detailat către nunțiul din Polonia, în care se dau informațiuni referitoare la Moldova și la Țara-Românească. Misionarul *Urbano Cerri* și episcopul de Marcianopolis, *Petru Parcevich* dau informațiuni asupra Principatelor.

Iezuitul *d. Avril*, străbătând Moldova zice, că e «una din cele mai frumoase și mai plăcute țări din Europa», dar are puțină populațiune din pricina prădăciunilor turco-tătărești. Dupăce este primit la Iași, în audiență de domn, și servește ca tălmaciu «fiul Marelui logofăt», trece pe la Galați, în tabăra turcească.

Când Șerban Cantacuzino, a intrat în negociațiuni cu Imperialii pentru a scăpà țara de prădăciunile acestora și a căpătà pentru ea o situațiune politică superioară celei de până atunci, au venit pe la noi călugări catolici din Ordinul Franciscanilor sau Iezuiților, pentru asemenea negocieri, Francezi ca *Antide Dunod*, Italieni ca *Del Monte* și chiar episcopul catolic de Nicopol *Antonio Stefani*.

Expunerea cea mai interesantă a călugărului catolic Del Monte, care a întovărășit pe Antide Dunod, este aceia care privește organizația Principatului muntean pe acea vreme, și unde ni se înfățișează nu numai starea dregătoriilor dela noi «dar se mai adauge încă ceva: clasele deosebite

ale populației sunt studiate așà încât dela dânsul se pot căpătà știri de o autenticitate absolută în ce privește rosturile boerilor și ale țărănimei în genere, ca și ale acelei părți a țărănimii care se desfăcuse de cealaltă și desfăcându-se are o situațiune privilegiată».

In conflictul care s'a născut între prințul Ardealului Apaffy Mihály și nemeșii din Ardeal au intrevenit o întreagă serie de uneltiri din partea acestora din urmă împotriva celui dintâi, uneltiri cari și-au găsit teren și în principatul muntean, din vremea lui Șerban Cantacuzino. O întreagă serie de călători au început a umblà pe la noi în drumul spre Poartă. (Vezi *Hurmuzachi XI* și *XV*).

Din 1690, 1692 și 1694 avem însemnările generalului *Marsigli*, călător în părțile noastre, ca și corespondența lui cu cea mai covârșitoare pesonalitate culturală dela sfârșitul veacului al XVII-lea, Constantin Cantacuzino Stolnicul.

Se trece după aceasta la expunerea celor cuprinse în lucrarea lui, Antonio Maria del Chiaro *Istoria delle moderne rivoluzioni della Valachia*. Acesta a fost secretarul lui C. Brâncoveanu, deoarece domnii noștri, încă din veacul al XVI-lea «începură să aibă nevoie, pentru legăturile lor cu străinătatea, de o cancelarie latină, ungurească sau italiană, de secretari cari să cunoască aceste limbi». Unul dintre secretarii de italiană a lui Brâncoveanu, a fost și Del Chiaro, care ne-a lăsat această amănunțită descriere a Țării-Românești din punct de vedere istoric, descriptiv și etnografic. Deși partea istorică este deslânată și fără nici o ordine, celelalte observațiuni ale italianului nostru sunt de cel mai mare interes pentru cine voiește să-și facă o ideie clară asupra înfățișerii vieții românești din Principatul muntean. Nu putem da aici, în această recenziune, nici măcar cele mai însemnate părți ale acestei prețioase descrieri, rămânând ca cetitorul să cunoască conținutul ei, fie din rezumatul pe care-l face d-l Iorga aici (pg. 54—56), fie din lectura însăși a lucrării, deoarece avem astăzi o nouă ediție apărută în 1914 la București, prin îngrijirea dlui N. Iorga. — Credem că mai ales pentru studiul istoriei Românilor, în școlite noastre secundare, ar trebui neapărat întrebuințată în unele părți, această lucrare, pentru a pune în fața elevilor aceste lucruri vii din trecutul, așà de pitoresc, al neamului nostru.

Autorul consideră pe *Dimitrie Cantemir*, autorul cărții «*Descriptio Moldaviae*» drept un călător, pentrucă într'o continuă mișcare a fost acest fenomenal fiu a lui Constantin Cantemir, între Constantinopol, Moldova și în cele din urmă și-a sfârșit zilele, după nenorocirea dela Stănilești, tocmai în depărtata Rusie.

Pe lângă o întreagă serie de informațiuni, găsim în această lucrare și o mulțime de veștî pe cari numai experiența autorului le puteà adăugà. Dupăce se înșiră veniturile Domnului și ale Țării se arată și dările cari se plăteau Turcilor, și deoparte și de alta, dar mai cu seamă decâte ori situația Domnului erà zdruncinată trebuià să fie numai decât întărită prin bogate daruri și grele pungi de bani.

După scurte și neînsemnate informațiuni asupra aspectului țării ni se spune că «vieața țeranului este ca simplicitate și moralitate superioară, vieții boerimii» căci el se îndestulează cu puțin și e deprins a trăi în condițiuni politice și sociale patriarhale. — Dintre prețioasele obiceiuri populare relatate de învățatul Domn, foarte in-

teresante sunt acelea în legătură cu datinele căsătoriei, când apar peţitorii sau *colăcarii* cari ţin o oraţie în care se vorbeşte despre cerboaica «urmărită de vânător care s'a ascuns undeva şi despre care ei bănuesc că se află ascunsă în casa miresei. Părinţii fetei răspund fireşte că n'au auzit niciodată de o astfel de cerboaică, vânătorii însistă însă, şi în cele din urmă ea se duce înaintea lor» (pag. 75).

Despre boeri Cantemir spune că cei vechi nu considerau lucru cuviincios să-şi recomande înşine pe fii lor la Domn, având cu toate acestea grija să şi-i pregătească în mod temeinic pentru rosturile lor viitoare. Când toată lumea a început să se îmbulzească la *boerii*, atunci s'au creiat şi *boierinaşii* «ca să încapă toată lumea»; în felul acesta s'a ajuns fatal la decăderea adevăratei noastre boierimi.

Arătând drepturile Domniei, Cantemir arată că Turcii n'au căutat nici odată «să înlăture în formă teoretică drepturile noastre cele vechi, şi dacă s'ar fi pus chestiunea, toată boerimea ar fi protestat, şi ea ar fi fost sprijinită de ţara întreagă, strâns legată de tradiţii de atâtea ori seculare».

Deşi Domnul aveà drepturi mari putând să facă dintr'un ţeran un Logofet Mare, totuş nu se puteà atinge de *siguranţa moşiei*, care erà considerată ca un lucru sacru dinaintea căruia şi Domnul se opreà.

Informaţiunile aşà de preţioase ale acestei lucrări se încheie cu formalităţile cari se îndeplineau la Poartă şi în cetatea de scaun când se suià un nou Domnitor în Domnie.

In vremea lui Brâncoveanu, a trecut pe la noi ambasadorul englez *Paget*. a cărei misiune nu se poate şti până ce nu vor fi publicate rapoartele lui diplomatice. Se poate însă bănui că el trebuià să stăruiască pentru legăturile ierarhice ale Vlădicăi ardelean cu Muntenia, în vremea când unirea Românilor din Ardeal cu biserica catolică aduceà ruperea acestor relaţiuni cu scaunul arhiepiscopal de Târgovişte. — *Chishull*, un preot englez, care făceà şi el parte din misiunea lui Paget ne-a dat o povestire a călătoriei sale, de unde, printre altele lucruri se poate vedeà că preotul nostru a văzut la mănăstirea sf. Gheorghe din Bucureşti o tipografie unde «se lucrau pe vremea aceia supt îngrijirea Patriarhului de Antiohia, refugiat, care a scris pentru Brâncoveanu Istoria diecezei sale, *cărţi arabe*»; în Muntenia călătorul a putut vorbì cu Stolnicul Constantin Cantacuzino «om deprins în controversele Bisericii lor precum şi în unele ştiinţi liberale». — Aici trebueşte să accentuăm pentru valoarea culturală pe care am avut-o noi în Răsăritul creştin că la noi Patriarhul Dosofteiu de Erusalim «în epoca lui Şerban şi a lui Brâncoveanu, în Muntenia, a lui Duca-Vodă şi Constantin Cantemir în Moldova, a pus bazele culturii superioare greceşti în aceste regiuni, tipărindu-se cărţi de o foarte mare importanţă, dintre cari unele nici n'au mai fost reeditate după aceia, ca Istoria Patriarhiei din Ierusalim, imensul tom cu splendid tipar care este şi astăzi în mânile tuturor cercetătorilor. Tot ceiace grecitatea aveà mai distins în domeniul artei tipografice, ca şi în acel al literaturii, venià aici la noi». (pag. 92).

Negustorul englez *La Motraye*, care a culeş în călătoriile lui în Orient inscripţii şi monede ne dă importante veşti cu privire la Dobrogea. Trecând pe la Căuşani, în Basarabia, unde a fost odinioară reşedinţa Hanului Tătarilor, pomeneşte despre bisericuţa românească, a episcopiei de Proilav, ridicată pentru raià adecă pentru lo-

cuitorii din apropierea Dunării, supuşi Turcilor.

Unul din memoriile, redactate de ofiţerii austriaci din epoca ocupării Olteniei (1718—39), care întovărăşià o hartă din cele multe făcute de ocupanţi în vremea aceasta, pomeneşte şi despre deosebitele clase sociale. Vorbind de religia ţerii se spune că sânt prea mulţi preoţi, uneori pentru un sat patru preoţi, iar pentru un târg şi zece. «Aceasta venià din faptul că, atunci când un ţeran nu voià să plătească birul, mergeà la Vidin, ca să dea ceva Vlădicăi grecesc, care-l făceà preot, şi din momentul ce erà preot, nu mai plătià birul. Simpli ţerani, unii nici nu cetiau bine, şi nu înţelegeau slavoneşte».

Străinii *Stefan Bergler* şi *Schendus*, din vremea lui Nicolae Mavrocordat nu ne dau nimic deosebit de interesant.

Dintre călătorii poloni în ţerile noastre în secolul al XVIII-lea avem pe *Sigismund Lubieniecki*, secretar al unei misiuni polone la Constantinopol, *Palatinul de Kulm* (1677) care ne-a lăsat importante detalii asupra populaţii Dobrogii din acea vreme, *Filip Dupont* ale cărui însemnări laudă mai cu seamă fertilitatea şi bogăţia Moldovii şi care spune despre limba noastră că are «un extraordinar raport cu italiana, încât nu e îndoială că derivă din aceiaşi construcţie, e aceiaş pronunţie şi toate cuvintele se isprăvesc tot aşà»,— ambasadorul polon contele *Mniszech*, din a cărui descriere asupra felului cum a fost primit şi asupra ceremonialelor întrebuinţate se poate deduce că toată eticheta erà *constantinopolitană*, şi că deci înfluenţa turcească ajunsese precumpănitoare, — şi Contele *Potocki*, dintr'o foarte mare familie, care a trecut prin Moldova, mergând la Constantinopol în 1759, când domnià la noi Ioan Teodor Calmăşul devenit Callimachi.

Se numără şi câţiva călători în această vreme. *Fawlkner*, *Iohn Bell d' Antermony* au însemnări puţine, iar acesta din urmă notează lucruri din Basarabia şi Dobrogea.

Dupăce se împarte timpul dela 1809 până la 1821, adecă epoca fanariotă, într'o vreme când fanariotismul este de *tradiţie românească* mergând până dincolo de jumătatea secolului al XVIII-lea, după care urmează a doua ce-ar puteà fi numită a *fanariotismului filosofic* în sensul special al filozofiei secolului al XVIII-lea adecă al raţionalismului politic, încheindu-se cu *fanariotismul naţional grecesc* dela 1774—1812, caracterizat printr'un «spirit de renovare elenică, cu şcoli în acest sens, cu lecturi însufleţite de spiritul cel nou şi cu rezultatele la care se ajunge totdeauna în asemenea cazuri» — se arată că mai cu seamă în prima perioadă «o operă admirabilă de traducere din greceşte nu numai a cărţilor sfinte, dar şi a celor de teologie a ocupat o sumedenie de vlădici dintre cari unii au căpătat un nume mare, cum a fost Damaschin dela Râmnic. Şi opera aceasta a fost începută nu numai cu ştiinţa Domnului, dar cu voinţa, supt patronagiul lui. Şi tipografiile domneşti tipăriau cărţile acestea în româneşte pentru învăţătura clerului nostru. Cei dintâi preoţi învăţaţi pe cari i-a avut, sânt din vremea aceasta şi supt înfluenţa acestui curent». (pag. 133).

Din această vreme avem însemnările călătorului englez *Porter* şi ale însoţitorului său, învăţatul *Boscovich*. Pe lângă însemnările destul de interesante ale celui dintâiu, avem relaţiunile celui de al doilea cari sunt de cel mai mare preţ pentru cunoaşterea Dobrogei şi a Moldovei cu oraşele

ei, cu descrierea obiceiurilor de audienţă la Domn şi cu unele bogăţii foarte caracteristice, însemnate de călător. Lordul *Baltimore* dă unele informaţiuni mai interesante numai cu privire la Dobrogea.

Dintre călătorii orientali sunt interesante însemnările unui anonim, care scrie la 1742, şi care dă veşti relativ la Basarabia şi în special la Hotin unde a stat ca funcţionar. Aceste însemnări privesc mai cu seamă veniturile Ţării, birurile locuitorilor, şi preţurile unor articole de comerciu, în care se pare că era amestecat şi el.

Ahmed Resmî, vestit scriitor turc, a vizitat Moldova în 1763.

In prima jumătate a veacului al XVIII-lea au fost pe la noi o întreagă serie de călători unguri, cari nu şi-au lăsat însemnările. Unul, *Coloman Mikes*, dă unele amănunte, din călătoria făcută la 1739 în părţile noastre, în Moldova şi Muntenia. Tot, după urma acestui imigraţiuni ungureşti avem şi însemnările baronului de *Tott*, care este însemnat mai cu seamă din pricina memoriilor asupra Tatarilor şi Turcilor, pe cari a căutat să-i aţâţe ca să poarte războiu împotriva Ruşilor cari încălcase teritorul imperiului otoman, şi unde se află amestecate şi unele informaţiuni cu privire la noi, de pe urma deselor vizite pe cari le făceà, pe la Căuşani şi în părţile tătăreşti ale Bugeacului.

In perioada a treia a fanariotismului în Principate, care se întinde dela 1774 şi durează până la 182[1], Constantinopolul începe a pierde o mare parte din rosturile şi din iufluenţa pe care o avusese până atunci. Sprijinitori bizantini ai Domnilor la Constantinopol, ca să tragă sforile, nu se mai găsesc şi domnii veniţi în scaun în Principate sunt oameni mai de ispravă decât înainte. Pe lângă aceasta, o puternică influenţă occidentală se simte în Principate, datorită faptului că după tratatul dela Chiuciuc-Cainargi încep să se instaleze la noi consulatele: ale Rusiei, ale Franţei, Prusiei şi Angliei; pentruca domnii să poată menţineà legăturile cu consulii trebuiau secretari cari să cunoască limbile apusene, cari în cea mai mare parte erau Francezi. — Iată deci o nouă serie de călători, în sens mai mult apusean.

După însemnările unui *Laxmann*, de origine germană sau suedeză cu cele ale celor doi călători italieni, ale lui *Spallanzani* şi *Domenico Sestini* «ne găsim în societatea învăţaţilor italieni cari vin în părţile noastre, ori în scop de a se îngriji ca beizadelele să aibă cultură occidentală şi pe lângă gramatica grecească, oarecare cunoştinţe de istorie şi de *savoir vivre* şi pentru a culege material în vederea îmbogăţirii muzeelor şi redactării operilor lor ştiinţifice».

Cartea lui *Carra*, adus ca perceptor al copiilor lui Grigore Ghica şi devenit apoi şi secretar al acestuia, cuprinde o serie de aserţiuni cari în majoritate par a fi exagerate; în schimb celalalt călător francez prin părţile noastre, din aceiaşi vreme, contele *Alexandru de Hauterive* (1754—1830) fost secretar al Domnilor noştri şi chemat de Alexandru Constantin Mavrocordat, a lăsat însemnări în legătură cu Moldova (publicate de Academia română sub titlul «Moldova în 1785»), cari constitue «*cel mai distins document de înţelegere binevoitoare pe care vre-un străin l-a dat până în timpul nostru despre ţerile româneşti*» (pag. 178).

Venim acum la cei doi călători austrieci: *Sulzer* şi *Raicevich*.

Cel dintâiu a scris o lucrare intitulată *Geschichte des Transalpinischen Daziens* (1781) din care se vede o

mare ură împotriva Românilor, sub toate raporturile; aceasta lucrare conţine însă o bogată materie de informaţiuni mai ales când e vorba de descrierea ţării însăşi, cu bogăţiile şi izvoarele ei de producţiune. — Se ocupă într'un lung capitol şi de limba românească şi dă câteva ştiri în legătură cu literatura noastră. În schimb lucrarea lui *Raicevich*, tipărită la Neapole (1788) «*Osservazioni sulla Valachia e Moldavia*» cuprinde într'o formă plăcută «esenţa lucrurilor privitoare» la ţerile noastre. Acest călător a stat unsprezece ani în ţară şi «dovedeşte că a folosit acest timp pentru a cunoaşte istoria Românilor fără să fi umblat prin izvoare şi fără să încerce o critică istorică». Partea întâia, istorică, e foarte scurtă; a doua însă, aceia care se raportă la descripţia ţerii cuprinde o bună analiză a producţiunii ţerii, a comerţului, a impozitelor, a cheltuelilor şi chiar a populaţiunii. Este deasemenea bine informat şi sub raportul cultural cunoscând câteva cărţi din cele mai vechi, ale noastre, şi având ştiri şi despre tiparul nostru din trecut.

Dintre călătorii ocazionali dinaintea războiului ruso-austriac avem pe negustorul *Nikolaus Ernst/Kleemann* a cărei scriere tipărită la Lipsca în 1773 «*Reisen von Wien über Belgrad bis Kilianova*» cuprinde o dare de seamă a călătoriei lui pe Dunăre, — pe o englezoaică lady *Craven*, a cărei operă «*Voyage en Criemée et à Constantinopole en 1786*» cuprinde între altele o descriere amănunţită şi interesantă a lui Nicolae, Mavroghani, — şi pe prinţul *Charles Joseph de Ligne* (1735—1814), ofiţer în serviciul Ţarinei, dela care ne-a rămas o simplă scrisoare ce cuprinde unele lucruri de interes.

In legătură cu războiul dela 1789 la 1793 şi despre Oltenia sub ocupaţiunea austriacă din 1791 un emigrat francez, *Salaberry (Voyage à Constantinopole, en Italie et aux îles de l'Archipel par l'Allemagne et la Hongrie*, Paris, an. VII) ne dă preţioase ştiri; — sasul ardelean *Frideric Mürhard* scapă ici-colo unele observaţii cari pot fi socotite interesante. Doi ofiţeri, cari scriu nemţeşte *Gugomos*, grec, şi *Karaczay* ungur pot servi ca izvoare bune; lucrarea celui de al doilea apărută la Viena sub titlul: *Beyträge zur europäischen Länderkunde, Die Moldau, Wallachey, Bessarabien und Bukowina*, este una din cele mai interesante cărţi privitoare la Principate.

Cu englezul *Adam Neale* şi cu cele spuse *de Struve* şi von *Renner* se încheie seria călătorilor şi a informaţiunilor referitor la Ţările noastre din această vreme.

Apendicele cuprinde analiza câtorva călători în legătură cu evenimentele războiului turco-polon, şi anume a lui *Cornelio Magni* («Ce am putut culege mai curios şi mai interesant în călătoria mea în Turcia»), analiza informaţiunilor francezului *Delacroix*, care a străbătut Moldova în 1675, cuprinse în cele două lucrări ale sale, şi ale episcopului de Marsilia *Forbin Janson* «negociator foarte harnic, care în 1676, a făcut drumuri în legătură cu aceiaşi politică franceză în aceste regiuni».

Ca adause la volumul I, al istoriei Românilor prin călători, se adaugă descoperirea neaşteptată a unui călător francez, *Pierre Lescalopier*, care a vizitat Ţara-Românească în al treilea sfert al secolului al XVI-lea, lăsându-ne o serie de însemnări cuprinse în manuscriptul «*Voyage fait par moy, Pierre Lescalopier, Parisien, l'an 1574, de Venise à Constantinopole*» şi unde

pe lângă o descriere foarte interesantă a Bucureştilor de pe acea vreme ni se dau şi alte amănunte de cel mai mare interes pentru cultura noastră. Anume el spune că «locuitorii sunt *coloni romani* şi-şi zic, printr'un «glissement de la langue» Români: «*ceux du pays se disent vrays successeurs des Romains, nomment leur parler romanechte, c'est-à-dire romain*». Ei vorbesc o limbă pe jumătate italiană, pe jumătate latină, dar «amestecată cu greceşte şi cu vorbe ciudate» («meslée de grec et de baragouin»).

Alexandru P. Arbore.

•

Istoria Românilor, de *Dr. Ioan Lupaş*, profesor la universitatea din Cluj, membru al Academiei Române. Cluj, Institutul de arte grafice «Ardealul». 240 pagini. Cu mai multe ilustraţiuni.

De mult ne doream noi, Românii de dincoace de Carpaţi, o carte, din care să putem cunoaşte toţi trecutul neamului românesc, — căci puţini îl cunoaştem, — dar nu eră cu putinţă să avem o istorie *tipărită* a Românilor de pretutindenea. Nu pentrucă n'am fi avut cine să o scrie, ci pentrucă la noi nu se puteà tipări o astfel de carte, fără primejdia de a fi cartea confiscată şi nimicită, iar autorul ei aruncat în temniţă. Cărţile de istorie apoi, tipărite în vechiul regat, nu puteau străbate până la noi, pentrucă erau oprite, cuprinzând în ele, cum spuneau poruncile de opreală, lectură *agitatorică*. In Ungaria de mai nainte nu se admiteà adecă decât o singură istorie: a Ungariei, care earăş nu eră a Ungariei, ci a Maghiarilor. Despre ei vorbeà şi pentru ei eră scrisă. De învăţat trebuià să o învăţăm însă în şcoli şi noi, Nemaghiarii.

Acum avem în fine cartea de mult dorită, avem o istorie a Românilor, scrisă de unul dela noi şi tipărită la noi, tocmai în Cluj, unde în trecut a fost atât de mult persecutat scrisul românesc. E cartea domnului *Dr. Ioan Lupaş*, întocmită anume pentru şcoalele medii (civile) de băeţi şi fete, pentru clasa IV de liceu şi pentru şcoalele profesionale din Transilvania. Domnul Victor Lazăr, profesor de istorie la şcoala normală din Cluj, a prelucrat-o apoi pentru a puteà fi folosită ca manual şi în şcoalele normale.

Istoria Românilor a domnului Dr. Ioan Lupaş e deci în prima linie manual de şcoală, provăzut cu necesara aprobare a ministerului de instrucţiune publică, iar aprobarea ştim că nu se dă, decât în urma unei cenzurări minuţioase, făcute în prealabil, şi a recomandării venite din partea vreunuia din cei competenţi în materie. Presupun deci, că din acest punct de vedere, ca manual de şcoală, cartea domnului Lupaş corespunde tuturor cerinţelor şi eu asupra acestora nu mă estind. Constat însă un lucru, anume, că aşà cum e compusă, cartea domnului profesor Lupaş, nu e numai aceea ce-i este destinaţia a fi: carte de învăţătură pentru elevii dela anumite şcoale, ci trece *peste* această destinaţie: ea e o carte de cetire şi învăţătură pentru oricare Român doritor să cunoască trecutul neamului său, o carte *pentru toţi*, tineri şi bătrâni, căci aşà e scrisă, ca toţi să o înţeleagă, toţi să înveţe din ea.

Domnul Lupaş e şi în lucrarea nouă a sa, un iscusit tălmăcitor, pe înţelesul tuturor, al rezultatelor la cari a ajuns istoriografia română cu privire la sbuciumatul trecut al neamului nostru, şi aceste rezultate ni le înfăţişează în forme bine rotunzite, pe scurt şi lămurit, astfel, că cetirea cărţii nu oboseşte, ci distrage, atât pe elev,

cât şi pe adult, şi-l face să o cetească cu drag, scoţând din ea învăţături şi cunoştinţe, despre oameni şi lucruri, până aci lui necunoscute.

La cetirea cărţii de istorie naţională a d-lui Lupaş nu e necesară nici o încordare prea mare a minţii, pentru a înţălege cele comunicate de autor. In carte nu se găseşte nicăiri vre-o frază prea greoaie, întortochiată, care trebue explicată de profesor, ca să o înţăleagă elevul, şi asupra căreia cetitorul trebue mult să se cugete şi să-şi bată capul, pentru a-i puteà aflà înţălesul, ci toate lucrurile întâmplate în lungul şi viforosul nostru trecut sunt expuse, nu numai cu exactitatea specialistului în materie de istorie, ci şi cu claritatea omului de catedră, care vrea să fie, nu numai ascultat, ci şi *înţeles*. Şi-l va înţălege uşor pe dl Lupaş oricine, chiar şi cărturarii nostri dela sate, pentrucă, cum am spus, cartea e scrisă într'un stil uşor, popular, şi vorbele, legate cu măestrie între olaltă, curg limpede şi cu vioiciune din condeiul autorului, ca undele curate ale rîului isvorît din creasta muntelui.

Dl Lupaş îşi începe cartea de istorie naţională cu o interesantă introducere despre *factorii* cari au conservat vieaţa naţională a poporului român, dela zămislirea sa, până astăzi, cu toate că a fost răsfirat mai nainte în atâtea ţări, — supus diferitelor stăpâniri, — şi abiă acum i-a ajutat Dumnezeu şi vitejia proprie de a se vedeà reunit într'un singur stat naţional-român; şi aceşti factori sunt următorii: cel *geografic* (ţara şi teritorul); cel *etnografic* (rassa sau sămânţa de oameni); cel *religios* (credinţa sau confesiunea); cel *raţional* (limba poporului); cel *tradiţional* (datinile, obiceiurile, amintirile istorice); cel *iuridic* (legile şi instituţiunile sociale) şi în fine cel *moral*, adecă conştiinţa naţională. Să arată în carte, cu multă iscusinţă, ce influenţă a avut fiecare din aceşti şapte factori asupra desvoltării poporului nostru şi asupra păstrării vieţii sale, ca naţiune română, şi apoi se începe adevărata povestire a trecutului neamului românesc, dela început până în zilele de astăzi, prezentându-ni-se rând pe rând toate figurile noastre mari din trecut, împreună cu măreţele lor făptuiri. Ba ni se dau şi părţi din istoria universală. Facem cunoştinţă cu întâmplări, mişcări, oameni şi din alte state şi învăţăm a cunoaşte şi alte popoare, din vecinătatea noastră, cu cari am stat în raporturi, când de prietenie, când de duşmănie.

Cine ceteşte cartea, împodobită şi cu numeroase ilustraţiuni succese, va rămânea, ca şi mine, pe deplin mulţumit cu cuprinsul ei. De aceea, nu pot decât să o recomand cu toată căldura tuturor intelectualilor nostri şi chiar şi ţăranilor ştiutori de carte, ca isvor bun, din care îşi poate câştigà uşor fiecare cunoştinţele pe cari nu le are (pentrucă nu aveà de unde să şi le însuşască) despre trecutul neamului nostru, atât de bogat în figuri mari istorice şi în fapte glorioase, săvârşite de ele. Cartea se poate cere dela oricare librărie din ţară sau dela autorul ei, profesor universitar în Cluj. Preţul 18 Lei exemplarul.

T. V. Păcăţian.

*

Radu Dragnea: **Mihail Kogălniceanu** (Cluj 1921, pag. 262, preţul 20 lei).

Puţini oameni au avut în mişcarea noastră culturală de renovare din secolul al XIX-lea un rol aşà de important şi o activitate atât de multilaterală, cu urmări aşà de rodnice pe terenul cultural, politic şi social ca Mihail

Kogălniceanu. A înfăţişa personalitatea lui, însemnează a trece în revistă toată evoluţiunea culturii noastre din prima jumătate a veacului trecut, şi a urmări epoca de regenerare a României moderne.

Deşi nu ne-au rămas dela el opere mari şi multe, cu toate acestea prin ideile şi munca lui de îndrumător şi deschizător de drumuri nouă el se întâlneşte ori de câte ori va fi vorba să se arate noua epocă de consolidare şi îndrumare a culturii moderne româneşti. Cu drept cuvânt dl N. Iorga a numit epoca dintre anii 1840—48, pe care o tratează în vol. II din *Istoria literaturii româneşti în veacul al XIX-lea*, epoca lui M. Kogălniceanu.

«Din Moldova trebuià să pornească era nouă a literaturii româneşti. Şcoala cea bună a lui Mihai Sturza, — ajunsă repede cea dintâiu şcoală românească, o adevărată Universitate, superioară şi aşezămintelor de cultură înaltă pe care le aveau Grecii, — Curtea înţelegătoare pentru cultură a acestui Domn, o societate deprinsă a privì către Apus şi a primì îndreptări de acolo, un stăpânitor egoist, tiranic şi lacom, dar de o scânteietoare deşteptăciune, de o ambiţie care nu e fără nobleţă şi de un spirit organizator superior erau tot elemente care puteau folosì unui nou avânt al puterilor literare româneşti.

Dar şi aici trebuià *omul*.

Întru toate potrivit pentru această chemare erà Mihail Kogălniceanu», (pag. 7—8).

Dl Radu Dragnea consacră această lucrare, despre care amintim în recensiunea de faţă, studiului personalităţii şi activităţii lui Mihail Kogălniceanu.

După biografia care i se dă în capitolul prim, «Anii de pregătire», se arată în cel următor că Kogălniceanu poate fi considerat ca o sinteză a calităţilor temperamentului *nord-moldovenesc*, care este multilateral, întreprinzător şi antirevoluţionar, fiindcă «Moldova şi tradiţia moldovenismului însemnau o familie îndestulată, o societate patriarhală, o boierime identificată cu ţărănimea, dregătornică în treburile lăuntrice, războinică în cele din afară, dar fără tendinţa unei noblimi, de a stăpâni despotic, şi o literatură manuscriptică scrisă şi transcrisă din generaţie în generaţie. Un echilibru sufletesc».

Pornit dintr'un asemenea mediu, unde există o *continuitate cărturărească*, şi complectându-şi educaţia lui în Franţa şi mai cu seamă în Germania lui Fichte se poate înţelege uşor concepţiunea pe care şi-a făcut-o Kogălniceanu despre cultură, despre politică şi mai cu seamă despre îndatoririle pe cari le are ori-ce bun patriot faţă de ţara şi neamul din care face parte.

Autorul arată că Kogălniceanu este provocatorul *criticei literare, a romanului şi a discursului de catedră*. În sensul celei dintâiu, activitatea lui trebueşte înţeleasă în felul că el a simţit necesitatea creierii unei literaturi naţionale care să înlocuiască literatura de imitaţiune şi în acelaş timp a subliniat rolul pe care trebuià să-l aibă această literatură pentru unitatea culturală a neamului; critica a căutat s'o scoată din situaţiunea ce-o aveà de-a fi pătimaşă în judecarea ei, criticându-se persoana şi nu opera, formulând principiul: «Critica noastră va fi nepărtinitoare; vom criticà cartea nu persoana».

Aceste idei formează direcţia nouă pe care o inaugură în literatura românească atunci când scrià programul Daciei literare în 1840.

Dl Dragnea crede că Kogălniceanu este şi iniţiatorul romanului în literatura noastră, atribuindu-i începutul unei asemenea lucrări ce purtă titlul «*Tainele inimei*», şi care s'a tipărit în anul 1850 în foiletonul «*Gazetei de Moldavia*»; lucrul nu este încă sigur şi rămâne de văzut dacă într'adevăr Kogălniceanu poate fi socotit ca autorul acestei lucrări. În schimb se poate socoti, că după rostirea în 1843 a «*Cuvântului introductiv la cursul de istorie naţională*» Kogălniceanu este întemeietorul discursului de catedră.

In strânsă legătură cu cele exprimate în acest discurs se poate urmări activitatea pe care a desfăşurat-o el în domeniul istoriei naţionale şi ideile pe cari le avea despre valoarea şi necesitatea acestui studiu. In afară de încercările de tinereţă, cari sunt acele scrieri făcute încă pe când eră în Germania, în această direcţiune el a deschis drumuri nouă publicând la 1841 «*Arhiva românească*» şi în 1852 «*Letopiseţele Ţării Moldovei*». Pentru dânsul istoria ca şi literatura «are o înaltă misiune socială şi morală, ajutând la vădirea însuşirilor superioare ale omenirii şi în acelaş timp, lucrând pentru fericirea ei». — Este surprinzătoare cunoştinţa aşă de temeinică a istoriei poporului românesc, şi orientarea sigură pe care o aveà în orice domeniu al trecutului nostru, când ne gândim la ce se mărgineau atunci studiile asupra istoriei naţionale şi cât de reduse erau ele.

Cercetând ideile literare ale lui Kogălniceanu, autorul arată că ideile pe cari le cuprinde prefaţa «Daciei literare» din 1840, sunt cuprinse dejà cu doi ani mai înainte, în recensia unei cărţi de geografie asupra ţărilor noastre în *Alăuta Românească*, dela 1838 unde insistă asupra necesităţii unor asemenea lucrări căci «când vom cunoaşte de ajuns istoria, obiceiurile, aşezământurile patriei, atunci vom păşi şi starea celorlalte ţări. Pentru acum să cunoaştem mai înainte de toate pe noi înşuşi. Căci oare ne face cinste să fim străini în patria noastră?» Aceleaşi idei se cuprind mult mai accentuate în programul «Daciei Literare», la care revistă se valorifică pentru prima oară literatura poporală despre care scrià: «*dar ceiace este sâmburile poeziei noastre naţionale sunt baladele şi cântecele populare*». — Publicaţiunile unde se cuprind aceleaşi idei ale lui Kogălniceanu în privinţa literaturii sunt: prefaţa lui la poeziile lui *Hrisoverghi* (1843), *Almanahul de învăţătură şi petrecere* pe anul 1843 şi revistă *Propăşirea* (1844).

«In sistemul său literar, ideea directoare este naţionalitatea inclusiv teritorială şi exclusiv naţională; naţionalitatea ca moştenire inalienabilă, îşi conservă personalitatea psihică, prin scriitori; — scriitorii, pentru a îndeplini condiţiunile artei, trebuie să fie sinceri, ascultând de impulsia lăuntrică a sufletului naţional, conformat din impresiile solului natal şi din imaginaţia trecutului istoric; — în sfârşit, literatura trebuie să fie realistă, iar subiectele tratate clasic, cu excluderea mitologiei, imitaţiilor, romantismului exagerat, etc.» (pg. 127).

Din această concepţiune despre originea organică a culturii şi despre însemnătatea ei pentru un popor, au rezultat ca un corolar şi ideile lui politice. Dându-şi seama că singură evoluţia este aceia care desăvârşeşte totul şi că «salturile» sunt foarte periculoase în desvoltarea normală a unei naţiuni el «ca progresist, vrea reforme, dar reformele să fie blânde şi graduale, ceeace se poate realiză evoluţionar, dar ceeace însă, dacă se impune să fie făcute revoluţionar, se

impune numai ca să nu se zdruncine organismul național al patriei». — Programul lui politic în această privință se cuprinde în «*Dorințele partidei naționale din Moldova*» redactat de dânsul și în *Proectul de constituție pentru Moldova* întocmit tot de dânsul la 1848.

«In Kogălniceanu, ca om politic, sunt două individualități: Kogălniceanu I tradiționalist și Kogălniceanu II progresist. Kogălniceanu I vrea conservarea neamului, așa cum ni l-a adus istoria până la noi; Kogălniceanu II vrea prefacerea și înaintarea neamului» (pg. 153). Analizând în amănunte ideile lui politice și sorgintea lor, autorul a dat o extindere foarte mare acestui capitol, — așa cum și merită, — având în vedere rolul politic pe care l-a jucat Kogălniceanu. Numai lămurindu-ne concepțiunea politică a lui ne putem da seamă de persistența și înverșunarea cu care a căutat să-și realizeze acest program politic în epoca de înjghebare a României moderne, și lupta pe care a desfășurat-o mai cu seamă cu prilejul împroprietării țăranilor.

Unele caracterizări sunt foarte reușite și merită să fie subliniate: «Mai puțin decât un liberal, dar mai mult decât un retrograd conservator, el cere, ca tradiționalist, nu drepturi pentru om, drepturi de manifestare liberă, cât egalitate între moldoveni, egalitate care a fost în Moldova, în trecut».

Așa fiind nu se poate zice, că Kogălniceanu a fost liberal: «Linia lui de conduită a fost: pe cât se adaptează vechile instituțiuni la cerințele noui ale epocei; pe atât și cerințele noui trebuie admise în așă fel ca să se poată adapta instituțiilor vechi» (pg. 188).

Credem că autorul ar fi reușit să ne înfățișeze și mai bine întreaga personalitate politică a lui Kogălniceanu dacă ar fi analizat activitatea pe care a desfășurat-o acesta și în domeniul politicei externe în timpuri așă de grele ca acele din anii 1877/78. In această privință ar fi putut află lucruri într'adevăr extraordinare cu privire la activitatea și atitudinea acestui bărbat, din lucrarea Dlui N. Iorga: *Politica externă a Regelui Carol I.* (București 1916) unde se poate vedeà aprecierea pe care o făceà Berlinul cu privire la Kogălniceanu, fiind considerat ca «un om de Stat în accepția europeană a cuvântului, înțelegând ca și noi bazele politicei moderne și a cărui înnaltă înteligență și principii de ordine monarhică sunt o garanție» (pag. 145).

Intr'un penultim capitol se analizează elocvența lui Kogălniceanu care «este istoria politică a patriei timp de-o jumătate de veac, în care timp s'au dat lupte pentru cucerirea constituționalismului, pentru introducerea constituționalismului și pentru apărarea sau păstrarea constituționalismului».

Influența pe care Kogălniceanu a exercitat-o asupra culturii românești este foarte mare. «Situând» așă dar pe Mihail Kogălniceanu în istoria *civilizației* noastre, el ocupă locul unui introducător de civilizație europeană și creiator de civilizație românească, ceea ce-l împiedecă de a se fixà definitiv într'un gen, — afară de politică și oratorie — în așă fel încât să creeze opere de-o durabilitate veșnică; în schimb marchează, cu peronalitatea lui, mai toate genurile cu care se începe civilizația românească» (pag. 238). — Influența lui se resimte și astăzi asupra literaturii ca și asupra politicei; *naționalismul, poporanismul* și *țărănismul*, ca doctrine social-politico-cultu-

rale sunt bazate încă pe concepțiunile acestui mare îndrumător al culturii românești, care a făcut foarte mult «ca scriitor, ca agitator politic în 1848, apoi ca ziarist și ca membru al Divanului ad-hoc pentru începerea în România trezită la o vieață liberă a unui curent de naționalism modern, nesfârșit superior prin concepția sa organică și prin realismul său gata de fapte, — politicei de formule franceze a liberalilor munteni» (N. Iorga. *Mihail Kogălniceanu*, București pag. 93).

Scrisă cu multă claritate și bazată pe o directă informație a izvoarelor însăși, cartea dlui R. Dragnea este o lucrare vrednică de toată atenția, menită să popularizeze și să facă înțeleasă figura acestui creator de cultură și vieață românească, într'o vreme când mai ales e nevoie de o cât mai mare accentuare a necesității acestui caracter național pe care trebuie să-l aibă cultura ca și activitatea politică, ce trebuie să se bazeze în primul rând pe această cultură, în cuprinsul neamului nostru întregit și chemat prin aceasta la o nouă vieață folositoare pentru el însuși ca și pentru civilizația lumii.

Alexandru P. Arbore.

*

Alexe Procopovici: **Introducere în studiul literaturii vechi** (Cernăuți, editura «Glasul Bucovinei» 1922, pag. 127, prețul 25 Lei).

Domnul Alexe Procopovici, cunoscut prin publicarea unei ediții științifice a *Cărții cu învățătură* (1581) a lui Coresi, — lucrare pregătită în colaborare cu dl Sextil Pușcariu, în ediția Comisiunii istorice a României, (1914), — își tipărește o parte din cursurile ținute în 1920/21 la universitatea din Cernăuți.

Această «Introducere în studiul literaturii vechi» voește să stabilească mai mult cadrul și mediul în care s'a născut și s'a desvoltat literatura noastră veche. Începuturile literaturii românești n'au fost ceva spontan, ci rezultatul unor concursuri de împrejurări istorice și politice în strânsă legătură cu vecinii noștri; pentru aceasta, înțelegerea deplină a acestei literaturi, a caracterului și tendințelor ei, nu se va puteà face decât atunci când ea va fi pusă în acest cadru de vecinătate.

Începând cu cele dintâiu începuturi ale creștinismului nostru, autorul arată că «*este în afară de orice îndoială că noi ne-am format în acelaș timp ca popor romanic și ca popor creștin*» și că această religiune s'a perpetuat la noi neîncătușată de nici o ierarhie canonică, căci «nu formele exterioare, de rigoare, cari nu puteau fi observate, ci credința a fost atunci esențialul, credința pe care n'o tălmăceau clerici învestiți cu autoritatea situației lor ierarhice sau a cunoștințelor lor teologice, ci înșeși massele poporului, stăpânite încă de vechea lor concepție păgână».

Contactul și conviețuirea îndelungată cu Slavii cari s'au așezat între noi, precum și raporturile cari s'au stabilit între puterea bulgărească din dreapta Dunării și malul ei stâng, unde locuià poporul românesc, a făcut, în împrejurările politice cari nici până astăzi nu sunt cunoscute încă precis, să luăm dela Bulgari limba și alfabetul cirilic, ce au fost întrebuințate în biserica și cancelaria oficială până târziu. Acest împrumut nu poate să însemneze însă că am avut printre noi o numeroasă populațiune slavo-românească care ar fi avut «un rol dominant în vieața noastră politică și culturală», dupăcum susține cunoscutul profesor bulgar L. Miletic. Din potrivă. «Pe plaiurile noastre seva vieții clocotea în limba românească, care nu

s'ar fi putut salvà de altfel dincoace de zbuciumul veacurilor, cu toate că ne găseam între două teritorii uriaşe în cari dominà idiomul slavon sau se scrià cel puţin, ca şi la noi, numai slavoneşte: Bulgaria, Serbia, Bosnia şi chiar Albania pe de o parte, Rusia şi Lituania pe de altă parte».

Organizarea noului stat apostolic unguresc, de propagandă catolică în răsărit, a provocat unele încercări din partea bisericii latine de a ne atrage la catolicism. Sunt amintite unele din cele mai însemnate tentative de acest fel.

Se arată apoi felul cum s'au întemeiat cele două mitropolii ale Principatelor româneşti şi împrejurările politice în cari au luat naştere, precum şi situaţiunea religioasă a Ardealului şi a celorlalte ţinuturi de subt stăpânirea ungară. În legătură cu activitatea cărturărească care s'a desfăşurat mai târziu în părţile maramureşene este interesant să amintim despre stăruinţele lui Baliţa, fiul lui Sas pe lângă biserica constantinopolitană pentru a obţine învoirea ca egumenul Pahomie dela mănăstirea *Peri* «să fie numit cel puţin erarh asupra Sălagiului, Arvei, Ugocei, Beregului şi chiar asupra Ciceiului şi Ungurăşului din Ardeal şi ca să fie supus direct patriarhului».

Pentru a se puteà înţelege împrejurările în cari au apărut traducerile primelor texte în limba română, autorul insistă cu multe amănunte asupra *bogomilismului* şi a *husitismului* cari în secolul XV «trebue să fi făcut mari cuceriri printre noi în Ardeal, fără ca să ne dăm seama că ne-am fi îndepărtat câtuşi de puţin de legea strămoşească şi, de aceea, fără ca să fie nevoie cândva de o propagandă în contra ereziilor ce am fi primit astfel. Husitismul a fost pentru noi ca un val trecător, răcoritor şi binefăcător». Răscoala ţăranilor români şi unguri din 1437, trebue încă pusă în legătură cu răspândirea acestui spirit de independenţă pe care, deşi numai în materie religioasă îl răspândeà husitismul, el se va fi generalizat totuşi şi va fi avut oarecare înrâurire şi asupra spiritului general al acestor ţărani necăjiţi de asupririle nedrepte ale nemeşilor. La sfârşitul acestui capitol intitulat «Perioada heghemoniei bulgaro-slavone», se arată că subt influenţa husitismului s'au tradus primele cărţi nu numai în limba românească, după-cum a arătat dl Iorga în *Istoria literaturii religioase a Românilor până la 1688* pag. 15—21, ci şi în limba cehă, ungară şi polonă.

Ca precizare în chestiunea traducerii celor dintâi texte în limba română s'ar mai puteà adaugà ceva. Originalele cărţilor copiate în secolul al XVI-lea «n'au putut fi mai vechi decât secolul al XV-lea căci au fost traduse de pe texte slavone în redacţia datorită revizuirii lor dela sfârşitul secolului al XIV-lea şi începutul sec. al XV-lea». (Vezi Bohuş Tenora, *Ueber die Kirchen slavische Vorlage des Codice Voroneţian* pag. 148—152 şi 187—201 în W. Meyer-Lübke, *Mitteilungen des Rumänischen Instituts an der Universität Wien*, Heidelberg 1914).

În «perioada heghemoniei române», în această cultură încă slavonă, Nicodim călugărul a avut un rol covârşitor prin fundaţiunile sale mănăstireşti şi prin vieaţa cărturărească care s'a desfăşurat în aceste centre bisericeşti, ducând mai departe această cultură slavonă, pe pământul românesc, deoarece noua situaţiune politică creiată în Balcani nu-i mai permiteà nici o desvoltare. — «Cultura slavonă, ortodoxă ca fond şi bizantină ca izvor de inspiraţie, gonită de iataganele tur-

ceşti din sudul Dunării, nu numai că găsi la noi un loc de adăpost, dar luă chiar un nou avânt, ajungând la înălţimi pe cari nu le atinsese înainte» (pag. 75). Produsul minunat al unei asemenea culturi sunt «*Învăţăturile bunului şi credinciosului Domn al Ţării-Româneşti Neagoe Basarab Voevod către fiul său Teodosie Voevod*» scrise în slavoneşte şi traduse la 1654 în limba română, care este una din cele mai de seamă opere ale acestei culturi slavo-bizantine.

Tot din această epocă fac parte acele tipărituri în limba slavonă ale lui Macarie, din vremea lui Radu cel Mare, şi cele tipărite pe timpul lui Radu VII Paisie şi Mircea Ciobanul. Deşi până acum se credeà că aceste cărţi s'au tipărit numai pentru domnii din Muntenia, astăzi se poate şti după însemnarea făcută pe un Apostol din 1547, păstrat în mănăstirea Hilandar, că s'a tipărit o asemenea carte şi pentru Iliaşcu-Vodă, Domnul Moldovei şi fratele Chiajnei; tipăritura se va fi făcut tot la Târgovişte, căci nu ştim în stadiul de astăzi al cunoştinţelor de acest fel, să fi funcţionat un asemenea tipar în această vreme, în Moldova.

Un capitol asupra «reformaţiunii» ne lămureşte atmosfera care va determinà apariţiunea celei dintâi cărţi în limba română la 1544: *Catechismul luteran*. Totodată aici ni se dă şi o scurtă privire asupra împrejurărilor religioase din Ardeal şi asupra episcopilor ortodocşi din aceste părţi, lămurindu-ni-se astfel atmosfera în care vor apăreà tendinţele de proselitism ale luteranilor, calvinilor şi chiar ale catolicilor şi luptele cari se vor da din partea ortodoxiei pentru a se feri de rătăcire această parte a poporului românesc, apărându-se în felul acesta unitatea culturală a neamului nostru, care se manifestà atunci pe această singură cale: aceia a culturii religioase ortodoxe. Căci «de-asupra tuturor ispitelor confesionale, credinţa aceasta a rămas una şi nedespărţită de-alungul veacurilor şi până în zilele noastre, în satele de subt obladuirea episcopilor ortodoxi ca şi în satele păstorite de episcopii uniţi, precum dovedeşte studiul obiceiurilor, al tradiţiilor şi al literaturii populare» (pag. 113).

Din această luptă va reeşi însă pentru noi un mare bine: întrebuinţarea din ce în ce mai frecventă a limbii româneşti în tipărituri, întrebuinţare care în actele şi scrisorile private îşi făcuse apariţiunea încă din a doua jumătate a veacului al XVI-lea.

După introducerea care precedează acest studiu şi în care se lămureşte sensul «literaturii» în felul cum va fi înţeleasă de autor în aceste cercetări, ni se dă în al doilea capitol o foarte judicioasă apreciere asupra diferitelor lucrări ce au apărut cu privire la istoria literaturii noastre româneşti.

În privinţa manualelor de şcoală cari tratează evoluţiunea literaturii româneşti, ne unim şi noi în totul cu părerile autorului care arată că mai cu seamă manualele pentru clasa VIII ce cuprind expunerea formării limbii româneşti şi evoluţiunea literaturii vechi «nu sunt de loc la înălţimea rezultatelor celor mai nouă cercetări ştiinţifice. Deocamdată de cele dintâi texte vechi nici vorbă şi cu atât mai puţin de o expunere sistematică a evoluţiunii scrisului nostru vechiu. Elevul cunoaşte numai vre-o câteva cărţi şi vre-o câteva nume, dar nu vede oamenii în mijlocul lumii în care au trăit şi doară lumea aceasta cu mânuitorii ei de condeie interesează mai mult» (pag. 31).

Cartea despre care ne-am ocupat în această recensiune este scrisă frumos, curgător şi pe unele locuri chiar cu avânt. Ea este o foarte preţioasă contribuţiune la popularizarea cunoştinţelor asupra literaturii noastre vechi şi în acelaş timp o sintetizare a tuturor cunoştinţelor şi cercetărilor făcute până astăzi în acest domeniu.

Fără nici o exagerare putem spune că alături de lucrarea dlui Sextil Puşcariu «*Istoria literaturii române, epoca veche I*» apărută în editura «Asociaţiunii» din Sibiiu, lucrarea dlui Procopovici este cea mai de seamă lucrare apărută în timpul din urmă în acest domeniu al literaturii vechi româneşti. *Alexandru P. Arbore.*

Cărţi streine.

Dr. Gustave Le Bon: **Enseignements psychologiques de la querre européenne** (Bibliothèque de philosophie scientifique). Paris 1916 p. 364.

Căutând să înţelegem adevăratele cauze ale războiului mondial şi mărginindu-ne numai la o examinare a tecnicei bătăliilor, a instrumentelor războinice puse în joc şi a combinaţiunilor stiinţifice sau a schimbului de note diplomatice cari au precedat izbucnirea lui, desigur că n'am puteà pricepe şi scoate la iveală motivele ascunse cari l-au provocat şi cari l-au condus. Conducătorii adevăraţi ai acestor masse mânate în lupte sunt de fapt forţele psihologice a căror putere domneşte pe câmpiile însângerate unde rămân mii de morţi sclavi ai puterilor cari domină voinţele lor.

Forţe imateriale sunt aşà dară adevăratele conducătoare ale luptelor. Din noianul de mistere cari înconjoară fenomenele vieţii se poate constatà mai mult sau mai puţin precis, că o logică biologică conduce ciclul vieţii organice şi necesităţile inexorabile ale întreţinerei acestei vieţi, o logică afectivă dirijează sentimentele şi instinctele cari ne conduc; morala şi viaţa socială sunt condiţionate de o logică colectivă iar credinţele şi zeităţile închipuirii noastre sunt produsul unei logice mistice, după cum logica intelectuală dă naştere descoperirilor cari ne transformă existenţa noastră ca oameni.

Omul se deosebeşte de întreg regnul animal prin ciclul vieţii raţionale; iar între diferiţi reprezentanţi ai neamului omenesc variaţiunile intelectuale sunt foarte mari.

«Logica raţională domneşte exclusiv în laboratorul savantului, dar ea nu exercitează decât o slabă influenţă asupra conduitei indivizilor şi naţiunilor. Elementele afective, mistice şi colective sunt acele cari condiţionează existenţa lor. Fără cunoaşterea acestor mobile reale, ar fi imposibil să se înţeleagă viaţa popoarelor. Raţiunea nu orientează decât rareori gândurile şi acţiunile lor» (pag. 11).

Caracterul constă dintr'o combinaţiune ereditară de sentimente, adecă de elemente afective, şi *el este conducătorul nostru în viaţă.*

Dacă înţelegem şi gândim cu raţiunea, ne conducem şi lucrăm cu caracterul. De aceia şi în existenţa indivizilor ca şi a naţiunilor caracterul, a cărei desvoltare n'are nici un raport cu inteligenţa, are o importanţă covârşitoare; — pentruca să înţelegem cursul istoriei, trebuie să cunoaştem elementele afective din care se compune caracterul unui individ ca şi al unui popor, şi cum s'a ajuns ca aceste

puteri mistice să se producă şi să-i dea naştere.

Pentru a puteà înţelege mai bine răsboiul care s'a desfăşurat, trebuie să înţelegem numai decât importanţa pe care o are mentalitatea oamenilor ca mulţime şi care se deosebeşte radical de aceia pe care o are individul separat, căci o grămadă de oameni diferă tot atâta de individul izolat care o compune după cum o fiinţă vie diferă de celulele din care este formată.

Raţiunea are puţină influenţă asupra sufletului colectiv, care e condus de o logică specială: logica colectivă; de aceia omul în colectivitate e totdeauna inferior ca intelectualitate omului izolat, dar îi e superior în domeniul sentimentelor; tot aşà omul mediocru îşi măreşte forţa sa făcând parte dintr'o colectivitate pe când cel superior şi-o micşorează.

Mulţimile posedă sentimente înalte ca altruismul, devotamentul pentru interesele generale, eroismul, dar nu au pe acela al recunoştinţei.

Lipsa lor de judecată face ca contagiunea mintală să se întindă numai decât primind toate iluziunile, cari, odată acceptate, capătă puterea unui adevăr.

Neputându-se orientà singure, mulţimile au nevoie de conducători; de aceia a ştì să se creieze şi să se menţină sentimentele aceste colective sau opiniunile generale, constitue unul din marile meşteşuguri ale artei guvernământului.

Dacă sufletul individului are o existenţă trecătoare, sufletul rasei, este permanent, nu se teme de moarte şi dă poporului o putere considerabilă, făcând ca în împrejurări mari toţi oamenii unei ţări să gândească şi să lucreze la fel.

In fiecare din noi deci există un suflet individual care ne conduce în vieaţa zilnică şi un suflet ancestral, al rasei, care e călăuza noastră în împrejurările mari ce interesează vieaţa întregului popor.

Personalitatea nu mai poate fi considerată ca ceva fix, cum o socoteà vechea psihologie, ci ceva supus variaţiunilor pe cari agregatul de elemente ce-o formează îl suferă, datorită atâtor cauze cari pot survenì. In legătură cu aceasta constatăm că alături de voinţa conştientă admisă de psihologie, avem şi o voinţă inconştientă, sub imperiul căreia majoritatea oamenilor lucrează, din care pricină se şi observă la ei o mare nepotrivire între vorbe şi fapte. Aceasta se poate vedeà chiar şi la popoare întregi.

Conştientă sau inconştientă voinţa nu reprezintă o mărime invariabilă, suferind oscilaţiuni neaşteptate. Rolul ei este însă foarte mare, căci în lupta dintre naţiuni ca şi dintre indivizi voinţa joacă un rol precumpănitor. O bătălie este mai cu seamă o luptă de voinţe.

După aceste lucruri de generalitate psihologică vom puteà înţelege mai bine sufletul poporului german, aşà cum s'a format, principiile în care a fost crescut acest suflet şi direcţia unde tindeau guvernanţii acestuia să-l împingă, eşind astfel la iveală cauzele răsboiului în care a fost asvârlită lumea.

Germania de astăzi este o creaţiune a Prusiei, regat creiat artificial prin cucerire şi care în urma răsboiului din 1870 reunì sub dominaţiunea sa toate statele Germaniei, impunându-le organizaţiunea sa. Sprijinindu-se pe ajutorul universităţilor, a istoricilor, filozofilor, societăţilor patriotice şi mai cu seamă pe educaţiunea militară, modifică, în mai puţin de 50 de ani, mentalitatea poporului german. Istoricii răspândirà ideia superiorităţii

acestui popor față de celelalte, filozofii susținură că dreptul fără forță este o simplă iluziune, politicianii făcură să joace înnaintea ochilor mulțimilor mirajul dominațiunii universale, iar regimul aspru de cazarmă îl lipsì de voință transformându-l într'un instrument docil, în mâna politicianilor.

Începând cu Hegel, care ridică la însemnătatea unei credințe ideia că Statul trebuie adorat ca un Dumnezeu, având un drept absolut, și continuându-se în aceiași direcțiune cu Treitschke, pentru care Statul e sinonim cu forța, s'a ajuns la concluziunea unui jurist de puterea lui Ihering că «puterea învingătorului determină dreptul». Din acest mediu a putut să iasă filozofia unui Nietzsche pentru care «o morală de stăpân afirmă că nu există datorii decât față de egali. Față de ființele de un rang inferior, față de tot ce este străin se poate lucrà după gust, cum dictează inima și în orice chip. Nimic nu este mai periculos pentru puternici decât mila»... După acelaș cugetător creștinismul nu este decât «*o morală de sclavi*». Aceste teorii au avut ca urmare imediată o aservire și o absorbțiune de către stat.

Față de concepțiunea latină și mai cu seamă engleză, unde statul este o instituțiune de constrângere ale cărui drepturi și pretențiuni față de individ trebuesc limitate pe cât posibil, el fiind o constrângere despotică care minează noțiunea de libertate, — propaganda germană, despre care am amintit, a insuflat poporului credința că din contră «Statul este organul în care se încarnează scopurile cele mai înalte cari se pun poporului, un organ al cărei sferă de putere trebuie să îmbrățișeze și să însuflețească tot cuprinsul vieții naționale, și ale cărui porunci sunt de așà natură, că fiecare individ ca membru al acestui mare Tot, trebuie să le transforme în manifestațiuni libere ale proprii lui voințì, ridicându-le la demnitatea de porunci morale, de liberă supunere și de liberă îndeplinire a datoriei».

În domeniul industriei și comerțului, Germania parcurge în această perioadă o desvoltare uriașă. Datorită enormei producțiuni de cărbune, prosperității tehnice, calităților de disciplină și de muncă, ea a reușit să exercite asupra vieții economice internaționale o influență covârșitoare; în acelaș timp desvoltarea marei industrii a avut ca consecințe părăsirea agriculturii pentru viața de uzină și fabrică, ducând la beneficii nemăsurate pentru acționarii unor asemenea întreprinderi. Aceste beneficii, cari reprezentau angajarea unor capitaluri enorme, depindeau însă de posibilitatea de a se puteà desface aceste produse, ceeace a făcut să se zică că Germania erà condamnată să se îmbogățească din ce în ce mai mult sau să se ruineze. Pentru desfacerea acestor produse aveà nevoie de piețe, unde întâlneà pretutindeni rivale, printre cari cea mai de seamă erà Anglia.

De aici lupta pentru heghemonie cu Anglia. Pentru acest scop Germania a pus în primul rând cultivarea tuturor facultăților și energiilor care-i asigurau superioritatea militară, industrială și comercială. Din această pricină acest popor și-a însușit într'un așà de mare grad însușirile colectivității, încât nu mai este capabil să lucreze decât numai în grupă și tot de aici a decurs sclavagiul militar, instinctul animal care-l împinge să creieze cât mai mulți copii, și să accepte cu o supunere de servitori, toate părerile pe cari le impune statul.

Cercetând cauzele războiului, au-

torul arată că ele sunt de două feluri: îndepărtate şi apropiate.

Necesitatea de a avea noui teritorii unde să se reverse valurile unei suprapopulaţiuni, deşi a fost socotită de unii ca una din cauzele cele mai puternice ale acestui războiu, este considerată de autorul nostru ca falşă.

Densitatea populaţiunii, — cu 120 loc. la km. p. faţă de alte ţări ca Anglia cu 144, Olanda cu 182 sau Belgia cu 254, nu o puteà împinge numai decât spre o deslănţuire a forţelor, având loc de traiu numărul locuitorilor. Mai mult încă. Germanii reuşiseră să se infiltreze pretutindeni şi datorită producţiunii lor pe cari o ofereau pieţii cu un preţ mai scăzut, ei acaparaseră aproape toată piaţa mondială.

Nevoia mereu trâmbiţată de ei, a unei expansiuni, ţine mai mult de domeniul psihologiei decât al necesităţii realităţilor. Simţindu-şi tare puterea militară de acasă ei voiau să vorbească ca stăpâni acolo unde fusese primiţi numai ca comercianţi. Trebuinţa de a-şi creià debuşeuri pentru mărfurile lor, socotită de Francezi şi Englezi ca una din principalele cauze ale conflagraţiunii, este după părerea lui Gustave Le Bon, pe de-a 'ntregul falşă. Germanii reuşiseră să acapareze piaţa franceză, engleză şi a altor ţări de mâna a doua, unde produsele lor se desfăceau concurând chiar mărfurile produse de acele ţări. Prin urmare debuşeurile erau pregătite. Pentruce deci să-şi creieze cu războiu pieţe de desfacere pe cari le aveau dejà?

Ei voiau să-şi aibă colonii, dar nu atât pentru desfacerea produselor din ţară, cât mai mult ca să aibă puncte de reaprovizionare pentru flota pe care o construiseră. De aceea se şi explică de ce, chiar prin declaraţiuni scrise ale celor mai marcante personalităţi germane, susţineau necesitatea de a stăpâni Anversul, putând astfe cu ajutorul lui să asigure comerţul german.

Vinovaţi deci pentru acest războiu pot fi deci socotiţi miniştrii englezi cari au refuzat după războiul din 1870 deschiderea unui congres al puterilor cari să împiedece anexiunile Prusiei.

Ura dintre rase, rezultând din deosebirile de mentalitate, nu trebue lăsată la o parte dacă e vorba să examinăm toate cauzele îndepărtate ale conflagraţiunii petrecute.

Când la aceasta se mai adaugă diferenţe de religie şi de interese, ura ajunge la violenţe antipatice puternice, după cum e cazul petrecut între Germani şi Englezi, cari deşi de origină aproape comună, totuşi datorită concurenţei comerciale de pe diferite puncte ale globului s'au transformat în nişte duşmani de neînchipuit. — Ţinuta semeaţă a Germaniei, sprijinită pe puterea armată de apă şi de uscat crescută continuu faţă de Franţa de teama unei revanşe din partea acesteia, — a făcut ca în diferitele conflicte diplomatice dintre aceste ţări în cari Franţa a cedat mereu, să se mărească şi să treacă dela aroganţă la o obrăsnicie de nesuportat.

Mai presus de toate însă catastrofa războiului se datoreşte forţelor mistice ale sufletului german, care se credeà trimis de Dumnezeu pe pământ ca să conducă şi să stăpânească lumea. Încrederea oarbă într'o astfel de misiune sfântă, se datoreşte convingerei răspândite de doctrina lui Treitschke că istoria nu formează decât un proces condus de Dumnezeu pentru a se asigurà triumful credinţei protestante; iar cucerirea lumei este rezervată rasei germane care-şi datoreşte mărirea sa doctrinei lui Luther, pe bazele cărei credinţe lumea a progresat.

Evoluţiunea economică a unui popor trebuieşte considerată ca factorul cel mai însemnat al istoriei lui; corolarul acestei transformări este concurenţa pacifică dintre popoare care aduce în mod inevitabil războiul de îndată ce unul din concurenţi posedă puterile necesare cu cari poate să se impună. Această opiniune, răspândită şi admisă în mod general în Germania se datoreşte istoricului *K. Lamprecht* care împreună cu *Treitschke* au contribuit într'o măsură foarte mare să convingă pe Germani despre superioritatea rasei lor şi despre misiunea lor divină.

Ca să se înţeleagă mai bine motivele şi psihologia specială cari au determinat deslănţuirea războiului, autorul cercetează, supunându-le unei examinări foarte amănunţite, cauzele apropiate sau mai bine zis imediate, ale lui.

Fără a mai repetà evenimentele de istorie contemporană cari au precedat izbucnirea lui, şi toate schimburile de note dintre puteri, se poate conchide că pornind dela asasinarea arhiducelui moştenitor al Austriei, monarhia Centrală a căutat să-şi înnalţe prestigiul ei scăzut din Balcani, şi să-şi întindă influenţa scăzută mai ales după urma ultimelor războaie petrecute aici, trimiţând acea notă inacceptabilă Serbiei. Sprijinindu-se pe ajutorul Germaniei, şi convinsă că Rusia şi Franţa, datorită slăbiciunilor lor interne şi lipsei de organizare militărească, nu vor puteà intervenì în mod efectiv în conflict, Austria credeà că-şi va impune voinţa ei, iar Germania, deşi n'ar fi avut nici un câştig material, ar fi văzut crescându-i mereu heghemonia asupra Europei întregi.

Din nenorocire diplomaţii s'au înşelat, negândindu-se că ar puteà intervenì în planurile lor, acele elemente afective, mistice şi colective cărora nu se pot sustrage evenimentele istorice şi care-şi au şi ele o înlănţuire logică, fundamental deosebită de judecata raţională.

Rusia care suferise încă o umilire cu ocaziunea anexiunei Bosniei şi Herţegovinei de către Austria, nu mai puteà tolerà ca să i se nimicească prestigiul ei din Balcani.

Deci greşala psihologică de a crede, că Rusia nu va intervenì până la sfârşit, ar fi după Gustave Le Bon, cauza războiului.

Pentruca Rusia să fie intimidată, Germania şi Austro-Ungaria s'au arătat semeţe, iar Rusia voind să înlăture conflictul a propus negocieri, cari au întărit şi mai mult convingerea celor două puteri provocătoare, că un conflict general nu puteà fi temut. Schimbul de note diplomatice urmat după aceasta, arată că de îndată ce imperiile centrale au simţit că intransigenţa lor puteà să provoace un război european, ele devenirà mai împăciuitoare şi au făcut tot posibilul ca să înlăture catastrofa; acum însă erà prea târziu căci oamenii cari condusese evenimentele până acuma erau să fie conduşi de acum înainte de aceste împrejurări.

In ajunul declarării războiului nu mai erà prestigiul sau amorul propriu mobilele de acţiune, ci neîncrederea unei puteri în alta. Fiecare voind să pareze lovitura celeilalte, a grăbit cu mobilizarea care a dus la starea de război.

Tot o greşală psihologică din partea marelui stat major german trebuie să fie socotită şi violarea neutralităţii Belgiei; considerând tratatele fără de nici o importanţă şi fiind convins, că Anglia va privì cu indiferenţă pătrunderea armatelor germane în această ţară, n'a stat la îndoiala că

să transforme acest teritoriu într'un teatru de lupte.

Aceasta însă a atras declarația de războiu din partea Engliterii.

Așà dar, dacă e vorba să se răspundă la întrebarea: cine a voit războiul, Gustave Le Bon crede că răspunsul este: *nimeni*. La cealaltă chestiune însă, cari au fost cauzele imediate ale războiului, trebuie să se afirme, că ele sunt neîncrederile reciproce dintre cele trei mari împărății: Austro-Ungaria, Germania și Rusia. Cea mai bănuitoare a fost Germania și de aceia grăbindu-se cu declarația de războiu, ea rămâne responsabilă în fața istoriei, de începutul lui.

Inainte de a analizà forțele psihologice cari participă în marile bătălii, autorul face o scurtă ochire asupra influențelor pe cari le-au avut în războaele moderne, diferitele descoperiri din domeniul științelor, ajungând la concluziunea, că «în starea de echilibru nestabil în care civilizațiunea modernă a intrat cu progresele repezi ale științei, trebuie să ne așteptăm încă la alte transformări».

Războiul a avut însă drept consecință și o schimbare radicală a mediului social; de aici a rezultat, că personalitatea individului, care rezultă din echilibrul forțelor ce alcătuesc viața sa zilnică, a trebuit fatal să se schimbe. Exaltarea patriotismului, gustul de risc și de îndrăzneală rezultate din aceste împrejurări neprevăzute, au arătat că nouile echilibre au transformat personalitățile, producând apariția unor oameni necunoscuți din acest punct de vedere, uimind pe contemporani, și pe cari posteritatea numai cu greu îi va puteà înțelege.

Necesitatea cunoașterii psihologiei pentru orientarea în atâtea probleme pe cari evenimentele mondiale le pun în evidență, e cu atât mai necesară când e vorba de consecințele neprevăzute și greșelile de psihologie cari pot da naștere la asemenea conflicte.

Marii conducători de state au fost totdeauna mari psihologi, știind nu numai să pătrundă motivele cari acționau pe supușii lor, dar știiau să exploateze și să se folosească de slăbiciunile popoarelor vrășmașe sau amice.

Numeroase au fost greșelile, din acest punct de vedere, comise de marile puteri beligerante în acest războiu.

Francezii s'au lăsat îmbătați de iluziunea pacifistă, neglijând pregătirea înarmării, făcând opoziție proectului de serviciu militar pe 3 ani; Germanii s'au lăsat înșelați crezând că vor puteà îngenunchià Franța folosindu-se de vrăjmășiile religioase și politice de antimilitarism, de decadența fizică și morală de dezorganizarea armatei și a marinei și de credința că în cazul izbucnirii unui războiu, confederațiunea generală a muncii ar paralizà orice acțiune armată din partea acesteia, proclamând greva generală a muncitorilor și a soldaților.

Greșelilor psihologice de acest fel se datorește și nepregătirea armatei franceze, ai cărei conducători nu cunoșteau acțiunea covârșitoare a artileriei și puterea defensivă a tranșeelor după cum Germanii socoteau că ducând un războiu crâncen dela început vor reuși să îngenuncheze lumea, intimidând-o. Specialiștii incapabili să admită alt lucru decât propriile lor concepțiuni sunt aceia cari de cele mai multeori compromit cele mai mari chestiuni.

Pornind dela principiul că «trebuie ca sufletul unei națiuni să fie înfrânt și învins pentru ca să i se poată zmulge victoria», Germanii au

căutat ca să aplice aceasta, folosindu-se nu numai de factori materiali, dar chiar de procedeuri psihologice. Principiile de drept internaţional pe cari le-a cunoscut lumea de-abiă într'o epocă târzie şi cari fusese oarecum codificate prin conferinţa dela Haga, neavând nici o sancţiune cari să le impună şi să le facă respectate, au fost nesocotite de Germani. Lozincele cari i-au călăuzit pe dânşii în acest războiu n'au fost acelea ale unor soldaţi însălbătăciţi de cele mai bestiale instincte sau ale unor intelectuali perverşi, ci cele susţinute de vreme îndelungată de către teoreticianii şi scriitorii militari pe cari acum numai le codifică, aplicându-le, statul major german. De aceia mijloacele psihologice folosite în războiu de către germani, au fost: groaza, surprinderea, atacurile de noapte şi în masse mari, schingiuirile, împuşcarea populaţiunii civile în massă etc.

Fără să mai discutăm temeinica unor asemenea acte din punct de vedere al dreptului şi al umanităţii, ele n'au atins scopul dorit de Germani, ci le-au fost lor păgubitoare ridicând la toate popoarele un sentiment de indignare şi protest şi creindu-şi duşmani în lumea întreagă.

Învăţămintele psihologice cari trebuesc trase din practica metodelor de groază şi frică în războaie sunt numeroase. Cel mai însemnat este însă acela care ne face să ne îndoim cu totul de credinţa pe care o aveam că poporul şi civilizaţiunea desvoltând inteligenţa au putut să producă şi asupra sentimentelor o schimbare analoagă. Constrângerile sociale au fost acelea cari au ascuns puţin la unele popoare barbaria ancestrală ; de îndată ce aceste măsuri de represiune au dispărut, mentalitatea gorilei din care se trage omul apărù în toată sălbătăcia şi goliciunea ei.

Consecinţele imediate ale războaielor moderne sunt, datorite complicaţiunii lor, o mare ruină a bogăţiilor naţionale, pierderi în oameni şi cheltueli enorme.

Autorul crede că toate relaţiunile asupra bătăliilor date de diferite naţiuni sunt falşe, fiind foarte greu, cu probele pe cari le avem astăzi, să reconstruim adevărul istoric.

Discutând problemele pe cari le va ridică pacea, Gustave Le Bon arată că ele sunt aşà de multe şi complexe încât nu crede că se va găsì o minte care să le poată da soluţiuni potrivite şi cari să împace pe toată lumea.

Desvoltarea vieţii animalice ne arată, cu cea mai crudă brutalitate, că lupta stăpâneşte existenţa. *Lupta este vieaţa ;* aceasta o arată şi celulele celui mai neînsemnat animal. Când lupta se micşorează avem boala, iar când încetează, urmează moartea.

Ceeace a rezultat până acum dovedeşte însă că adevărurile cari licăresc în mintea noastră asupra urmărilor dezastroase ale tuturor războaelor, n'au trecut încă în sfera inconştientului unde se plămădesc cauzele acţiunilor noastre. Ca să devină acestea mobile de acţiune trebuie încă să moară multă lume, istoria dovedindu-ne că masacrele şi pustiirile nemiloase au trebuit să se întâmple totdeauna pentru ca un adevăr raţional să iasă la lumină din lumea iluziunilor de origină efectivă sau mistice.

Prin claritatea viziunii şi pătrunderea lucrurilor, prin orientarea sigură în materie, ca şi prin o foarte îndemânatică pricepere a problemelor de psihologie umană generală, aceasta lucrare a lui Gustave Le Bon, constitue una din cele mai capitale opere, cari s'au scris în această privinţă în timpurile din urmă.

Alexandru P. Arbore.

Reviste românești.

Revista Teologică din Sibiiu cu noul fascicol (Nr. 4—5, Aprilie—Maiu 1921) își continuă tradițiile ei glorioase de organ pentru știința și viața bisericească.

Știința bisericească vreau s'o servească unele studii ca «Isus Hristos ca temeliu al educațiunii», considerații de filozofie morală semnate Arhim. Scriban, apoi «Piedecile unirii Bisericilor», prelucrare de I. Beleuță, «Congresul biblic» de Preot P. Morușca și bogata cronică literară, unde se ține seamă de toate publicațiunile cu caracter religios-bisericesc, apărute în timpul din urmă.

Viața bisericească o oglindesc articole ca «O cerință a vremurilor: Casele culturale» de Preot I. Trifa și cronicele bisericești-culturale, care informează despre tot ce s'a întâmplat mai de seamă în biserica ortodoxă română. Astfel despre conferința protopopilor din arhidieceza Sibiiului, despre congresul biblic dela Sibiiu, despre asociația clerului ortodox român «Andreiu Șaguna», despre sinoadele eparhiale ținute la Dumineca Tomii în toate cele cinci eparhii ortodoxe ale Ardealului, despre Societatea ortodoxă a femeilor române, despre biserica Basarabiei, despre congresul societății «Ocrotirea Orfanilor», despre congresul preoților văduvi, despre consistorul superior bisericesc, noui arhierei ai Bisericei ortodoxe, biserica încoronării din Alba-Iulia etc. etc. Precum vedem o sumedenie de chestiuni, de care se interesează și laicii nu numai clericii noștri, de aceea o astfel de revistă merită atențiunea și considerația cea mai deosebită din partea orișicui.

«America», organul oficios al uniunei societăților române de ajutor și cultură din America aduce în Nr. 264 din 11 Noemvrie a. c. pe lângă splendidul autograf al M. Sale Regina Maria a României și închiderea colectei inițiate de Românii americani pentru universitatea populară dela Vălenii de munte a dlui N. Iorga. Fiind situația economică foarte critică și acolo s'au adunat numai 2,107·71 dolari, dar o sumă care a întrecut și așteptările inițiatorilor, a dlor I. N. Serbu președintele uniunei S. R. A. și C. R. Pascu directorul ziarului «America». — Tot în legătură cu frații americani trebue remarcată activitatea ministrului nostru plenipotențiar dela Washington, Anton Bibescu care în diferite articole de ziar și revistă a dovedit netemeinicia acuzelor de opresiune nedreaptă ale stăpânirei românești față de minorități, în deosebi față de compatrioții maghiari.

O părere asupra originii Moților. In «Viața nouă» (Nr. 8—9 din Oct.—Noemvrie 1921), Dl Ovid Densușianu cearcă să aducă unele lămuriri cu privire la locuitorii ținuturilor Munților apuseni: Moții.

Caracterul aspru și războinic al acestor locuitori, din mijlocul cărora s'a ridicat un Horia ori un Avram Iancu «a fost un prilej de teorii aventurioase ducând la presupunerea că ei ar fi Daci, ori Cumani».

Fără a intră în considerațiuni mai amănunțite, de istorie și etnografie, autorul cearcă să aducă ceva lumină cu ajutorul unor cuvinte caracteristice.

Astfel în graiul de astăzi al Moților, se întâlnește forma *«a văi»* cu înțelesul de a vedeà; în forma aceasta

cuvântul nu-şi găseşte nici o formă asămănătoare între elementele latine, precum şi nici în limba albaneză, în limbile slave, şi în limba maghiară turcă, greacă sau germană. O astfel de înrudire se poate găsi numai în limbile iranice unde avem următoarele forme: avestic *vaenani.* vechi persan *vain-*am,* pehli *venam* nou persan *binam,* afghan *vinam,* oset (digoric) *vinum,* dial. pamirice *vinam* (vakhi šighni) *veinam* (sarigol) — toate cu semnificaţia de «a vedeà».

Cuvântul se pare că a pătruns la Moţi prin Alani, neam de origină iranică, cari au venit după dispariţia Hunilor, până în Panonia şi chiar mai departe în Apus. In felul acesta Alanii au fost şi în regiunile noastre şi atunci «*văi* s'ar puteà, într'adevăr, să fie o urmă rămasă la noi din limba Alanilor». (pg. 168).

«Cât despre motivele pentru care acest iranism s'a putut furişà în vocabularul nostru şi să se transmită până azi, putem admite că din cauza asemănărei lui, şi ca înţeles şi ca formă, cu cuvântul moştenit din latină (*văd, văz),* i-a fost uşor să se alipească pe lângă acesta, ca un element parasitor oarecum». (pg. 169); căci această formă «*a văi*» nu poate fi explicat din *vedeà* prin căderea lui Z în formele de indicativ *văz, vezi,* fiind o imposibilitate din punct de vedere al foneticei române.

Cuvântul *Zarand,* dat unui ţinut din Ardeal, renumit prin minele lui de aur, nu-şi poate găsi etimologia decât tot în domeniul iranic unde se întâlneşte forma avestică *Zaranya.*

Trecând la câteva consideraţiuni etnografice autorul cearcă să facă o apropiere între obiceiul pe care-l au femeile osete, din Caucas, de a purtà pe cap un adaus de lână acoperită cu stofă şi de formă convexă, cari se ridică şi face astfel o ridicătură înaintea frunţii de lărgimea mânii, îndoindu-se puţin în sus şi acele «adausuri de lână îmbrăcate cu pânză, în formă de semicerc, legate între ele cu o sforicică» cari se chiamă «dălozi» şi peste cari se împleteşte părul şi se pune broboadă, după cum obicinuesc femeile din câteva sate ale Ţării Haţegului.

«Moţii sunt blonzi ori de un castaniu deschis, şi au ochii albaştri sau căprii» sămănând în această privinţă mult cu Oşeţii şi Alanii. D. Densusianu trage pe baza acestor câteva constatări filologice-etnografice, concluzia *că Moţii ar puteà fi priviţi «ca Irani, ca Alani romînizaţi»,* iar această înrâurire iranică s'ar fi întins odinioară mai mult, fiindcă pe baza unor asemenea urme, de iranisme speciale, s'ar puteà fixa în această privinţă, cam următoarea zonă: din spre Munţii apuseni în jos pe la Brad şi Săcărâmb, Huniedoara, Haţeg, până în părţile Jiului.

Aceste constatări ale Domnului O. Densuşianu sunt foarte interesante şi dau mult de gândit.

In stadiul de astăzi al cercetărilor filologice, istorice şi mai ales etnografice — când această din urmă ştiinţă putem spune că aproape nici nu există nebucurându-se la noi de cea mai mică atenţie, nu credem că s'ar puteà spune mare lucru în asemenea chestiuni cari cer adunare şi coordonare de material, studii de specialitate şi mai cu seamă interes şi dragoste pentru asemenea chestiuni de o capitală importanţă pentru deslegarea celor mai capitale chestiuni ale neamului nostru.

Intr'o vreme ca a noastră de materialism sălbatec în mijlocul societăţii şi de înflorire a ştiinţei oficiale reprezentată de atâtea «glorii naţionale» nu e de mirare că există reprezentanţii ştiinţei, în lipsa ştiinţei adevărate.

Alexandru P. Arbore.

Jubileul unei reviste de ştiinţă popularizată. Câţi din preoţii şi învăţătorii români din Ardeal cunosc «*Ziarul ştiinţelor populare şi al călătoriilor*»? De sigur foarte puţini — şi e păcat, fiindcă aşà cum se prezintă *acuma* merită să fie cunoscut în cercuri cât mai largi în satele noastre. Se împlinesc 25 *(douăzeci şi cinci!)* de ani de când apare. Ne-o spune un «număr festiv», apărut în 29 Noemvrie 1921.

Numărul acesta festiv numără între colaboratori pe d-nii: *N. Iorga, I. Simionescu, Const. Moisil, Radu D. Rosetti* — nume, cari sunt cunoscute şi în Ardeal, şi cari ne garantează seriozitatea publicaţiei. Revista apare în editura jurnalului «*Universul*». Numele revistei e — nu-i vorbă — prea lung şi nu poate fi reţinut de cetitori aşà de uşor, precum ar fi bunăoară «*Călătorul*», cum însăşi revista mărturiseşte că e numită publicaţia din partea unora. (De aceea s'a hotărât, d. e., şi «Journal de l'Université des Annales», după ani de zile de apariţie, să-şi spună — simplu — «Conferencia»).

Directorul «Universului» şi al «Ziarului ştiinţelor populare şi al călătoriilor», dl *Stelian Popescu*, introduce numărul cu un articol ocazional, dând tributul de recunoştinţă memoriei fondatorilor «Ziarului» Cazzavilan şi Victor Anestin. «Orizonturi nouă se deschid» astăzi revistei, declară directorul ei actual şi ca să i le lărgim avem şi noi datorinţa, cei din Ardeal. Directorul şcolii de comerţ Nr. 2, dl *Dimitrie Dimiu*, care este redactor intern, referează despre epocile diferite ale revistei şi constată că acum ministerul de instrucţie a recunoscut revista ca «*lectură autorizată în căzărmi şi în fabrici şi în societăţile de lectură*».

Dl *Iorga* scrie un articol despre *Roma de astăzi*, descriindu-ne festivităţile pentru «eroul necunoscut», în întreagă Italia. Dl prof. dela Iaşi *I. Simionescu*, căruia publicul nostru va trebui să-i dea tot mai multă atenţie, ne vorbeşte despre cum a găsit o lume africană pe pământurile României — prin ţinutul Tutovei de astăzi şi în sudul Basarabiei: rămăşiţe de oase de elefanţi Dinotherium şi mastodonţi, rinoceri şi tapiri, căprioare şi momiţe, etc. — firește, animale de acum câteva «sute de mii de ani»! Prof. la şcoala politehnică din Bucureşti, *Ştefănescu-Radu*, scrie despre «electrificarea» energiilor din natură — întovărăşind articolul cu 4 ilustraţiuni. Prof. *Const. Moisil*, ne aminteşte descrierile de călătorie ale Prinţului de Ligne prin 1788, în Moldova, citând pasagii despre boierii şi boieriţele fanariote. *Radu D. Rosetti* ne povesteşte într'un ton hazliu cum a străbătut cu «sidecar»-ul, o motocicletă, «Ardealul», pe la Cic-Sereda şi Tuşnad. Un domn advocat (N. Alexandrescu) ne descrie groaza îndurată în decursul războiului, când a străbătut Marea Nordului, torpedat fiind vaporul cu care călătoreà. Un submarin german a făcut să se cufunde în vre-o 20 de minute vaporul «Oslo». Descrieri de pe vapor, apoi despre microfoanele engleze, camuflarea submarinelor germane, petrecerea de pe insulele Şetlande, până să ajungă în Anglia.

Mai sunt şi alte articole, despre Atena modernă, despre sociologie, despre teosofie — fotografii (a căror reproducere însă lasă de dorit, în urma hârtiei) şi «felurite». 16 pagini pentru 1 leu!

Dacă va urmà să aducă material tot atât de interesant — revista aceasta va trebui să fie abonată, împreună cu «*Orizontul*» şi cu «*Studiile ştiinţifice*» ale dlui *Todica*, de bibliotecile şi de sălile noastre de lectură.

Urăm vieaţă lungă organului acestuia de publicitate la întrarea sa în anul al 26-lea de existenţă. (Redacţia şi administraţia: Bucureşti, Strada Brezoianu, Nr. 11. — Abonamentul: pe un an 52 de lei. Apare săptămânal).

H. P. P.

Reviste străine.

Deutsche politische Hefte aus Grossrumänien. (An. I Nr. 2 Septemvrie) care apare la Sibiiu, dă o frumoasă caracterizare despre acela care a fost Aurel Popovici, iscălită de Dl Lutz Korodi. Acest frumos «caracter politic» a jucat un mare rol în politica Românilor de peste munţi, împunându-se prin o clară viziune a situaţiunii politice de acolo, şi prin o nepregetată luptă de fiecare clipă pentru a-şi urmări aceste idei. Datorită acestor lucruri Aurel Popovici ajunsese să fie considerat de către factorii politici din Austria şi chiar din Germania ca unul din conducătorii politici ai Românilor, de o foarte mare greutate.

Ni se dau în acest articol şi câteva amintiri despre încercările pe cari le-a făcut Aurel Popovici ca să poată ajunge până la Kaiserul german pentru a-i puteà împărtăşi vederile lui în privinţa politicei generale, lucru care a fost zădărnicit de către cancelarul de pe atunci Bethmann Hollvag, — şi despre întrevederea pe care acelaş a avut-o cu cancelarul german şi cu Friedrich Naumann, plăsmuitorul acelei faimoase «Mittel-Europa».

Autorul acestui articol, Dl Lutz Korodi, împreună cu Aurel Popovici şi cu alţii au luat parte la tratativele cari s'au dus la Montreux, unde se găsià şi Titu Maiorescu, împreună cu reprezentanţii Imperului german pentru a atrage pe Români de partea Puterilor Centrale. Nu s'a putut ajunge la nici o învoială pentrucă Aurel Popovici, se încredinţase din tratativele cari s'au purtat acolo, că Tissa nu voià cu nici un preţ ca Românii să fie de partea Puterilor Centrale «fiindcă el voià să aibă asigurată pentru totdeauna cea mai deplină libertate de acţiune faţă de românimea din Ungaria şi Transilvania». — *Alex. P. Arbore.*

*

Cum a salutat pe ascultătorii săi conducătorul celei dintâi „şcoli poporale superioare" săseşti, din Cisnădie (l. Sibiiu).

E bine să ia la cunoştinţă şi cetitorul român activitatea culturală a concetăţenilor săi saşi, la sate, de aceea traducem părţile marcante ale vorbirii dlui *Gottlieb Brandsch,* publicate în «*Siebenbürgisch-Deutsches Tageblatt*» (13 Noemvrie 1921), sub titlul: «*Ce vrea şcoala poporală superioară*?» «Ne aflăm la începutul primului an de curs poporal superior (universitate poporală) în Cisnădie. Vreau să vă dau, tinerilor şi flăcăilor, o comoară pentru suflet şi pentru inimă, din care să vă puteţi adăpà vieaţa voastră întreagă. Sub conducerea ei să vă înviorăţi sufletul la isvorul spiritului german, să vă recreiaţi la produsele de astăzi ale poeziei germane, ale cântecului... eroii... să vă apară vii înaintea voastră şi să vă spună că sunteţi sânge din sângele lor şi suflu din suflul lor. Vrea să vă dea putinţa să aruncaţi o privire în largurile nemăsurate ale universului, în minunile şi ghiciturile naturii, în adâncurile

religiunii lui Isus, dar să vă deschidă totodată ochii şi pentru frumuseţea patriei noastre mai restrânse, Transilvania, pentru caracteristicele firei săseşti, cum se arată ea în limbă şi în port, în tradiţii şi în obiceiuri.

Să ajungeţi, lucrând împreună cu mintea, făcând gimnastică, jucându-vă şi petrecându-vă în societate, ca să fiţi camarazi şi prieteni pentru vieaţa voastră întreagă, şi astfel să crească din şcoala aceasta poporală superioară o societate, fără de statute şi fără de adunări de ale societăţii, cu temelii numai pe aceleaşi convingeri ale voastre, o legătură tainică a celor mai credincioşi din poporul nostru.

Şcoala aceasta vrea să vă înveţe să gândiţi, să staţi pe picioarele voastre proprii, ca să fiţi în stare să cetiţi o gazetă, o carte, să puteţi ascultà o vorbire într'o adunare şi să vă croiţi voi de voi părerile voastre. Vrea să vă înveţe şi să vorbiţi, ca să aveţi putinţa să vă exprimaţi gândurile limpede şi pe înţeles, fiindcă cele mai frumoase şi mai minunate gânduri nu folosesc comunităţii (complexului), dacă nu vi-le puteţi exprimà cu claritate. Convingerile independente şi o dicţiune clară să vă fie arme, cari să vă ajute să vă afirmaţi în lupta zilnică a vieţii, nu numai împotriva feluritelor atacuri ale diregătoriilor sau ale singuraticilor asupra dreptului şi posesiunii voastre, ci şi împotriva a fel de fel de vorbării goale, cari vă ating ce aveţi voi ca vieaţă lăuntrică, ca suflet săsesc, cu credinţa şi cinstea sa.

Astfel de comoară şi astfel de arme vrea să vă ofere şcoala poporală superioară, pentruca să ajungeţi oameni fericiţi, veseli şi tari, dar totodată şi membri valoroşi, gata deţa sări într'ajutor, ai comunităţii noastre poporale.

Să cunoaşteţi de ce are trebuinţă poporul nostru, cum i-se poate ajutà, ca poporul nostru să se poată răzimà odată în prima linie pe voi.

Aceasta este ţinta şcoalei poporale superioare: să crească oameni plini de dragoste de vieaţă, independenţi, cu simţeminte naţionale adevărate. Ea nu dă nici un testimoniu, nu vă împrumută nici un atestat de capacitate pentru un post sau pentru o carieră oareşcare; nădăjdueşte însă că voi înşivă-i veţi da atestatul mai târziu, cu vieaţa şi activitatea voastră, că v'a oferit putinţa să umpleţi ca oameni întregi locul vostru în lume, adecă în comuna voastră şi în comunitatea noastră, ca neam.

Ni se spune: avem lucruri mult mai grabnice de îndeplinit decât ca să întemeiem şcoli poporale superioare, şcoala noastră poporală, biserica noastră, pământul nostru sunt în primejdie. La acestea răspund: nu există o problemă mai urgentă decât creşterea tineretului nostru spre o dragoste de vieaţă şi de activitate şi spre o concepţie de vieaţă ridicată. Nu instituţiile culturale, nici pământul sunt în stare să menţină poporul nostru, ci numai spiritul care domneşte în el, spiritul cel adevărat. Se vorbeşte aşà de mult de năcazurile economice, în cari ne aflăm, şi cari au să mai vină. Răspund: năcazul (mizeria) nostru cel mai mare e că ducem lipsă de o vrere tare şi de o încredere plină de credinţă. Şcoala poporală superioară ar vrea să ajungă o şcoală a voinţii şi a credinţii». *H. P. P.*

Dela „Asociaţiune“.

A. S. R. Principele moştenitor Carol şi „Asociaţiunea“. În 13 Aug. a. c. la orele 6 d. a., reprezentanţii «Asociaţiunei», dimpreună cu autorităţile locale, au avut fericirea de a primi în sala de solemnităţi a institutiunei noastre pe *A. S. R. Principele moştenitor Carol* cu echipa de cercetaşi din tabăra dela Sibiiu. Cu acest prilej preşedintele «Asociaţiunei», dl A. Bârseanu a adresat A. S. R. un salut omagial rugându-l să fie sprijinitorul însoţirei noastre în opera de cultură ce o îndeplineşte pentru înaintarea neamului.

La acest salut a răspuns A. S. R., asigurând «Asociaţiunea» de toată bunăvoinţa şi sprijinul său. — După acestea A. S. R. şi cercetaşii au cercetat muzeul şi biblioteca noastră centrală. Cercetaşilor li s'au dăruit 800 exemplare din broşurile mai noue editate de «Asociaţiune».

*

Oaspeţii italieni la „Asociaţiune“. Marţi în 27 Sept. a. c. au sosit în Sibiiu o grupă de 100 escursionişti italieni, între cari profesori, magistraţi, industriaşi, scriitori, reprezentanţi ai pressei şi studenţi universitari sub conducerea d-lui prof. univ. Artiolli. — Comitetul central al «Asociaţiunii» a primit pe fraţii italieni la gară şi în sala de solemnităţi a noastră, unde dl preşedinte A. Bârseanu i-a salutat în italieneşte. După aceea oaspeţii au vizitat muzeul şi biblioteca noastră centrală, catedrala, muzeul Bruckenthal din loc etc.

Totodată biuroul «Asociaţiunii» a încredinţat pe directorul său artistic dl N. Băilă să aranjeze un festival în onoarea oaspeţilor în teatrul orăşenesc, la orele 5½ d. a. Cu acest prilej secretarul nostru literar a dovedit, într'o scurtă conferinţă italiană, legăturile indestructibile ce le avem noi Românii cu occidentul latin şi în special cu Roma. Corul din Sălişte, adus anume pentru ocaziunea aceasta, a executat apoi mai multe cântări cu o admirabilă precisiune. O grupă de eleve dela liceul de fete din loc în costume naţionale au jucat mai multe jocuri, iar nişte tineri, iarăş în costum naţional, au jucat căluşerul. Nişte elevi dela şcoala evanghelică din loc încă au executat un joc istoric tradiţional săsesc. Festivalul s'a încheiat cu un tablou ce reprezentă unirea italiano-română. Ca amintire li-s'au dat escursioniştilor italieni mai multe vederi din Sibiiu, apoi câteva exemplare din Nr. 9 al revistei «Transilvania», închinat memoriei marelui poet Dante Alighieri, pentru a răspunde delicatei lor atenţiuni, cu care ne-au gratificat 35 cărţi despre Italia şi Italieni pe seama bibliotecei noastre centrale, şi pentru a le dovedi că şi noi ne-am cugetat la poetul serbătorit al Italiei cu ocaziunea sexcentenarului morţii sale.

*

Adunarea generală ordinară a «*Asociaţiunii pentru literatura română şi cultura poporului român*», ţinută la Sighetul Marmaţiei, în zilele de 28 şi 29 August 1921.

In zilele de 28 şi 29 August «Asociaţiunea pentru literatura română şi cultura poporului român» din Transilvania şi-a ţinut adunarea generală ordinară de anul acesta la Sighetul Marmaţiei.

Din cauza greutăţilor de transport n'a putut participà atâta public cât ar

fi dorit să vadă şi să cunoască aceste minunate locuri ale celor mai vechi şi glorioase părţi ale românismului. Cu toate acestea a domnit o vie şi prietenoasă atmosferă printre membrii şi participanţii acestei adunări ceia ce a arătat şi de data aceasta cât de folositoare şi necesare sunt asemenea adunări pentru cunoaşterea Ţării, pentru înfrăţirea şi cunoaşterea reciprocă a acelora cari participă la ele şi mai cu seamă pentru răspândirea culturii şi a nădejdii de mai bine până şi în cele mai întunecate şi oropsite regiuni ale neamului nostru.

Din partea comitetului central au fost de faţă la această adunare, d-nii Andreiu Bârseanu, preşedintele «Asociaţiunei», Elie Dăianu, Ioan Lupaş şi Gh. Preda membrii, iar dintre despărţămintele «Asociaţiunii» au fost reprezentate: Desp. Baia-Mare, Blaj, Cluj, Haşfalău, Jibou, Lăpuşul-unguresc, Năsăud, Vişeu—Iza.

Afară de aceştia au fost de faţă numeroşi intelectuali, membri ai «Asociaţiunii», din despărţămintele Sătmar, Sighetul Marmaţiei, etc., mulţi ţărani şi ţărance, tineret dela şcoalele din localitate şi reprezentanţi ai presei.

O deosebită plăcere a produs printre membrii adunării prezenţa celor doi distinşi oaspeţi: d-nii *W. A. Craigie*, profesor la universitatea din Oxford şi Dr. *A. R. Wright*, vicepreşedintele societăţii «Folkh-Lore» din Anglia, profesor de antropologie şi folkloristică.

După oficiarea serviciului religios, s'a deschis această adunare, în sala Palatului cultural din localitate, prin frumoasa vorbire a Preşedintelui, pe care o publicăm în altă parte a acestei reviste.

Dl Dr. Gh. Preda salută în limba franceză pe profesorii englezi, cari au venit dintr'o ţară îndepărtată pentru a cunoaşte poporul român, şi dă expresiune dorinţei, că legăturile dintre poporul nostru şi cel englez vor fi din cele mai strânse în viitor.

D-nii Craigie şi Wright salută, în limba engleză, «Asociaţiunea» noastră prin cele două cuvântări pe cari le publicăm în cuprinsul revistei, insistând mai cu seamă asupra necesităţii de a strânge preţiosul material istoric, relativ la obiceiurile, credinţele, basmele, cântecele şi descântecele poporului românesc, dând prin aceasta cea mai preţioasă contribuţie la reconstituirea istoriei trecutului uman.

Dl Wright a oferit suma de 10,000 Lei *„Institutului pentru studiul Europei sud-orientale"* întemeiat la Bucureşti de dl N. Iorga, în scopul ca să se sprijine, cu aceasta modestă sumă, colecţionarea folklorului din România. D-sa citeşte următoarea adresă din partea prezidentului societăţii Folklor:

«The president of *The Folk-Lore Society* greets the president of *The Cultural Association of Traasilvania* and commends to him the bearer, Vice-President A. R. Wright. The Society would greatly appreciate the communication of information concerning the folklore of *Roumania*.

W. H. R. Rivers,
prezident.

«Preşedintele Societăţii de Folklor salută pe preşedintele «Asociaţiunii pentru cultura Românilor din Transilvania» şi-i recomandă pe aducătorul acesteia, vice-preşed. A. R. Wright.

«Societea va preţui mult comunicarea de informaţii referitoare la folklorul din România».

(Semnat): **W. H. R. Rivas,**
preşedinte.

Ambele cuvântări ţinute de cei doi profesori, au fost tălmăcite publi-

culul în românește de dl profesor universitar V. Bogrea.,

Dl profesor I. Lupaș răspunde celor doi oaspeți mulțumindu-le pentru deosebita atenție și interesul ce l-au avut față de poporul nostru participând la această adunare.

Se expediază apoi câte-va telegrame: M. S. Regelui și Familiei regale, d-lor N. Iorga, general Traian Moșoiu, Vasile Stroescu și Colonel I. Manolescu, prezidentul societății Caselor naționale.

M. S. Regelui s'a expediat următoarea telegramă:

«Întruniți în adunarea generală în Sighetul Marmației, aducem omagiile noastre, de neclintită credință, dragoste și cel mai profund devotament față de M. Voastră, desrobitorul acestor părți frumoase ale Daciei străbune, protectorul științelor, artelor și progresului în toate cele bune și nobile, prezidentul de onoare al însoțirii noastre culturale.

Trăiască Maj. Voastră, trăiască M. S. Regina, trăiască mult iubita noastră Dinastie».

Andreiu Bârseanu,
prezidentul „Asociațiunii".

După aceia se citesc următoarele telegrame sosite din partea d-lor N. Iorga, Marin Stefănescu, profesor universitar Cluj, general Traian Moșoiu, din partea episcopatului bisericei ortodoxe române din mitropolia Ardealului prin P. S. Dr. Nicolae Bălan, mitropolit Sibiiu, Ioan Papp, episcop Arad, Dr. Traian Badescu, episcop Caransebeș și Roman Ciorogariu, episcop Oradea-Mare; P. S. S. Dr. Iuliu Hossu, episcop gr.-cat. al diecezei de Gherla, Dr. Teodor Mihali, Societatea «Cele trei Crișuri» Oradea-Mare, Reuniunea română de agricultură din județul Sibiiu, Asociațiunea comercianților români din Sibiiu, Senatorii V. Gr. Borgovan și Dr. Mălai, București, și despărțămintele «Asociațiunii» din Blaj, Brașov, Năsăud, Tg.-Mureș, Salonta-Mare, Șimleu, Ciachi-Gârbău.

După ce se prezintă raportul general al comitetului central, secretarul administrativ dl R. Simu, citește un raport special asupra donațiunii de Lei 10,000, făcută de dl Nicolae N. Simian, originar din Săliște, proprietar în Râmnicul-Vâlcea, cu destinațiunea de a se înființă din această sumă, întru amintirea fiului său Valeriu, mort în refugiul din Moldova, *o bibliotecă regională a «Asociațiunii» în orașul Sighet.*

Se procedează apoi la alegerea comisiunilor prevăzute în ordinea de zi a adunării.

In ziua de 29 August se citesc rapoartele acestor comisiuni. Între altele, se insistă ca toate societățile culturale românești să colaboreze într'un mod armonic pentru a se evită pulverizarea energiilor, astăzi mai ales când se cere o cât mai solidară conlucrare cu deosebire în direcțiunea culturală.

Se hotărește ca Prea Cuviosia Sa *Metodiu Zavoral,* abatele mânăstirii Strahov din Praga să fie proclamat membru de onoare al «Asociațiunii», pentru prietenia dovedită în timpuri grele.

D-nul profesor I. Lupaș propune ca amintirea celor 50 de ani dela moartea lui Avram Iancu, să nu se facă în Septemvrie 1922, cum s'a proiectat, ci în anul 1924 când se împlinesc 100 de ani dela nașterea lui.

Raportorul comisiunei pentru decernarea premiilor pe seama expozanților și conductului etnografic, de Alexandru Lupeanu, profesor la Blaj, face următoarele propuneri pentru premiare:

1. Menţiune onorifică şi premiul I comunei *Borşa*, pentru felul cum a înfăţişat toate laturile de manifestare ale vieţii unui sat, ca port, car de vânătoare, joc de flăcăi, colac de cununie, moşnegi, şezătoare, cercetaşi, minerl, şi evocarea figurii istorice a eroului Popa Şandru Lupu, zdrobitor de Tătari la 1717;

2. Premiul II comunei *Sârbi*, pentru cel mai tipic port maramureşan;

3. Premiul III comunei *Vad*, pentru scene de industrie şi îndeletniciri agricole;

4. Premiul IV comunei *Bârsana*, pentru procesiune religioasă.

Să se acorde diplome de recunoştinţă din partea «Asociaţiunii» următorilor expozanţi: d-nei *Iustina Dr. Mihalyi*, pentru obiecte de industrie casnică şi obiecte istorice; d-nei *Elena Bârlea*, preoteasă în Sighet, pentru industrie casnică; d-lui *Artemiu Anderco*, preot în Jeud, pentru industrie casnică ţărănească şi monete vechi; bisericii gr.-cat. din Petrova, pentru cărţi vechi; d-lui *V. Dunca*, preot Cuhea, pentru covoare ţărăneşti; d-nei *Cornelia Orosan*, învăţătoare în Bârsana, pentru industria casnică; d-nei văd. *Ilinca Drăguş*, pentru covoare bătrâne; d-lui *Vasile Hodor* din Bârseana.

In şedinţa festivă a secţiilor ştiinţifice-literare ale Asociaţiunii din 29 August dl I. Lupaş, membru al secţiunii istorice, trece în revistă momentele cele mai însemnate din istoria Maramureşului, insistând în special asupra legăturilor lui cu Principatul Moldovei şi cu mişcarea husiţă, în urma căreia s'au ivit cele dintâi scrieri româneşti.

Dl V. Bogrea, profesor la universitatea din Cluj, vorbeşte într'o admirabilă conferinţă despre contribuţia Ardealului la păstrarea latinităţii, relevând meritele şcoalei latiniste şi legăturile din trecut cu surorile latine, în special cu Roma.

Dl Vasile Filipciuc, primpretor în Vişeu, ne dă, într'o conferinţă, icoana etnografică, culturală şi economică a Maramureşului.

Astfel se încheie şedinţa festivă a secţiilor ştiinţifice-literare, şi cu aceasta adunarea generală ordinară a «Asociaţiunii». Seara concert cu concursul societăţii muzicale din loc, precum şi reprezentaţie teatrală.

*

Despărţămintele „Asociaţiunei". *Despărţământul Almaş al «Asociaţiunei»* s'a reorganizat, înscriind 8 membri pe vieaţă şi 38 activi, dela cari, după reţinerea părţii cuvenite despărţământului, s'a transmis cassei noastre centrale 689 lei, membri pe vieaţă având să achite restul de taxă în rate. — *Harnicul despărţământ Aiud* de sub conducerea d-lui *Dr. Emil Pop*, a înfiinţat cu ocaziunea adunării sale cercuale ţinută în Teiuş la 10 Octomvrie 1920 *Despărţământul Teiuş al «Asociaţiunei»*, în fruntea căruia a fost ales director dl Petru Suciu, paroh în loc şi 4 membri ai comitetului cercual. Despărţământul Aiud luând contact şi cu alte organizaţii culturale româneşti a început o vie propagandă culturală românească atât la centru cât şi în sate. In adunarea despărţământului din 2 August a. c. s'a înscris un frumos număr de membri de toate categoriile, dela cari s'a încassat suma de 1054 lei. Sperăm că noul despărţământ Teiuş, care e aşezat în unul din cele mai importante puncte ale ţerei, dându-şi seama de situaţie şi luând exemplu dela despărţământul vecin, din care s'a desfăcut, va desvoltă o activitate culturală demnă de numele lui. — D-l primpretore Fildan din Beliu ne anunţă telegrafic că «Clubul român» din Beliu a decretat

în şedinţa sa din 30 August a. c. să fusioneze cu desp. Beliu al «Asociaţiunei». Aşteptăm actele de constituire ale noului despărţământ. — Asemenea aşteptăm actele de constituire al reorganizatului *desp. Lăpuşul-unguresc*, care şi-a ales nou director în persoana d-nului protopresbiter Zaharie Manu şi a decis crearea unui nou despărţământ. — In *Copalnic-Mănăştur*, judeţul Solnoc-Dobâca, încă s'a constituit la 1/14 August un *nou despărţământ*, fiind această comună centrul plasei administrative de acelaş nume şi având 20 comune pe teritorul ei. S'au înscris 2 membri fondatori, 3 pe vieaţă şi 12 activi. Director al despărţământului a fost ales dl Nicolae Avram, protopop în localitate. Cu organizarea agenturilor «Asociaţiunei» în singuraticele comune au fost încredinţaţi preoţii şi învăţătorii locali. — *Despărţământul Dicio-Sân-Mărtin* ţinându-şi adunarea cercuală la 28 August a. c. a ales director pe d-nul *Simeon Moldovan*, protopop, a ales şi comitetul cercual şi a ţinut şi 2 conferinţe. A înscris apoi 6 membri pe vieaţă, 56 activi şi 291 ajutători, încasşând suma de 1371 lei. — *Directorul despărţământului Dobra* în raportul din 2 Iulie a. c. încunoştiinţează că mână în mână cu preoţii grupaţi în «Asociaţia clerului» au ţinut mai multe prelegeri şi conferinţe populare. Astfel dl director a vorbit: Despre «Asociaţiune»; Despre casele culturale; Despre bibliotecile poporale; Despre obiceiurile rele încuibate în poporul nostru; Despre începutul neamului românesc; Despre România-Mare şi datoria noastră de a ne consolidà ţara. Preotul Emanuil Şuiagă: Despre concubinat şi urmările lui; Sfaturi igienice. Preotul Aurelian Oprean: Despre şcoală şi învăţătură; Despre frumuseţea şi însemnătatea portului naţional. Invăţatorul Vasile Şerban: Despre datoria părinţilor de a colaborà cu învăţătorii la educarea copiilor. Averea despărţământului este un schiopticon şi în numărar 208 lei. La cassa noastră centrală se transpun 227 lei. — *Directorul desp. Făgăraş*, dl N Borza ne trimite procesul verbal al adunării cercuale a despărţământului ţinută în Beclean la 12 Iulie a. c. După predica părintelui protopop Borza despre însemnătatea zilei a vorbit poporului d-l profesor D. Macoveiu despre lupta pentru existenţă. S'au înscris 2 membri fondatori, 96 activi şi 13 ajutători. Cassei centrale se trimit 726 lei, reţinându-se şi pentru despărţământ 493 lei. Un frumos număr de membri ai «Asociaţiunei» a înscris şi dl *primpretore Tulbure* din Făgăraş. S'au distribuit apoi mamelor, care au avut copiii cei mai bine îngrijiţi 7 premii de câte 15 lei şi 26 premii de câte 5 lei. Adunarea cercuală viitoare se va ţineà în Voivodenii-mari. Despărţământul cere 50 exemplare din Calendarul «Asociaţiunei» pe 1921, precum şi alte cărţi pentru completarea bibliotecilor poporale. Calendarele şi cărţile cerute se vor trimite, pentruca harnicul despărţământ să-şi poată continuà activitatea, dând astfel, prin fapte, desminţirea cea mai categorică calomniatorilor şi bârfitorilor de delături. — Dl protopop din Lupeni *Nicolae Zugrav* înaintează procesul verbal al adunării cercuale a *despărţământului Jiu*, ţinută în 7 August a. c. împreună cu consemnarea membrilor şi un raport din partea dânsului. In adunare s'au înscris 2 membri fundatori, 8 pe vieaţă şi 44 activi, încassându-se suma de 2840 lei ce are să se transpună cassei centrale. Nou director al despărţământului a fost ales dl *Iosif Iancu*, inspector general de mine în Petroşeni. Totodată

s'au ales şi ceilalţi membri ai comitetului cercual. S'a hotărît începerea unei vii propagande culturale în aceste centre miniere. In acest scop se cere din centru la un timp, ce-l vor fixà ei, un conferenţiar care să trateze despre chestiuni sociale fără de culorit politic. La adunare a participat şi dl maior *Constantin Zagoriţ*, comandantul garnizoanei Lupeni, care se interesează mult de chestiunile noastre culturale şi s'a înscris membru pe vieaţă al «Asociaţiunei». — *Dl director al despărţământului Caransebeş* al «Asociaţiunei» *Andreiu Ghidiu*, care a vândut un mare număr de calendare ale «Asociaţiunei» pe 1921, trimiţând şi costul lor în suma de 743 lei, cere lista membrilor din despărţământ, în scopul reorganizărei lui, deoarece fostul secretar al desp. a decedat şi nu se găsesc actele necesare nicăiri. Sperăm că Sfinţia Sa părintele Ghidiu va şti da vieaţă nouă nu numai despărţământului Caransebeş, ci va creà şi despărţăminte noue, fiind actualul despărţământ Caransebeş mult prea vast, decât să poată fi administrat dupăcum se cuvine. — Dl *Iuliu Căpâlneanu*, preot în Vereşmort raportează că a reorganizat *despărţământul Măhaciu* al «Asociaţiunei» în adunarea ţinută la 17 Iulie a. c. în Vinţul de sus. D-Sa a fost ales director al despărţământului. Adunarea a hotărît ca despărţământul pe viitor să se numiască *Vinţul de sus*, după numele localităţii care e şi centrul plasei. S'au înscris: 1 membru pe vieaţă, 12 membri activi şi s'a făcut un plan de acţiune culturală. Până acum s'au ţinut prelegeri şi conferinţe în 10 comune. Se cer cărţi pentru întemeiere de biblioteci. Se vor trimite. — S'a reconstituit şi *despărţământul Ludoş* la 9 August 1921, fiind reales director dl *Enea Pop Bota*, protopop. S'au încassat taxe dela membri noi şi vechi 130 lei. — *Dl director al despărţământului Mociu* scrie că la 10 Iulie 1921 cu ocaziunea adunărei cercuale dl profesor din Blaj *Alexandru Lupeanu-Melin* a ţinut poporului adunat în mare număr o foarte frumoasă cuvântare asupra economiei raţionale la alte popoare. Tot cu această ocaziune s'a decis desfacerea despărţământului în două, după cele două plase administrative din care se compune. — *Dl director al despărţământului Sălciua, Vasile Gan*, protopop, trimite procesul verbal al adunărei cercuale ţinute în comuna Ponor la 2 August 1921. In cuvântul său de deschidere dl director a comemorat pe Tudor Vladimirescu. Dl P. Sabău a vorbit despre «Credinţa a te-a mântuit Române!» Dl director apoi despre feliul de a-şi păstrà poporul sănătatea prin ţinerea poruncilor bisericeşti. Vasile Şpan: Sfaturi economice, în deosebi despre întrebuinţarea gunoiului de animale. Dela membri s'au încassat taxe în sumă de 240 lei. Cassierul şi un membru din comitet sunt însărcinaţi să încasseze taxele restante. Despărţământul are cor propriu. S'au luat măsuri pentru reactivarea agenturilor şi înfiinţarea cooperativelor săteşti. Adunarea viitoare se va ţinè în Vidolm. Pentru prelegeri poporale se prelimineză suma de 100 lei şi se cer dela centru 500 lei pentru propagandă culturală şi economică. In mod excepţional se încuviinţează trimiterea acestei sume dela centru, precum şi a unor cărţi pentru înjghebarea de mici biblioteci săteşti. — Dl *Dr. Moise Coşin*, advocat în Salonta-mare, delegatul comitetului nostru central pentru organizarea *despărţământului Salonta* ne trimite procesul verbal al adunării ţinute în 26 August a. c. S'au înscris 3 membri fondatori, 3 pe vieaţă şi 10 activi dela cari s'au incassat

1900 lei, depuşi într'un libel la «Bihoreana» din Orade. — *Desp. Sătmar* ne scrie că în curând va înaintà raport despre activitatea sa, despre înscrierea de membri, despre felul cum s'au chivernisit cele 30 biblioteci poporale donate de «Asociaţiune» etc. Aşteptăm acest document grăitor despre activitatea harnicului despărţământ. — *Dl director al despărţământului Sebeşul-săsesc Sergiu Medean*, protopop, ne trimite procesul verbal al adunării cercuale ţinute la 2 August 1921 în Săsciori. Cu această ocaziune s'au ţinut următoarele conferinţe: Preotul V. Oana despre socialism, socialismul român şi bolşevism; Dr. S. Vulcu despre foloasele cooperativelor săteşti; Preot C. Oancea despre rătăcirile sectare şi naţionale. S'au înscris membri numeroşi, incassându-se taxe în sumă de 4292 lei, din care s'a transpus cassei noastre centrale suma de 3046 lei. Precum arată faptele, *acesta e unul din despărţămintele cele mai active* ale Asociaţiei. Privitor la dorinţa exprimată de a iniţià Asociaţia şi în Sebeş edificarea unei Case Naţionale, comitetul central declară că se va ţineà în evidenţă şi se va satisface după posibilitate. — *Despărţământul Şimleul-Silvaniei* mai nou a înscris 8 membri activi din comuna Bobota şi 11 din comuna Hidig. — *Dl director al desp. Teaca*, protopop *Vasile Podoabă* cere bilete dela loterie pentru desfacere cu ocaziunea adunărei cercuale convocate pe ziua de 12 Octomvrie a. c. Biletele cerute i s'au trimis. — *Dl Dănilă Sas, directorul desp. Cohalm* trimite procesul verbal referitor la constituirea agenturei Homorod al «Asociaţiunei». S'au înscris 18 membri activi şi 12 ajutători, incassându-se 220 lei, depuşi la «Cetatea» din Cohalm. S'au ţinut mai multe prelegeri şi conferinţe. Pentru înlesnirea activităţii culturale a despărţământului se vor trimite şi un număr oarecare de cărţi. — Asemenea cere şi *desp. Ciachi-Gârbău* 14 biblioteci poporale. Se acordă. — *Dl G. Vasile* din Merişor, plasa Seini, jud. Sătmar, trimite procesul verbal al adunării de constituire a acestei agenturi a Asociaţiei care a înscris 9 membri activi şi 10 ajutători. Agentura a primit o bibliotecă a «Asociaţiunei» prin P. S. Sa episcopul Iuliu Hossu al Gherlei. — *Dl Dr. Iosif Pop*, primpretorele plasei Huedin transpune cassei noastre centrale taxe de membri pe vieaţă dela 44 comune în sumă de 8800 lei, taxe de membri fondatori dela 2 comune 800 lei, în total 9600 lei. Dacă am aveà mulţi funcţionari oameni de inimă şi cu concepţiile superioare ale dlui Pop, am puteà face tot ce se aşteaptă dela noi sub raport cultural. — *Uzinele de fer şi domeniile din Reşiţa*, societate anonimă ne roagă să înscriem între membri fondatori ai «Asociaţiunei» şi între fondatorii Casei Naţionale centrale următoarele organizaţiuni ale lor: 1. Direcţiunea generală a societăţii anonime «Uzinile de fier şi domeniile din Reşiţa». 2. Direcţiunea atelierelor mecanice ale societăţii anonime «Uzinele de fier şi domeniile din Reşiţa». 3. Direcţiunea uzinelor metalurgice ale societăţii anonime «Uzinele de fier şi domeniile din Reşiţa». 4. Direcţiunea uzinelor societăţii anonime «Uzinele de fier şi domeniile din Reşiţa». 5. Direcţiunea silvică şi domenială a societăţii anonime «Uzinele de fier şi domeniile din Reşiţa». Dl director general al societăţii *Ing. Victor Blasianu*, care până acum a fost membru pe vieaţă al «Asociaţiunei» se roagă să fie înscris membru fondator. Taxele în sumă de 7400 lei ni s'au transmis prin banca «Albina». — *Direcţiunea*

desp. Hunedoara transpune consemnarea membrilor din 6 agenturi, şi anume: din Găvăşdia, Vadu Dobrei, Nadaşdia de sus, Sâncrai şi Calanul-mic incassând 227 lei; din Ghelar dela 1 membru fondator, 143 activi şi 44 ajutători 737 lei. — *Dl Miron Benchea*, preot în Buffalo U. I. (America) scrie că a primit cărţile şi diplomele trimise. Mai nou a înscris 8 membri fondatori 3 pe vieaţă şi 13 activi. A făcut şi 3 abonamente la revista noastră «Transilvania», trimiţându-ne în cecuri suma de 5060 lei. Pentruca Sf. Sa să poată desvoltă o activitate mai intensivă e numit conferenţiar propagandist al «Asociaţiunei» noastre în America. — *Dl inginer Drăgan*, şeful regiunei silvice Cluj transpune conspectul despre 19 membri activi ai subsecţiei silvice a «Astrei» dela cari a incassat 190 lei. — *Dl V. Pop, protopop, Bucium*, trimite 175 lei taxe de membri. — *Desp. Zârneşti* 696 lei taxe de membri. — *D-nul Al. Târnoveanu din Riciul de Câmpie* 408 lei taxe de membri. — *Dl Vasile Ghevrea din Merişor* p. u. Cicârlău jud. Sătmar trimite 280 lei pentru cărţi poporale. — *Dl A. C. Domşa*, canonic Blaj, 500 lei taxă de membru fondator şi abonament la revistă.

P. S. Sa Episcopul Gherlei Dr. Iuliu Hossu prin scrisoarea sa din 10 August Nr. 2188 a. c. ne face cunoscut că cu ocaziunea vizitelor sale canonice din vară a împărţit în comunele vizitate 38 biblioteci populare din cele 50 trimise în următoarele comune: Vama, Bocşa, Negreşti, Tur, Bicsad, Certeze, Moiseni, Trip, Boineşti, Târşolt, Lechinţa, Cămârzana, Prilog, Călineşti, Gherţa-mică, Gherţa-mare, Turţ, Bătarci, Comlouşa, Tarna-mare, Bocicău, Valea-seacă, Meghieşul-auriu, Gârbedin, Apa, Someşeni, Potău, Băbăşeşti, Ilba, Sabişa, Ciocârlău, Bârgău, Tăuţii de jos, Magheriş, Mănăştur, Merişor, Băiţa şi Nistru. Din toate aceste comune înaintează şi procesele verbale despre constituirea agenturilor. Pretutindeni, ne scrie P. S. Sa, bibliotecile au fost primite cu mare bucurie şi căldurosă mulţumită şi nu se îndoieşte, că sămânţa aruncată va aduce roade binecuvântate şi jertfa adusă de «Asociaţiune» va fi însutit răsplătită prin cultura românească ce va deşteptă în părţile cele mai îndepărtate ale ţerei. — *Dl Ier. Dănilă, directorul desp. Şermaşul-mare* trimite procesul verbal despre reorganizarea acestui despărţământ întâmplată în şedinţa din 25 Septemvrie a. c. cu care ocaziune s'au înscris şi 18 membri activi. — *Dl director al desp. Hunedoara, A. Ludu*, prezintă procesul verbal al adunării cercuale ţinută în 28 August a. c., cu care ocaziune s'au înscris: 1 membru pe vieaţă, 8 membri activi şi 31 ajutători. Dl Dr. Vasile Hâncu, medicul uzinelor de fier a ţinut cu acest prilej o conferinţă despre alcoolism. A fost şi o serată etnografică frumoasă cu grupe de câte 20—30 feciori şi fete din 11 sate executând fiecare dansul lor. Comuna Ghelar a venit cu un cor bine instruat. Seara a fost şi reprezentaţie teatrală. — Dl *Teofil Dragomir, fost director al desp. Jibău* trimite procesul verbal al adunării cercuale ţinute în Jibău la 18 Sept. a. c. din care se vede starea depunerilor în favorul «Asociaţiunei». Desp. Jibău are 128 lei, centrul «Asociaţiunei» 721 lei. In total, deci 850 lei. Membri noui s'au înscris: 2 fondatori şi 21 activi. Dela cei vechi s'a incassat 170 lei. Dlui T. Dragomir i se aduc cele mai căldurose mulţumiri pentru activitatea desvoltată în cadrele «Asociaţiunei» noastre. — *Dl Dr. Ioan Gherman, directorul despărţ. Chioar* trimite procesul verbal din 10 Iunie a. c.

dela Şomcuta-mare. Cu această ocaziune s'au înscris: 1 membru fundator 15 pe vieaţă, 14 activi şi 3 ajutători. Acest harnic despărţământ are două agenturi bine organizate: Mireşul-mare şi Vălenii Şomcuţii. — *Desp. Almaş* trimite procesul verbal al şedinţei de constituire ţinut la 28 August a. c. Director e dl *Dr. Nicodim Cristea*, primpretore. Ni se cer cărţi şi revista «Transilvania». Cărţi pentru începuturi de biblioteci în 20 comune se pot da, revista însă numai pe lângă abonament fiind hârtia şi tiparul atât de scumpe. — Cerere de cărţi ni s'a făcut din nou din partea *desp. Vişteа de jos*. A fost satisfăcută. — *Dl G. Mihoc*, preşedintele agenturei *Ruda desp. Brad* a înscris 9 membri activi şi 6 ajutători. — *Dl Toma Hăţagan* comerciant în Doboşd ne scrie că cedează teren corespunzător pentru edificarea unei case naţionale. Şi până atunci pune la dispoziţia poporului lipsit de preot şi învăţător o sală, unde să poată ceti cărţi folositoare. Asociaţia încă trimite dlui Hăţagan o colecţie de cărticele de ale sale. — *Dir. desp. Blaj dl Dr. Ioan Bălan canonic* raportează asupra activităţii despărţământului din 10 Iulie până la 13 Noemvrie a. c. S'au ţinut prelegeri în 5 comune şi s'au luat măsuri pentru desfacerea biletelor dela loteria «Asociaţiunei». Pentru prelegeri populare cere suma de 300 lei, care se şi acordă. *Dl Cornel Buteanu, directorul despărţ. Gârbău* raportează că la 30 Oct. a. c. despărţământul a ţinut adunare în Surduc, unde s'a înfiinţat o agentură a «Asociaţiunei». Cu această ocazie s'au înscris 6 membri pe vieaţă, 13 activi, şi 61 ajutători. — *Despărţ. Haţeg* şi-a ţinut adunarea de reorganizare la 20 Noemvrie a. c. S'au înscris 2 membri fundatori, 5 pe vieaţă şi 91 activi. Director s'a reales dl *Dr. C. Popescu*, protopop. — *Desp. Indol* şi-a ţinut adunarea cercuală la 2 Oct. a. c. în Băişoara. S'au ţinut 2 conferinţe. A cântat corul elevilor. S'au înscris: 1 membru pe vieaţă, 19 activi şi 21 ajutători. Director s'a ales dl *Iuliu Cadar* pretor în Iara. — *Dl Moise Bordoş*, scrie despre dezolatele stări culturale din *Birchiş*, unde ar trebui să se ia iniţiativa întemeierii unui nou despărţământ al Asociaţiei. — Asemenea năzuinţe de a se creiă o nouă sucursală a Asociaţiei se iveşte la *Iam*.

Bibliografie.

I.

Cărţi privitoare la Italia şi coloniile ei.

Ministero delle colonie. *Allegati alla relazione sulla colonia eritrea* del R. Comissario civile *Deputato Ferdinando Martini* per gli esercizi 1902—7 presentata dal ministro delle colonie (Bertolini) nella seduta del 14 giugno 1913. Volume II. Roma 1913.

Ministero delle colonie. La costruzione e l'esercizio delle ferovie in Tripolitania ed in Cirenaica della occupazione al 30 giugno 1915. Roma Tipografia nazionale Bertero 1918.

Ministero delle colonie. *Il nuovo tallero italiano.* Anno MCMXVIII Roma 1918.

Ministero delle colonie. *Commissione per lo studio* agrologico della Tripolitania nominata con D. M. dell' 11 febbraio 1913. *La Tripolitania settentrionale.* Volume II. Studi Complementari e illustrativi della relazione a

S. E. il Prof. P. Bertolini, ministro delle colonie. Con 6 tavole fuori testo. Roma 1913.

Ministero delle colonie. *Relazione della VII sezione della commisione del dopo-guerra.* (Quistioni Coloniali. Roma 1919.

Ministero delle colonie. *Relazione sulla colonia Eritrea* del r. commissario civile *Deputato Ferdinando Martini* per gli esercizi 1902—7 pesentata dal ministro delle colonie (Bertolini) nella seduta del 14 giugno 1913. Volume I. Roma 1913.

Ministero delle colonie. *Commissione per lo studio agrologico della Tripolitania, La Tripolitania settentrionale.* Volume I. Relazione a S. E. il Prof. P. Bertolini ministro delle colonie. Con 1 carta e XL tavole fuori testo. Roma 1913.

Ministero delle colonie. Mostra coloniale di Genova. *La Cirenaica ed suoi servizi civili.* Relazione del comm. dott. *Alessandro Salvadori* segretario generale pergli affari civili e politici della Cirenaica. Roma 1914.

Ministero delle colonie. Mostra coloniale di Genova. *Le scuole italiane in Tripoli.* Roma 1914.

Chambre de commerce internationale. Premier Congres. Londres 27 Iuin — 1 Iuillet 1921. *Exposé général de la situation économique de l' Italie.* Rapport de la Section Italienne. Paris 33 Rue Jean Goujon. Rome 1, Piazza Foro Traiano.

Ministero per l'assistenza militare e le pensioni di guerra *L'assistenza di guerra in Italia.* Assistenza militare. Pensioni di guerra. III. Conferenza interalleata per la protezione degli invalidi di guerra. Roma 1919.

Ministero delle colonie. Direzione Centrale degli affari coloniali. Ufficio di studi coloniali. Rapporti e monografie coloniali Nr. 5 Febbraio 1913. *Messico. Il «Dryz Farming» e la coltura del cotone nella laguna di Torreon e di Flahualilo.* (Stati di Cohanila e Durando) al Messico. Rapporto del barone *Carlo Aliotti,* r. inviato straordinario e ministro plenipotenziario al Messico. Roma 1913

Ministero delle colonie. Monografie e rapporti coloniali. Nr. 1. Luglio 1917. *Pompeo Bodrero, Il problema tributario* nella Somalia italiana. Roma 1917.

Ministero delle colonie. Mostra coloniale di Genova. *Agricoltura, industrie e commercio della Tripolitania.* Relazione del civ. uff, *Romeo Nappi,* capo dell' Ufficio economico del segretariato generale degli affari civili e politici della Tripolitania. Roma 1914.

Ministero delle colonie. Mostra coloniale di Genova. *Gli abitanti della Cirenaica.* Studio etnico-antropologico con 20 figure nel testo, una carta geografica e nove tavole fuori testo del Dott. *Aldo Mei,* direttore del r. ambulatorio e dell' infermeria civile di Bengasi. Roma 1914.

Ministero delle colonie. *Bibliografia della Libia.* Compilata da *Ugo Ceccherini* sottobibliotecario nella biblioteca nazionale di Torino. Roma 1915.

Avv. Prof. G. B. Penne della scuola diplomatica coloniale e dell' università popolare di Roma, *Dall' America all' Africa.* La missione coloniale del popolo italiano. Roma 1908.

Avv. G. B. Penne della scuola diplomatico-coloniale, *Per L'Italia Africana.* Studio critico con prefazione del Prof. A. Loria. Roma 1906.

Avv. G. B. Penne della scuola diplomatico-coloniale di Roma, L'Italia *Africana.* Produzione, esportazione, dogana, 1-a e 2-a Parte. Napoli 1907.

Manuali Coloniali. Cap. Corto Citerni, Come si viaggia in Affrica. Utili

avvertimenti per chi si accinge ad un viaggio in Affrica. Roma 1913.

Manuali Coloniali. *Alessandro Trotter* professore nella R. Scuola di Viticult. e nella R. Università di Napoli, *Flora economica della Libia.* Statistica illustrata della piante coltivate e delle spontanee utili della regione, Seguita da una Appendice intorno alle droghe del commercio locale. Con due profili, 127 figure nel testo e 245 tavalo, Roma 1915.

Avv. G. B. Penne della scuola diplomatico-coloniale di Roma, Il *grano eritreo.* Produzione, esportazione, dogana. Studio critico. Napoli 1907.

Brevi cenni sulla fratellanza universale. Roma 1913.

Italie. Chemins de fer italiens de l'état. Edition de l'ofiice national italien du tourisme.

II.

Cărți românești intrate la redacție.

Buletinul Societății Regale Române de Geografie publicat prin îngrijirea comitetului de redacțiune. XXXVII 1916—1918. Conține 12 figuri și 7 hărți. București, Socec 1919. Prețul 40 Lei.

Buletinul Societății Regale Române de Geografie publicat prin îngrijirea comitetului de redacțiune. XXXVIII 1919. București, Tipografia F. Göbl, 1920. Prețul 40 Lei.

Buletinul Societății Regale Române de Geografie. XXXIX 1920. București. Tipografia F. Göbl 1921. Prețul 50 Lei.

Virgil Pop: «Să fie lumină»! Nr. 1. Glasul Unirei, Lugoj 1921.

Dr. Ioan T. Marianescu: «Să fie lumină»! Nr. 2. Neunirea cea mare cum s'a urzit între creștini? Lugoj 1921. Editura «Sionul Românesc».

G. S. Mateescu: Geografia României pentru școalele primare. Cluj 1921. Cartea Românească. Prețul Lei 9·50.

Eugen Lovinescu: Portrete literare (Caragiale, Duiliu Zamfirescu, Mihail Sadoveanu), (biblioteca Universală Nr. 15—17). București 1921. Prețul 3 Lei.

N. Iorga: Desvoltarea așezămintelor politice și sociale ale Europei. Vol. II. (Epoca modernă). Lecții făcute la școala de războiu. București 1921. Prețul 20 Lei.

Lui Ion Bianu amintire, (din partea foștilor și actualilor funcționari ai Academiei române la împlinirea a șasezeci de ani). București 1921. Prețul 20 Lei.

Dr. Giorge Pascu: Istoria literaturii și limbii române din secolul XVI. București (Cartea Românească) 1921. Prețul 20 Lei.

Maxim Gorki: Un an de revoluție rusească. (Institutul de editură «Reforma socială»). București 1919. Prețul 2 Lei.

N. Iorga: Polonais et Roumains (relations politiques, economiques et culturales). București 1921. Prețul 10 Lei.

G. C. Dragu: Instrucțiune civică. Drept uzual și economie politică. Manual pentru clasa IV-a gimnazială. Ediția III. București. Editura «Cartea Românească». Prețul 14 Lei.

I. Ghiață — Fl. Cristescu — I. G. Bratu: Carte de cetire pentru clasa II primară urbană. Aprobată de Ministerul instrucțiunii Nr. 48,235. Ediția I. București. «Cartea Românească». Prețul 8 Lei 50 bani.

Marin N. Biciulescu și Ion V. Tasu: Vrei să citești? Abecedar pentru cl. I primară urbană și div. I. rurală. Aprobată de ministerul instrucției publice Nr. 63,283 din 1920. București. «Cartea Românească» 1921. Prețul 2 Lei 75 b.

O. Tafrali: Manual de istorie antică pentru cl. I. secundară. Aprobat de ministerul instrucțiunii publice. București. «Cartea Românească» 1921. Prețul 13 Lei 75 bani.

A. Șeșefschi: Curs de limba germană pentru cl. VIII liceală, secundară etc. Aprobat de Ministerul instrucțiunii cu Nr. 296 din 1921. București. «Cartea Românească». Prețul 19 Lei.

D. N. Broșteanu — Gh. Nicolau — C. Ionescu Lungu: Carte de cetire pentru cl. II primară urbană. Aprobată de ministerul instrucțiunii Nr. 53,215 din 1913 și reaprobată în Iunie 1921. București 1921. «Cartea Românească». Prețul 8 Lei 50 bani.

M. Biciulescu și Ion V. Tasu: «Altceva!» Carte de cetire pentru cl. II primară urbană și divizia II rurală. Aprobată de ministerul instrucției Nr. 48,235 din 1921. București. «Cartea Românească» 1921. Prețul 11 Lei.

A. Ivanovici și I. G. Bratu: Carte de gramatică și compuneri pentru cl. IV primară urbană. Aprobată de ministerul instrucțiunii Nr. 51,304 din 1921. București. «Cartea Românească». Prețul 5 Lei 25 bani.

I. G. Bratu și A. Ivanovici: Carte de gramatică și compuneri pentru cl. III primară urbană. Aprobată de ministerul instrucțiunii Nr. 63,279 din 1920. Ediția I. București 1921. «Cartea Românească». Prețul 4 Lei 25 bani.

Marin N. Biciulescu: Aritmetica în imagini pentru cl. I primară urbană și divizia I rurală. Aprobată de ministerul instrucțiunii Nr. 63,274 din 1920. București. «Cartea Românească» 1921. Prețul 4 Lei.

S. N. Brăiliteanu: Fizica. Clasa III secundară de fete. Ediția XI aprobată de minister Nr. 91 din 1921. București. «Cartea Românească». Prețul 14 Lei.

E. Rădulescu—Pogoneanu: Carte de limba franceză pentru cl. VIII (licee și școale secundare de fete). Aprobată de ministerul instrucțiunii. București. «Cartea Românească» 1921. Prețul 17 Lei 50 bani.

I. G. Bratu și St. Caracudovici: România. Carte de geografie pentru cl. III primară urbană și divizia III rurală. Aprobată de ministerul instrucției Nr. 63,281 din 1920. Ediția I. «Cartea Românească». București 1921. Prețul 6 Lei.

Mihail Gr. Poslușnicu: Crestomația muzicală pentru cl. V. secundară. Ediția I. Aprobată de ministerul instrucțiunii. București 1921. «Cartea Românească». Prețul 9 Lei 50 bani.

M. Staureanu: Manual practic de limba franceză. Editura Samitca. Craiova. Prețul 20 Lei.

P. Cancel: Despre «Rumân» și despre unele probleme lexicale vechi slavo-romane. Lucrare tipărită de Casa Școalelor. București. Socec 1921. Prețul 7 Lei.

P. Cancel: Termenii slavi de plug în Daco-Romana. Lucrare tipărită pe cheltuiala Casei Școalelor. București. Socec 1921. Prețul 6 Lei.

Dr. Emil Precup: Dor și jale. Patimi și suferințe. Poezii culese din războiu. Aranjate și publicate pentru popor. Tiparul tipogr. diecezane Gherla 1920.

Coriolan Petranu: Inhaltsproblem und Kunstgeschichte. Einleitende Studien in «Arbeiten des Kunsthistorischen Instituts der Universität Wien. (Lehrkanzel Strygowski) Bd. XXII. Wien 1921. Verlag von Halm und Goldmann.

Al. P. Arbore: Die romänische wissenschaftliche Bewegung auf dem Gebiete der Geschichte, Sprachkunde und Geographie seit 1918. Separatabdruck.

G. Rotică: Dintr'un colţ al României Mari. Ecouri bucovinene (1918—1920). Bucureşti. «Cartea Românească» 1921. Preţul 5 Lei.

Gheorghe Adamescu: Contribuţiune la bibliografia românească. Fascicola I-a. Istoria literaturii române. Texte şi autori de literatură 1500—1920. Bucureşti. «Cartea Românească» 1921. Preţul 19 Lei.

Radu Dragnea: Mihail Kogălniceanu. (Anii de pregătire. Caracterul. Prioritățile literare. Ideile istorice. Ideile literare. Ideile politice. Elocvenţa sa. Influenţa sa). Cluj. Tipografia naţională societate anonimă 1921. Preţul 20 Lei.

Nichifor Crainic: Privelişti fugare. Editura Pavel Suru. Bucureşti 1921. Preţul 8 Lei.

Ştefan Meteş: Activitatea istorică a lui Nicolae Iorga. Bucureşti. Editura Pavel Suru 1921.

Ştefan Meteş: Relaţiunile comerciale ale Ardealului cu Ţara Românească. Sighişoara.

Dr. George Fireza: Apologetica religiunei creştine catolice. Manual pentru cl. VIII-a a şcoalelor secundare. Tipografia naţională. Lugoj. Piaţa Regina Maria 1921. Preţul 10 Lei.

Calendarul naţional ilustrat pe 1922. Lugoj. Tipografia Naţională. Preţul 3 Lei

Asociaţiunea profesorilor universitari din România. Cuvânt de deschidere rostit la al doilea congres al Asociaţiei la Cluj în 3 Iunie 1921 de *Sextil Puşcariu*, preşedintele Asociaţiei. Cluj 1921.

Alexandru Lupeanu: In pragul vremii, îndemnuri pentru săteni. Blaj 1920. Preţul 6 Lei.

Silviu Dragomir: Istoria desrobirei religioase a Românilor din Ardeal în sec. XVIII, vol. I. cu 150 documente anexate. Sibiiu. Tiparul şi editura tipografiei arhidiecezane 1920. Preţul 20 Lei.

Karl Kautsky — Al. R. Moroianu: Terorism şi comunism. Contribuţie la istoria revoluţiilor. Bucureşti. Editura «Cartea Românească». Preţul 6 Lei.

III.

Calendare pe an. 1922.

Calendarul «Asociaţiunei» pe an. 1922 întocmit de *Ioan Georgescu* cu colaborarea d-lor: I. Agârbiceanu, A. Gorovei, N. Iorga, P. Olariu, Sabin Oprean, Volbură Poiană, Aurelia Pop, Dr. G Preda, R. Simu, I. U. Soricu etc. Preţul pentru abonaţi 2 lei, pentru neabonaţi 5 lei.

Amicul Poporului pe 1922 întocmit de *N. Petra-Petrescu*. Editura W. Krafft. Intre altele acest frumos calendar e împodobit şi cu fotografiile şi notiţele biografice a cinci autori în vieaţă.

Calendarul Săteanului pe 1922. Editura W. Krafft.

Lumea ilustrată, calendar pe 1922. Editura Ig. Hertz. Preţul 15 lei.

Almanahul «Universului» pe 1922. Preţul 7 lei.

Calendarul gospodarilor pe 1922, întocmit de *I. Simionescu*. Cartea Românească. Preţul 5 lei.

Calendar pe an. dela Hristos 1922. Arad, tipogr. diecezană. Preţul 4 lei.

Székely Naptár 1922-re. Kiadó: Lőrinczi József, M.-Vásárhely 74-ik évf. 5 lei.

A brassói lapok naptára az 1922-re. 8 lei.

Ministerul cultelor şi artelor.[1]

FERDINAND I, prin graţia lui Dumnezeu şi voinţa naţională rege al României. La toţi de faţă şi viitori sănătate. Corpurile legiuitoare au adoptat şi votat iar noi sancţionăm ce urmează:

LEGE

pentru recunoaşterea calităţii de persoană morală „Asociaţiunii pentru literatura română şi cultura poporului român" cu reşedinţa în Sibiiu.

ART. I. Se recunoaşte calitatea de persoană morală «Asociaţiunii pentru literatura română şi cultura poporului român» cu reşedinţa în Sibiiu.

ART. II. Se acordă acestei Asociaţiuni scutirea de timbre şi de taxe de înregistrare prevăzute de legile în fiinţă, precum şi de orice taxă poştală pentru corespondenţă.

ART. III. Se acordă scutirea de orice taxă cu privire la donaţiunile, la legatele şi la orice alte liberalităţi făcute Asociaţiunii.

Această lege dimpreună cu statutele la dânsa anexate s'a votat de adunarea deputaţiior în şedinţa dela 5 Aprilie anul 1921 şi s'a adoptat cu unanimitate de una sută voturi, Vicepreşedinte, Dr. Avram Imbroane.

(*L. S. A. D.*) Secretar: *N. Manolescu.*

Această lege dimpreună cu statutele la dânsa anexate s'a votat de Senat în şedinţa dela 2 Iunie anul 1921 şi s'a adoptat cu unanimitate de şaptezeci şi şapte de voturi. Preşedinte, Meitani (L. S. S.) Secretar, E. Melidon.

Promulgăm această lege şi ordonăm cu ea să fie investită cu sigilul Statului şi publicată în Monitorul oficial.

Dat în Bucureşti, la 22 Iunie 1921.

(*L. S. St.*)

Ministrul cultelor şi artelor, *Octavian Goga.*

Ministrul justiţiei, *M. Antonescu.*

Nr. 2602.

[1] Publicat în «*Monitorul Oficial*» Nr. 92, Vineri, 29 Iulie 1921 pag. 3576-coloana II şi III.

In consecinţă, despărţămintele şi agenturile noastre sunt avertisate, să nu mai plătească taxe poştale pentru colete şi corespondenţe ce ar aveà în cauze oficiale, atât unele cu altele, cât şi cu biuroul central al «Asociaţiunei» noastre din Sibiiu, ci să indice pe colet sau pe scrisoare această scutire precum urmează:

Asociaţiunea pentru literatura rom. şi cultura poporului român Sibiiu.

Despărţământul .....

Nr. .....

.....

.....

Scutit de taxă
Artic. de lege 2602/1921

.....

.....

Dacă despărţămintele şi agenturile noastre nu-şi pot face ele insele astfel de plicuri, le rugăm să şi le comande la noi, de unde le vor aveà pentru preţuri convenabile. Cu cât comandele vor fi mai mari şi mai numeroase, cu atât vor fi şi mai ieftine.

Biuroul „Asociaţiunii".

Loteria Asociaţiei.

Ne aflăm înaintea tragerei întâiu a loteriei Asociaţiunei care conform planului se ţine la 31 Decemvrie stil vechiu 1921.

Deşi anul acesta, sub raport financiar, a fost foarte critic şi s'a remarcat prin derutele financiare în deobşte cunoscute, care neapărat se resimt şi în vieaţa de toate zilele şi astfel şi în desfacerea biletelor dela loteria noastră, ea progresează în mod îmbucurător, cu toate acestea.

Ne ţinem de cea mai plăcută datorie să aducem călduroasele noastre mulţumiri tuturor acelor institute financiare, autorităţi şi persoane particulare care cu toată criza de bani din acest an ne-au dat o bună mână de ajutor la desfacerea biletelor loteriei noastre. În deosebi ţinem să mulţămim «Băncei Româneşti» din Bucureşti care ne-a ajutat cu suma cea mai frumoasă de bani dând astfel şi de data aceasta institutelor similare exemplul cel mai frumos de felul cum trebue sprijinită cultura noastră naţională.

Sperăm că încetând criza financiară şi alte crize cu anul ce urmează şi văzând lumea noastră românească că tragerile loteriei noastre ţin regulat, ne vor acordà un sprijin mai puternic pentru viitor. Mai cu seamă băncile care nu ne-au putut ajutorà aşà cum ar fi voit în acest an de criză, sperăm că ne vor ajutorà în anii următori, pentrucă măreţele scopuri ale loteriei Asociaţiei, în sfârşit să se poată înfăptui.

Iată acum lista sprijinitorilor mai însemnaţi din întâiul an al loteriei Asociaţiei noastre:

«Banca Românească», Bucureşti a ajutat la intervenţia d-lui V. I. Brătianu scopurile loteriei Asociaţiei în numărar cu 100,000 Lei şi în efecte cu tot atâta; în total 200,000 Lei.

«Albina» Sibiiu cu 20,000 Lei.

Ne-au făcut serviciile cele mai bune la desfacerea de bilete dl primpretor al plasei Arad, dl S. Médean, protopop Sebeşul-săsesc, dl primpretor al plasei Pecica, dl primpretor al plasei Hida, dl primpretor al plasei Vaşcău (Dr. Neagu), dl primpretor al plasei Cohalm, dl primpretor al plasei Ciachi-Gărbău (Cornel Buteanu), dl primpretor al plasei Geoagiul de jos, «Tărnăveana», institut de credit Sighişoara, «Economul», institut de credit în Cluj, dl Augustin Şandru din Viştea de jos, dl Nic. Avram preot Copâlnic-Mănăstur, «Izvorul», institut de credit Alba-Iulia, «Furnica», institut de credit Făgăraş, dl Valer Popovici, prefect de poliţie Cluj, dl Andreiu Ludu, protopop Hunedoara, «Victoria», inst. de credit, Arad, «Albina», sucursala Braşov. etc.

Cel mai vechiu şi mai consolidat institut financiar românesc din Transilvania

„ALBINA“,

INSTITUT DE CREDIT ŞI DE :: :: ECONOMII, SIBIIU. :: ::

FILIALE: Braşov, Cluj, Lugoj, Mediaş şi Târgul-Murăşului.

AGENTURI: Sânmărtin. :-: :-: :-:

Capital societar Lei 10.000,000.— Fonduri de rezervă şi pensiuni Lei 7.500,000·—, Depuneri spre fructificare şi în Cont-Curent Lei 179.000,000·—.

Acordă: Imprumuturi cambiale (scont), împrumuturi hipotecare, Cont-Curent, finanţează intreprinderi etc. :-: :-: :-: :-:

Primeşte depuneri spre fructificare pe libele şi în Cont-Curent $4^1/_2$—5% după terminul de abzicere, plătind ∴ ∴ însuşi darea de interese. ∴ ∴

Emite acreditive, îngrijeşte încassări de cecuri şi asignaţiuni asupra oricărei pieţi, mijloceşte tot felul de afaceri de bancă.

Orice informaţiuni se dau gratuit şi prompt atât de Centrala din Sibiiu, cât şi de filialele şi agenturile institutului.

Direcţiunea.

BANCA ROMÂNEASCĂ

SOC. ANONIMĂ PE ACȚIUNI

CAPITAL LEI 400.000,000 —

BUCUREȘTI, strada Smardan 5.

Orice operațiuni de Bancă în general

Cumpărări și vânzări de efecte publice, avansuri pe depozite de efecte publice și orice transacțiuni financiare, Conturi-Curente și emisiuni de scrisori de credit pentru orice țară; participațiuni industr. și comerciale.

Sucursale: Arad, Bălți, Bazargic, Brașov, Cernăuți, Chișineu, Cluj, Constanța, Galați, Ismail, Oradea-mare, Sibiiu, Târgul-Mureș, Timișoara și Tulcea. :-: :-: :-:

Banca de Scont a României București

:: Sucursala Sibiiu ::

Strada Cisnădiei Nr. 36.

Sucursale: Brăila, Constanța, Focșani, Galați, Râmnic-Vâlcea, Sibiiu, Tulcea, Turnu-Măgurele.

:: Capital Lei 150.000,000·— ::

Face împrum. în Cont-Curent simplu cu gajuri și cambial.

Primește depuneri spre fructificare

bonificând dobânda de 5% conform condițiunilor în vigoare.

Cumpără și vinde efectiv tot felul de monede străine: mărci, dolari, lire italiene, franci etc.

Tratează și vinde orice fel de mărfuri, textile, coloniale, cereale, vinuri etc.

:-: Emite acreditive și cecuri în întreaga Românie, cum și în străinătate. :-:

Prin o organizare specială poate da oricând și oricui informațiunile dorite în chestiunile economice și financiare cerute.

Cuprinsul anului 1921.

I. Poezii.

Pag.

Alecsandri V., Visul lui Tudor (poezie populară) — — — — 339
Banciu Ax., Ca o statuie (după Petőfi) — — — — 798
„ „ Florile (după Petőfi) 824
Contrea Aurel, În ţara lui D'Annunzio — — — 14
„ „ Doina — — — — 143
„ „ Imn dedicat soc. Ac. Dacia Traiană 161
Coşbuc Gh., Oltenii lui Tudor — 352
„ „ Infernul I. (din Dante) — — — — — — — — 699
Crupenschi G., Muma la mormântul fiului său 75
„ „ Crucea, 77 şi Bolnavul — — — — — — — — 79
Georgescu Al. St., Cântec primăvăratec — — 133
„ „ „ Sonete: Apusul Clipelor, Căminul, Moartea Boemului, Piatra filosofală — — — 241
„ „ „ Rondeluri — 769
Ilieşiu Iustin, Sfârşit — — — — 50
„ „ Apus de soare — 21
Iorga Nicolae, Prometeu, În calea norocului — 418
„ „ Urare de anul nou 1917, Dinastiei româneşti — — — 422
„ „ Înainte, Sfaturi — 428
„ „ Nu ne uitaţi — — 441
Iosif O. St., Sonete — — — — 723
Marin Ilie, Din Leopardi «Pe monumentul lui Dante care se pregăteşte la Florenţa» — — 759
Murăşanu T., Strofe — — — — 61
„ „ Doină — — — — 73
Poiană Volbură, Amurg, Plopul, Eroii — — — — — — — — 879
Ponetti George, Ştrengăriţa vrăjitoare — — — — — — — — 61
Pop Aurelia, Meditaţii — — — 54
„ „ La groapa eroilor 226
„ „ Răvaş din Ardeal la 1919 — — — — 378
„ „ Din lumea celor obidiţi — — — — — — — — 898
Russu-Şirianu Vintilă, Dimineaţa 25
Soricu I. U., Carmina Veris — 1
„ „ „ Domnul Tudor (3 sonete) — — — — 344
„ „ „ Cinci Maiu (după Alessando Manzoni) 745
„ „ „ Şcolarii — — — — 814
„ „ „ Colind — — — — 902
Teodorescu Dem. Gh., Cântecul Pandurilor la 1821 (poezie populară) — — — — — — — 348
Tolan Isaia, Norodul — — — 152
„ „ O barcă — — — 259
„ „ Noi suntem — — 762
* * * Populare — — — — — 184
* * * Populare — — — — — 209
* * * Populare din Bihor — — 400

II. Proză.

Agârbiceanu I., Sufletul ce ne trebue — — — 143
„ „ Scrisul de răsboiu a dlui N. Iorga — — — 419
Alexandru T., O scrisoare — — 83
Arbore P. Alexandru, O încercare nouă de caracterizare a romanităţii limbii noastre — — — 90

Pag.

Arbore P. Alexandru, Două cărți comemorative — — — — — 389
Bădilă C. Ioan, Portretele lui Avram Iancu — — — — — 228
Banciu Ax., Lazaronii și păcătoșii să tacă, să vorbească munca și cinstea — — — — — — — 861
Bârseanu Andreiu, Cuvânt către Maramureșeni 793
„ „ Catechismul luteran românesc — — — — 900
Basarabescu I. A., Săptămâna mare — — — — — — — — 225
Bogdan Duică G., Poetul G. Crupenschi — — 74
„ „ „ Despre Costache Rolla, cumnatul lui V. Alexandri — — — — — — — — 799
Bogrea V., Pagini actuale din literatura antică. Un discurs democratic-anti-guv. sub Nero (trad.) — — — — — 83
„ „ N. Iorga ca istoric al liter. romanice — — — — — 424
Boroș Ioan, Răscoala lui Tudor Vladimirescu și refugiații în jud. Caraș-Severin — — — — 350
Borza Al. Dr., Prima istorie naturală românească — — — — 825
Bucura-Dumbravă, Din «Haiducul», roman 340
„ „ Din «Pandurul», roman — — — — — — 348
Contrea Aurel, Scrisori din Italia 866
Constanța de Dunca-Schiau, Răspus la parte din Răvașul Calendarului «Asociațiunii» — — 186
Craigie, Cuvântare — — — — 863
Cronicar, În amintirea victimelor dela senat — — — — — — 15
Drăganu N., G. Coșbuc, poetul liceului grănițeresc din Năsăud 837
Drăghiceanu Virgil, Dl N. Iorga și monumentele istorice — — 484
Filipciuc Vasile Dr., Maramureșul 815

Pag.

Georgescu Ioan, Satul meu (fragment) — — — 43
„ „ Din frământările politice ale Maghiarilor (dela Károlyi la Horthy) — — 174
G. I., Urmările economice ale păcii — — — — — — — — 26
Georgescu Ion, Din istoria lui Tudor Vladimirescu — — — 354
„ „ Istoricul Nicolae Iorga — — — — — — — 429
G. I., Poetul Nicolae Iorga — 478
Georgescu Ioan, Dante Alighieri 703
G. I., Ideile politice ale lui Dante Alighieri — — — — — — 725
Ghidionescu Vladimir, Rolul social al învățătorimei noastre 56
Gorun Ion, Vioara (nuvelă) — 129
Iarnik Urban Ioan Dr., Iar între Români 162
„ „ — „ „ Iar între Români 270
Iorga Nicolae, Tudor și Ardelenii 346
„ „ Toastul dela Universitatea din Cluj (autocaracterizare) — — — — — — — 436
Lazăr Victor, O statistică din 1830 190
Marin Ilie, Jean de la Fontaine 763
Meteș St., Câteva însemnări istorice despre satul românesc din Ardeal: Giomal — — — — 868
Moisil C., Caracterul revoluției lui Tudor Vladimirescu — 385
Neș Teodor, Relativitatea universală a lui A. Einstein — — — 880
Ortiz Ramiro, Iter animae Dantis in Deum — — — — — — — 748
Păcățianu V. T., Cum a fost prins Horia și Cloșca? — — 134
Pâclișanu Zenovie Dr., Din istoria Dicționarului de Buda — — 260
Pârvan Vasile, Probleme de arheologie în România — — — 4
Petranu Coriolan Dr., Chestiunea muzeelor și muzeele din Transilvania, Bănat și părțile ungurene — — — — — — — 154

Pag.

Preda Dr., Câteva consideraţiuni psihologice asupra superiorităţii intelectuale a prof. Iorga 442
Puşcariu Sextil, Iorga ca istoric literar — — — — — — — — 472
Radu Dumitru Episcop, Discurs rostit la adunarea generală a «Asociaţiunii» din Oradea-mare în 17 Oct. 1920 — — — — 22
Şirianu R. Mircea, Memorii — 51
Soricu I. U., N. Iorga, pregătitorul de suflete — — — — 446
Stefănescu Marin, Pentru înţelegerea filozofiei — — — — — 62
Todica Gavr., Zări din Univers 380
Transilvania, Lui Dante — — — 698
Wright, Cuvântare — — — — 864
*** Legături culturale româno-grece. A. S. R. Principele Carol al României la Univ. din Atena 289

III. Teatru.

N. Iorga, Tudor Vladimirescu (dramă) — — — — 321
„ „ Tudor Vladimirescu (dramă) — — — — 489

IV. Cronici.

CRONICA POLITICĂ.

Convenţiunea defensivă între Cehoslovăcia şi Jugoslavia — 96
Morala şi politica de partid — 97
Religiunea şi politica — — — 193
Frontierile amiciţiei — — — — 194
Testamentul lui Rabindranath Tagore — — — — — — — 291
Aventura din urmă a ultimului Habsburg — — — — — — 902

CRONICA CULTURALĂ.

«Vieaţa lui Beethoven» de Romain Rolland — — — — — 99
Muzica lui Beethoven în vechiul regat — — — — — — — — 101

Pag.

Conferinţele Comandamentului VII teritorial şi ale «Asociaţiunii» — — — — — — — — 194
Ce sfaturi dau cei mari celor mici 196
Pressa în România — — — — 198
Un dar al Maj. Sale Regelui — 402
Centenarul naşterii lui I. C. Brătianu — — — — — — — — 402
Darul de Paşti al Romei — — 404
Cursuri de vară la universitatea Sorbonne din Paris — — — 497
«Despre autoritate» — — — — 498
Din vieaţa culturală franceză — 498
Reviste franţuzeşti de seamă — 771
Congresul general al Ligei Culturale — — — — — — — — 774
Două cuvântări ale Principelui moştenitor — — — — — — 902
N. Iorga: Ce regionalism trebue combătut — — — — — — — 903
Serbările culturale dela Târgul-Mureş — — — — — — — 904

CRONICA FEMENINĂ.

Evoluţia femenină în Egipt — 102

CRONICA ŞCOLARĂ.

Invăţământul profesional în circumscripţia Cluj (Şcoalele civile) (S. Oprean) — — — — 103

CRONICA MUZICALĂ.

Vieaţa maestrului George Enescu 779
Enescu despre muzica românească — — — — — — — — 782
George Enescu despre opera română — — — — — — — — 783

LA ALŢII ŞI LA NOI.

Acţiunea socială a femeii — — 292

INSEMNĂRI.

† Benczur Gyula — — — — — 294
Un epitalam vechiu — — — — 294

Cărți românești.

Pag.

Verax, Alfred Moșoiu, Sufletul grădinei — — — — — — — — 104
Vox, Emanoil Bucuța, Florile inimei — — — — — — — — 105
Ion Georgescu, Dr. Ioan Radu, Monografia gimnaziului român gr.-or. din Brad — — — — 106
(ig.) Cărțile poporului, 20 Măria Sa Vinarsul — — — — — — 107
Alex. P. Arbore, Calendarele anului 1921 — — — — — — — — 199
Alex. P. Arbore, Tudor Pamfilie, Ținutul Hotinului în 1817 — 201
(ig.) D. D. Pătrășcanu, Strategie și o excursie de plăcere — — 203
G., Mihail Sadoveanu, Frunze'n furtună — — — — — — — — 203
I. G., Livia Hulea Rebreanu, Răvașe în tabără — — — — — — 204
Victor Lazăr, Un falș istoric (replică) — — — — — — — — — 205
Ion Georgescu, Bucura Dumbravă, Ceasuri sfinte — — — 295
Verax, Ovidiu Hulea, Blestemul Codrului — — — — — — — — 299
(ig.) Ilie Marin, La răspântii — 300
Ion Georgescu, M. Beza, Din Anglia — — — — — — — — 405
Vox, Al. Ciura, Sub steag străin 406
Al. P. Arbore, N. Iorga, Istoria Românilor prin călători, I. 503—516
I. Georgescu, Ramiro Ortiz, Cronici italiene — — — — — — 784
Ilie Marin, O carte de contemplare sufletească a părintelui Agârbiceanu — — — — — 787
Al. Arbore, N. Iorga, Istoria Românilor prin călători, II. — — 909
Al. Arbore, Radu Dragnea, Mihail Kogălniceanu — — — — 917
Al. Arbore, Alexe Procopovici, Introducere în studiul literaturii vechi — — — — — — — — 921
T. V. Păcățian, I. Lupaș, Istoria Românilor — — — — — — — 916

Reviste și foi românești.

Pag.

«Lamura» — — — — — — — — 301
«Revista Teologică» — — — 301, 931
«Cultura creștină» — — — — — 516
«Convorbiri literare» — — — — 210
«Cultura creștină» — — — — — 211
«Revista istorică» — — — — — 211
«Renașterea Moldovei» — — — 211
«Revista textilă» — — — — — 211
«Sănătatea publică» — — — — 212
«Muzica» — — — — — — — 212
«Renașterea română» — — — — 212
«Viață nouă» (o părere asupra originii Moților) — — — — 931
Ziarul științelor populare și al călătoriilor — — — — — — — 933

Cărți străine.

Al. P. Arbore, Dr. Gustave Le Bon, Premières conséquences de la guerre — — — 108—117
Ilie Marin, O carte minunată pentru copii — — 206
„ „ «Cyrano de Bergerac», de Rostand în traducerea dlui Mihai Codreanu — — — 302
Al. Arbore, Dr. Gustave Le Bon Enseignements psychologiques de la guerre européenne — — 924

Reviste străine.

«Eastern Europe» — — — — — 117
«Ostland» — — — — — — — 117
«L. Europe nouvelle» — — — — 208
«Eastern Europe» — — — — — 209
Revue de l'Europe orientale — 209
Ostland — — — — — — — — 209
Ostașii români ai lui Rákóczi — 304
România — — — — — — — 307
Deutsche politische Hefte aus Grossrumänien — — — — — 934
Siebenbürgisch-Deutsches Tageblatt — — — — — — — — 934

Poşta redacţiei.

Pag.
Ziarului «Glasul Oltului» — — 126

V. Dela Asociaţiune.

«Despărţămintele Asociaţiunii» — 118, [213, 408, 549, 656, 790
Muzeele «Asociaţiunii» 121, 215, 216, [308, 536
Daruri — — — — — 308, 410, 518
Conferinţele «Asociaţiunii» 121, 216, [311, 411
Biblioteca centrală a «Asociaţiunii» 216, [308
Bibliotecile populare ale «Asociaţiunii» — — — — — 121, 216, 410
Bibliotecile regionale ale «Asociaţiunii» — — — — — — — — 216
Bibliografie — — — — 317, 219, 124
Liga Culturală — — — — — — 309
Oaspeţii «Asociaţiunii» 308, 309, 936
Membrii decedaţi — — — — — 411
Premiile «Asociaţiei» — — — — 408
Secţia artistică a «Asociaţiei» — 407
Convocare la adunarea generală ordinară a «Asociaţiunii» la Sighetul-Marmaţiei în zilele de 28 şi 29 August — — — 521, 936
Raportul general al comitetului central despre lucrările anului 1920 — — — — — — — — 523
Anexele raportului general — — 549
Raportul comitetului central asupra socotelilor «Asociaţiunii» pe anul 1920 — — — — — — 598
Bilanţul general la 31 Decemvrie 1920 — — — — — — — 600
Venituri şi cheltueli la 31 Decemvrie 1920 — — — — — 606
Evidenţa specială a fondurilor şi fundaţiunilor pe anul 1920 — 608
Efectele fondului general la 31 Decemvrie 1920 — — — — 614
Efectele fondurilor şi fundaţiunilor la 31 Decemvrie 1920 — 616
Conspectul depozitelor spre fructificare la 31 Decemvrie 1920 624
Pag.
Raportul comitetului central asupra bugetului «Asociaţiunii» pe anul 1922 — — — — — — — 628
Lista bursierilor pe anul şcolar 1920/21 — — — — — — — — 654
Consemnarea membrilor «Asociaţiunii» pe anul 1921 — — 656
Consemnarea membrilor decedaţi ai «Asociaţiunii» pe anul 1920/21 XXI
Loteria »Asociaţiunii« — — 393, XXII
Secţiunile ştiinţifice-literare ale «Asociaţiei». Proces verbal (şedinţa plenară din 14 şi 15 Iulie 1921) — — — — — — — — 580
Raportul secretarului literar către şedinţa plenară a secţiilor — 588
«Asociaţiunea» şi familia regală 790, 407
Bursierii «Asociaţiunii» — — — 792
Circulările «Asociaţiunii» către despărţăminte — — 123, 314, 313
Concursurile «Asociaţiunii» — 218
Românii din America şi «Asociaţiunea» — — — — — — — 217

VI. Ilustraţiuni.

Vedere din comuna Săcădate — 45
Fete în portul din Săcădate — 45
Cum a fost prins Horia şi Cloşca — — — — — — — 138, 139
Avram Iancu, după portretul în ulei făcut de Barbu Iscovescu în 1848—49 — — — — — — 231
Avram Iancu, după desemnul făcut de I. Costande, Sibiiu — 233
Avram Iancu, în mijlocul Moţilor 234
Avram Iancu în anul 1867 — — 235
Avram Iancu în anul 1868 — — 236
Avram Iancu în anul 1870 — — 237
Avram Iancu în anul 1872 — — 239
Tudor Vladimirescu — — — — 353
N. Iorga — — — — — — — — 417
Dante Alighieri — — — — — 698
Dante Alighieri în exil — — — 709
Monumentul lui Dante Alighieri din Firenze — — — — — — 712
Bibliografie — — 124, 219, 317, 939

Pagina aceasta să se taie, și după umplerea rubricilor, să se trimită Asociațiunii, Sibiiu, str. Șaguna Nr. 6.

Rugăm pe toți aceea, cărora le stă la inimă înaintarea însoțirei și, printr'ânsa a neamului nostru, să binevoiască a umpleà aceastà pagină arătând în ce calitate doresc să fie sprijinitorii noștri.

Asociațiunea pentru literatura română și cultura poporului român

Sediul: SIBIIU, strada Șaguna Nr. 6.

Despărțăminte și agenturi în tot cuprinsul Daciei superioare

Fondată la 1861.

Președinte de onoare:

M. Sa REGELE FERDINAND I.

Președinte activ:	Vicepreședinte activ:
Andreiu Bârseanu.	**Dr. Vasile Suciu.**

Subsemnatul .....

domiciliat în .....

poșta ultimă (în orașe strada și Nr.) .....

..... județul .....

doresc a sprijinì «Asociațiunea» în calitate de:

Membru fondator al	caselor naționale	odată 1000
„ „ al	„Asociațiunii" . .	pentru 400
„ pe viață al	„ . .	totdeauna 200
„ activ al	„ . .	10
„ ajutător al	„ . .	anual . . 2

Răspândiți publicațiile Asociațiunei: revista „TRANSILVANIA“ și „BIBLIOTECA“ POPORALĂ :-: :-: A ASOCIAȚIUNEI“ :-: :-:

Rugăm să ni-se comunice îmbunătățirile dorite.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

subscrierea.

!! Sprijinul femeilor e foarte bine venit !!

BIBLIOTECA UNIVERSITĂȚII DIN CLUJ

Pagina aceasta să se taie, și după umplerea rubricilor, să se trimită Asociațiunii, Sibiiu, str. Șaguna Nr. 6.

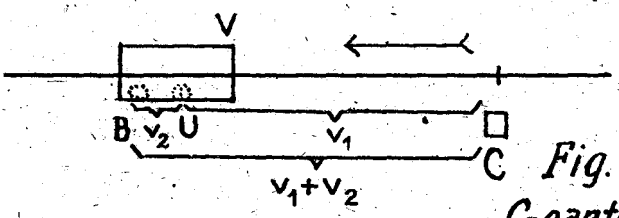

Fig. 1. (pag. 882).
C = canton. V = vagon.
U = uşe. B = bilă.

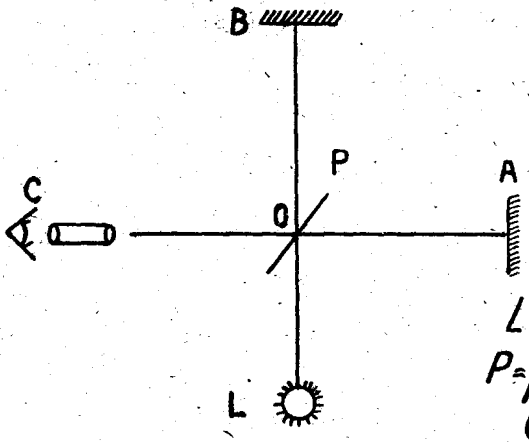

Fig. 2. (pag. 884).
L = izvorul de lumină.
P = placa. A şi B = oglinzi.
C = observatorul.

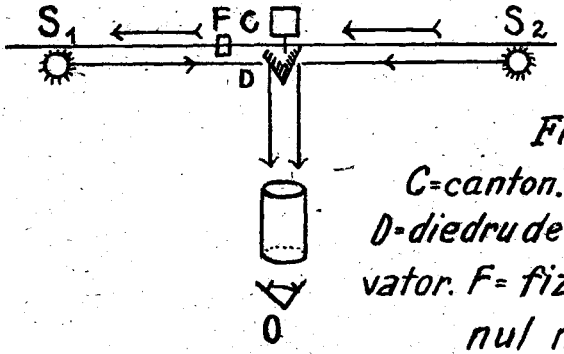

Fig. 3 (pag. 886).
C = canton. S_1 şi S_2 semafor.
D = diedru de oglinzi. O = obser-
vator. F = fizicianul în vago-
nul mobil.

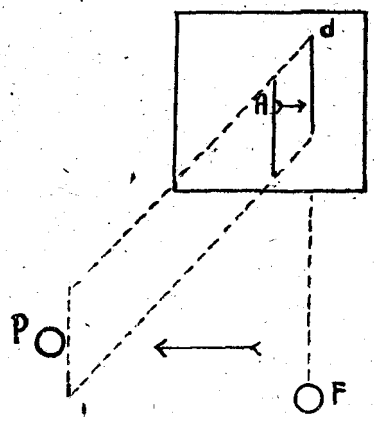

Fig. 4. (pag. 889).
F=fotografistul. P=persoana mobilă. d=dreapta fica pe părete. A=actorul mobil.

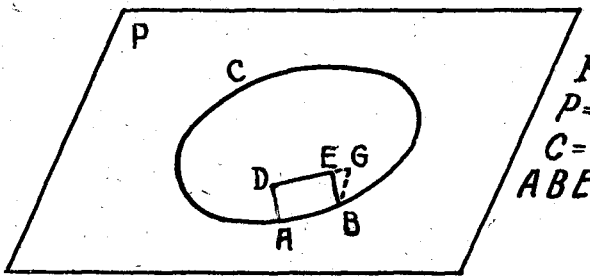

Fig. 5. (pag. 893).
P= planul.
C= discul.
A B E D=dreptunghiu.